

Тақийюддин Набаҳоний

ИСЛОМДА ИЖТИМО НИЗОМИ

**ҲИЗВУТ ТАҲРИР
НАПРЛАРИДАН**

1433ҳ - 2012м

Оят таржимасининг маъноси

Шу нарса эътироф қилиниши лозимки,
Қуръон ояти деб араб тилидаги матнгагина
айтилади. Ушбу китоб ичида курсив қилиб
ўзбек тилида келтирилган матн оятлар
таржимасининг маъносидир.

سَلَامٌ - соллоллоҳу алайҳи ва саллам

رَحْمَةً - разияллоҳу анҳу / анҳо

الْعَلَيْهِ - алайҳис-салом

Тақийюддин Набаҳоний. Исломда ижтимо низоми

Ўзбек тилидаги учинчи нашри

Тузатилган олтинччи нашрдан таржима қилинди

1433 ҳижрий - 2012 милодий йил

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

لَوْيَايَهَا النَّاسُ أَتَقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُم مِّنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَأَنْقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ يَهُ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا وَءَاتُوا الْيَتَمَّاءِ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَيْثَ بِالظَّيْبِ وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَى أَمْوَالِكُمْ إِنَّهُ رَكَانَ حُوبَا كَبِيرًا وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَمَّاءِ فَإِنَّكُمْ حُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنْ أَلْنِسَاءِ مَثْنَى وَثُلْثَةَ وَرُبْعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَا تَعْدِلُونَ فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكْتُ أَبْمَنْكُمْ ذَلِكَ أَدْنَى أَلَا تَعُولُوا وَءَاتُوا أَلْنِسَاءَ صَدْقَتِهِنَّ خِلَّةً فَإِنْ طِبَنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَرِيئًا وَلَا تُؤْتُوا أَلْسُفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيمًا وَأَرْزُقُوهُمْ فِيهَا وَأَكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا وَأَبْتَلُوا الْيَتَمَّ حَتَّى إِذَا بَلَغُوا الْنِكَاحَ فَإِنْ إِنْسَنْ مِنْهُمْ رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَنْ يَكْبُرُوا وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلِيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلِيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ فَإِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهِدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا

– „Эй инсонлар! Сизларни бир жондан (Одамдан) яратган ва ундан жуфтини (Ҳаввони) вужеудга келтирган ҳамда у икковидан кўп эркак ва аёлларни тарқатган Парвардигорингиздан қўрқингиз! Яна ораларингиздаги савол-жавобларда ўртага номи солинадиган Аллоҳдан қўрқингиз ва қариндош-уругларингиз (билин ажralиб кетишдан сақланингиз)! Албатта Аллоҳ устингизда кузатувчи бўлган зотдир. (Вояга етгандаридан кейин қўл остингиздаги) етимларга молларини берингиз ва сиз учун нопок бўлган (етимларнинг молларини ўзингизнинг ҳаққингиз бўлган) пок нарсага алмаштириб олмангиз! Ва уларнинг молларини ўзингизнинг молингизга қўшиб емангиз! Зоро, бу катта гуноҳ бўлган шидир. Агар етим қизларга адолат қила олмасликдан қўрқсангиз, сизлар учун никоҳи ҳалол бўлган аёлларга иккита, учта, тўрттадан уйланаверинглар. Энди агар (улар орасида) адолат қила олмасликдан қўрқсангиз, бир аёлга (уйланинг) ёки қўл остингиздаги чўри билан (кифояланинг). Мана шу жабру зулмга ўтиб кетмаслигингизга яқинроқ шидир. Хотинларингизга маҳрларини ҳадя каби (яъни чин кўнгилдан, мамнунлик билан) берингиз! Агар ўзлари сизлар учун у маҳрдан бирон нарсани ихтиёрий равишда кечсалар, сизлар уни пок ва муборак билиб еяверинглар. (Кўл остингиздаги) ақлсиз кимсаларга (яъни ёш, нодон етимларга) Аллоҳ сизлар учун турмуши воситаси қилиб қўйган молларингизни (яъни қўлларингиздаги уларнинг молларини) бериб қўймангиз, балки уларни ўша моллардан едириб-кийдиринг ва уларга яхши сўзлар билан муомала қилинг! Етимларни то балогат ёшига етгунларича имтиҳон қилиб (текшириб) туринглар. Агар уларнинг эс-хушлари жойида эканини қўрсангиз, молларини ўзларига топширинглар. У молларни исроф қилиб ва (эгалари) катта бўлиб қолмасин, деб шошилиб еб қўйманглар. (Етимни оталиқча олган киши) агар бой бўлса, (етимнинг молидан) парҳез қилсин. Бордию камбагал бўлса, яхшилик билан (яъни қилган хизматига яраша) олиб есин. Мол-мулкларини ўзларига қайтарганингизда эса гувоҳ келтиринглар. Аллоҳнинг ўзи етарли ҳисоб-китоб қилгувчиидир“.

Мундарижа

Кириш оятлари	3
Ижтимоий низом муқаддимаси	6
Аёл ва эркак	13
Эркак ва аёл ўртасидаги алоқаларга қарашнинг таъсири	18
Аёл ва эркак ўртасидаги алоқаларни тартибга солиш	23
Хос ҳаёт	29
Исломий ҳаётда эркаклар аёллардан ажратилишининг вожиблиги	34
Аёлга қараш	36
Муслима аёл юзини ёпиши вожиб эмас	53
Аёл ва эркак шаръий бурчлар олдида	73
Аёлнинг ишлари	83
Исломий жамоат	95
Никоҳ	107
Маҳрам аёллар	125
Қўпхотинлик	131
Расулуллоҳ ғоннинг уйланишлари	140
Эр-хотинлик ҳаёти	151
Азл	160
Талоқ	169
Насаб	179
Лаънатлашиш	182
Отанинг валийлиги	186
Ёш болани кафилликка олиш	187
Қариндош-уруғчилик	192

ИЖТИМОЙ НИЗОМ МУҚАДДИМАСИ

Кўп одамлар ҳаётнинг барча низомларига «ижтимоий низом» иборасини қўллайдилар. Бундай қилиш хатодир. Зеро, ҳаёт низомлари аслида жамият низомлари бўлиб, уларни «жамият низомлари» дейиш ўринли бўлади. Жамият низомлари - жамланишлари ёки тарқоқликларидан қатъий назар - муайян жамиятда яшаётган одамлар ўртасидаги алоқаларни тартибга солади. Ҳаёт низомларида одамларнинг жамланиши (ижтимоси) эмас, балки уларнинг ўрталарида алоқалар кўзда тутилади. Алоқалар бир неча хил бўлишига қараб низомлар ҳам турлича бўлади. Улар иқтисод, бошқарув, сиёsat, таълим, жазо чоралари, муомалалар, баййинотлар ва бошқаларни ўз ичига олади. Бундай низомларга «ижтимоий низом» иборасини қўллаш ноўрин ва номувофиқdir. Бундан ташқари, «ижтимоий» сўзи «низом» сўзининг сифатини билдирганлиги туфайли бу низом жамланишдан пайдо бўладиган муаммолар ёки алоқаларни тартибга солиш учун тузилмоғи зарур бўлиб қолади. Эркакнинг эркак билан, аёлнинг аёл билан жамланишидан низомга муҳтоҷ бўладиган муаммо ва алоқалар пайдо бўлмайди. Балки улар, гарчи жамланмасалар-да, бир юртда яшаганликлари туфайли, ўрталаридағи манфаатларни тартибга солиш масаласи низомга муҳтоҷ бўлади. Эркакнинг аёл билан, аёлнинг эркак билан жамланишидан эса муаммо ва алоқалар келиб чиқади. Мана шу муаммо ва алоқалар уларни тартибга соладиган низомга муҳтождир. Бундай жамланишга «ижтимоий низом» иборасини қўллаш ўринли бўлади. Чунки бу низом ҳақиқатда ҳам эркак билан аёл ўртасидаги жамланишни ҳамда бу жамланишдан келиб чиқадиган алоқаларни тартибга солади.

Шунинг учун ижтимоий низом аёлнинг эркак билан, эркакнинг аёл билан жамланиши тартибини баён қилиб берувчи низомга чеклангандир. Бу низом эркак ва аёлнинг жамиятдаги манфаатларидан эмас, балки уларнинг жамланишларидан пайдо бўладиган алоқани тартибга солади ва бу алоқа натижасида пайдо бўладиган барча ҳолатларни баён қилиб беради. Масалан, аёл билан эркак, эркак билан аёл ўртасидаги савдо-сотиқ иши жамият низомларидан бири ҳисобланиб, ижтимоий низом доирасига кирмайди. Балки у иқтисодий низом доирасидаги ишдир. Эркак бегона аёл билан хилватда (холи) қолишининг ман этилиши ёки аёл ўзини талоқ қилиш ҳуқуқига қачон эга бўлиши ёки гўдакни боқишига

аёл қачон ҳақли бўлиши каби масалалар ижтимоий низом доирасидаги масалалардир. Шунга кўра, ижтимоий низомнинг таърифи қўйидагича бўлади: Ижтимоий низом аёл билан эркакнинг, эркак билан аёлнинг жамланишини ҳамда бу жамланишдан пайдо бўладиган алоқани ва бу алоқадан келиб чиқадиган барча ҳолатларни тартибга соладиган низомdir.

Одамлар, хусусан мусулмонларнинг Исломдаги ижтимоий низом ҳақидаги тушунчалари ноаниқ бўлиб қолган эди. Улар Ислом фикрлари ва ҳукмларидан узоқлашганликлари туфайли ижтимоий низом хусусидаги Ислом ҳақиқатидан ҳам ниҳоятда узоқлашиб кетдилар. Оқибатда уларнинг бир қисми йўлни ортиқ даражада кенг оладиган, яъни эркак билан истаганча хилватда қолиш, хоҳлаган кийимини кийиб, авратлари очиқ ҳолда кўчага чиқиш каби амаллар аёлнинг ҳуқуқи, деб ҳисоблайдиган бўлиб қолди. Бир қисми эса йўлни ниҳоятда тор олиб, аёлнинг тижорат ва зироат билан шуғулланишга, эркак билан жамланишга мутлақо ҳаққи йўқ, аёлнинг юзи, кафтларидан тортиб бутун бадани аврат, деб ҳисоблайдиган бўлиб қолди. Йўлни бундай кенг ва тор олиш оқибатида ахлоқ тубанлашди, фикрлаш қотиб қолди. Бунинг натижасида эса ижтимоий жиҳатга путур етди, Исломий оила тинчини йўқотди, унинг аъзоларига норозилик ва нафратланиш руҳи ҳукмрон бўлиб қолди, оиласагилар ўртасида жанжал ва ажralишлар кўпайди. Шундан кейин барча мусулмонларнинг қалбларини оиласи бирлаштириш ва баҳт-саодатини таъминлашга бўлган эҳтиёж туйғуси тўлдира бошлади. Кўпчиликнинг хаёлини бу жиддий муаммонинг ечимини излаш банд эта бошлади. Бу ечимнинг турли кўринишларини намоён қилган ҳар хил уринишлар бўлди. Ижтимоий ечими баён қилган асарлар ёзилди, шаръий маҳкамалар ва сайлов қонунларига ўзгартиришлар киритилди. Кўп одамлар ўз оиласидаги хотинларига, опа-сингилларига, қизларига ўз раъйларини татбиқ этишга уриндилар. Мактаб ва мадраса низомларига эркаклар билан аёллар аралаш бўлиши жиҳатидан ўзгартиришлар киритилди. Мазкур уринишлар мана шундай кўринишларда намоён бўлди. Лекин бу шахсларнинг бирортаси ҳам муаммони ечиш баҳтига муюссар бўлмади, ижтимоий низом сари йўллана олмади. Улар ўзлари ҳис қилаётган ислоҳ йўлини топа олмадилар. Чунки икки жинс - эркак ва аёл алоқаси масаласи аксар мусулмонларга қоронғу эди. Улар Умматнинг тузалишига сабаб бўладиган ушбу икки жинс ҳамкорлигининг тариқатини билмас эдилар. Дарҳақиқат, эркакнинг аёл билан жамланишига тааллуқли Ислом фикрлари ва ҳукмларини умуман билмаганликлари туфайли ечим тариқати атрофидаги нарсалар ҳақида баҳслашиб-тортишар,

унинг ҳақиқатини ўрганишдан эса йироқда әдилар. Уларнинг бу уринишлари оқибатида безовталиқ, беқарорлик кучайиб кетди. Ўз хусусиятлари билан ажралиб турадиган Уммат сифатидаги Ислом Умматининг вужудига хавф солувчи жарлик пайдо бўлди. Исломий хонадон Ислом табиатини йўқотиши хавфи туғилди. Исломий оила устида эса Ислом фикрлари билан чароғон бўлиб туришига рахна солувчи, Ислом ҳукмлари ва раъйларини ўз ўрнига қўйишидан узоқлаштирувчи хатар пайдо бўлди.

Бу фикрий беқарорликнинг ва тушунишда тўғри йўлдан оғишнинг сабаби Фарб ҳазоратининг бизга қарши олиб борган бузғунчи хужумига бориб тақалади. Фарб бу билан фикрлашимиз ва завқимизга бутунлай ҳукмрон бўлиб олиб, ҳаёт ҳақидаги тушунчаларимизни, қалбларимизга чуқур ўрнашган Исломни ҳимоя қилишимиз ва қадриятларимизни улуғлаш каби ўлчов ва қаноатларимизни ўзгартириб юборди. Фарб ҳазоратининг устимиздан қилган ғалабаси ҳаётнинг ҳамма соҳаларини, шу жумладан ушбу ижтимоий жиҳатни ҳам қамраб олган эди.

Бунга сабаб - Фарб ҳазорати Ислом юртларида намоён бўлиб, ўзининг маданий шакллари ва моддий тараққиётини намойиш этганда кўпчиликнинг кўзини қамаштириди. Одамлар бу маданий шаклларга тақлид қила бошладилар ва бу ҳазоратни олишга интила бошладилар. Чунки тараққиётни кўрсатиб турувчи бу маданий шаклларни мана шу ҳазорат әгалари, унга даъват қилаётган шахслар ишлаб чиққан әдилар. Шу туфайли мусулмонлар Фарб ҳазорати билан маданий шакллар ўртасидаги фарқни ажратмай, Фарб ҳазоратига кўр-кўрона тақлид қила бошладилар. Улар ҳазорат - ҳаёт ҳақидаги тушунчалар мажмуи ва муайян яшаш тарзи эканини англаб етмадилар. Шунингдек, улар маданият - ҳаёт тушунчалари ва яшаш тарзидан қатъий назар, ҳаёт ишларида воситалар, асбоблар сифатида ишлатиладиган, ҳис қилинадиган моддий шакллар эканини идрок этмадилар. Бундан ташқари, улар Фарб ҳазорати Ислом ҳазорати асосига бутунлай зид бўлган асосга бино бўлганини, ҳаётни тасвирлашда ва инсон амалга ошириш учун ҳаракат қиласидиган «бахт» тушунчасида ҳам Ислом ҳазоратидан кескин фарқ қилишини идрок этмадилар. Ислом Уммати Фарб ҳазоратини қабул қиласи асло мумкин эмаслигини, бирор юртда Ислом Умматидан бирор жамоат бу ҳазоратни қабул қилса, Ислом Умматининг бир қисми бўлишда давом этиши мумкин эмаслигини ёки Исломий жамоат деган сифатдан маҳрум бўлиб қолишини тасаввур ҳам қила олмадилар.

Ислом ҳазорати билан Фарб ҳазорати ўртасида моҳият жиҳатидан қарама-қаршилик борлигини англаб етмаслик кўчирмачилик ва

тақлидга олиб келди. Китобдан нусха кўчираётган одам маъносига эътибор бермай, сўзлар ва ҳарфларни кўчириш билан овора бўлгани каби, кўпчилик мусулмонлар ҳам тушуммай-нетмай Farb ҳазоратини кўчиришга киришиб кетдилар. Уларнинг баъзилари эса Farb ҳазоратига унинг тушунчалари ва ўлчовларини қабул қилиш билан тақлид қила бошладилар. Улар бу тушунча ва ўлчовларнинг оқибатлари ҳақида ўйлаб ўтирадилар. Дарҳақиқат, бу мусулмонлар Farb жамиятида аёл эркак билан teng мақомда туришини, улар ўртасидаги фарқقا ва бу тенгликдан келиб чиқадиган оқибатларга эътибор берилмаслигини кўрдилар. Farb аёлида маданий шакллар намоён бўлаётганини, Farb аёлининг ўзи ҳам маданий шаклларни намойиш қилаётганини кўриб, унга тақлид қилдилар ёки тақлид қилишга уриндилар. Лекин бу шакллар Farb ҳазоратига, унинг ҳаёт ҳақидаги тушунчаларига, ҳаётни тасвирлашига мос келишини, Ислом ҳазоратига, унинг ҳаёт ҳақидаги тушунчаларига ва ҳаётни тасвирлашига асло мос келмаслигини англаб етмадилар. Farb аёлида намоён бўлаётган ва унинг ўзи намойиш қилаётган шакллардан келиб чиқадиган ишларга ҳеч қандай эътибор бермадилар. Ҳа, улар бу ҳолатларни кўришгач, ҳар қандай натижалардан қатъий назар, муслима аёл ҳам жамиятда ва жамланишда эркак билан ёнма-ён туриши керак, деб эътиқод қила бошладилар. Қандай муаммо ва ишлар келиб чиқишидан қатъий назар, муслима аёлда ҳам гарбий маданий шакллар намоён бўлиши, унинг ўзи ҳам гарбий маданий шаклларни намойиш қилиши керак, деб ўйладилар. Шу туфайли муслима аёлнинг шахсий эркинлигини таъминлаш ва унга истаган ишини қилиш ҳуқуқини беришга чақирдилар. Бундан келиб чиқиб, бирор эҳтиёж бўлмаса ҳам аёлнинг эркак билан аралашишига, очиқ-социқ юришига, зийнатларини кўрсатишга, аёлнинг ҳокимиятга бошчилик қилишига чақирдилар. Бу ишларни тараққиёт деб, уйғониш аломати, деб ҳисобладилар.

Ушбу кўчирмачи-тақлидчиларнинг шахсий эркинлик масаласида ўзларига бутунлай эрк беришлари ишни баттар ёмонлаштириди. Бунинг оқибатида жамиятда эркак билан аёлнинг аралашишига бирор эҳтиёж бўлмаса ҳам, аёлнинг эркак билан учрашишини тақозо этадиган эҳтиёж бўлмаса ҳам, аёл эркак билан шунчаки шахсий эркинликдан баҳраманд бўлиш учун бевосита учрашадиган бўлиб қолди. Шунчаки, фақатгина шахсий эркинликлардан баҳраманд бўлиш учун икки жинс ўртасидаги бу учрашишларнинг Farb раъйларига ўйламай-нетмай юзланган мазкур кўчирмачи-тақлидчилар табақасига хунук асорати юзага келди. Бу хунук асорат туфайли аёл билан эркак ўртасидаги алоқа фақат эркаклик ва аёллик алоқаларига чекланиб қолди. Хунук асорат бу табақадан

жамиятдаги бошқа табақаларга ҳам ўтди. Бу алоқа ҳаёт майдонида әркак билан аёл ўртасида бирор ҳамкорликни пайдо қилмади. Балки ахлоқий тубанликни, хотинларнинг безаниб, турмуш ўртоғи ёки маҳрами бўлмаган бегоналарга зеб-зийнатлари ва гўзалликларини намоён этишларини келтириб чиқарди. Бунинг оқибатида мусулмонларнинг фикрлаши тўғри йўлдан тойди, завқлари бузилди, ишончларига путур етди, миқёс-ўлчовлари вайрон бўлди. Фарбдаги ижтимоий жиҳат севимли намуна, Фарб жамияти эса ўлчов қилиб олинди. Бироқ, ушбу Фарб жамияти эркаклик ва аёллик алоқаларини аҳамиятсиз бир иш ҳисоблаши ва бунда намунали яшаш тарзига нисбатан бирор уятсизлик, бузуқлик ёки зиддиятни ҳамда ахлоқга зарар ёки хатарни кўрмаслиги эътиборга олинмади. Ислом жамиятининг эса бу соҳадаги қарашлари Фарбнидан тубдан фарқ қилиши, унга бутунлай қарама-қарши эканлигига эътибор берилмади. Зеро, Ислом жамияти эркаклик ва аёллик алоқаларини дарралаш ёки тошбўрон қилишдек қаттиқ жазо белгиланган катта гуноҳ, деб ҳисоблайди. Бундай бузуқликни қилган кимсаларни ҳазар қилинадиган, нафрат билан қараладиган тубан кимсалар, деб ҳисоблайди. Номус ҳимояланиши вожиблигини - орага ҳеч қандай гап сифмайдиган оддий ҳақиқат, деб билади. Уни ҳимоя қилиш йўлида чин юракдан қаттиқ интилиб, молу жон сарфланиши керак, деб ҳисоблайди. Бундан бош тортишда эса ҳеч қандай узр ва баҳоналарни қабул қилмайди.

Ҳа, бу кўчирмачи-тақлидчилар иккала жамият ўртасидаги фарқни, икки ҳолат ўртасидаги улкан тафовутни мулоҳаза қилмадилар. Шунингдек, Исломий ҳаёт ва шаръий ҳукмлар улардан талаб қилинадиган ишларни ҳам мулоҳаза этмадилар. Кўчирмачилик ва тақлид қилишга шундай берилдиларки, охири «аёлнинг уйғониши» даъватига батамом эркинлик тўнини кийгизиб, ёмон хулқ билан сифатланишга бепарво бўлдилар. Бу кўчирмачи-тақлидчилар «аёлни уйғотиш» ва «Умматни уйғотишга ҳаракат қилиш» ниқоби остида мусулмонларнинг ижтимоий жиҳатини шу йўсинда вайрон қилишда давом этдилар. Бу кимсалар дастлаб озчилик эдилар. Уммат аввалига уларнинг даъватларидан асло рози бўлмади. Лекин Ислом юртларида капиталистик тузум татбиқ қилиниб, мустамлакачи кофирлар, кейинчалик эса уларнинг малайлари, уларнинг карвонида уларнинг кўрсатмалари билан юрадиган ҳокимлар томонидан бошқарила бошлагач, мазкур озчилик шаҳар аҳолисининг кўпчилигини ва қишлоқ аҳолисининг бир қисмини ўзлари юрган йўлда юриш ҳамда Фарб ҳазоратини кўчириб олиб, унга тақлид қилиш томон олиб ўтишга муваффақ бўлдилар. Оқибатда Ислом шаҳарларининг кўп маҳаллаларидан Исломий қиёфа йўқолди. Бунда Истанбул, Қоҳира,

Тунис, Дамашқ, Караби, Бағдод, Қуддус, Байрут шаҳарлари ўртасида ҳеч қандай фарқ қолмади. Барчаси Ғарб ҳазоратини кўчириш ва унга тақлид қилиш йўлида юрадиган бўлиб қолди.

Бу фикрларга қарши курашиб учун бир гуруҳ мусулмонлар кўзгалиши табиий эди. Бу раъйларга қарши урушиб учун Ислом юртларидаги оммаю хосса оёққа туриши аниқ эди. Дарҳақиқат, бир гурухгина эмас, балки бир қанча гурухлар муслима аёлни муҳофаза қилиш, жамиятда фазилатларни асраб қолиш вожиблигига чақира бошладилар. Лекин улар Ислом низомларини тиниқ тушунмас, шаръий ҳукмларни аниқ билмас эдилар. Исломий ақида асос эканлиги, шаръий ҳукмлар эса ўлчов эканлигини англамаган ҳолда ақл тўғри деб топган манфаатни баҳс учун асос, раъй ва нарсалар учун ўлчов қилиб олдилар ҳамда урф-одатларни, тақлид-анъаналарни сақлаб қолишга, ахлоқни маҳкам ушлашга чақирдилар. Аёлни ҳижоб билан беркитишга кўр-кўрона мутаассиблик билан ёндашиш шу даражага етиб бордики, улар аёл учун йўлни жуда тор қўйишини, уйидан чиқишига, ўз эҳтиёжларини ўзи қондириши ва ўз ишларини бевосита ўзи қилишига рухсат бермасликни кўтариб чиқдилар. Сўнгги даврлардаги фақиҳлар аёл учун беш хил авратни белгиладилар: намоздаги аврат, маҳрам эркаклар олдидаги аврат, номаҳрам эркаклар ҳузуридаги аврат, муслима аёллар ҳузуридаги аврат, кофира аёллар ҳузуридаги аврат. Бундан келиб чиқиб аёл биронни, бирон аёлни кўришини ман қиласидиган ёппа ҳижоб ўрашга чақирдилар. Аёлнинг ҳаётдаги ишларини бевосита ўзи бажаришини ман қилишга даъват қилдилар. Уни сайловда қатнашиш ҳуқуқидан ҳамда сиёсат, ҳукм юритиш, иқтисод ва ижтимо хусусида раъийи бўлишидан маҳрум қилиш ҳақида гапирдилар. Аёл билан ҳаёт ўртасига тўсиқ қўйиб, Аллоҳнинг баъзи оятларини фақат эркакларга хослаб қўйдилар. Расулуллоҳ билан байъат чогида аёллар қўл билан кўришганлари ҳақидаги, аёлнинг аврати ҳақидаги ҳадисларни шаръий ҳукм тақозо этадиган йўсингда эмас, аёлга нисбатан ўзлари хоҳлаётган қолипга мос келадиган тарзда таъвил қилдилар. Уларнинг бу даъватлари ва ҳаракатлари одамларни шаръий ҳукмлардан узоқлаштириб, мусулмонларга ижтимоий жиҳатни ноаниқ қилиб қўйди. Шу туфайли уларнинг раъйлари босқинчи фикрлар қаршисида туришга қодир бўлмади, шиддатли оқимни тўса олмади. Мусулмонлар ўртасида ижтимоий жиҳатни кўтаришга бирор таъсир кўрсатмади. Ҳолбуки, Уммат ичида илмда, билимдонликда аввалги мужтаҳидлар ва соҳиби мазҳаблардан қолишмайдиган олимлар мавжуд эди. Бирор умматнинг бойлиги tengлаша олмайдиган фикрий ва ташриъий (қонуншуносликка оид) бойлик мусулмонлар қўлида мавжуд эди. Мусулмонларнинг умумий ва хусусий кутубхоналарида бебаҳо

китоблар, асарлар тўлиб-тошиб ётган эди Ҳа, буларнинг барчаси кўчирмачи, тақлидчиларни адашишларидан қайтаришда, қотиб қолганларни мужтаҳид тўғри истинбот қилган Исломий раъйга қаноатлантиришда - модомики бу раъй улар аёл учун хоҳлашаётган қолипга мос келмас экан - фойдаси бўлмади. Бунга сабаб шуки, ушбу кўчирмачи-тақлидчилар, қотиб қолганлар ҳамда олим ва талабалардан фикрловчи киши сифати йўқолган эди. Бунинг оқибатида улар воқеликни тушунмас ёки Аллоҳнинг ҳукмини фаҳмлаб етмас ёки тўла мувофиқликни пайдо қиласиган тарзда шаръий ҳукмларни воқеликка айнан татбиқ этиш орқали шаръий ҳукмларни фикран қабул қиласиган эдилар. Шу туфайли Ислом ўлкаларидағи жамият икки фикр - қотиб қолиш ва тақлид қилиш ўртасида қолди. Ижтимоий жиҳат беқарор бўлиб қолди. Муслима аёл ҳайрон бўлиб қолди. Энди унинг олдида Фарб ҳазоратини тушуниб етмай, моҳиятини англамай, у билан Ислом ҳазорати ўртасидаги зиддиятни билмаган ҳолда уни кўчириб олаётган безовта ва беқарор аёл бўлиш ёки ўзига ҳам фойдаси тегмайдиган, меҳнатидан мусулмонлар ҳам фойдалана олмайдиган қотиб қолган аёл бўлиш йўли турар эди. Буларнинг барига Исломни фикрий равишда ўрганмаслик, Исломдаги ижтимоий низомни тушунмаслик сабаб эди.

Шунинг учун Исломдаги ижтимоий низомни тўлиқ ва атрофлича ҳамда чуқур ўрганиш зарур. Шундагина муаммо аёл ва эркакнинг жамланишида, бу жамланишдан пайдо бўладиган алоқа ва бу алоқадан келиб чиқадиган ишларда эканлиги англаб етилади. Мана шу жамланиши, ундан пайдо бўладиган алоқани ва бу алоқадан келиб чиқадиган ишларни муолажа қилиш талаб қилинётгани маълум бўлади. Бу муолажани ақл кўрсатиб бера олмайди, балки шариат кўрсатиб беради. Ақлнинг вазифаси бу муолажани тушуниб етишдир. Бу муолажа Ислом буюрган муайян ҳаёт тарзига мувофиқ ҳаёт кечираётган муслима аёл ва муслим эркак учун берилган ечимдир. Улар Аллоҳ Қуръон ва суннатда буюрган мана шу ҳаёт тарзи асосидагина ҳаёт кечиришлари ва бу ҳаёт тарзи Фарбнинг ҳаёт тарзига ва ота-боболарнинг урф-одат, тақлид-анъаналарига зид келиб қолишига асло эътибор бермасликлари зарур.

АЁЛ ВА ЭРКАК

Аллоҳ Таоло марҳамат қиласы:

﴿يَأَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُم مِّن دَرَجَاتٍ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارِفُوا﴾

„Эй инсонлар, дарҳақиқат Биз сизларни бир эркак (Одам) ва бир аёл (Хавво)дан яратдик ҳамда бир-бирларингиз билан танишинглар (дўст-биродар бўлишинглар) учун сизларни (турли-туман) халқлар ва қабила-элатлар қилиб қўйдик“. [49:13]

﴿يَأَيُّهَا الْإِنْسَنُ مَا عَرَكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ﴾

„Эй инсон, нима сени улуг Парвардигоринг ҳақида (Унга ибодат қилмасанг ҳам бўлаверади, деб) алда қўйди?!“ [82:6]

﴿قُتِلَ الْإِنْسَنُ مَا أَكْفَرَهُ ﴿١٠﴾ مِنْ أَيِّ شَيْءٍ حَلَقَهُ ﴿١١﴾ مِنْ نُطْفَةٍ حَلَقُهُ فَقَدَ رُهُ﴾

„Ҳалок бўлгур инсон-а! Бунчалар коғир бўлмаса! (Аллоҳ) уни қай нарсадан яратди ўзи?! Уни бир нутфадан яратиб, сўнг уни(нг она қорнидаги ривожини ва ой-кунини) белгилаб қўйди-ку!“ [80:17-19]

Аллоҳ инсонга таклиф (вазифа)лар билан хитоб қилди. Инсонни хитоб ва таклиф қаратилган ўрин қилди, шариатни инсон учун нозил қилди. Аллоҳ инсонларни қайта тирилтиради ва муҳосаба қиласы. Жаннатга ҳам, дўзахга ҳам инсонни киритади. Бинобарин эркак ёки аёлни эмас, балки инсонни таклифлар ўрни қилди.

Аллоҳ инсонни ҳайвондан ажralиб турадиган муайян фитратда аёл ёки эркак қилиб яратди. Аёл ҳам, эркак ҳам инсондир. Улар инсонийликда бир-биридан фарқ қилмайдилар ва бу инсонийликда бир-бирларидан бирор нарсада ажralиб турмайдилар. Аллоҳ Таоло уларни инсон сифатида ҳаёт майдонига шўнғишга тайёрлаб, уларни битта жамиятда бирга яшайдиган қилиб қўйди. Инсон нави давом этишини уларнинг жамланишига, ҳар бир жамиятда мавжуд бўлишларига боғлиқ қилиб қўйди. Шунинг учун уларнинг ҳар бирига барча инсоний хусусиятлардан ва ҳаёт асосларидан фойдаланадиган инсон сифатида баробар қарав лозим. Аллоҳ уларнинг ҳар бирида ҳаётий кучни яратди. Бу куч ҳар иккаласида бир хилда мавжуддир. Уларнинг ҳар бирида очлик, чанқаш, қазои-ҳожат каби узвий эҳтиёжларни ҳамда яшаш учун кураш, нав ва диндорлик ғаризаларини бир хилда мавжуд қилиб қўйди. Уларнинг ҳар бирига бир хилда фикрлаш қуввати ва ақл берди. Зоро, Аллоҳ ақлни эркак ёки аёл учун эмас, балки инсон учун яратган.

Бироқ, нав ғаризасини әркак бошқа әркак билан ёки ҳайвон билан ёки бошқа йўллар билан қондириши, аёл ҳам бошқа аёл билан ёки ҳайвон билан ёки бошқа йўллар билан қондириши мумкин бўлса-да, лекин унинг инсонда яратилишидан кўзланган мақсад фақат бир ҳолатда, яъни әркак бу эҳтиёжни аёл билан, аёл эса әркак билан қондириши орқалигина амалга ошиши мумкин. Шунинг учун әркак билан аёл ўртасидаги, аёл билан әркак ўртасидаги жинсий, ғаризий жиҳатдан бўлган алоқа ҳеч ажабланарли жойи бўлмаган табиий алоқадир. У аслий алоқа бўлиб, ушбу ғариза, яъни инсон навининг сақланиб қолиши ғаризасининг яратилишидан кўзланган мақсад фақат шу алоқа орқали рўёбга чиқади. Агар иккаласи ўртасидаги бу алоқа жинсий жамланиш шаклида юз берса, бу ниҳоятда табиий ва оддий иш бўлиб, унда ажабланарли ҳеч нарса йўқ. Бу алоқа инсон навининг сақланиб қолиши учун зарурдир. Бироқ, бу ғаризани әркин қўйиб юбориш инсонга ҳам, унинг ижтимоий ҳаётига ҳам зарар келтиради. Унинг бор бўлишидан мақсад инсон нави давом этиши учун насл қолдиришдир. Шунинг учун инсоннинг бу ғаризага қарashi инсонда унинг яратилишидан кўзланган мақсадга, яъни навининг давом этишига қаратилиши зарур. Бу ўринда әркак билан аёл ўртасида фарқ йўқ. Эҳтиёжни қондиришдан пайдо бўладиган лаззат ва роҳатланиш - инсон уни назарда тутса ҳам, тутмаса ҳам, табиий равишда ўз-ўзидан ҳосил бўлаверади. Шу туфайли нав ғаризасидан лаззатланиш ва роҳатланиши назарда тутишни узоқлаштириш керак, дейиш нотўғри бўлади. Чунки лаззат ва роҳатланиш табиий ва муқаррар юзага келадиган иш бўлиб, у назарда тутиш билан юзага келмайди. Бу назарда тутишни узоқлаштириш амри маҳол иш бўлганлигидан уни узоқлаштириб ҳам бўлмайди. Балки назарда тутиш ушбу қондириш ҳақидаги ва нав ғаризасидан кўзланган мақсад ҳақидаги инсоннинг тушунчасидан пайдо бўлади. Шунга кўра, нав ғаризаси ва унинг инсонда мавжуд бўлишидан кўзланган мақсад ҳақида инсонда муайян тушунчани пайдо қилиш даркор. Бу тушунча унда Аллоҳ Таоло инсонда яратган нав ғаризасига нисбатан ўзига хос қарашни шакллантиради-да, уни әркак билан аёл, аёл билан әркак алоқасига чеклаб қўяди. Шунингдек, унда әркак билан аёл ўртасидаги әркаклик ва аёллик алоқаларига ёки, бошқача ибора билан айтганда, жинсий алоқаларга нисбатан ўзига хос қарашни шакллантиради-да, бу алоқалар нав ғаризасининг яратилишидан кўзланган мақсадга, яъни навининг давом этишига қаратилади. Мана шундай қараш билан ғаризасининг қондирилиши рўёбга

чиқади ва унинг мавжуд бўлишидан кўзланган мақсад амалга ошади. Бу тушунчани қабул қилган ва шундай ўзига хос қарашга эга жамоатда хотиржамлик рўёбга чиқади. Ҳар қандай инсоний жамоатнинг эркак ва аёл ўртасидаги эркаклик ва аёллик алоқалари ёки, бошқа ибора билан айтганда, жинсий алоқаларга бўлган қарашини «лаззат ва роҳатланиш ҳукмрон бўлган» қарашдан «бу лаззат ва роҳатланиш гаризани қондиришдан келиб чиқадиган табиий ва муқаррар иш» қилишга қараб ўзгартириш зарур. Қарашни бу гаризадан кўзланган мақсадга қаратиш зарур. Мана шундай қараш нав гаризасини сақлаб қолади ва уни унинг учун яратилган тўғри йўналишга йўналтиради. Шунингдек, инсон барча ишларини бажара олиши учун ва уни баҳти қиладиган ҳамма ишларга вақти етарли бўлиши учун кенг майдон қолдиради.

Шунинг учун инсонда нав гаризасини қондириш ҳақида ва унинг мавжудлигидан кўзланган ғоя ҳақида тушунча бўлиши керак. Инсоний жамоатга жинсий қўшилиш фикрининг ҳукмрон бўлишини ва бутун эътиборни шу қўшилишга қаратишни қалблардан ўчириб юборадиган ҳамда эркак ва аёл ўртасида ҳамкорлик алоқаларини барпо қиладиган низом керак. Чунки эркак ва аёл бир-бирларига муҳаббат ва раҳматни таъминловчи биродарлар сифатида ўзаро ҳамкорлик қилишлари орқалигини жамоат ислоҳ бўлади, ўнгланади. Шунинг учун эркак ва аёл ўртасидаги алоқаларга нисбатан жамоатнинг қарашини тамоман ўзгартиришни яна бир бор таъкидлаш зарурки, бу ўзгартириш жинсий қўшилиш тушунчалари ҳукмронлигини йўқ қилиб, уларни жинсий эҳтиёжни қондиришнинг табиий ва муқаррар ишига айлантиради. Бу алоқани фақат лаззат ва роҳатланишга чеклаб қўйишга барҳам бериб, уни эркаклик ва аёллик сифатларига қарашга эмас, балки жамоат манфаатини кўзлайдиган қарашга айлантиради. Бу қарашни роҳатланиш ва шаҳватни яхши кўриш эмас, балки Аллоҳдан қўрқиши ҳукмронлик қиладиган қарашга айлантиради. Бу қараш инсоннинг жинсий лаззатдан баҳраманд бўлишини инкор қилмайди, балки уни навнинг давом этишини рўёбга чиқарадиган ва мусулмоннинг олий орзуси - Аллоҳ Таолонинг розилигига эришиш орзусига мос келадиган шаръий баҳраманд бўлишга айлантиради.

Қуръон оятлари эр-хотинлик жиҳати, яъни нав гаризасининг яратилишдан кўзланган мақсадга эътиборни қаратиб келган. Оятлар бу гариза аслида эр-хотинлик учун, яъни навнинг давом этиши учун яратилганини, бошқача қилиб айтганда Аллоҳ Таоло бу гаризани эр-хотинлик учун яратганини баён қилган.

Жамоатнинг аёл билан эркак алоқаларига қарашини жинсий қўшилишга қаратилган эмас, балки эр-хотинликка қаратилган қарашга айлантириш мақсадида оятларда нав фаризаси эр хотинлик учун яратилгани турли услугуб ва ҳар хил маъноларда баён қилинган:

﴿يَأَيُّهَا النَّاسُ أَتَقْوَى رِبُّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُم مِّنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَ مِنْهَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً﴾ [4:1]

„Эй инсонлар! Сизларни бир жондан (Одамдан) яратган ва ундан жуфтини (Ҳаввони) вужудга келтирган ҳамда у икковидан қўп эркак ва аёлларни тарқатган Парвардигорингиздан қўрқингиз!“

﴿هُوَ الَّذِي خَلَقَكُم مِّنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا فَلَمَّا تَغَشَّهَا حَمَلَتْ حَمْلًا حَفِيفًا فَمَرَّتْ بِهِ فَلَمَّا أَثْقَلَتْ دَعَوَا اللَّهَ رَبَّهُمَا لِإِنْ ءَايَتِنَا صَلِحًا لَتَكُونَنَّ مِنَ الشَّاكِرِينَ﴾ [4:1]

„У (Аллоҳ) шундай зотки, сизларни бир жондан (Одамдан) яратди ва у ором-осойиш топсин деб, унинг ўзидан жуфтини вужудга келтирди. Унга қўшилгандан кейин у (Ҳавво) енгил юк (ҳомила) билан юкли бўлиб, ўша (юк) билан юрди. Бас, қачонки оғирлашганда, (улар) Парвардигорлари бўлмиши Аллоҳга дуо қилдилар: «Қасамки, агар бизга солиҳ фарзанд ато қилсанг, албатта шукр қилгувчилардан бўлурмиз».“ [7:189]

﴿وَلَفَدَ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّنْ قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ أَزْوَاجًا وَذُرِّيَّةً﴾

„Дарҳақиқат, сиздан илгари ҳам (кўп) пайгамбарлар юборганмиз ва уларга жуфтлар ва зурриётлар берганмиз“. [13:38]

﴿وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا وَجَعَلَ لَكُم مِّنْ أَزْوَاجِكُمْ بَيْنَ وَحَدَّةً﴾ [16:72]

„Аллоҳ сизлар учун ўзларингиздан жуфтлар яратиб, жуфтларингиздан сизлар учун болалар, набиралар пайдо қилди“.

﴿وَمَنْ ءَايَتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً﴾

﴿وَرَحْمَةً﴾

„Унинг оятларидан (яна бири) - У зот сизлар ҳамдам бўлишиларингиз учун ўзларингиздан жуфтлар яратишни ва ўртала-рингизда ошнолик ва меҳр-муҳаббат пайдо қилишиидир“. [30:21]

﴿فَاطُرُ الْسَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا﴾

„(Аллоҳ) осмонлар ва ернинг яратувчисидир. У сизлар учун ўзларингиздан бўлган жуфтларни яратди“. [42:11]

﴿وَأَنَّهُ رَحَمَ أَرْزَوْجَيْنَ الْذَّكَرَ وَالْأُنْثَى مِنْ نُطْفَةٍ إِذَا تُمْنَى﴾

„Ва албатта У зот отилиб чиқадиган нутфадан эркак-аёл жуфтларни яратгандир“ [53:45,46]

﴿وَخَلَقْنَاكُمْ أَزْوَاجًا﴾

„Биз сизларни жуфт-жуфт қилиб яратдик“ [78:8]

Бу оятлардан кўриниб турибдики, Аллоҳ эркак ва аёлни яратишида эр-хотинлик жиҳатини устувор қилганини кўп тақрорлайди. Токи эркак ва аёл ўртасидаги алоқаларга қараш эр хотинликка, яъни нав давом этиши учун насл қолдиришга қаратилган бўлсин.

ЭРКАК ВА АЁЛ ЎРТАСИДАГИ АЛОҚАЛАРГА ҚАРАШНИНГ ТАЪСИРИ

Фариза қўзғалса қондиришни талаб этади ва аксинча, қўзғалмаса қондиришни талаб этмайди. Фариза қондиришни талаб этган чоғда инсонни бу ишни амалга оширишга ундаиди. Агар инсон бу ишни амалга оширмаса, фариза қўзғалиши тинчимагунча безовта бўлиб қолаверади. Фариза тинчиса безовталаниш йўқолади. Қондирмаслиқдан ўлим ёки бирор жисмоний, ақлий ёки руҳий озор келиб чиқмайди. Озор фақат аламланиш ва безовталанишга чекланади. Демак, фариза узвий эҳтиёж каби сўзсиз қондирилиши шарт эмас. Балки у хотиржамлик ва роҳатни пайдо қилиш учун қондирилади.

Фаризани икки омил қўзғатади: биринчиси - моддий воқелик бўлса, иккинчиси фикр бўлиб, бунга маъноларнинг бирлашиши ҳам киради. Бу икки омилдан бирортаси ҳам бўлмаса фариза қўзғалмайди. У узвий эҳтиёжларга ўхшаб ички ундовчи омил туфайли қўзғалмайди. Балки фақат ташқи ундовчи омил, яъни моддий воқелик ва фикр туфайли қўзғалади. Барча фаризаларда - яшаш учун кураш, диндорлик ва нав фаризаларида ҳолат шундай бўлиб, уларнинг ўртасида ушбу жиҳатдан фарқ йўқ.

Нав фаризаси ҳам - бошқа фаризаларга ўхшаш бўлгани учун - қўзғалса қондиришни талаб қиласди. У ҳам моддий воқелик ёки фикр сабабли қўзғалади. Шунинг учун қондиришни талаб қилаётган нав фаризаси шундай бир иш қилинганки, инсон бу қондиришни йўналтириши, ҳаттоқи пайдо қилиши ёки фақат навнинг давом этиши томонга йўналадиган қилиб, бошқа томонларга қараб ҳаракат қилишини тўсиб қўйиши мумкин. Шунга кўра, хотинларни кўриш ёки нав фаризасига боғлиқ воқелик фаризани қўзғатади ва қондиришни талаб қиладиган қилиб қўяди. Жинсга оид қиссаларни ўқиш, жинсга оид фикрларни эшитиш нав фаризасини қўзғайди. Хотинлардан ва умуман нав фаризасига боғлиқ нарсалардан, жинс ҳақидаги фикрлардан йироқ бўлиш нав фаризаси қўзғалишининг олдини олади. Чунки нав фаризаси моддий воқелик ёки жинс ҳақидаги фикр орқали қўзғатилгандагина қўзғалиши мумкин.

Агар жамоат Фарб жамиятида бўлгани каби эркак билан аёл ўртасидаги алоқаларга эркаклик ва аёллик алоқаси, яъни жинсий алоқа деб қараса, фаризани қўзғатиш учун эркак ва аёлда фаризани қўзғатувчи моддий воқеликни ёки жинс ҳақидаги фикрни пайдо қилиш зарур ишга айланади. Шунда фариза қондиришни талаб қиласди ва ушбу алоқа амалга ошиши ва қондириш орқали роҳат вужудга келиши учун фаризани қондириш содир бўлади. Агар

жамоат эркак ва аёл ўртасидаги алоқаларга бу фаризанинг мавжуд бўлишидан кўзланган мақсад, яъни навнинг давом этиши асосида қараса, умумий ҳаётда эркак ва аёлдан моддий воқелик ва жинс ҳақидаги фикрни йироқлаштириш зарур иш бўлиб қолади. Шунда гариза қўзғалмайди-да, имкониятида бўлмаган қондиришни талаб ҳам қилмайди, мақсадига етолмагани сабабли алам ва безовталанишларга дучор ҳам бўлмайди. Фаризани қўзғатувчи моддий воқеликни эр-хотинлик ҳолатига чеклаб қўйиш зарурдир. Чунки навнинг давом этиши шу билан бўлади ҳамда гариза қондиришни талаб қилган пайтда уни амалга оширишда хотиржамлик ва роҳат пайдо бўлади. Мана шундан жамоатнинг эркак ва аёл ўртасидаги алоқаларга қандай қарашининг жамиятдаги ва жамоат ўртасидаги умумий ҳаётни йўналтиришда нечоғли таъсири борлиги маълум бўлади. Капитализм мабдаига эътиқод қилувчи фарбликлар ва коммунизмга эътиқод қилувчи шарқликлар эркак ва аёл ўртасидаги алоқаларга навнинг давом этиши жиҳатидан эмас, балки жинсий жиҳатдан қарайдилар. Шу туфайли нав гаризасини қондириш мақсадида уни қўзғатиш учун эркак ва аёл ҳузурида моддий воқелик ва жинс ҳақидаги фикрни қасддан вужудга келтиришга зўр бериб ҳаракат қиладилар. Улар нав гаризасини қондирмаслик жисмоний, нафсий ва ақлий заرارларга олиб борадиган ғамгинликка сабаб бўлади, деб ўйлайдилар. Шу туфайли фарбий ва шарқий жамоатда ҳам, жамиядта ҳам қисса, шеър, асар ва бошқаларда жинс ҳақидаги фикрлар кўплигини кўрамиз. Бирор эҳтиёж бўлмаса ҳам уйларда, паркларда, кўчаларда, пляжларда ва бошқа жойларда эркак ва аёлнинг аралаш юрганини кўрамиз. Чунки улар буни зарур иш ҳисоблаб, уни вужудга келтиришга қаттиқ интиладилар. Бу ҳолат уларнинг ҳаёт низомининг бир қисми ва яшаш тарзининг ажралмас бўлагидир.

Исломни қабул қилиб, унинг ақида ва ҳукмларига эътиқод қилувчи мусулмонлар, бошқача ибора билан айтганда, Ислом эркак ва аёл ўртасидаги алоқаларга жинсий жиҳатдан эмас, балки навнинг давом этиши жиҳатидан қарайди. Жинсий жиҳатни эса қондиришдаги муқаррар иш деб, лекин у қондиришни йўналтирмаслиги керак, деб ҳисоблайди. Шу сабабли Ислом жинс ҳақидаги фикрларнинг жамоат ўртасида мавжуд бўлишини заарarga олиб борувчи иш деб, нав гаризасини қўзғатувчи моддий воқеликни эса бузуқликка олиб борувчи омил деб ҳисоблайди. Шунинг учун эркак ва аёлни хилватда холи қолишдан, аёлни бегоналарга зебзийнатлари ва гўзалликларини кўрсатишдан, эркакни ҳам, аёлни ҳам бир-бирларига жинсий назар билан боқишлидан қайтарган.

Умумий ҳаётда эркак ва аёл ўртасидаги ҳамкорлик қандай бўлишини белгилаб берган. Эркак ва аёл ўртасидаги жинсий алоқани фақат икки ҳолатга - никоҳ ва қўл остидаги чўрига чеклаб қўйған.

Ислом умумий ҳаётда нав гаризасини уни қўзғатувчи омиллардан тўсишга ва жинс алоқасини муайян ишларга чеклаб қўйишга ҳаракат қиласди. Капитализм ва коммунизмда эса нав гаризасини қондириш учун ва у ҳамма нарсада эркин бўлиши учун уни қўзғатувчи омилларни пайдо қилишга ҳаракат қилинади. Ислом эркак ва аёл ўртасидаги алоқаларга навнинг давом этиши жиҳатидан қараса, капитализм ва коммунизм бу алоқаларга эркаклик ва аёллик, яъни жинсий жиҳатдан қарайди. Ислом билан бу икки мабда қарашлари ва ҳаракатлари ўртасида мана шундай катта фарқ бор. Бу билан Исломнинг қарashi - поклик, фазилат, иффат қарashi эканлиги, инсон ҳаловати ва навнинг давом этиши қарashi эканлиги маълум бўлади.

Эркак ва аёлдаги жинсий гаризани сиқувга олиш инсонда жисмоний, нафсий ва ақлий касалликларга сабаб бўлади, деган гарбликлар ва коммунистларнинг гаплари нотўғри бўлиб, ҳақиқатга зиддир. Чунки сўзсиз қондириш жиҳатидан гариза билан узвий эҳтиёж ўртасида фарқ бор. Ейиш-ичиш, қазои ҳожат каби узвий эҳтиёжларни сўзсиз қондириш лозим. Агар улар қондирилмаса, кўп ҳолда ўлимга олиб борувчи заарларни келтириб чиқаради. Яашаш учун кураш, нав, диндорлик каби гаризаларни сўзсиз қондириш лозим эмас. Агар улар қондирилмаса, бирор жисмоний ё ақлий ёки нафсий заарар келиб чиқмайди. Фақат безовталик ва аламланиш ҳосил бўлади, холос. Бунга далил - бир шахс бутун умрини баъзи гаризаларини қондирмасдан ўтказиб юбориши, шу билан бирга унда бирор заарар пайдо бўлмаслиги мумкин. Ёки инсон нав гаризасини қондирмаса, инсон сифатида унда улар айтиётган жисмоний, ақлий, нафсий касалликлар пайдо бўлмайди. Фақат айrim шахсларда пайдо бўлиши мумкин. Бу эса қондирмаслик натижасида мазкур касалликлар табиий равишда ҳосил бўлмаслигини кўрсатади. Балки сиқувга алоқаси бўлмаган бошқа вазиятларда ҳосил бўлади. Агар гаризани сиқувга олишдан ҳосил бўлганда эди, сиқувга олиш ҳолати юз берадиган барча ҳолатларда табиий равишда инсонда ҳосил бўлаверар эди. Ваҳоланки мутлақо бундай бўлмайди. Сиқув натижасида касаллик инсонда фитрий равишда пайдо бўлмаслигини уларнинг ўзлари ҳам тан олишади. Демак, айrim шахсларда юз берадиган касаллик сиқувдан мутлақо бошқа вазиятлар туфайли пайдо бўлади.

Бу бир жиҳатдан. Яна бошқа жиҳатдан олинадиган бўлса, узвий

Эҳтиёж ташқи қўзғатувчига муҳтож бўлмаган ҳолда ички ундовчи туфайли қондиришни табиий равиша талаб қиласи, гарчи узвий эҳтиёж қондиришни талаб қилган пайтда ташқи қўзғатувчи ҳам уни қўзғатиши мумкин бўлса-да. Фаризада эса бунинг акси бўлиб, у ташқи қўзғатувчи бўлмаса ички ундовчи туфайли қондиришни табиий равиша талаб қилмайди. Балки ташқи қўзғатувчи: моддий воқелик ёки жинс ҳақидаги фикр, жумладан қўзғатувчи маъноларнинг бирлашиши бўлсагина қўзғалади. Агар бундай ташқи таъсир этувчи омил бўлмаса, қўзғалиш ҳам бўлмайди. Барча фаризаларда - диндорлик, яшаш учун кураш ва нав фаризаларида ҳамда уларнинг ҳамма кўринишларида ҳам аҳвол шундай. Агар шахс олдида бирор фаризани қўзғатувчи омил мавжуд бўлса, у жунбишга келади ва фариза қондиришни талаб қиласи. Фаризани ҳаракатга солаётган нарса ёки ҳолат инсондан узоқлаштирилса ёки ундан устун келадиган муҳимроқ иш билан машғул қилинса, қондириш талаби йўқолади ва унинг нафси тинчидан қолади. Бунинг зидди ўлароқ, узвий эҳтиёж қўзғалган чоғда уни қондириш талаби мутлақо йўқолмайди. Балки то қондирилгунча талаби давом этаверади. Бу билан аён бўляптики, нав фаризасини қондирмасликдан жисмоний, нафсий ёки ақлий касаллик асло пайдо бўлмайди. Чунки у узвий эҳтиёж эмас, балки фаризадир. Бор гап шуки, шахс олдида нав фаризасини қўзғатувчи моддий воқелик ёки жинс ҳақида фикр мавжуд бўлса, у жунбишга келиб, қондиришни талаб қилиши мумкин. Агар қондирилмаса, бу жунбишдан фақат безовталаниш юзага келиб, шахсни қамраб олади. Бу безовталаниш такрорланиши натижасида инсон аламланади. Агар фаризани ҳаракатга солаётган ҳолат ундан узоқлаштирилса ёки у бу фаризадан устун келадиган, ундан муҳимроқ иш билан машғул қилинса, безовталил йўқолади. Шунга биноан, жинс фаризаси қўзғалганда уни сиқувга олишдан фақат аламланиш ва безовталил пайдо бўлади. Агар жинс фаризаси уни қўзғатадиган нарсалардан қўзғалмаса алам ҳам, безовталил ҳам пайдо бўлмайди. Демак, фаризани қондиришнинг иложи бўлмаган пайтда фаризани уни қўзғатадиган омиллардан тўсиш орқали муолажа қилинади.

Юқоридаги мулоҳазалардан жамоатнинг эркак ва аёл ўртасидаги алоқаларга қарашини фақат эркаклик ва аёллик алоқасига чеклаб қўйган фарбий ва коммунистик дунёқарашнинг хатолиги маълум бўлади. Эркак ва аёлдаги фаризани қўзғатувчи турли воситалар, яъни аралашув, рақс, ўйинлар, қиссалар ва шунга ўхшаш ҳолатларни пайдо қилиш орқали ушбу қараш ўйлаб топган муолажанинг хатолиги ҳам ўз-ўзидан маълум бўлади. Шунингдек,

жамоатнинг эркак ва аёл ўртасидаги алоқаларга қарашини бу фаризанинг яратилишидан кўзланган мақсад, яъни навнинг давом этишига қаратилган қарашга айлантирган Ислом дунёқарашининг тўғрилиги намоён бўлади. Бинобарин фаризани шаръий йўл - никоҳ ва қўл остидаги чўри билан қондиришнинг имкони бўлмаса, фаризани қўзғатувчи моддий воқелик ва жинс ҳақидаги фикрни ундан узоқлаштириш орқали бу қараш тақдим этаётган муолажанинг тўғрилиги ҳам ўз-ўзидан маълум бўлади. Демак, ёлғиз Исломгина нав фаризаси жамиятда ва одамларда пайдо қиласиган бузуқликни энг самарали муолажа қиласиди ва бу фариза ушбу муолажа орқали жамият ва одамларда поклик ва юксакликни пайдо қиласиди.

АЁЛ ВА ЭРКАК ЎРТАСИДАГИ АЛОҚАЛАРНИ ТАРТИБГА СОЛИШ

Аёл эркакда, эркак аёлда нав фаризасини қўзғатиши қачонки эркак аёл билан ёки аёл эркак билан бирга бўлса, бу қўзғатиш ҳам муқаррар содир бўладиган иш эканини билдирамайди. Балки улар бирга бўлишса, ушбу фаризани қўзғатиши аслий нарса эканини билдиради. Бинобарин бундай қўзғатиш бор жойда улар орасида жинсий алоқа ҳам вужудга келади. Бироқ, улар гоҳо бирга бўлишади-ю, бу фариза қўзғалмайди. Масалан, тижорий айирбошлашда бирга қатнашилари ёки касални операция қилишлари ёки биргаликда дарс олишлари ва шунга ўхшаш ишлар. Лекин шу ва шунга ўхшаш барча ҳолатларда улар ўртасида жинсий фариза қўзғалиши қобилияти мавжуд бўлади. Қобилият мавжуд бўлади дегани қўзғатиш мавжуд бўлади дегани эмас. Балки улар бир-бирига навнинг давом этиши нуқтаи назаридан боқмай, эркаклик ва аёллик нуқтаи назаридан боқсалар қўзғатиш ҳосил бўлади. Шунинг учун аёл эркакдаги, эркак аёлдаги нав фаризасини қўзғатиб юборишини аёлни эркакдан бутунлай ажратиб ташлаш учун сабаб қилиш мумкин эмас. Яъни, эркак ва аёлдаги нав фаризасини қўзғатиш қобилияти борлигини умумий ҳаётда эркаклар ва аёллар жамланиши ва ўзаро ҳамкорлик қилишлари олдига тўсиқ қиласлик керак. Балки эркак ва аёл умумий ҳаётда жамланишлари ва ўзаро ҳамкорлик қилишлари зарур. Чунки бундай жамланиш ва ўзаро ҳамкорлик қилиш жамият учун, умумий ҳаёт учун жуда зарур. Бироқ, бу ўзаро ҳамкорлик икки томон ўртасидаги жинсий алоқани ва аёл билан эркак ўртасидаги алоқаларни тартибга солувчи низом асосида амалга оширилиши лозим. Бу низом эса эркак ва аёл ўртасидаги алоқаларга навнинг давом этиши қарашидан келиб чиқсан бўлиши зарур. Мана шундай низом билан умумий ҳаётда аёл ва эркак бирон-бир хавфсиз жамланиши ва ўзаро ҳамкорлик қилиши мумкин бўлади.

Ҳаёт фаровонлиги ва хотиржамлигини таъминлайдиган ҳамда аёлнинг эркак билан бўлган алоқаларини табиий равишда тартибга соладиган, руҳий жиҳат - унинг асоси, шаръий ҳукмлар, шу жумладан ахлоқий қийматни рӯёбга чиқарадиган ҳукмлар эса ўлчови бўладиган ягона низом - Исломдаги ижтимоий низомдир. Чунки Ислом инсонга - унинг эркак ё аёллигидан қатъий назар, унда фаризалар, туйғулар, майл-истаклар ва ақл мавжуд бўлган инсон, деб қарайди. Бу инсонга ҳаёт лаззатларидан фойдаланишга рухсат беради ва бу лаззатлардан кўпроқ насиба олишига монелик қиласлик керак. Лекин бу лаззатлардан жамоат ва жамиятни муҳофаза қиласлик керак. Инсон фаровонлигини рӯёбга чиқариш мақсадида

инсонга олдинга юриш имконини берадиган тарзда рухсат беради. Агар оламда турли ижтимоий низомлар бор деб фараз қилинса, ёлғиз Ислом низомигина энг түғри ижтимоий низом бўлади. Чунки бу низом нав фаризасига - у инсон навининг давом этиши учун яратилган, деб қарайди. Бу низом эркак ва аёл ўртасидаги эркаклик ва аёллик алоқаларини шундай пухта тартибга соладики, бу фариза ўзининг табиий йўлидан юриб, Аллоҳ уни инсонда яратишдан кўзлаган мақсадга олиб боради. Бир вақтнинг ўзида эркак ва аёл ўртасидаги алоқаларни тартибга солиб, эркаклик ва аёллик алоқасини тартибга солишни улар ўртасидаги барча алоқаларни тартибга солишнинг бир қисмига айлантиради. Бу тартиб эркак ва аёлнинг бирга жамланишидан юзага келадиган ўзаро ҳамкорлик жамоат, жамият ва шахсга яхшилик келтирувчи ҳамкорлик бўлишини таъминлайди. Шу пайтнинг ўзида ахлоқий қийматни рўёбга чиқаришни ва уни энг олий форя - Аллоҳнинг розилиги бошқаришини таъминлайди. Шундагина поклик ва тақво ҳаётда бу икки жинс ўртасидаги алоқалар тариқатини белгилаб беради ва ҳаёт услублари ва воситаларини бу тариқатга бирор ҳолатда ҳам зид келмайдиган қилиб қўяди.

Ислом жинслар алоқасини, яъни эркак ва аёл ўртасидаги эркаклик ва аёллик алоқаларини никоҳ ва қўл остидаги чўрига чеклаб қўйган. Ушбу чегарадан чиқувчи ҳар қандай алоқани энг қаттиқ жазо тури билан жазоланадиган жиноят қилиб қўйган. Нав фаризасининг жинсий жамланишдан бошқа кўринишлари бўлган оталик, оналиқ, фарзандлик, aka-укалиқ, амакилиқ, тоғалик каби алоқаларга рухсат берган ва уларни маҳрам-қариндошлар деб белгилаган. Эркакка рухсат бергани каби аёлга ҳам тижорат, деҳқончилик, саноат ва бошқа шу каби ишлар билан шуғуланишга, илм дарсларига ва намозларга қатнашишга, даъватни ёйиш ва булардан ўзга ишларни қилишга рухсат берган.

Ислом ҳаёт ишларида ва одамларнинг бир-бирлари билан ўрнатадиган алоқаларида эркак ва аёл ўртасидаги ҳамкорликни барча муомалаларда барқарор қилиб белгилаган. Ҳамма инсонлар Аллоҳнинг бандалари бўлиб, эзгулик ишларида, Аллоҳдан тақво қилишда, Унга ибодат қилиш хусусида инсонга - унинг эркаклиги ёки аёллигидан қатъий назар - мурожаат қиласи. Аллоҳ Таоло дейди:

﴿قُلْ يَأَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا﴾

„Айтинг (эй Мұхаммад): «Эй одамлар, албатта мен сизларнинг барчангизга Аллоҳ (юборган) элчиман»“ [7:158]

﴿يَأَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ﴾

„Эй инсонлар! Парвардигорингиздан құрқингиз!“

[4:1]

Оятлар мұмінларни Ислом ҳукмларига амал қилишга чорлаб келган. Аллоҳ Таоло дейди:

﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ إِذَا مَنُوا أَسْتَحِبُّو لِلَّهِ وَلِرَسُولِ إِذَا دَعَاهُمْ لِمَا تُحِبُّهُمْ﴾

„Эй мұмінлар, Аллоҳ ва Унинг пайғамбари сизларни абадий ҳаёт берадиган нарасага (яғни динга) даъват қилар экан, уни қабул қилинглар“. [8:24]

Оятлар еркак ва аёлни ўз ичига олиб, умумий бўлиб келган:

﴿كُتُبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ﴾

„Сизларга рўза тутиши фарз қилинди“. [2:183]

﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ﴾

„Намозни тўқис адо қилинглар“. [2:43]

﴿خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ﴾

„(Эй Мұхаммад), сиз уларнинг молларидан бир қисмини олинг“. [9:103]

﴿إِنَّمَا الْصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ﴾

„Албатта садақалар (яғни закотлар) фақат фақирларга, мискинларга... берилур“. [9:60]

﴿وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الْذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ﴾

„Олтин-кумушини босиб олган кимсалар...“. [9:34]

﴿قَتَلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا يَالَّيْوْمِ آخَرِ﴾

„Аллоҳга ва охират кунига ишонмайдиган кимсаларга қарши жсанг қилингиз!“ [9:29]

﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ إِذَا مَنُوا لَا تَشْخُذُوا إِبَاءَكُمْ وَإِخْوَانَكُمْ أُولَيَاءِ إِنَّ أَسْتَحِبُّو الْكُفَّارَ عَلَى الْإِيمَانِ﴾

„Эй мұмінлар, агар иймондан куфрни афзал билсалар, отаналарингиз ва ака-укаларингизни (ҳам) дўст тутмангиз!“ [9:23]

Бу ва бундан бошқа оятлар аёл ва эркакка умумий бўлиб, бу амалларни бажаришда, ҳаттоқи якка ҳолда бажариладиган намоз

каби амалларни бажаришда ҳам эркак ва аёл ўртасида жамланиш ҳосил бўлиши мумкин. Бу эса Ислом эркак ва аёлга юклаган ҳукмларни ва бажаришлари лозим бўлган амалларни бажариш учун улар ўзаро жамланишларига (яъни бир жойда бўлишларига) рухсат берганини кўрсатади.

Бироқ, Ислом бу ишда эҳтиёт чораларини кўриб, ношаръий жинсий алоқага олиб борадиган, жинсий алоқанинг ўзига хос тартибидан эркакни ёки аёлни четга бурадиган ҳар қандай ишни тақиқлади. Бу тақиқни кучайтириб, иффат (ўзини тийиш)ни вожиб қилди. Фазилатлар ва ахлоқни сақлашга олиб борадиган барча тариқат, услугуб ва воситаларни ишга солишни вожиб қилди. Зеро, вожиб қайси иш билан амалга ошса, у иш ҳам вожибдир. Бунинг учун муайян шаръий ҳукмларни белгилади. Бу ҳукмлар кўп бўлиб, уларнинг айримларини келтирамиз:

1. Ислом эркакни ҳам, аёлни ҳам кўзни пасайтиришга, яъни бир-бирига тикилиб қарамасликка буюрган. Аллоҳ Таоло дейди:

﴿ قُل لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغْسُلُوا مِنْ أَبْصَرِهِمْ وَتَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَىٰ لَهُمْ إِنَّ اللَّهَ خَيْرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴾ وَقُل لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضُنَ مِنْ أَبْصَرِهِنَ وَتَحْفَظُنَ فُرُوجَهُنَ ﴾

„Эй Мұхаммад, мұмиларга айтинг, күзларини (номаҳрам аёлларга тикишидан) түссинлар ва авратларини (ҳаромдан) сақласынлар! Мана шу улар учун энг тоза (йўлдир). Албатта, Аллоҳ улар қилаётган ишилардан хабардордир. Мұминаларга ҳам айтинг, күзларини (номаҳрам эркакларга тикишидан) түссинлар ва авратларини (ҳаромдан) сақласынлар!“ [24:30-31]

2. Ошкор намоён бўлиб турадиган ўриндан бошқа барча зийнат ўринларини яшириб турадиган одми, оддий либос кийишни аёлларга буюрган. Аллоҳ Таоло марҳамат қиласи:

﴿ وَلَا يُنَدِّيْرَ زِيَّتَهُنَ إِلَّا مَا ظَاهَرَ مِنْهَا وَلَيَضِرِّنَ بَخْمُرَهُنَ عَلَى جُوْبِهِنَ ﴾

„Ҳамда қўриниб тургандан бошқа зеб-зийнатларини кўрсатмасынлар ва қўкракларини рўмоллари билан түссинлар!“ [24:31]

﴿ يَأَيُّهَا الَّهُمَّ قُل لَاَزْوَجَكَ وَكَنَّاتِكَ وَنَسَاءَ الْمُؤْمِنِينَ بُدْنِيْتَ عَلَيْهِنَ مِنْ حَلَّبِهِنَ ﴾

„Эй Пайгамбар, жуфтларингизга, қизларингизга ва мўмиларнинг аёлларига айтинг, устларига ёпинчиқларини ўрасынлар!“ [33:59]

Яъни ошкор намоён бўлиб турадиган юз ва кафтларидан бошқа зийнат ўринларини кўрсатмасынлар. Химор - бош ёпинчиғи, жайоб эса қўйлак ёқаси, яъни қўйлакнинг бўйиндан қўкраккача очиқ жойи. Оят маъноси - бош ёпинчиқларини бўйинлари ва

күкракларига туширсингелар. Жилбобни узун қилиш - күйлакни пастигча тушиб туралынан қилиш.

3. Бир кеча-кундузлик масофадаги жойга маҳрамсиз сафарга чиқиши аёлга ман этган. Пайғамбар ﷺ дедилар:

! "#\$ % ()+ %-) % ' % ("+ % 0%! »

« 2

«Аллоҳга ва охират қунига иймон келтирган аёлнинг бир кеча-кундузлик масофадаги жойга маҳрамсиз сафар қилиши ҳалол эмас». (Муслим ривояти).

4. Аёл киши маҳрами билан бирга бўлмаган ҳолда бегона эркак билан бир жойда холи қолишини ман этган. Пайғамбар ﷺ дедилар:

« 2 7%8 "+ 345 * 6! »

«Аёл маҳрами билан бирга бўлмаса, бегона эркак у билан асло ёлғиз қолмасин». (Бухорий ривояти). Пайғамбар ﷺ хутба қилаётганларида ибн Аббос ушбу сўзларни эшитганини айтади:

;& 9 لا يَحْلُونَ رَجُلٌ بِمُرْأَةٍ إِلَّا وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ، وَلَا تُسَافِرِ الْمَرْأَةُ إِلَّا مَعَ ذِي مَحْرَمٍ:

>? %@A B% C@< B@ H@ C4 , B@ * % < J5 ! =< ;& 345

PL@ 8 M2&N%G&=< K >?

«Аёл маҳрами билан бирга бўлмаса, бегона эркак у билан асло ёлғиз қолмасин. Аёл маҳрами бўлмаса сафарга чиқмасин». Шунда бир киши туриб деди: «Эй Расулуллоҳ! Аёлим ҳаж қилгани чиқиб кетганди. Мен эса фалон, фалон ғазотларга ёзилиб қўйгандим». Расулуллоҳ: **«Бориб, аёлинг билан ҳаж қил»**, дедилар. (Муслим ривояти).

5. Аёлга эрининг изнисиз уйидан чиқиши ман қилди. Чунки унинг устида эрнинг ҳақлари бор. Шунга кўра, эрининг изни билангина уйидан чиқиши мумкин. Унинг изнисиз чиқса гуноҳкор бўлади. Нафақа олишга ҳаққи йўқ итоатсиз ҳисобланади. Ибн Батта «Аҳкомун нисо» («Аёллар хукмлари») китобида Анасадан ривоят қиласи: Бир киши хотинининг кўчага чиқишини ман қилиб, сафарга кетди. Аёлнинг отаси касал бўлиб қолганда, отасини кўриб келгани Расулуллоҳ ﷺдан рухсат сўради. Расулуллоҳ ﷺ унга дедилар:

« 4 0 R%6(. R%%

«Аллоҳдан қўрқин. Эрингга қарши чиқма». Кейин унинг отаси вафот этди. Аёл унинг жанозасига бориш учун Расулуллоҳ

дан рухсат сўради. Унга дедилар:

«%4 0 R%6(. R%%

«Аллоҳдан қўрққин. Эрингга қарши чиқма». Шунда Аллоҳ Пайғамбар **ﷺ**га ваҳий қилдики:

« 4 0 % 0 U SA VK RG »

«Эрига итоати туфайли унинг гуноҳларини магфират этдим».

6. Ислом аёллар жамоасини хос ҳаётда, масжид, мадраса ва шу каби жойларда эркаклар жамоасидан ажраган ҳолда бўлишига қаттиқ турди. Аёлни аёллар даврасида, эркакни эркаклар даврасида яшайдиган қилиб қўйди. Намозда аёллар сафини эркаклар сафидан кейин қилди. Шунингдек, Ислом аёлларни йўл ва бозорларда эркаклар билан тиқилиб юрмасликка ундади. Аёллар ҳаётини аёллар билан ёки маҳрамлар билан бўладиган қилди. Шунга кўра, аёл савдо-сотиқ ва шу каби умумий ишларини бажариб, сўнг аёллар ёки маҳрамлари даврасига жўнайди.

7. Эркак ва аёл ўртасидаги ҳамкорлик алоқаси - бегона эркаклар билан аёллар ўртасида борди-келди қилиш, биргаликда айлангани чиқиш каби хусусий алоқа бўлмай, балки муомалаларда бўладиган умумий алоқа бўлишига қаттиқ турди. Чунки мазкур ҳамкорликдан мақсад аёл ўз ҳуқуқлари ва манфаатларини бевосита ўзи амалга ошириши ва зиммасидаги вазифаларни адо этишидир.

Мана шундай ҳукмлар орқали Ислом эркак билан аёл ўртасидаги жамланиш - манфаатларни юзага чиқариш ва ишларни бажариш учун бўладиган ўзаро ҳамкорлик жамланиши бўлиб қолиши учун, бу жамланиш жинсий жамланиш томон бурилиб кетмаслиги учун эҳтиёт чораларини кўрди. Бу билан эркаклар аёллар билан жамланган пайтда - эркаклар бўладиларми, аёлларми - умуман шахсларнинг манфаатларидан пайдо бўладиган алоқаларни муолажа қилди. Эркакларнинг аёллар билан жамланишидан пайдо бўладиган нафақа, фарзандлик, никоҳ ва шу каби бошқа алоқаларни шундай муолажа қилдики, жамланиши маълум мақсаддаги алоқага чеклаб қўйди ва уни жинсий жамланиш алоқаси бўлиб қолишдан йироқлаштирди.

ХОС ҲАЁТ

Инсон ҳаёт кечириш табиатига кўра қабила ёки қишлоқ ёки шаҳарда жамият шахслари ўртасида яшаб, «умумий ҳаёт» кечиради. Шунингдек, оила аъзолари билан ўз уйида «хос ҳаёт» кечиради. Ислом бу хос ҳаёт учун муайян ҳукмларни бериб, улар орқали бу хос ҳаётда - эркак бўладими ёки аёлми, фарқсиз - умуман инсонда пайдо бўладиган муаммоларни ҳал қилди. Мазкур ҳукмлардан энг кўзга ташланадигани - Ислом инсоннинг уйидаги хос ҳаётини ёлғиз ўзининг тасарруфига топшириши ва унинг уйига изн сўрамай киришни ман қилишидир. Аллоҳ Таоло дейди:

﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ الْمُجْرِمِينَ حَتَّىٰ شَأْسِنُوكُمْ وَتُسْلِمُوا عَلَىٰ﴾

﴿أَهْلَهَا ذَلِكُمْ حَيْرٌ لَّكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾

„Эй мўминлар, ўз уйларингиздан бошқа уйларга то изн сўрамагунингизча ва эгаларига салом бермагунингизча кирмангиз. Мана шу сизлар учун яхшироқдир. Шояд эслатма-ибрат олсангиزلар“.

[24:27]

Аллоҳ одамларни уйларга эгаларининг рухсатисиз киришдан қайтарган. Рухсат берилмасликни бегонасираш, рухсат берилишини эса яқин олиш, деб ҳисоблаган Аллоҳнинг: „... то изн сўрамагунингизча...“, дейиши изн сўрашдан киноядир. Чунки изн сўраш билангина уй эгаларига яқин бўлинади. Яъни оядта «унинг эгаларидан изн сўрамагунингизча», дейилган. Табароний Пайғамбар ﷺдан ривоят қиладики:

«Y X V:& %Z+%) A %C R%WT 1, X+ »

«Уй эгаларининг изнисиз унга қараган одам унга изнисиз кирибди». Абу Довуд ривоят қилади:

“%, _ !G =< K : G =< K]RF+ B T *%EJ+ = R W < J N45 *#
: =14I < K]HG! T Z (*+L2(+=< K]C), X a ? T *%EJ+:` A
P*%EJ &=< K

«Бир киши Пайғамбар ﷺдан сўради: «Онамдан ҳам олдига кириш учун изн сўрайманми?». Дедилар: «Ха». Деди: «Онамнинг мендан бошқа ходими йўқ. Қачон олдига кирадиган бўлсам изн сўрайманми?». Дедилар: «Уни ялангоч ҳолатда кўришни хоҳлайсанми?». Деди: «Йўқ». Дедилар: «Ундаи бўлса, изн сўра». Демак, ҳар қандай инсоннинг ўз уйидан бошқа уйга

эгасининг изнисиз киришини ман қилдилар. Бунда уй эгасининг мусулмон бўлиш ёки бўлмаслигининг фарқи йўқ. Чунки гарчи хитоб мусулмонларга қаратилган бўлса-да, у изн сўровчи шахсга нисбатан айтилган. Оятда «ўйлар» сўзи эса бирор қайдиз мутлақ ҳолда, хосланмай умумий лафзда келган бўлиб, ҳар қандай уйни ўз ичига олади. Бу баён уйларнинг дахлсизлигини белгилаш ва хос ҳаётни ўзига хос ҳукмлар билан хослаб қўйишдаги аниқ байёndir. Бу ҳукмлардан бири - бирор уйга кириш хоҳланганда изн сўрашdir. Изн сўровчи уйда бирор кишини топмаса, то изн берилмагунча кирмайди. Агар уй эгаларидан бири унга «қайтинг» деса, қайтиб кетиши керак. Уйга кириши мумкин эмас. Аллоҳ Таоло марҳамат қилади:

﴿فَإِنْ لَمْ تَحْدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّىٰ يُؤْذَنَ لَكُمْ وَإِنْ قِيلَ لَكُمْ آرْجِعُوا فَأَرْجِعُوْا هُوَ أَرْكَنْ لَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيهِمْ﴾

„Энди агар у (уй)ларда ҳеч кимни топмасангизлар, у ҳолда то сизларга изн берилмагунча уларга кирмангиз! Агар сизларга «қайтинглар» дейилса, қайтиб кетинглар! Шу сизлар учун энг тоза (йўлdir). Аллоҳ қилаётган амалларингизни билгувчиdir“. [24:28] Яъни изн сўраб қаттиқ туриб олишингиз, пардани кўтаришни қайсарлик билан талаб қилишингиз, эшиклар олдида кутиб туришингиз жоиз эмас. Бу ҳукмлар одамлар учун маскан (доимий яшаш жойи) бўлган уйлар ҳақида эди. Бирор учун маскан бўлмаган уйларга эса қаралади, агар кириши хоҳлаётган шахс улардан фойдаланмоқчи бўлса, изн сўрамасдан кириши мумкин. Бу уйлар кирмоқчи бўлган одам изн сўраши вожиб бўлган уйлардан истисно қилинган. Аллоҳ Таоло айтади:

﴿لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَّعٌ لَكُمْ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدِوْنَ وَمَا تَكْثُمُونَ﴾

„(Бирор учун) маскан бўлмаган, сизлар фойдаланадиган уйларга (изн сўрамасдан) киришларингизда сизларга гуноҳ йўқdir. Аллоҳ ошкор қилаётган нарсангизни ҳам, яшираётган нарсангизни ҳам билур“.[24:29] Мухолифат тушунчасига кўра, агар улардан фойдаланмасангиз, уларга кирманглар. Демак, истисно кириши хоҳловчилар фойдаланадиган, бирор учун маскан бўлмаган уйларга хос бўлиб қолади. Бундай изн сўраш ҳукмлари билан хос ҳаёт ҳар-хил вақтларда чақириб келувчиларнинг безовта қилишидан муҳофаза қилинади ва уйдагилар ташқаридаги барча шахслардан тинч

бўлишади.

Мазкур изн сўраш ҳукмлари қўл остидаги қуллар ва ёш болалардан бошқа шахсларга нисбатан айтилган. Ўзларининг қўл остидаги қуллар ва балофатга етмаган болалар уйларга уч ҳолатдан ташқари - бомдод намозидан илгари, пешин вақтида ва хуфтон намозидан кейин - изн сўрамай кирадилар. Бу уч ҳолатда улар ҳам киришда изн сўрашлари шарт. Чунки бу пайтлар аврат ҳолатлари бўлиб, уларда одам ухлаш учун ёки уйқудан уйғонганда кийимини алмаштиради. Бу ҳолатлар аврат вақтлариридир. Бомдод намозидан илгариги вақт уйқудан уйғониш вақти бўлиб, унда уйқу кийими бошқа кийимга алмаштирилади. Шунингдек, уйқу ва кундузги дам олиш вақти бўлган пешин вақтида ҳам кийим алмаштирилади. Хуфтон намозидан кейинги вақт ҳам уйқу вақти бўлиб, унда киши уйғоқликдаги кийимини ечиб, уйқу кийимини кияди. Аврат ҳисобланган бу вақтларда қўл остидаги қуллар ва балофатга етмаган болалар кириш учун изн сўрашлари зарур. Бундан бошқа вақтларда бу икки тоифа истаган пайтларида изн сўрамасдан киришлари мумкин. Болалар балофат ёшига етгач, изнсиз киришга ҳақлари қолмайди. Энди улар ҳам бошқа одамлар каби изн сўраб кирадилар. Аллоҳ Таоло айтади:

﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ إِمْنَعُوا لِيَسْتَعْذِنُكُمُ الَّذِينَ لَمْ يَتَلْعَبُوا أَحَدًا مِنْكُمْ ثَلَثَ مَرَاتٍ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ثَلَثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدُهُنَ طَوَافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَتُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلْمَ فَلَا يَسْتَعْذِنُو كَمَا آسَتَعْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ إِيمَانَهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾

„Эй мўминлар, қўл остингиздаги (қўл ва чўриларингиз) ҳамда ўзларингизнинг балогатга етмаган (болаларингиз) уч вақтда (ҳузурингизга кириш учун) сизлардан изн сўрасинлар: бомдод намозидан илгари, пешин вақтида (иссиқдан) кийимларингизни ташлаган пайтингизда ва хуфтон намозидан кейин. (Бу) уч вақт сизларнинг авратларингиз (очик бўлиши мумкин бўлган вақтлардир). Улар ўша (вақтлардан) сўнг (изн сўрамай киришларида) сизларга ҳам, уларга ҳам гуноҳ йўқдир. (Чунки) улар сизларга, бирингизга

келиб-кетиб тургувчи дирсизлар. Аллоҳ оялтарни сизларга мана шундай баён қилур. Аллоҳ билим ва ҳикмат соҳиби дир. Қачон гўдакларингиз балогатга етсалар, бас улар ҳам худди улардан илгари (балогатга етганлар) каби изн сўрасинлар! Аллоҳ Ўз оялтарини сизларга мана шундай баён қилур. Аллоҳ билим ва ҳикмат соҳиби дир“. [24:58,59]

Мазкур ҳукмлар орқали уйдаги хос ҳаёт бегонами, яқин маҳрамми ёки қариндошми - кимлигидан қатъий назар, киришни истаётган келувчилардан сақланади. Энди бу ичкаридаги хос ҳаётга тааллуқли ҳукмларга келсак, аёл унда аёллар ёки ўз маҳрамлари билан яшайди. Чунки аёл бу шахсларга уйдаги хос ҳаётда кўриниб туришидан беҳожат бўлинмайдиган зийнат ўрни бўлган тана аъзоларини кўрсатиши жоиз. Аёллар маҳрам бўлмаган шахслар билан бирга яшаши мумкин эмас. Чунки аёл бу шахсларга уйдаги ишларини бажараётганда кўриниб турадиган юзи ва кафтларидан ташқари, зийнат ўрни бўлган аъзоларини кўрсатиши мумкин эмас. Демак, хос ҳаёт фақат аёллар ва маҳрамларга чекланган. Бунда аёлларнинг муслима бўлиш ёки бўлмаслигининг фарқи йўқ. Зеро, барчалари аёлдирлар. Аёл зийнатлайдиган аъзоларини бегоналарга кўрсатишдан қайтарилгани, уларни маҳрамларга кўрсатишдан қайтарилмагани хос ҳаёт фақат маҳрамларга чекланганига ёрқин далилдир. Аллоҳ Таоло айтади:

﴿ وَقُل لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضُنَ مِنْ أَبْصَرِهِنَ وَخَفْطَنَ فُرُوجَهُنَ وَلَا يُبَدِّيْنَ زِينَتَهُنَ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنَهَا وَلِيَضْرِبُنَ بَحْمُرِهِنَ عَلَى جُيُوهِنَ وَلَا يُبَدِّيْنَ زِينَتَهُنَ إِلَّا لِبُعْوَتِهِنَ أَوْ إِبَابَاهِنَ أَوْ إِبَاءَ بُعْوَتِهِنَ أَوْ أَبْنَاهِهِنَ أَوْ أَبْنَاءَ بُعْوَتِهِنَ أَوْ إِخْوَانِهِنَ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَ أَوْ بَنِي أَخْوَانِهِنَ أَوْ نِسَاءِهِنَ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَنُهُنَ أَوْ الْشَّعِيرَ غَيْرُ أُولَئِنَ الْأَرْبَةِ مِنَ الْرِّجَالِ أَوِ الْطِّفْلِ الَّذِيْنَ لَمْ يَظْهِرُوا عَلَى عَوَّزَاتِ النِّسَاءِ ﴾

„Мўминаларга ҳам айтинг, кўзларини (номаҳрам эркакларга тикишдан) тўссинлар ва авратларини (харомдан) асрасинлар! Ҳамда кўриниб тургандан бошка зеб-зийнатларини кўрсатмасинлар ва кўкракларини рўмоллари билан тўссинлар. Улар зеб-зийнатларини кўрсатмасинлар, магар эрларига ё оталарига ё эрларининг оталарига ё ўғилларига ё эрларининг ўғилларига ё ўзларининг ака-укаларига ё ака-укаларининг ўғилларига ё опа-сингилларининг ўғилларига ё ўзлари (каби) аёлларга ё кўл остиларидағи кулларга ё

(аёллардан) бекожат бўлган (яъни жуда кексайиб қолган ёки ақлсиз девона) *эркакларга ё аёлларнинг авратларидан хабардор бўлмаган гўдакларгагина* (курсатишлари жсоиздир)“ [24:31]

Қўл остидаги қуллар, аёлларга шаҳвати йўқ кекса-қари ёки ақлсиз девона ёки бичилган ёки аёлларга ҳожати йўқ эркаклар маҳрамлар қаторига қўшилган. Мана шулар хос ҳаётда бўлишларига рухсат берилади. Булардан бошқа эркаклар - гарчи маҳрам бўлмаган қариндошлардан бўлсалар-да - хос ҳаётда бўлишлари асло мумкин эмас. Чунки аёл одатда уйда кўриниб турадиган зийнатларининг ўрни бўлган аъзоларини уларга кўрсатиши мумкин эмас.

Демак, хос ҳаётда бегона эркакларнинг аёллар билан жамланиши мутлақ ҳаромдир. Фақат шариат истисно қилган ҳолатлардагина, яъни биргаликда овқатланиш, қариндош-уруғлар билан борди-келди қилиш каби ҳолатларда аёл билан маҳрами бирга бўлиб, барча авратлари беркитилган бўлсагина жамланишлари мумкин.

ИСЛОМИЙ ҲАЁТДА ЭРКАКЛАР АЁЛЛАРДАН АЖРАТИЛИШИННИНГ ВОЖИБЛИГИ

Исломий ҳаёт - мусулмонларнинг барча ҳолатларидағи яшашларининг кўриниши бўлиб, бу хусусда келган Қуръон ва суннатдаги шаръий нусуслар ифодасига кўра, Исломий ҳаётда, яъни уйларда ва шулар каби жойлардаги хос ҳаётда ҳам, кўчабозорлар ва шулар сингари жойлардаги умумий ҳаётда ҳам эркаклар аёллардан ажратилади. Бундан ташқари, бу ажратиш эркакка тааллуқли, аёлга тааллуқли ва иккаласига ҳам тааллуқли бўлган шаръий хукмлар мажмууда ҳам, Қуръон аёлларга аёллар сифатида, эркакларга эркаклар сифатида қилган хитобида ҳам событдир. Масалан, Аллоҳ Таоло дейди:

﴿ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالْحَفِظِينَ فُرُوجُهُمْ ﴾

﴿ وَالْحَفِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهُ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعْدَ اللَّهُ هُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴾

„Хайр-садақа қилгувчи эркаклар ва хайр-садақа қилгувчи аёллар, рўза тутгувчи эркаклар ва рўза тутгувчи аёллар, авратларини (ҳаромдан) саклагувчи эркаклар ва (авратларини ҳаромдан) саклагувчи аёллар, Аллоҳни кўп зикр қилгувчи эркаклар ва Аллоҳни кўп зикр қилгувчи аёллар – улар учун Аллоҳ мағфират ва улуг мукофот тайёрлаб қўйгандир“ [33:35]

Шунингдек, Расулуллоҳ ғанинг даврларидан бошлаб барча Ислом асрларида эркаклар билан аёлларни бир-биридан ажратиш ҳам амалий, ҳам жамоий шаклда татбиқ этилгани ривоят қилингандир.

Далиллар мажмууни диққат билан ўргансак кўрамизки, Шореъ аёлга уйдан ташқарига чиқиши истаганда жилбоб кийишини буюрди. Аёлнинг юзи ва қўл кафтларидан ташқари бутун баданини аврат қилиб қўйди, зийнатларини номаҳрамларга кўрсатишни ҳаром қилди. Аёлнинг авратига, ҳаттоқи сочига ҳам қарашни эркакка ҳаром қилди. Маҳрамсиз сафар қилишни, ҳаттоқи ҳаж қилишга маҳрамсиз боришни аёлга тақиқлади. Шореъ уйларга рухсатсиз киришни ҳаром қилди. Жамоат бўлиб намоз ўқишини, жума намозини, жиҳодни эркакка фарз қилиб, буларни аёлга фарз қилмади. Тирикчилик қилиш учун ҳаракат қилишни эркакка вожиб қилиб, аёлга вожиб қилмади. Булар билан бир қаторда Расулуллоҳ ғани эркакларни аёллардан ажратганлар. Масжидда ва намозда аёллар сафини эркаклар сафидан кейинга қўйгандар. Бухорий Анас ибн Моликдан ривоят қилишича, «у кишининг бувиси Малика Расулуллоҳ ғани таомга таклиф қилди. Расулуллоҳ ғани таомдан тановул қилдилар, сўнгра дедилар:

« h ɪfɪg & 'k»

«Туринглар, намоз ўқиимиз». Анас айтади: Мен ва бир етим бола Расууллоҳ ғанинг ортларига турдик, бувим бизнинг ортимизга турдилар». Аёллар эркаклардан ажраб туришлари учун масжиддан олдин аёллар, кейин эса эркаклар чиқишига буюрганлар. Бухорий Ҳинд бинт Ҳорисдан ривоят қиласи: «Пайғамбар ғанинг аёллари Умму Саламанинг айтишича, Расууллоҳ ғанинг даврларида аёллар фарз намозда салом берганларидан сўнг туриб кетишган. Расууллоҳ ғанинг у киши билан бирга намоз ўқиган эркаклар Аллоҳ хоҳлагача кутиб туришган. Расууллоҳ ғанинг турганларида қолганлар ҳам туришган». У зотнинг масжиддаги дарсларида аёллар айтишганки: «Эй Расууллоҳ, биздан кўра эркакларга кўпроқ дарс беряпсиз. Бизга ҳам бир кунни ажратинг». Бу ва бу каби ҳукмлар ва ҳолатлар мажмуси Исломий ҳаёт йўналишини, бу ҳаётда эркаклар аёллардан ажратилишини, бу ажратиш умумий бўлиб, хос ҳаётни ҳам, умумий ҳаётни ҳам ўз ичига олишини кўрсатиб беради. Расууллоҳ ғанинг даврларида Исломий ҳаётда, яъни хос ҳаётда ҳам, умумий ҳаётда ҳам эркаклар аёллардан буткул ажратилган эди. Хос ҳаётда ёки умумий ҳаётда Шореъ рухсат берган жамланиш бундан мустаснодир. Шореъ аёлга ҳаж қилишни вожиб этиб, савдо-сотиқ, олди-берди қилишга, жамоат намозига қатнашишга, кофирларга қарши жиҳод қилишга, мол-мulkка эга бўлиш ва уни кўпайтиришга ва бошқа ишларга рухсат берди. Шореъ аёлга вожиб қилган ёки рухсат берган ишларга қаралади. Агар бу иш эркак билан жамланишни тақозо этса, бундай ҳолатда шариат ҳукмлари доирасида ва аёлга рухсат берилган иш доирасида жамланиш мумкин. Савдо-сотиқ, ижара, таълим-тарбия, табиблиқ қилиш, касалга қараш, дехқончилик, ҳунармандчилик ва шу каби ишлар бунга мисол бўлади. Чунки бу ишларни вожиб қилган ёки уларга рухсат берган далил шу ишлар туфайли жамланишга ҳам рухсат берилганини ўз ичига олади. Агар ишлар эркак билан жамланишни тақозо этмаса, бундай ҳолатда аёл эркак билан жамланиши мумкин эмас. Бунга мисол: масжидга ёки бозорга ёки қариндошнинг зиёратига боришда йўлда кетиш, айлангани чиқиш, ейиш, ичиш ва шунга ўхшашиб ишлар. Чунки эркакларнинг аёллардан ажралиши далили умумий бўлиб, бундай ишларни бажариш учун эркак билан аёл жамланиши мумкинлиги ҳақида далил келмаган. Бундан ташқари, бундай ишлар шариат аёлга қилишга ижозат берган ишлар тақозо қиласидиган ишлардан эмас. Шу туфайли бундай ишларни бажариш учун - гарчи умумий

ҳаётда бўлса ҳам - жамланиш гуноҳ ҳисобланади. Шунга кўра, Исломий ҳаётда эркаклар аёллардан ажратилиши фарзdir. Хос ҳаётда шариат истисно қилган ҳолатлардан бошқа ҳолатларда тўлиқ ажратилади. Умумий ҳаётда эса ажратилиш асл ҳолат бўлиб, бу ҳаётда эркаклар аёллар билан жамланиши мумкин эмас. Фақат шариат аёлга вожиб қилган ёки рухсат берган ёки мандуб қилган ишлар жамланишни тақозо этсагина жамланиш мумкин. Бу жамланиш масжиддаги ҳолат каби ажратилиш билан бирга ёки ҳаж амаллари ва савдо-сотиқда бўлгани каби аралашув билан бирга бўлиши мумкин.

АЁЛГА ҚАРАШ

Бирор аёлга уйланишни хоҳлаган эркак унинг қараш мубоҳ бўлган жойларига (юзи ва кафтларига) унинг рухсати билан ҳам, рухсатисиз ҳам қарashi мумкин. Шунингдек унинг юзи ва кафтларидан бошқа жойларига ҳам қарashi мумкин. Лекин бунга рухсат олмайди. Бу қараш уйланмоқчи бўлган аёлдан кўзни тўсмаслик мумкинлигини тақозо этади.

Бунга далил Жобирнинг ҳадиси: Расулуллоҳ ﷺ дедилар:

۱۱۱ ۳۰۰ % hGB Y TV! B W iW)+j OEQ %&" + a) ' ?V +C0 , »

«فَخَطَبَ رَأْيَتُ مِنْهَا مَا دَعَانِي إِلَى نِكَاحِهَا فَتَرَوْجُّهُمَا»

«Бирортангиз бирор аёлга совчи қўйса, уни никоҳига олишга чорловчи жойларини кўришга қодир бўлса, кўрсин». Жобир дейди: «Шундан кейин бир аёлга совчи қўйдим. Яшириниб туриб, унинг мени никоҳланишга чорловчи жойларини кўриб олдим. Сўнг унга уйландим». (Хоким ривояти). Бу ҳадис бир жихатдан совчи қўювчининг нафақат мубоҳга, балки мубоҳдан (юз ва кафтлардан) бошқа жойларга ҳам қарashi мумкинлигига далолат қиласди. Чунки юз ва кафтлар очиқ бўлиб, унга совчи қўювчи ҳам, бошқа ҳам қарashi мумкин. Шунинг учун бу ўринда **«агар қодир бўлса, яшириниб туриб»** деган сўзлар ноўрин бўлиб қолади. Юз ва кафтларга қараш умумий бўлиб, совчи қўювчини ҳам, бошқани ҳам ўз ичига олади. Демак ҳадисдаги совчи қўювчининг қарашидан мурод юз ва кафтлардан бошқа жойга қараш. Бу ҳадис иккинчи жихатдан совчи қўювчи - аёлнинг юз ва кафтларидан бошқа жойига унинг рухсатисиз қарашига далил бўлади. **«Агар қодир бўлса, яшириниб туриб»** сўзлари шунга далолат қолади. Зеро аёл киши авратларини фақат муайян шахсларгагина кўрсатиши мумкин бўлиб, совчи қўювчи улар жумласига кирмайди. Ҳадис учинчи жихатдан совчи қўювчининг қарashi:

﴿ قُل لِّلَّمُؤْمِنِينَ يَغْضُوا مِنْ أَبْصَرِهِمْ ﴾

„(Эй Муҳаммад), мўминларга айтинг, кўзларини (номаҳрам аёлларга тикишидан) тўссинлар“ [24:30]

оятидан истисно қилинганига далолат қолади. Чунки ҳадис кишига ўзи уйланмоқчи бўлган аёлдан кўзини тўсмасликни мубоҳ қиласди.

Бироқ уйланмоқчи бўлган аёл билан холи қолиш мумкин эмас. Чунки Пайғамбар ﷺ хилват ҳақидаги ҳадисда совчи қўювчини истисно қилмаганлар:

«* 0 h a'‰ * & Wَلَا يَخْلُونَ رَجُلٌ بِأَمْرَأَةٍ إِلَّا وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ»

«Аллоҳга ва охират кунига иймон келтирган киши ёнида маҳрами йўқ аёл билан холи қолмасин. Чунки уларнинг учинчиси шайтон бўлади» (Муслим ривояти).

Эр ва хотин бир-бирларининг бутун баданларига қарашлари мубоҳдир. Баҳз ибн Ҳаким отасидан, отаси бобосидан ривоят қилишича, бобоси сўради: «Эй Расулуллоҳ, бизга рухсат бўлган ва биз тарк қилишимиз керак бўлган авратлар қайсилар?» Жавоб бердиларки:

«LW Ch + L 0 % L(5 T)ps %

«Хотининг ва чўрингдан ўзгалардан авратингни сақла!».

Эркак муслима ёки муслима бўлмаган ўзининг маҳрамларининг юзи ва кафтлари билан бирга зийнат ўрни бўлган бошқа аъзоларига ҳам - муайян аъзоларга чекламай - қарashi мумкин. Чунки бу хусусда нусус келган бўлиб, бу нусус мутлақ (яъни, қайдланмаган)дир. Аллоҳ Таоло дейди:

﴿ وَلَا يُبَدِّيَنَ رِبَتَهُنَ إِلَّا لِبُعْلَتِهِنَ أَوْ ءَابَاءِهِنَ أَوْ بَنِيَ أَبَاءِهِنَ أَوْ أَبْنَاءِهِنَ أَوْ أَبْنَاءِ بُعْلَتِهِنَ أَوْ إِخْوَانَهُنَ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَ أَوْ بَنِي أَخْوَاتِهِنَ أَوْ نِسَاءِهِنَ أَوْ مَا مَلَكُتْ أَيْمَانُهُنَ أَوِ الْتَّبِعِينَ غَيْرِ أُولَى الْإِرَةِ مِنَ الْرِّجَالِ أَوِ الْطِّفْلِ ﴾
﴿ الَّذِينَ لَمْ يَظْهِرُوا عَلَى عَوْرَتِ النِّسَاءِ ﴾

„Улар зеб-зийнатларини кўрсатмасинлар, магар эрларига ё оталарига ё эрларининг оталарига ё ўгилларига ё эрларининг ўгилларига ё ўзларининг ака-укаларига ё ака-укаларининг ўгилларига ё опасингилларининг ўгилларига ё ўзлари (каби) аёлларига ё қўл остиларидаги қулларига ё (аёллардан) беҳожжат бўлган (яъни жуда кексайиб қолган ёки ақлсиз-девона) эркакларига ё аёлларнинг авратларидан хабардор бўлмаган гўдакларгагина (кўрсатишлари жоиздир)“ [24:31] Бу зикр қилинганларнинг барчаси аёлнинг сочига, бўйнига, қўл ва оёқдаги билак узук ўрнига, маржон тақиладиган жойига ва бундан бошқа зийнат ўрни ҳисобланган аъзоларига қарашлари жоиз. Чунки Аллоҳ Таоло айтганки: „Зийнатларини кўрсатмасинлар“, яъни аёллар Қуръон зикр қилган шахслардан бошқаларига зийнат ўринларини кўрсатмасинлар. Демак, улар аёлнинг кундалик (уй) кийимида кўриниб турадиган аъзоларига қарашлари жоиз. Имом Шофеъий муснадида ривоят қиласи: Абу Салама қизи Зайнаб

айтади: «Зубайрнинг аёли Асмо мени эмизганди. Мен Зубайрни ота деб билардим. Сочимни тараб турган ҳолатимда олдимга кираиди. Ўрилган соchlаримдан ушлаб: «Менга қара», - дерди». Ривоятга кўра, Абу Суфён Ҳудайбия аҳдини янгилаш учун Мадинага келганда, Расулуллоҳнинг хотинлари бўлган қизи Умму Ҳабибаникига кирди. У ўтириб олмаслиги учун қизи Расулуллоҳнинг тўшакларини йифиб қўйди. Ундан ҳижобланмади ва бу воқеани Расулуллоҳга айтиб берди. Уни маъқулладилар ва Абу Суфён мушрик бўлса-да, лекин маҳрам бўлгани учун ундан ҳижобланишга буюрмадилар.

Маҳрам ёки совчи қўйгувчи ёки эр бўлмаган шахсларга нисбатан эса қаралади. Эркак аёлга қарайдими ёки аёл эркакка қарайдими - фарқи йўқ, агар қарашга эҳтиёж бўлса, у қарашга эҳтиёж туғилган аъзосигагина қарashi мубоҳ. Ундан бошқа аъзоларидан юзи ва кафтларигагина қарайди. Тана аъзосига қарашларига эҳтиёж туғилган ва қарашларига шариат рухсат берган шахслар - табиб, касалга қаровчи, текширувчи-эксперт ва шу каби аврат ва бошқа жойларга қарашларига эҳтиёж туғиладиган шахслардир. Ривоят қилинадики,

« ﴿ ﻦَإِنْ هُوَ إِلَّا رَحْمَةٌ مِّنْ رَّبِّكَ ﴾ * ? i! KRWR%V J h b ﴿ ﻦَإِنْ هُوَ إِلَّا رَحْمَةٌ مِّنْ رَّبِّكَ ﴾ * +»

«Пайгамбар ﷺ Саъдни Бану Қурайзага ҳакам қилиб жўнатганларида, у қабила эркакларининг иштонларини очиб кўрган эди». Ривоятга кўра: «Усмоннинг олдига ўғирлик қилган болани олиб келишганда айтдики: «Иштонини очиб қаранглар». Қовуғи устига тук ўсмаганини кўришгач, унинг қўлини кесмади». Усмоннинг бу иши саҳобаларнинг кўз ўнгидан бўлган бўлса-да, бирорталари уни инкор қилишмади.

Агар эҳтиёж бўлмаса ва аёллардан беҳожат бўлган номаҳрам эркаклар тоифасидан бўлмаса, аёлнинг юзи ва кафтларига қарashi мубоҳ. Бу икки жойдан бошқасига қарashi ҳаром. Бунга далил Расулуллоҳ ﷺнинг ушбу сўзларидир:

« ﴿ ﻪَلَا يُبَدِّيَنَّ زَيْتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا ﴾ * »

«Аёл киши хайз ёшига етгач, унинг юзи ва бўгинларигача бўлган икки қўлидан бошқаси қўриниши яхши эмас». Аллоҳ аёлнинг зийнат ўрни бўлган аъзоларини кўрсатишидан қайтарганда юз ва кафтни истисно қилган. Аллоҳ Таоло дейди:

﴿ وَلَا يُبَدِّيَنَّ زَيْتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا ﴾

„Кўриниб тургандан бошқа зеб-зийнатларини (номаҳрамларга) кўрсатмасинлар“.

[24:31]

Ибн Аббос бу оятни тафсир қилиб: «Юз ва кафтлар», деганлар. Аёлни зийнатларини кўрсатишдан ман қилиш авратни кўрсатишдан ман қилишдир. Уларни кўрсатишдан қайтариш эса, аёл кўрсатишдан қайтаришган аъзоларга қарашдан ҳам қайтариш эканини билдиради. Аёл кўрсатиши қайтаришган аъзолардан кўриниб турган аъзонинг истисно қилиниши уларга қараш ҳаром эканлигидан истиснодир. Бу эса унга қараш жоизлигини билдиради. Демак, бегона эркак бегона аёлнинг юзи ва кафтларига қарashi мумкин. Бу қарашнинг даражаси бу аёлнинг айнан ўзини таниб олишга имкон берсин. Токи гувоҳлик лозим бўлганда бу аёл хусусида гувоҳлик бера олсин, савдо ёки ижара хусусида у билан муомала қилган бўлса унга қайта мурожаат қила олсин, агар бу аёлга қарз берган ёки қарзини қайтарган бўлса ёки уни бошқа аёлга ўхшатиб қолса унинг шахсиятини аниқлай олсин ва ҳоказо. Шунга ўхшаб, аёл ҳам эркакнинг аврат бўлмаган жойларига қарashi мумкин. Оиша ривоят қиласидарки:

«**«%** a) **B%* D)! %D2) B ' iG+ G %X BG E ! ﴿ % < J5 * ?»**

«Масжидда ўйнаётган ҳабашларга қараётганимда Расулуллоҳ ридолари билан мени тўсиб турардилар» (муттафақун алайҳ). «Расулуллоҳ ҳайит хутбасидан фориғ бўлганларидан сўнг аёллар олдига бориб, уларга (Аллоҳнинг ҳукмларини) эслатдилар. У зот билан бирга Билол ҳам бор эди. Сўнг аёлларга садақа беришни буюрдилар». (Бухорий ривояти). Бу ҳадис Расулуллоҳ аёлларнинг эркакларга қарашларини маъқуллаганликларига ёрқин далилдир. Аврат бўлмаган жойларга қараш эса Оишанинг ўйнаётган ҳабашларга қарashi, уларнинг аврат бўлмаган барча жойларига қараганини кўрсатади. Қараш мутлақ бўлиб, бирор аъзога қайдланмаган. Амр ибн Шуайб отасидан, отаси бобосидан ривоят қилишича, Расулуллоҳ шундай деганлар:

«**%b x & %b * X B iW \& Y#4+ +VDT : %, ?V +yI Q »**

«35 T : ﴿ &

«Бирорталарингиз қул ёки ижарачи ходимини уйлантиrsa, киндиги ва тиззаси оралигидаги жойга қарамасин. Чунки у авратдир». (Абу Довуд ривояти). Бундан у жойдан бошқа жойларга қараш мубоҳлиги тушунилади. Мубоҳлик мутлақ бўлиб, эркакни ҳам, аёлни ҳам ўз ичига олади. Аммо Жарир ибн Абдуллоҳдан ривоят қилинган:

«` S | e+)+RG [&% vS) iG T ﴿ % < J5 C)J»

«Расулуллоҳ ﴿дан тўсатдан кўз тушиб қолиш ҳақида

сұрадим. Мени құзимни буришга буюрдилар» (Муслим ривояти) ҳамда Али дан ривоят қилинған: Расулуллоҳ менга дедилар:

«" %- L _ B } L a&")W ")W 8DE(»

«Қарашпа қарашни әргаптирма. Чунки бириңчиси сенинг фойданға бұлса, кейінгиси фойданғта әмас» (Аҳмад ривояти) ҳадисларига келсак, бу ҳадислар аёлнинг эркакка қараши ҳақида әмас, балки эркакнинг аёлга қараши ҳақидадир. Бириңчи ҳадисдан мурод - юз ва кафтларга қарашнинг мубоҳлиги далилига кўра - юз ва кафтдан бошқа жойларга қарашдир. Иккинчи ҳадисдан мурод - шунчаки қарашдан қайтариш әмас, балки шаҳватга сабабчи бўладиган такрор қарашдан қайтаришдир.

Аллоҳ Таоло дейди:

قُلْ لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغْضُبُوا مِنْ أَبْصَرَهُمْ

„(Эй Мұхаммад), мұмиларға айтинг, күзларини (номағрам аёлларға тикишидан) тұссинлар“.[24:30]

[24:30]

Бу оядан мурод кўзни мутлақо тўсиш эмас, балки ҳаром қилингандан жойлардан тўсиш ва ҳалол жойларга қараш билан чекланишдир. Бунга далил, Шореъ баён қилганига кўра, маҳрамлар аёлларнинг сочларига, бўйинларига, маржон тақадиган ўринлари, билак узук ўринларига ва оёқларига қарашлари жоиз. Бегона аёлнинг фақат юзи ва кафтларига қараш мумкин. Зоро, кўзни тўсиш - уни пастга қаратиш, демакдир. «Қомус»да ҳам шундай дейилгандан.

Юқоридаги фикрлардан әркак ва аёл бир-бирларининг аврат бўлмаган жойларига лаззат ва шаҳват қасдисиз қарашлари жоиз эканлиги маълум бўлади. Эркакнинг аврати киндиги билан тиззаси оралиғи бўлса, аёлнинг аврати юзи ва кафтларидан ташқари бутун баданидир. Унинг бўйни, сочи - гарчи бир толаси бўлса ҳам - авратдир. Бошининг барча қисми авратдир. Демак, юзи ва кафтларидан бўлак бошқа аъзолари аврат бўлиб, уларни беркитиш воқиғ бўлади. Бунга далил Аллохнинг ушбу ояти:

وَلَا يُبَدِّيْنَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا ﴿١٠﴾

„Күриниб турғандан бошқа зеб-зийнатларини (номаҳрамларга) күрсатмасынлар“.

«Қўриниб тургани» юз ва кафтлардир. Чунки Пайғамбар ҳузурларида муслима аёлларнинг шу икки жойи кўриниб турарди, у зот бунга индамас эдилар. Бу икки аъзо ибодатда, яъни ҳаж ва намозда очиқ кўриниб туради. Расулуллоҳ даврларида, яъни оят нозил бўлиб турган даврда шу икки жой очиқ кўриниб туради.

Аёл баданининг юзи ва кафтларидан бошқа барча қисми аврат эканига Расууллоҳнинг:

«35 Т "+ a) »

«Аёл авратдир», деган ҳадислари ҳам далилдир. Расууллоҳ дедилар:

«1S 80 B Z VI '4 W7 !)*+t s! Cu !5 v) * »

«Аёл киши хайз ёшига етгач, унинг юзи ва бўғинларигача бўлган икки қўлидан бошқаси кўриниши яхши эмас». Ушбу далиллар аёлнинг юзи ва кафтларидан бошқа жойлари аврат эканини, аёл бутун баданини, яъни юзи ва кафтларидан бошқа жойларини беркитиши вожиблигини ёрқин баён қиляпти.

Аврат нима билан беркитилади? Шариат авратни беркитиш учун муайян либосни белгиламай, эркин ташлаб қўйган. Фақатгина «кўрсатмасинлар», «кўриниши яхши эмас» дейиш билан чекланган. Демак, аёл баданининг юз ва кафтларидан бошқа барча қисмини ёпиб турадиган ҳар қандай либос - шакли қандай бўлишига қарамай - авратни ёпувчи деб ҳисобланади. Масалан, узун кўйлак ҳам, шим ҳам, юбка ҳам, пайпоқ ҳам авратни ёпувчи либос жумласидандир. Шореъ либос шаклини ва навини аниқ тайнинлаб бермаган. Бунга кўра шакли, нави ва неча бўлаклигидан қатъий назар, авратни беркитиб турадиган, яъни аврат кўриниб турмайдиган ҳар қандай либос шаръян авратни ёпувчи кийим деб ҳисобланади.

Бироқ Шореъ либос бадан терисини ёпиб туришини шарт қилган. Дарҳақиқат, терини, унинг оқ, қизил, буғдойранг, қора ёки бошқа рангини яшириб турадиган либос билан авратни ёпишни вожиб қилди. Яъни ёпувчи либос терини, унинг рангини, унинг оқ ё қизиллиги ёки буғдойранглигини билинтирмайдиган даражада ёпадиган бўлиши лозим. Агар шундай сифатга эга бўлмаса, авратни ёпувчи деб ҳисобланмайди. Кўйлак юпқа бўлиб, унинг остидан тери ранги кўриниб, унинг қизил ё оқ ёки буғдойранглиги билиниб қолса, бундай кўйлак авратни ёпувчи бўлишга ярамайди ва унда аврат беркитилмаган деб ҳисобланади. Чунки шаръян авратни беркитиш терини, унинг рангини беркитиш билан амалга ошади. Шореъ бадан терисини терининг ранги билинмайдиган даражада беркитишни вожиб қилганига Расууллоҳ ~~нинг~~ «**Унинг юзи ва бўғинларигача бўлган икки қўлидан бошқаси кўриниши яхши эмас»,** деган ҳадислари далил бўлади. Бу ҳадис Шореъ авратни беркитишда ёпувчи кийим терини беркитиб, унинг рангини кўрсатмайдиган бўлишини шарт қилганига ёрқин далилдир. Демак,

аёл авратни ёпадиган кийимини юпқа, нозик қымаслиги, яъни бу кийимни ортидаги нарсани айтиб бермайдиган, остидаги нарсани кўрсатиб қўймайдиган қилиши вожиб.

Бу - авратни беркитиш мавзуи эди. Ушбу мавзуни аёлнинг умумий ҳаётдаги либоси мавзуи билан ҳам, айrim либослари билан ясан-тусан қилиши мавзуи билан ҳам аралаштириб юбормаслик керак. Авратни беркитадиган либос мавжудлиги аёл уни умумий кўчага чиққанда кийиши жоиз дегани эмас. Чунки умумий кўча учун Шореъ муайян либосни белгилаб берган бўлиб, унинг авратни беркитиши кифоя қилмайди. Масалан, шим авратни беркитса-да, уни умумий ҳаётда, яъни умумий кўчада кийиб бўлмайди. Чунки умумий кўча учун Шореъ кийишни вожиб қилган либос мавжуд. Агар аёл Шореънинг буйруғига хилоф иш тутиб, Шореъ белгилаган кийим ўрнига бошқасини кийса, гуноҳкор бўлади. Чунки у бир фарзни тарк қилган бўлади. Шу туфайли «авратни беркитиш» мавзуини «аёлнинг умумий ҳаётда кийиниши» мавзуи билан аралаштирмаслик керак. Шунингдек, авратни беркитиш мавзуини ясан-тусан қилиб, бегона эркакларга ўз зийнатлари ва гўзалликларини кўрсатиш мавзуи билан ҳам аралаштириб юбормаслик керак. Шунга кўра, юпқа бўлмаган шим авратни беркитиши уни бегона эркаклар олдида кийиш мумкинлигини билдирамайди. Негаки аёл шим кийгач, ўз гўзаллигини кўрсатиб, зийнатларини намоён қиласидиган ҳолда бўлади. Бундай пайтда аёл авратини беркитган бўлса-да, у ясан-тусан қилиб, бегона эркакларга ўз зийнатлари ва гўзаллигини кўрсатган бўлади. Ҳолбуки Шореъ, гарчи аёлнинг аврати беркитилган бўлса ҳам, ясан-тусан қилиб, бегона эркакларга ўз зийнатлари ва гўзаллигини кўрсатишдан қайтарган. Аёл авратини беркитди, дегани авратини беркитган кийим уни ясан-тусан қилувчилар қаторидан чиқариб қўяди, дегани эмас. Шунга кўра, авратни беркитиш мавзуи билан ясан-тусан қилиб, бегона эркакларга ўз зийнатлари ва гўзаллигини кўрсатиш мавзуи алоҳида-алоҳида мавзулар бўлиб, уларни аралаштириб юбормаслик керак.

Аёл умумий ҳаётда, яъни бозорларда, умумий кўчада киядиган либосга келсак, Шореъ аёлга бозорларга чиққанда ёки умумий кўчада юрганда кийими устидан киядиган бошқа кийими бўлишини вожиб қилган. Бинобарин унга кийими устидан киядиган, оёқларигача тушиб турадиган ёпинчиғи бўлишини вожиб қилди. Агар бундай кийими бўлмаса, қўшниси ё дугонаси ёки қариндошининг кийимини ижарага олиб туради. Агар ижарага олишга қодир бўлмаса ёки ҳеч ким ижарага бериб турмаса, бундай кийимсиз кўчага чиқиши мумкин эмас. Кийими устидан киядиган

кийимсиз күчага чиқса гуноқкор бўлади. Чунки бу ҳолда аёл Аллоҳ унга фарз қилган амални тарк қилган бўлади. Бу ҳукмлар аёлнинг пастки либосига тааллуқлидир. Устки либосга нисбатан эса, аёлнинг рўмоли ёки унга ўхшаш, унинг ўрнини босадиган либоси бўлиши, бу либос бошининг барча қисмини, бўйининг ҳамма томонини ва кўйлакнинг кўкракдаги очиқ жойларини ўраб туриши керак. Ҳамда бу либос бозорга чиқиш ёки умумий кўчада юриш учун тайёрланган бўлиши, яъни либосларининг устидан кийиладиган бўлиши керак. Мана шу икки либоси (яъни, кийимларининг устки ва пастки қисмларини ўраб турадиган либоси) бўлса, аёл ўз уйидан бозорларга чиқиши ёки умумий кўчада юриши, яъни умумий ҳаётга чиқиши мумкин. Агар бу икки либоси бўлмаса, бирор ҳолатда ҳам чиқиши мумкин эмас. Чунки бу икки либосни кийишга бўлган буйруқ умумий бўлиб, уни хословчи ҳукм мутлақо келмаган. Шунга кўра, у барча ҳолатларда ҳам умумийлигича қолади.

Умумий ҳаёт учун шундай икки либос бўлиши вожиблигига қўйидаги оятлар далил бўлади. Устки либос ҳақида Аллоҳ шундай дейди:

﴿ وَلَا يُبَدِّيْنَ زِيَّتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلَيَضْرِبَنَّ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوْهِنَ ﴾

„Кўриниб тургандан бошка зеб-зийнатларини (номаҳрамларга) қўрсатмасинлар ва кўкракларини рўмоллари билан тўссинлар!“.[24:31] Аллоҳ Таоло пастки либос ҳақида шундай дейди:

﴿ يَأَيُّهَا الَّهُمَّ فُلْ لِلَّازِوْجَلَكَ وَبَنَاتِكَ وَنَسَاءَ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِيْنَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَبِيْهِنَ ﴾

„Эй Пайгамбар, жуфтларингизга, қизларингизга ва мўминларнинг аёлларига айтинг, устларига ёпинчиқларини ўрасинлар!“ [33:59] Умму Атияя ривоят қилади:

“ ﻭ ~|2) N%) :B2u} ۽ ۽ B%I '4 6G)+ ﷺ % < ۽۵ G +
! C)K I•% b) " TX : 6) *V m! " \s)@ & ' ~|2) I[& :5 V6)
“ ۽۴ % E,+ ۽E%=< K:@۽۴ * h! GV % < ۽۵

«Расулуллоҳ ﷺ бизга ёш қизларни, ҳайз кўриб турган ва бўйига етган қизларни Рамазон ва Қурбон ҳайитларига чиқаришимизни буюрдилар. Ҳайз кўриб турганлари намоздан четлашадилар, яхшиликка ва мусулмонларнинг дуосига гувоҳ бўладилар». Айтдимки: «Биримизнинг ёпинчиғи (жилбоби) бўлмаса-чи?». Дедилар: «Унга опаси (дугонаси) жилбобини кийдирсинг». (Муслим ривояти). Ушбу далиллар

аёлнинг умумий ҳаётдаги либосини аниқ-равшан баён қилиб беряпти. Аллоҳ Таоло бу икки оятда аёлга умумий ҳаётда кийиши вожиб қилинган либосни аниқ ва тўлиқ сифатлаб берган. Аёлнинг устки либоси ҳақида Аллоҳ Таоло шундай дейди:

﴿ وَلَيَضْرِبُنَّ بَحْرُهِنَّ عَلَىٰ جِوَاهِنَّ ﴾

„Кўкракларини рўмоллари билан тўссиналар“.

[24:31]

Яъни бош ёпинчиқларини бўйинларига, кўкракларига ўрасинлар, кўйлак ва кийим ёқасидан кўриниб турадиган бўйин ва кўкракларини беркитсинлар. Аёлларнинг пастки либоси ҳақида эса шундай дейди:

﴿ يُدْنِيْتَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَبِيْهِنَّ ﴾

„Устларига ёпинчиқларини ўрасинлар!“.

[33:59]

Яъни кўчага чиқиш учун кийган кийимлари устига кийган ёпинчиқ ва плашч каби кийимларини пастгача тушиб турадиган қилиб узун қилсинлар. Аёлнинг ушбу либосининг умумий кўриниши ҳақида шундай дейди:

﴿ وَلَا يُبَدِّيْنَ زِيَّتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا ﴾

„Кўриниб тургандан бошқа зеб-зийнатларини (номаҳрамларга) кўрсатмасинлар“.

[24:31]

яъни қулоқ, билак, болдир каби зийнат ўринларини кўрсатмасинлар. Бу оят нозил бўлган даврда, яъни Расулуллоҳ нинг даврларида умумий ҳаётда кўриниб турган жойлар, яъни юз ва қўл кафтлари бундан мустаснодир. Мана шундай аниқ сифатлаш орқали аёлнинг умумий ҳаётдаги либоси нима ва қандай бўлиши вожиблиги ёрқин маълум бўлади Умму Атийянинг ҳадиси аёл кўчага чиққанда кийими устидан киядиган кийими бўлиши вожиблигини очиқ баён қилган. У Расулуллоҳдан «Биримизнинг жилбоби бўлмаса-чи?» - деб сўраганда унга шундай жавоб берганлар: **«Унга опаси (дугонаси) ўз жилбобини кийдирсин»**. Яъни у Расулуллоҳдан: «Кўчага чиқиши учун кийими устидан киядиган кийими йўқ бўлса-чи?» - деб сўраганида, Расулуллоҳ унга дугонаси кийими устидан киядиган кийимини бериб туришини амр қилганлар. Бунинг маъноси, агар кийимини бериб турмаса, кўчага чиқиши мумкин эмас. Бу эса ҳадисдаги буйруқ фарз эканлигига ишорадир, яъни аёл кўчага чиқиши хоҳласа, кийими устидан жилбоб кийиши фарз бўлиб, уни киймаса чиқмайди.

Жилбоб оёқларни ҳам ёпиб турадиган даражада пастгача тушиб туриши шарт. Чунки Аллоҳ оятда айтганки:

„Устларига ёпинчиқларини ўрасынлар!“.

[33:59]

яъни жилбобларини узайтирсингилар. Чунки бу ердаги «мин» баъзисини деган маънода эмас, балки баён маъносига келган. Яъни ёпинчиқни ёки плашчни пастигача тушириб узайтирсингилар. Чунки ибн Умар ривоят қилганки, Расулуллоҳ дедилар:

{ W BWS! q h&=a J b+C ;&:% %} !% : iW {\\'; ' oI4 »

« *X@ T 5% •% !=< K]| '' V+q%hW H =C K:rD% •% !=< K]| %!>

«Кимки тақаббурлик қилиб этакларини судраб юрса, қиёмат куни Аллоҳ унга қарамайди». Шунда Умму Салама сўрадиди: «Унда аёллар этакларини нима қиладилар?». Дедилар: «(Тиззалиридан) бир қарич туширсингилар (узун қиласингилар)». Деди: «Унда оёқлари очилиб қолар экан-да?» Дедилар: «(Тиззалиридан) бир зироъ (яъни бир билак) узунлигича узайтирсингилар. Бундан зиёда қилмасингилар». Бу эса аёл кийими устидан киядиган кийими, яъни ёпинчиги оёқларни ёпиб турадиган даражада узун бўлишини очиқ билдирияпти. Агар оёқлар пайпоқ ёки маҳси билан беркитилган бўлса, бу нарса жилбоб узун қилиб туширилганига далолат қиладиган шаклда узун туширилганинг ўрнига ўтмайди. Бу ҳолатда оёқлар берк бўлгани учун уларни ўрашга зарурат йўқ. Лекин бу ҳолатда ҳам жилбоб узун тушиб туриши зарур. Токи бу кийим аёл умумий ҳаётда кийиши вожиб бўлган кийими эканлиги равшан билиниб турсин ва Аллоҳнинг «узун қилиб олсингилар», деган каломи рўёбга чиқсин.

Шундан маълум бўладики, аёл кўчага чиқиши учун кийимлари устидан киядиган кенг кийими бўлиши керак. Кўчага чиқишини хоҳласа-ю, бундай кийими бўлмаса дугонаси, яъни бирор муслима ўзининг кийимлари устидан киядиган кийимини унга бериб туриши керак. Агар бериб турадиган аёлни топа олмаса, кийимлари устидан киядиган кийим топгунча кўчага чиқмайди. Барча авратлари беркитилган бўлса ҳам, кийимлари устидан кенг, паствача тушиб турадиган кийим киймай кўчага чиқса гуноҳкор бўлади. Чунки оёққача тушиб турадиган кенг кийим фарздир. Демак, у фарзга хилоф иш қилган бўлади. Бинобарин у Аллоҳ олдида гуноҳкор бўлади ва давлат тарафидан таъзир бериш жазоси билан жазоланади.

Энди аёлнинг эркакка, эркакнинг аёлга қарashi масалаларидан бўлган икки масала қолди. Биринчи масала - эгаларининг изни билан ўйларда бегона эркакларнинг бўлиши, уларнинг кундалик ўй

кийимидағи аёлларга қарашлари ва аёлнинг юзи ва кафтларидан ташқари бошқа аъзоларини ҳам кўриб қолишлари. Иккинчи масала - файримусулмон аёлларнинг, ҳатто баъзи муслима аёлларнинг шаҳар кўчаларида юз ва кафтларидан кўпроқ аъзоларини кўрсатган ҳолда юришлари. Бу икки масала амалда мавжуд бўлиб, уларнинг касофати барча мусулмонларга тушяпти. Бу икки масала хусусидаги шариат ҳукмини баён қилиш зарур.

Биринчи масала шундан иборат: баъзан ака-укалар ёки қариндошлар бир манзилда бирга яшайдилар. Уларнинг аёллари кундалик уй кийимида бошқаларига кўринади. Кундалик уй кийимида аёлнинг сочи, бўйни, билаклари, болдирлари ва шу каби аъзолари кўриниб туради. Оқибатда аёлнинг мазкур аъзоларига унинг маҳрамлари бўлган акаси, отаси ва бошқалар қандай қарасалар, эрининг у аёлга номаҳрам ака-укалари ва қариндошлари ҳам шундай қарайдилар. Ваҳоланки, эрининг ака-укалари ҳам бошқа бегоналар каби аёлга номаҳрамдир. Шунингдек, аёлга номаҳрам бўлган амакиваччалар, тогаваччалар каби қариндошлар ва қариндош бўлмаган номаҳрамлар бошқа қариндошларни зиёрат қилгани борадилар. Улар келиб кундалик уй кийимидағи аёллар билан саломлашадилар, бирга ўтирадилар. Аёлларнинг юз ва кафтларидан ташқари соchlари, бўйинлари, билаклари, оёқлари ва бошқа жойлари кўриниб туради. Келганлар аёллар билан маҳрамлардек муомала қиласидилар. Бу ҳолат кенг тарқалган бўлиб, унга кўп мусулмонлар, айниқса шаҳардагилар мубтало бўлганлар. Шу туфайли кўпчилик буни мубоҳ деб ўйлади. Аслида маҳрамлар ва (аёллардан) беҳожат бўлган (яъни, жуда кексайиб қолган ёки ақлсиз-девона) эркакларнинг қарashi мубоҳ. Аммо булардан бошқалар олдида аёлларнинг юз ва кафтларидан бошқа аъзолари очиқ ҳолда бўлиши ҳаром. Бу масаланинг ҳукми шуки, Аллоҳ аёлга қарашни ҳам, ундан лаззатланишни ҳам мутлақ ҳаром қилган. Сўнг лаззатланишни эрига хос қилиб қўйган. Аёлга, яъни унинг зийнатига қарашга ўн икки шахсга, улар жумласига кирувчи амакилар ва тогалар каби шахсларга рухсат берган. Аёлнинг юзи ва кафтларига қарашга барча эркакларга рухсат берган. Лаззатланиш, яъни шаҳват билан қарашни эрдан бошқаларга мутлақ ҳаром қилган. Юзга ва кафтларга шунчаки (шахватсиз) қараш мутлақ мубоҳдир. Аллоҳ зикр қилган маҳрамлари ва уларга тенглашганлардан бошқалар юз ва кафтдан ортиқ жойларга қарашлари мутлақо ҳаромдир.

Нусусларда келганига кўра, шариатнинг умумий ҳаёт ҳақидаги ҳукми шу. Хос ҳаётда эса Шореъ аёлга юз ва кафтларидан ташқари уй юмушлари асносида кўриниб турадиган аъзоларини кўрсатишга рухсат берган. Аллоҳ Таоло дейди:

﴿ يَأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لِيَسْتَعْذِنُكُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا أَجْلُمْ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَاتٍ مِّنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَصَعُّونَ شِيَابَكُمْ مِّنَ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ﴾

„Эй мұмінлар, құл остиңгиздаги (құл ва чүріларингиз) ҳамда үзларингизнинг балогатга етмаган (болаларингиз) уч вақтда (хузурингизга киришига) сизлардан изн сұрасынлар: бомдоғ намозидан илгари, пешин вақтида кийимларингизни (иссиқдан) ташлаган пайтингизда ва хұфтон намозидан кейин“.

[24:58]

Аллоҳ Таоло балогатга етмаган болаларга ва қулларга мана шу уч вақтда аёлнинг хузурига кирмасликни буюрди. Сүнгра уларга бу уч вақтдан бошқа вақтларда киришга рухсат берганини құйидаги оядада билдири:

﴿ ثَلَاثُ عَوَرَاتٍ لَّكُمْ لَّيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدُهُنَّ طَوَّفُونَ عَلَيْكُمْ ﴾

„(Бу уч вақт) сизларнинг авратларингиз (очиқ бўлиши мумкин бўлган вақтларингиздир). Улар ўша (вақтлардан) сўнг (изн сўрамай киришиларида) сизларга ҳам, уларга ҳам гуноҳ йўқдир. (Чунки) улар сизларга келиб-кетиб турувчиidlар“.

[24:58]

Бу оядан очиқ маълум бўляптики, мазкур уч ҳолатдан бошқа вақтларда аёллар уй юмушлари кийимида очиқ-сочиқ турган ҳолларида балогатга етмаган болалар ва үзларининг қуллари изн сўрамай кираверадилар. Бундан тушуниш мумкинки, аёл ўз уйда юмуш кийимида яشاши ва бу кийимда болаларга ва ўз қулларига кўриниши мумкин. Шунга кўра, аёл ҳеч шак-шубҳасиз уйда юмуш кийимида яшаши жоиз ва бунинг учун мутлақо гуноҳкор бўлмайди. Уни бу ҳолатда болалари ва қуллари кўриши мумкин ва аёл бунинг учун гуноҳкор бўлмайди. Аёл кўриниб турган авратларини улардан беркитмайди. Улар ҳам киришга изн сўрашга муҳтож эмаслар. Чунки оядан шу уч ҳолатдан ўзга вақтда ёш болалар ва қулларнинг изн сўрамасдан киришлари кўрсатилган. «Уйларда хизмат қилаётган ходимлар қулларга қиёс қилинади, чунки улар ҳам келиб-кетувчилардир», дейилмайди. Бундай дейиш хато, чунки бу келиб-кетиш бошқага ўтмайдиган қосир иллатдир. Бунга далил: ёш болалар - гарчи келиб-кетиб турувчи бўлсалар-да - балогат ёшига етишса, уларга ҳам изн сўраш вожиб.

Аллоҳ бу хусусда истисно қилган ёш болалар ва қуллардан бошқаларнинг «хос ҳаёт»даги ҳукмларини баён қилган. Яъни, улардан изн сўрашни талаб қилган. Аллоҳ дейди:

﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيوْتًا غَيْرَ بُيوْتِكُمْ حَتَّىٰ كَسْتَانِسُوا وَتُسْلِمُوا عَلَىٰ أَهْلِهَا﴾

„Эй мўминлар, ўз уйларингиздан бошқа уйларга то изн сўрамагунингизча ва эгаларига салом бермагунингизча кирмангиз“ [24:27]

Аллоҳ Таоло мусулмондан ўз уйидан бошқа уйга киришни хоҳласа изн сўрашини талаб қилиб, «изн сўраш» сўзи ўрнида «яқин, таниш бўлиш» сўзини қўллаган. Бундан тушуниладики, ўз уйига киришни хоҳласа изн сўрамайди. Бу оятнинг нозил бўлишига сабаб - бир ансорий аёл: «Эй Расууллоҳ! Уйимда мени бирон киши - отам ҳам, болам ҳам кўришини истамайдиган ҳолатда бўламан. Шундай пайтда отам келиб, ҳузуримга кириб қолади. Мен шундай ҳолатда турганимда оиласидаги бирор эркак ҳузуримга кириб келаверса, мен нима қиласман?», деб сўради. Шунда изн сўраш ояти нозил бўлди. Бу оятнинг нозил бўлиш сабаби билан оятнинг мантуқи ва мағҳуми боғланса, хос ҳаёт хусусидаги масала авратни беркитиш ёки беркитмаслик масаласи эмас, балки аёлда бўладиган очиқ-сочиқ бўлиш масаласи эканига далолат қиласди. Мана шундай ҳолатда, яъни аёл очиқ-сочиқ бўлган ҳолатда шариат уни очиқ-сочиқ бўлмасликка буюрмади. Балки ушбу ўзига хос ҳолатда эркакларга изн сўрашни буюрди, токи аёлнинг номаҳрамлар олдида юзи ва кафтларидан бошқа жойларини тўсиб олишига имкон бўлсин. Чунки изн сўрашга буюриш авратни беркитишга буюришни англатади. Бунга далил оятнинг нозил бўлиш сабаби. Демак агар аёлнинг олдига бирор киши кирмоқчи бўлса – у хоҳ маҳрам бўлсин, хоҳ номаҳрам бўлсин – изн сўраши лозим. Шундан аён бўладики, изн сўраш аёлнинг номаҳрамлардан авратини тўсиб олиши учун бўлади.

Мазкур ҳолатда эркакнинг аёлга қараши эса - хос ҳаётда бўладими, умумий ҳаётдами - умуман олганда қараш масаласига таалукли ишдир. Аллоҳ Таоло аёлнинг юзи ва кафтларидан бошқа жойларига қарашни номаҳрамларга ҳаром қилди, маҳрамларга эса рухсат берди. Юз ва кафтлардан бошқа жойлардан кўзни тўсишга буюрди. Тикилиб қараш даражасида бўлмаган қарашни афв этди. Юз ва кафтлардан бошқа жойларга қарашнинг ҳаромлиги аниқравшан. Юз ва кафтлардан бошқа жойларга қарашдан кўзни тўсишни Аллоҳ Таоло қўйидаги оятда очиқ баён қилган:

﴿قُلْ لِلّٰمُؤْمِنِينَ يَغْضُوا مِنْ أَبْصَرِهِمْ﴾

„(Эй Мұхаммад), мўминларга айтинг, кўзларини (номаҳрам аёлларга тикишидан) тўссинлар!“ [24:30]

Бундан мурод кўзни юз ва кафтлардан бошқа жойларга қарашдан тўсишдир. Зоро, юз ва кафтларга қараш мубоҳ. Бухорийда келадики, Саид ибн Абул Ҳасан Ҳасанга: «Ажам аёллари кўкраклари, бошлари

очиқ ҳолда юришади», деди. У: «**Құзингни бур**», деди. Йўлларда ўтиришдан қайтариш ҳақидаги ҳадисда ҳам «**құзни тұс**» дейилади. Яъни, йўлда аёлларнинг гоҳо юз ва кафтларидан ўзга жойлари очиқ бўлади. Шундан қарамаслик эмас, балки кўзни тўсиш (пастлатиш) вожиб бўлади. Аллоҳ Таоло қарашни ҳаром қилгандা юз ва кафтлардан бошқа жойларга қарашни ҳаром қилиб, қасддан қарашни ҳаром деб белгилаган. Агар қараш қасддан бўлмаса, уни ҳаром қилмаган ва уни тарқ этишга ҳам буюрмаган. Балки кўзни тўсишга буюрган ва айтганки:

﴿يَغْضُوا مِنْ أَبْصَرِهِمْ﴾

„**Қўзларини (номаҳрам аёлларга тикиидан) тўссинлар!**“ [24:30] Бу ерда «мин» сўзи баъзи қисми деган маънодадир, яъни кўзларининг баъзи қисмини тўссинлар. Бундан тўсилган қарашнинг, яъни қасддан бўлмаган оддий қарашнинг жоизлиги тушунилади.

Энди иккинчи масалага келсак. Фарб ҳазорати бизга юриш қилиб, мусулмонларнинг юртларида куфр низомлари билан ҳукм юрита бошлаган пайтдан бошлаб мусулмон бўлмаган аёллар кўчаларга ярим-яланғоч ҳолатда - кўкраклари, беллари, соchlари, билаклари, болдиrlари очиқ ҳолда чиқа бошлашди. Айrim муслима аёллар ҳам уларга тақлид қилиб, бозор ва кўчаларга ана шундай кўринишда чиқа бошлашди. Ҳолат шу даражага етдики, киши кўчада кетаётган ёки дўконларда харид қилаётган аёлнинг муслима ёки муслима эмаслигини ажратса олмай қолди. Бу шаҳарларда яшаётган эркак мусулмонлар ушбу мункарни ҳозирги пайтда ёлғиз ўзлари бартараф эта олмайдилар. Бу авратларни кўрмасдан бу шаҳарларда яшай ҳам олмайдилар. Чунки улар яшаётган ҳаёт табиати ва улар турган ўйларнинг шакли эркакларни аёллар авратини кўрадиган қилиб қўйган. Бирор эркак қарамасликка қанчалар уринмасин, аёлларнинг авратини - билаклари, кўкраклари, беллари, болдиrlари ва соchlарини кўришдан ўзини сақлай олмайди. Уйида ўтириб, ҳеч қаерга чиқмасагина кўрмаслиги мумкин. Лекин бунинг асло иложи йўқ. Чунки у одамлар билан бирга савдо-сотиқ, ижара, иш-хизмат каби ҳаёти учун зарур бўлган алоқаларни қилишга муҳтождир. Авратларга қарашдан сақланадиган бўлса, мазкур ишларни қила олмайди. Куръон ва суннатда аёлга қараш ҳаромлиги очиқ баён қилинган бўлса, у нима қилсан? Бу муаммодан чиқиш қўйидаги икки ҳолатдан чиқиш каби бўлади:

Биринчиси - йўлда рўй берадиган кўз тушиб қолиш ҳолати. Биринчи марта кўз тушиб қолиши афв қилинган. Лекин эркак иккинчи марта қарашни такрорламаслиги керак. Жарир ибн Абдуллоҳ ривоят қиласи:

«` S | e+)+RG [&% VS) iG T ﴿ % < J5 C)J»

«Расулуллоҳ ﷺдан тұсатдан күз тушиб қолиши ҳақида сұраганимда, құзимни буришга буюрдилар». (Муслим ривояти). Али  айтадиларки, Расулуллоҳ ﷺ дедилар:

«" %- L _ В Ъ L a ﴿ ")W ")W 8W(»

«Қарашга қарашни әргаштирма. Чунки биринчиси сенинг фойданғта бұлса, кейінгиси фойданғта әмас». (Ахмад ривояти).

Иккінчиси - боши, билаклари ва очиб юришга одатланған бошқа жойлари очиқ бўлган аёл билан гаплашиш ҳолати. Бундай ҳолатда ундан қўэни буриш ва кўзни тўсиш (пастлатиш) вожиб. Бухорий Абдуллоҳ ибн Аббосдан ривоят қиласи:

' iW 1, \$) 1 v&), %3+ W{ v& ﴿ % < J5 q!% 1, \$) * ?»

« , - Nm B 1, \$) .4 ' | S! ﴿ BW 1 4 % ' iW

«Фазл ибн Аббос Расулуллоҳ ﷺ билан бир уловга мингашиб келаётган эди, хасъамийлик аёл келиб қолди. Фазл унга, у Фазлга қараій бошлади. Расулуллоҳ ﷺ Фазлнинг юзини четга буриб қўйдилар». Аллоҳ Таоло дейди:

﴿ قُل لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغْصُونَ مِنْ أَبْصَرِهِمْ وَكَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ﴾

,,(Эй Мұхаммад), мұмінларға айтинг, құзларини (номаҳрам аёлларға тикишдан) тұссинлар ва авратларини (харомдан) сақласынлар!“[24:30] Кўзни тўсишдан мурод уни пастлатишdir. Демак, бу муаммонинг ечими шуки, эркак аёл билан зарур гапларни гаплашган ҳолда ўз ишини бажараверади, ҳайдовчи бўлса автомобилда кетаверади, қаттиқ иссиқда салқинда ўтираверади. Бу ҳолатларда эркак кўзини тўсади. Бу ишлар эркакнинг умумий ҳаётдаги заруратларидир. Эркак мазкур заруратлардан беҳожат бўла олмайди ва авратлар очиқлиги балосини ҳам даф эта олмайди. У оятга амал қилиб, кўзини тўсиши керак. Бундан бошқаси, яъни кўзини тўсмаслиги эса унинг учун ҳалол бўлмайди.

Бу ўринда: «Ушбу бало ҳамма ёқни қамраб олган. Ундан сақланиш қийин», деб айтилмайди. Бундай қоида шариатга зиддир. Чунки бало ҳамма ёқни қамраб олса ҳаром ҳалолга, ҳалол ҳаромга айланиб қолмайди. Шунингдек: «Мазкур аёллар кофирилардир. Шунинг учун уларга чўрилардек муомала қилинади, уларнинг авратлари ҳам чўрилар авратлари кабидир», дейилмайди. Чунки ҳадис умуман аёл хусусида келган бўлиб, унда муслима аёл деб айтилмаган. Расулуллоҳ ﷺ деганларки:

«1s² B ZV! '4 W%7 !)*+t s! Cu !5 v) * »

«Аёл киши хайз ёшига етгач, унинг юзи ва бўғинларигача бўлган икки қўлидан бошқаси кўринипи яхши эмас». Бу ҳадис аёл муслима бўладими ёки йўқми, унга қараш ҳаром эканлигига очик далолат қиласиди. Бу ҳукм барча ҳолатларда, шу жумладан мазкур ҳолатда ҳам умумийдир. Бу ерда қиёсга ҳеч қандай ўрин бўлмагани учун кофира аёл чўрига қиёсланмайди.

Шунга кўра, ўз уйларидан бошқа уйларга (мехмонга) бораётган эркаклар у уйлардаги номаҳрам аёлларнинг юзлари ва кафтларидан бошқа жойларидан кўзларини тўсишлари возибдири. Шаҳарларда яшаётган ва жамиятга аралashiшга ёки авратлари очиқ кофира аёллар билан савдо-сотиқ ё гаплашиш ёки ижара каби муомалаларда бўлишга мажбур бўлаётган эркаклар бу муомалалар асносида кўзларини тўсишлари ва мажбур бўлган ҳолатларида қарашга муҳтоҷ бўлган миқдорга чекланишлари возиб.

Булар қарашга тааллуқлы ҳукмлар эди. Құл бериб күришишга келсак, Бухорийнинг «Саҳиҳ»ида келган ҳадисга мувофиқ, әркак аёл билан, аёл әркак билан ўрталарида бирор түсиқсиз құл бериб күришишлари мүмкін. Умму Атия дейдикі:

P ZV! W3+

«Расууллоқга байъат қилдик. «Аёллар Аллоғға бирор нарсани шерик қымасынлар», оятыни үқиб бердилар ва ўликларга йиғлашдан қайтардилар. Шунда орамиздаги бир аёл құлини тортиб олди». Байъат құл беріб күришиш орқали бўлганди. **«Құлини тортиб олди»** жумласининг маъноси, құлини байъат қилиш учун чўзгандан сўнг қайтариб олди, деганидир. Демак, құлини тортиб олганлиги у құл беріб күришиш орқали байъат бермоқчи эканлигини билдиради. **«Орамиздаги бир аёл құлини тортиб олди»** иборасидан тушуниш мумкинки, ушбу аёлдан бошқаси құлини тортиб олмаган, яъни бошқаси құл беріб күришиш орқали байъат қилган. Шунингдек, Аллоҳ Таолонинг:

﴿أَوْ لَمْسُتُمُ النِّسَاءَ﴾

„Ёки аёлтарни ушласаңгар“;

[4:43]

оятидаги «аёлларни» лафзи барча аёллар учун умумий бўлиб, бунинг мағхуми, яъни ушлашлик таҳоратни кетказиши – аёлни ушлаган эркакнинг таҳорати кетишига чекланганини билдиради. Зоро, аёлларни шаҳвасиз ушлаш ҳаром эмас. Демак, улар билан қўл

бериб сўрашиш ҳам ҳаром эмас. Бунга қўшимча сифатида, аёлнинг қўли аврат эмас ва унга шаҳватсиз қараш ҳам ҳаром бўлмайди. Шунга биноан, улар билан қўл бериб кўришиш ҳам ҳаром бўлмайди.

Бу эса ўпиш масаласидан буткул бошқадир. Эркак кўнгли тусаётган бегона аёлни ўпиши, аёл кўнгли тусаётган бегона эркакни ўпиши ҳаром. Чунки ўпиш зинога етакловчи ишлардан биридир. Одатда бундай ўпиш - гарчи шаҳватсиз бўлса ҳам - зинога етакловчи омил бўлади. Гарчи зинога олиб бормаса ҳам, гарчи зино қилинмаса ҳам. Чунки Моиз зино қилиб қўйгани учун тошбўрон қилишларини сўраб Расулуллоҳ ҳузурларига келганда, унга:

«III C) KKL »

«Балки ўпгандирсан?...», деганлар. Бухорий ибн Аббосдан ривоят қилган бу ҳадисдан шундай ўпиш зинога етаклаши маълум бўляпти. Чунки зинонинг ўзини ҳаром қилган оят-ҳадислар зинога етакловчи барча ҳолатларни - гарчи ушлаш бўлса ҳам - агар зинога етакласа, уларни ҳам ҳаром қилган. Масалан, ҳозир йигит-қизлар орасида юз берәётган эркак аёлни ўпиши каби. Бундай ўпиш - гарчи сафардан қайтган шахс билан саломлашиш мақсадида бўлса ҳам - ҳаромдир. Чунки йигит-қизлар ўртасидаги бундай ўпишлар зинога етакловчи ишлардандир.

МУСЛИМА АЁЛ ЙОЗИННИ ЁПИШИ ВОЖИБ ЭМАС

«Исломда аёлларга ҳижоб, яъни ниқоб фарз қилинган, у билан аёллар юзларининг кўзларидан ташқари жойини беркитиб юрадилар», деган гап Исломий раъйдир. Бу гапни мазҳаббоши мужтаҳидлардан айримлари айтган «Исломда аёлларга ниқоб фарз қилинмаган. Муслима аёлга - юзи аврат бўлмагани учун - уни беркитиш вожиб эмас», деган раъй ҳам Исломий раъй бўлиб, уни мазҳаббоши мужтаҳидлардан айримлари айтган. Бу муаммо муҳим ижтимоий муаммолардан бири бўлиб, мазкур икки раъйдан бирини табаний қилиш Исломий ҳаёт тарзига таъсир кўрсатади. Шу сабабли бу муаммо хусусидаги шаръий далилларни кенг миқёсда кўриб чиқиш, ўрганиш ва уларни муаммога татбиқ этиш зарур. Токи мусулмонлар далили кучли раъйни табаний қилсин, токи Ислом давлати устувор далил асосида устувор раъйни табаний қилсин.

Дарҳақиқат, ярим асрдан кўпроқ вақтдан бери аёл атрофида баҳслар бўлди. Уни мустамлакачи кофирлар Фарбга мафтун бўлғанлар, унинг сақофати ва ҳаёт ҳақидаги дунёқарashi билан заҳарланганлар қалбida қўзғатдилар. Улар ғайриисломий раъйларни Исломга киритишга ҳаракат қилдилар. Улар мусулмонларнинг дунёқарашларини бузишга уриниб, ҳижоб ва очиқ юриш фикрини ўйлаб топдилар. Муфаккир-олимлар уларга ўз муносабатларини билдиргандилар. Балки уларга муносабат билдирганлар ёзувчилар, адиллар ва қотиб қолган толиби илмлар бўлдилар. Бу ҳол Фарб сақофати билан заҳарланганларнинг раъйлари ғолиб бўлишига имкон яратди ҳамда уларнинг фикрларини баҳс ва мунозаралар мавзууга айлантириди. Ваҳоланки, бу фикрлар Исломга ҳужум қилиш, мусулмонларни бузиш ва уларни динларида шубҳага солиш учун келган Фарб фикрлари эди. Ҳа, бу баҳс ва мунозаралар бўлиб ўтган, уларнинг сарқитлари ва асорати ҳамон намоён бўлиб турган бўлса-да, улар баҳс қилишга лойиқ бўлмади ҳамда ташрий (қонуншунослик) ва ижтимоий баҳслар даражасига етмади. Чунки баҳс ёзувчиларнинг раъйлари ёки ёлланган малайларнинг атамалари ёки алданган лақмаларнинг сафсатлари ёхуд заҳарланганларнинг чўпчак-афсоналари устида эмас, балки мужтаҳидлар ишлаб чиқсан ва унда далилга ёки шибҳи далилга суюнган шаръий ҳукмлар устида бўлиши лозим. Мужтаҳидлар шаръий далиллардан ишлаб чиқиб айтган гапларигина баҳс мавзуи қилинади ва ташрий жиҳатдан мунозара қилинади. Шунингдек, баҳс мавзууга қўйиладиган мужтаҳидларнинг гапларига айрим фаҳиҳлар, устозлар ва ниқоб тарафдорларининг гаплари ҳам қўшилади ва уларнинг

қалбларидаги шубҳани йўқотиш учун баҳс қилинади. Шу сабабли устувор гап аниқ бўлиб, ҳар бир мусулмон амал қилишга устувор деб билган раъйни олиши ва уни татбиқ қилишга ҳаракат қилиши учун мужтаҳидларнинг гапларини ва далилларини келтирамиз.

Ҳижоб ҳақида гапирган олимлар: «Аёлнинг юзи ва кафтларидан бошқа барча жойларининг аврат бўлиши фақат намозда бўлади, холос. Намоздан ташқарида бутун бадани, юзи ҳам, кафтлари ҳам аврат», деб айтганлар. Бу гапларида Қуръон ва суннатга суянганлар.

Қуръондаги далилларига келсак, Аллоҳ Таоло айтади:

﴿ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَّعًا فَسَكُلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ﴾

„Қачон сизлар улардан (яъни, пайғамбар аёлларидан) бирон нарса сўрасангизлар, парда ортида туриб сўранглар!“ [33:53]
Бу оят аёлларнинг устларига ҳижоб ўраб олишларига очиқ далилдир, Аллоҳ Таоло айтади:

﴿ يَتَبَّعُهُنَّ أَنَّى قُلْ لَاَزُوْجَكَ وَبَنَاتِكَ وَنَسَاءَ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِيْنَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَبِيْهِنَّ ﴾

﴿ ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ يُعْرَفَنَ فَلَا يُؤْدِيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴾

„Эй пайғамбар, жсуфтиларингизга, қизларингизга ва мўминларнинг аёлларига айтинг, устларига ёпинчиқларини ўрасинлар. Мана шу уларнинг (чўри эмас, балки озод аёллар эканликлари) танилиб, озорланмасликлари учун энг яқин (воситадир)“ [33:59]

Уларнинг айтишларича: «ёпинчиқларини ўрасинлар» оятининг маъноси - «узун қилсинлар, юзларини ва атрофларини ўрасинлар», демакдир. Уларнинг раъйига кўра, Исломнинг аввалида аёллар - жоҳилиятдаги одатларига кўра чўрилари ҳам, хурлари ҳам - очиқ ҳолда юришар, яъни ҳар бир аёл кўйлак ва рўмoldа очиқ юрар эди. Чўрилар хурмозор ва далаларга кечаси қазоий ҳожатга чиқишганда, қабоҳат аҳлидан бўлган йигитлар уларнинг йўлини тўсишар эди. Гоҳо чўри баҳона хур аёлларнинг ҳам йўлини тўсишар ва: «Уларни чўри деб ўйлабмиз», дейишарди. Шунда аёлларга савлатли, ҳашаматли бўлишлари учун ёпинчиқ ва рўмоллар ўраш, бош ва юзларини беркитиш орқали кийимларини чўрилар кийимидан фарқли қилиш буюрилди. Шунда уларга бирор киши тамаъ қилмайди. Мана шу уларнинг чўри эмас, балки озод аёллар эканликлари танилиши ва озорланмасликлари ҳамда бирор йўлларини тўсмаслиги учун энг муносаб ва энг яхши воситадир. Бу олимларнинг айримлари айтишадики, оятдаги «танилиб» калимасида инкор аломати «ло» ҳарфи тушириб қолдирилган, яъни

мана шу уларнинг чироёли ёки чироёли эмасликлари билиниб қолмаслиги ва озорланмасликлари учун энг яқин ва яхши воситадир. Аллоҳ Таоло айтади:

﴿ وَقَرْنَ فِي بُوْتَكُنْ وَلَا تَرْجُحْ تَرْجَ الْحَمْلَةَ الْأَوَّلَى ﴾

„Үз уйларингизда барқарор бўлинглар (яъни бесабаб уйларингиздан ташқарига чиқманглар, магар бирор ҳожат учун чиқсанларингизда эса) илгариги динсизлик (даври)даги ясан-тусан каби ясан-тусан қилманглар!“ [33:33]

Бу олимлар «Аллоҳ Таолонинг аёлларга уйларида барқарор бўлишга буюриши ҳижобга далиллар», дейишади.

Суннатдан келтирилган далиллар қўйидагилар: Расулуллоҳ

«35 T "+ a) »

«Аёл авратдир», дедилар. (Ибн Ҳиббон ривояти).

«!%CV{2}&`K!/ L a&C(h' I ?V \$ * ? »

«Бирорталарингизнинг мукотабингиз (маълум ҳақ тўлап эвазига озод бўлиш ҳақида битим тузган қулингиз) бўлса ва у ҳақни адо қиладиган миқдордаги нарсага эга бўлса, ундан ҳижобланинг». (Термизий ривояти). Умму Салама ривоят қилади:

«M E : ﷺ R D W < ; & ٰ H F + ' * J E & G ٰ G ﷺ R D W V W H V % K C W P »

«% % ! a E G + % a & < K : % ! ^ ! u : G % < J 5 ! C) ; & ! % W

«Мен ва Маймуна Расулуллоҳ ҳузурларида ўтирган эдик. Ибн Умми Мактум киришга изн сўради. Расулуллоҳ бизга дедилар: «Ундан ҳижобланинглар». Мен: «У кўр, кўрмайди», дедим. У зот: «Сизлар ҳам кўрмисизлар, уни кўрмаяпсизларми?» - дедилар. (Абу Довуд ривояти). Бухорий Абдуллоҳ ибн Аббосдан ривоят қилади:

「 i W 1 , S) 1 v &) , % 3 + W { v & % < J 5 q ! % 1 , S) * ? 」

« , - N h B 1 , S) . 4 ' | S ! ﷺ B D W 1 4 % ' i W

«Фазл ибн Аббос Расулуллоҳ билан бир уловга мингашиб келаётган эди, хастъамийлик аёл келиб қолди. Фазл унга, у Фазлга қарай бошлади. Расулуллоҳ Фазлнинг юзини четга буриб қўйдилар». Жарир ибн Абдуллоҳ ривоят қилади:

«` S | e +) + R G [& % v S) i G T % < J 5 C) J »

«Расулуллоҳдан тўсатдан кўз тушиб қолиши ҳақида сўрадим.

Мени құзимни буришга буюрдилар». (Муслим ривояти). Али әйтадилар: Расулуллох менга:

«" ﷺ لَمْ يَرَهُ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَهُ إِنَّمَا يَنْهَا مَنْ يُشَرِّبُ الْمَاءَ" »

«Қарашга қарашни әргаштирма. Аввалгиси сенинг фойданға бўлса, кейингиси фойданғга эмас», дедилар (Аҳмад ривояти).

Ҳижоб ҳақида ва аёлнинг бутун бадани аврат эканлиги ҳақида гапирганлар мана шу далилларни келтиришган. Бу далиллар улар далил келтираётган муаммога тўғри келмайди. Чунки уларнинг ҳаммаси бу мавзуга таалуқли эмас. Ҳижоб ояти ва „Ўз уйларингизда барқарор бўлинглар“ оятининг мусулмонларнинг аёлларига мутлақо алоқаси йўқ. Ҳижоб оятининг Расулуллоҳ ғонинг жуфтларига хос экани очиқ-оидин келган. Агар оят тўлиқ ўқиб чиқилса, бу нарса маълум бўлади. У битта оят бўлиб, лафзлари ҳам, маъноси ҳам бир-бирига боғланган:

﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ الَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرِ
نَظَرِيْنَ إِنَّهُ وَلِكُنْ إِذَا دُعِيْتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعَمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مُسْتَغْنِسِينَ حِدَيْثٌ إِنَّ
ذَلِكُمْ كَانَ يُؤْذِي الَّبِيِّ فَيَسْتَحِيَ مِنْكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَحِي مِنَ الْحَقِّ وَإِذَا
سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَعًا فَسَأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ وَمَا
كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذِنُوا رَسُوكَ اللَّهُ وَلَا أَنْ تَنْكِحُو أَزْوَاجَهُو مِنْ بَعْدِهِ أَبْدًا إِنَّ ذَلِكُمْ
كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيْمًا﴾

„Эй мўминлар, пайгамбарнинг уйларига фақат сизлар бирон таомга чақирилсангизгина киринглар. (Ўшанда ҳам) унинг пишишига қўз тутиб тургувчи бўлманглар, балки чақирилган пайтингизда кириб, таомлангач, марқалинглар ва бирон гапга берилган ҳолингизда (у ерда қолиб кетманглар)! Чунки бу (ишларингиз) пайгамбарга озор берур, у эса сизлардан (яъни сизларни чиқариб юборишдан) тортинар. Аллоҳ ҳақни (айтишдан) тортинмас. Қачон сизлар улардан (яъни, пайгамбар аёлларидан) бирон нарса сўрасангизлар, парда ортида туриб сўранглар! Мана шу сизларнинг дилларингизни ҳам, уларнинг дилларини ҳам тоза тутгувчироқдир. Сизлар учун Аллоҳнинг пайгамбарига озор берши ва унинг ортидан аёлларига уйланишингиз ҳеч қачон дуруст эмасдир. Чунки бу (ишларингиз) Аллоҳ наздида улуг (гуноҳ) бўлган ишдир“.

Ушбу оят пайғамбарнинг жуфтлари хусусидаги нусус бўлиб, уларга хосдир. Унинг мусулмонларларнинг аёлларига алоқаси йўқ. Расууллоҳнинг жуфтларидан бошқа бирор аёлга алоқаси йўқ. Бу оянинг Расул жуфтларига хос эканини Оиша нинг ривояти хам таъкидлайди: «Пайғамбар билан ёғоч товоқда ҳайс (хурмо, ёғ ва пишлопдан иборат таом) еб ўтирган эдик, Умар ўтиб қолди. Расууллоҳ уни чақирдилар. У келиб таомдан еди. Шунда унинг бармоқлари бармоқларимга тегиб кетди Умар: «Эй воҳ, агар сизлар ҳақингизда менга итоат қилинганда эди, бирор кўз сизларни кўрмасди», деди. Шундан кейин ҳижоб ояти нозил бўлди». (Бухорий ривояти). Умар дандан ривоят қилинади: «Мен: «Эй Расууллоҳ, ҳузурингизга яхши ҳам, ёмон ҳам киради. Агар уммулмўминилар ҳижобланганларида эди», дедим. Шундан кейин Аллоҳ Таоло ҳижоб оятини нозил қилди». (Бухорий ривояти). Яна ривоят қилинади: «Умар Пайғамбар нинг жуфтлари бошқа аёллар билан масжидда турган пайтларида улар олдидан ўтиб қолди ва: «Қани энди ҳижоб ўраганингизда эди. Зоро, сизларнинг эрингиз бошқа эркаклардан афзал бўлгани каби сизлар ҳам бошқа аёллардан афзалсизлар», деди. Зайнаб : «Эй ибн Хаттоб, бизга рашикингиз келяпти. Ваҳоланки, ваҳий бизнинг уйимизда нозил бўлади-ку», деди. Ҳеч қанча вақт ўтмай оят нозил бўлди». (Табароний ривояти). Оят матни ва ушбу ҳадислар ҳижоб ояти Пайғамбар жуфтлари ҳақида нозил бўлганига, улардан бошқа аёллар ҳақида нозил бўлмаганига қатъий далолат қиласди.

„Ўз уйларингизда барқарор бўлинглар“, ояти ҳам Расууллоҳ нинг жуфтларига хосдир. Оятнинг тўлиқ матни қуидагича:

﴿يَنِسَاءُ الَّذِيْ مَنْ يَأْتِ مِنْكُنْ بِفَحْشَةٍ مُّبِينَةٍ يُضَعِّفُ لَهَا الْعَدَابُ ضَعَفَنَ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴾ وَمَنْ يَقْنُتْ مِنْكُنْ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ صَلِحًا ثُوَّبَهَا أَجْرَهَا مَرَئِيْنَ وَأَعْتَدَنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا ﴾ يَنِسَاءُ الَّذِيْ لَسْتُنَ كَأَحَدٍ مِنْ الْبَشَرِ إِنْ أَتَّقِنَ فَلَا تَخْضَعْ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعُ الَّذِيْ فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴾ وَقَرْنَ فِي بُيُوتُكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْ تَبَرُّجَ الْجَاهِلَيَّةِ الْأُولَى وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَإِاتِكَ الرَّكْوَةَ وَأَطْعَنْ

الله وَرَسُولُهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الْرِّجْسَ أَهْلُ الْبَيْتِ وَيُظَهِّرُ مَرْتَهِيْرًا ﴾

„Эй пайгамбар аёллари, сизлардан ким аниқ гунохни қилар экан, унинг учун азоб икки баробар қилинур. Бу Аллоҳга осон бўлган ишдир. Сизлардан ким Аллоҳ ва Унинг пайгамбарига итоат этса ва яхши амал қилса, Биз унинг ажеру мукофотини икки ҳисса қилиб берурмиз ва унинг учун улуғ ризқ (яъни жаннат)ни тайёрлаб қўйгандирмиз. Эй пайгамбар аёллари, сизлар агар тақвodor бўлсангизлар, аёллардан бирортаси каби эмасдирсизлар. Бас, сизлар (парда ортидан бирон номаҳрам эркакка жавоб қилган пайтингизда) майин-назокатли сўз қилмангларки, у ҳолда кўнглида мараз-нифоқ бўлган кимса тамаъ қилиб қолур. Яхши-тўғри сўзни сўзланглар. Ўз уйларингизда барқарор бўлинглар (яъни бесабаб уйларингиздан ташқарига чиқманглар, магар бирор ҳожат учун чиқсанларингизда эса) илгариги динсизлик (даври)даги ясан-тусан каби ясан-тусан қилманглар. Намозни тўқис адo қилинглар, закотни (ҳақдорларга) ато этинглар ҳамда (барча ишларда) Аллоҳ ва Унинг пайгамбарига итоат этинглар. (Эй пайгамбар) хонадонининг аҳли, Аллоҳ сизлардан гунохни кетказишни ва сизларни бутунлай поклашни истайди, холос“.

[33:30-33]

Оятнинг бошидан бу оят пайгамбар аёллари ҳақида нозил бўлиб, уларга хос экани очиқ қўриниб турибди. Чунки хитоб пайгамбар аёлларига қаратилган бўлиб, уларни хослаб қўйған:

﴿يَنِسَاءُ الْبَيْتِ لَسْتُ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ﴾

„Эй пайгамбар аёллари, сизлар аёллардан бирортаси каби эмасдирсизлар“.

[33:32]

Мана шу матн мазкур оят пайгамбар аёллари ҳақида нозил бўлиб, уларга хос эканига етуқ тарзда далолат қиласди. Шунга биноан, улар далил қиласдиган «Ўз уйларингизда барқарор бўлинглар», ояти Пайгамбар ﷺ аёлларига хосдир. Бу маънени ундан кейинги оят ҳам таъкидлайди. Зоро, Аллоҳ Таоло:

﴿وَيُظَهِرُ كُمْ تَطْهِيرًا﴾

„Ва сизларни бутунлай поклашни (истайди)“,

[33:33]

деганидан сўнг шундай дейди:

﴿وَادْكُرْنَ مَا يُتَقَّنُ فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ إِيمَانِ اللَّهِ وَالْحَكْمَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا﴾

„Уйларингизда Аллоҳнинг оятлари ва ҳикматдан иборат тиловат қилинадиган нарсаларни зикр-тиловат қилинглар! Албатта, Аллоҳ меҳрибон ва огоҳ бўлган зотдир“.

[33:34]

Бу оятда Аллоҳ уларга уларнинг уйлари ваҳий тушадиган жой эканини эслатиб, Куръондан тиловат қилинадиган нарсаларни

унутмасликларини буюради.

Бинобарин, бу икки оят Пайғамбар ғанинг аёллари учун нозил бўлгани ва Пайғамбар аёлларига хос экани очиқ кўриниб турибди. Уларнинг бирортасида Пайғамбар ғанинг аёлларидан бошқа аёлларга ҳам ҳукм бор эканлигига ҳеч қандай ишора йўқ. Шунингдек, Куръонда Пайғамбар аёлларига хос бўлган бошқа оятлар ҳам бор. Масалан, Аллоҳнинг қўйидаги ояти:

﴿وَلَا أَنْ تَنِكُحُوا أَزْوَاجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا﴾

„Ва унинг ортидан аёлларига уйланишингиз ҳеч қачон дуруст эмасдир“.
[33:53]

Бу оятга кўра, Пайғамбар аёлларига у зотдан кейин турмуш қуриш мумкин эмас. Бунга хилоф ўлароқ, муслима аёллар ўз эрларидан сўнг турмушга чиқаверадилар. Демак, бу ҳижоб ҳақидаги икки оят ҳам Пайғамбардан сўнг аёллари турмуш қуришлари ҳаром қилинган оят каби ул зотнинг аёлларига хосдир.

Бу ўринда «Сабабнинг хослиги эмас, балки лафзнинг умумийлиги эътиборга олинади» қоидасига кўра, мазкур оятларнинг нозил бўлиш сабаби Пайғамбар аёллари бўлиб, оятлар Пайғамбар аёлларига ҳам, бошқа аёлларга ҳам умумий бўлади, деб айтилмайди. Бундай деб айтмаслик керак. Чунки оятнинг нозил бўлиш сабаби рўй берган ҳодиса бўлиб, у ваҳий нозил бўлишига сабаб бўлади. Бу ўринда эса Пайғамбарнинг аёллари рўй берган ҳодиса эмаслар. Балки бу оят муайян шахслар ҳақида келган муайян нусусдир. Демак, нусус улар шахси хусусидадир. Зоро, Аллоҳ Таоло дейдики:

﴿يَنِسَاءُ الَّذِي لَسْتُنَ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ﴾

„Эй пайғамбар аёллари, сизлар аёллардан бирортаси каби эмасдирсизлар“.
[33:32]

﴿وَإِذَا سَأَلُوكُمْ هُنَّ مَتَّعًا﴾

„Қачон сизлар улардан (яъни, пайғамбар аёлларидан) бирон нарса сўрасангизлар...“.
[33:53]

Бундаги «аёллар» маъносини англатувчи замир (олмош) Пайғамбар аёлларига хос бўлиб, уларга тайин қилинган, бошқаларга эмас. Бу оят давомида Аллоҳ Таоло дейди:

﴿وَمَا كَاتَ لَكُمْ أَنْ تُؤْدُوا رَسُولَكَ اللَّهِ﴾

„Сизлар Аллоҳнинг пайғамбарига озор бериишингиз дуруст эмасдир“.
[33:53]

Бу оят уларнинг ҳижобланиши иллатини маълум қиляпти. Буларнинг ҳаммаси мазкур оятлар Пайғамбар аёллари ҳақида келган нусус эканини билдиради. «Сабабнинг хослиги эмас, балки лафзнинг умумийлиги эътиборга олинади», қоидаси бу оятларга тўғри келмайди.

Шунингдек, Пайғамбар аёлларига қаратилган хитоб муслима аёллар учун ҳам хитоб ҳисобланади, деб айтмаслик керак. Чунки муайян шахс учун айтилган хитоб барча мўминлар учун ҳам хитоб ҳисобланиши фақат Пайғамбар Муҳаммад ﷺ га хос бўлиб, у зотнинг аёлларига қилинган хитобни ўз ичига олмайди. Шунга кўра, Пайғамбар ﷺ га қилинган хитоб барча мўминларга қилинган хитобдир. Аммо у зотнинг аёлларига қилинган хитоб эса фақат уларнинг ўзларига хосдир. Зоро, Аллоҳ Таоло Расууллоҳ ﷺ қилган ҳар қандай хитобдан ёки ул зотнинг қилган барча амаллари ва сукутларидан ўрнак олинади. Модомики булар ул зотнинг айнан ўзларига хос бўлган хусусиятлари бўлмаса, Пайғамбар аёлларидан намуна олинмайди. Зоро, Аллоҳ Таоло айтганки:

﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أَسْوَةٌ حَسَنَةٌ﴾

„(Эй мўминлар), сизлар учун Аллоҳнинг Пайғамбарида гўзал намуна бордир“ [33:21]

Пайғамбар ﷺ аёллари қилинганиклиари учун бир ишни қилиш ёки сифатланганиклиари учун бир сифат билан сифатланиш маъносида намуна бўлишга улар тўғри келмайди. Пайғамбар ﷺ фақат ваҳийга эргашганлари учун намуна бўлиш у зотга хосдир.

Шунингдек, Пайғамбар ﷺ аёллари уйларида ваҳий тиловат қилинадиган покиза аёллар бўлганлари ҳолда улардан ҳижобланиш талаб қилинган экан, демак улардан бошқа муслима аёллардан ҳижобланиш талаб қилиниши авлороқдир, деб ҳам айтмаслик лозим. Зоро, бунга иккита сабаб бор:

Биринчидан - бу нарса «авлолик» жумласидан эмас. Чунки «бир нарсани иккинчисидан авло ҳисоблаш», қоидаси шундайки, Аллоҳ кичикроқ бир ишдан қайтаради, бу қайтариқ ундан каттароқ ишдан ҳам қайтариқ бўлиши авлороқ бўлади. Масалан, Аллоҳ Таоло дейдики:

﴿فَلَا تَقُلْ هُمَا أَفِ﴾

„Уларга қараб «уф» тортма“.

[17:23]

Демак, уларни урмаслик авлороқдир. Мазкур қоида гапнинг оқимиidan ҳам тушуниб олинади. Масалан, Аллоҳ Таоло дейдики:

﴿ وَمِنْ أَهْلِ الْكِتَبِ مَنْ إِنْ تَأْمَنَهُ بِقِطْعَاهُ يُؤَدِّهُ إِلَيْكَ وَمِنْهُمْ مَنْ إِنْ تَأْمَنَهُ بِدِينَارٍ لَا يُؤَدِّهُ إِلَيْكَ إِلَّا مَا دُمْتَ عَلَيْهِ قَائِمًا ﴾

„Аҳли китоб орасида шундай кишилар борки, унга беҳисоб молни омонат қўйсангиз, хиёнат қилмай сизга қайтаради. Уларнинг орасида яна шундайлари борки, унга бир динорни ишониб берсангиз, то устида туриб олмагунингизча сизга қайтиб бермайди“. [3:75]

Яъни, бир қинторни қайтарган шахснинг ундан озроғини қайтариши авлороқдир. Бир динорни қайтармаган шахснинг ундан кўпроғини қайтармаслиги авлодир. Шундай ҳолатлар «бирадан-бирини авло ҳисоблаш» туркумига киради. Ҳижоб ояти эса бу туркумга кирмайди. Чунки оятнинг оқими бошқа тушунчага эмас, балки фақат Пайғамбар аёлларига далолат қиласди. «Пайғамбар аёллари» сўзи, «улардан бошқа аёллар авлодир» маъноси тушуниб олинадиган сифат эмас. Балки у жомид исм (ўзгармас сўз) бўлиб, ундан бошқа маъно тушунилмайди. Демак, нусусда келган сўздан нима тушунилса, бу сўз ўша нарсага хос бўлади ва бошқа нарса (маъно)га, бошқа тушунчага ўтилмайди. Ҳижоб отида эса - оят лафзларида ҳам, унинг оқимида ҳам «ундан буни авло ҳисоблаш» мавзуи мутлақо келмайди.

Иккинчидан - бу икки оят алоҳида шахслар учун айтилган буйруқ бўлиб, муайян сифатлар билан сифатланганликлари туфайли уларнинг айнан ўзларига қаратилган. Шунинг учун улардан юқори бўладиларми ёки паст бўладиларми, бошқалар учун мутлақо буйруқ бўлмайди. Чунки оядта муайян сифат айтилган бўлиб, бу сифат муайян шахсларга хосдир. Пайғамбар аёллари бошқа аёлларда бўлмаган сифат, яъни «Пайғамбар аёллари» деган сифатга эга бўлганлари сабабли мазкур буйруқ Пайғамбар аёлларига айтилган буйруқ бўлиб қолади. Чунки улар аёллардан бирортаси каби эмаслар ва бу амал Пайғамбарга озор беради.

«Сабабнинг хослиги эмас, балки лафзнинг умумийлиги эътиборга олинади» қоидаси тўғри келмас ва Пайғамбар аёлларидан ўрнак олинмас ҳамда «улардан бошқа аёллар авло ҳисобланиши» қоидаси тўғри келмас экан, нусус Пайғамбар аёллари ҳақида эканлиги қатъий равишда исботини топди. Демак, бу икки оят Пайғамбар нинг аёлларига хос эканлиги ва бирор жихатдан ҳам муслима аёлларни ўз ичига олмаслиги исботланди. Бу билан ҳижоб Пайғамбар аёлларига хос эканлиги ва ўйларда барқарор бўлиш ҳам уларга хос эканлиги исботланади. Шунингдек, шариат муслима аёлларни ҳижобга (юзни тўсишга) буюрганлигига бу ояtlарни далил қилиб бўлмаслик маълум бўлади.

Энди иккинчи оятга келсак, Аллоҳ Таоло дейди:

﴿ يُدْنِيَت عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَبِيهِنَّ ﴾

„Устларига ёпинчиқларини ўрасинлар!“.

[33:59]

Бу оят на ифодаси ва на маъноси жиҳатидан бирор ҳолатда ҳам юзни беркитишга далолат қилмайди. Оятда буни англатадиган алоҳида сўз ҳам йўқ, гарчи нозил бўлиш сабабини тўғри деб фараз қилингандан ҳам «Устларига ёпинчиқларини ўрасинлар!» оятининг маъноси жилбобларини узун қилсинлар, деганидир. Бу ердаги «мин» баён маъносида келган бўлиб, у «бир қисми» маъносида эмасдир. Демак, оят маъноси устларига жилбобларини узун қилсинлар, бўлади. Араб тилидаги «юднийна» сўзининг маъноси узун қилиб ташлашни англатади. «Жилбоб» эса ёпинадиган ёпинчиқ-кийимдир ёки бутун баданни ўрайдиган кийимдир. «Қомусул-муҳит»да айтилганки: «Жилбоб сирдоб ва синморга ўхшайди, у аёлнинг кенг кийими бўлиб, ёпинчиқ сингари у билан кийимларини устидан ўраб олади». Жавҳарий «Сиҳоҳ»да «Жилбоб - ёпинчиқ», деб айтган. Ҳадисда жилбоб аёл кийимларини ўраб оладиган ёпинчиқ маъносида келган. Умму Атийя ривоят қиласди:

و ~I2) N%) :B2u} D% B%I '4 6G)+ ﴿ يَعْلَمُهُمْ أَنَّمَا يَعْمَلُونَ ﴾
! C)K I•% b) " TX : 6) *V m! "\b)@ & ' ~I2) I[& :5 V6)
« د4 % E,+ دE%< K:€ د4 * h! GV % < J5

«Расулуллоҳ бизга ёш қизларни, ҳайз кўриб турган ва бўйига етган қизларни Рамазон ва Қурбон ҳайитларига чиқаришимизни буюрдилар. Ҳайз кўриб турганлари намоздан четлашадилар, яхшилика ва мусулмонларнинг дуосига гувоҳ бўладилар». Айтдимки: «Биримизнинг ёпинчиғи (жилбоби) бўлмаса-чи?». Дедилар: «**Унга опаси (дугонаси) жилбобини кийдирсинг**». (Муслим ривояти). Бунинг маъноси - агар аёлнинг кўчага чиқиш учун киядиган либоси бўлмаса, у нима қиласди? Расулуллоҳ дугонаси кийими устидан киядиган кийимини унга бериб туришига буюрганлар. Шунга кўра, оятнинг маъноси қўйидагича бўлади: Аллоҳ Таоло Расулуллоҳ дан ўз аёлларига, қизларига ва мўминларнинг аёлларига кийимлари устидан киядиган либосларини паастгача узун қилиб олишларини айтишларини талаб қиласган. Бунга яна Ибн Аббоснинг «Жилбоб - юқоридан паастгача тўсиб турадиган ридо», дегани ҳам далиллар. Демак, оят кенг кийим бўлган жилбобни паастгача узун қилиб олишни билдириб, бошқа ҳеч нарсани билдирамайди. «Устларига жилбобларни узун

қилиб олсинлар» жумласидан қандай қилиб «күйимлари билан юзларини түсишлари»ни тушуниш мүмкін? «Үзүн қилиб олсинлар» ва «жилбоб» сөзлари луғавий ва шаръий маңнолари чегарасида қанчалар шархланмасын, оят күйимни узун қилиб олишни, тепаға әмас, балки пастгача узун қилиб тушириб олишни ифодалайды. Шунга күра, ушбу оятда ҳижобга ҳеч қандай далил йўқ. Қуръон лағзлари ва жумлалари ўзининг луғавий ва шаръий маңнолари билан тағсир қилиниб, булардан бошқаси билан тағсир қилиниши мүмкін әмас. Луғавий маңноси аниқ, яъни аёлларга буюрилдики, жилбобларини узун қилиб олсинлар, яъни күйимлари устидан киядиган күйимларини оёқларигача ёпиб турадиган даражада узун қилиб олсинлар. Күйимни пастгача тушириб олиш маңноси муборак ҳадисда ҳам келган. Ибн Умар ривоят қилганки:

«**И 8%! Q h&= a J b+C ;&:% % !% : iW { \ ; : 014 »**

«*Х@ Т 5% •% !=< K]| '' W+Q%hW H =C K:rD% •% !=< K]| %!>

«Расулуллоҳ дедилар: «Кимки такаббурлик қилиб әтакларини судраб юрса, қиёмат куни Аллоҳ унга қарамайди». Шунда Умму Салама сўрадиқи: «Унда аёллар әтакларини нима қиласидилар?». Дедилар: «(Тиззаларидан) бир қарич туширсинглар (узун қилсанлар)». Деди: «Унда оёқлари очилиб қолар эканда?» Дедилар: «(Тиззаларидан) бир зироъ (яъни бир билак) узунлигича узайтирсинглар. Бундан зиёда қилмасинглар». (Термизий ривояти).

Юқоридаги фикрлар Аллоҳ муслима аёлларга ниқобни фарз қилганлигини даъво қилувчилар далил қилиб келтиришган оятлар хусусида эди. Ниқобга далил қилиб келтирилган ҳадислар эса унга далолат қилмайди. Масалан, мукотаб, яъни озод бўлиш учун битим тузган қул битимдаги пул миқдорича пулга эга бўлса, ундан ҳижобланиш лозимлиги ҳақидаги ҳадис Пайғамбар ғанинг аёлларига хосдир. Буни Абу Қалобанинг ҳадиси ҳам таъкидлайди: «**Пайғамбар ғанинг жуфтлари мукотабнинг зиммасида бир динор қолса ҳам ундан ҳижобланмас әдилар**». (Байҳақий ривояти). Кўриниб турибдики, ҳадисда муслима аёл ҳижобланишига бирор ишора йўқ. Умму Салама ҳадисида Расулуллоҳ ғанинг ундан ва Маймунадан ҳижобланишларини талаб қилганларига келсак, бу ҳадис Пайғамбар ғанинг аёлларига хосдир ва бу ҳадис Умму Салама ва Маймұна ҳақида баён қилган. Ҳадис матни қўйидагича: Ибн Шихоб Умму Саламанинг қули Набаҳондан ривоят қиласиди, Умму Салама унга айтиб берганки:

⚡ ғ + ' 10+ WWW ' 2G aMD C K : G a ﴿ % < J5 WWW CIP »
 =C); & I:WW DvE %: ﴿ % < J5 < ;& :€ vZ) G % V L% % T 1, V&
 % a & : ﴿ % < J5 < ;& I ! G % BaT+ Z __ +% < J5 !
 «% % ﴿ aE + aE

«Мен ва Маймуна Расулulloқ ҳузурларида әдик. Биз у кишининг ҳузурларида турганимизда, Ибн Умми Мактум келиб, у кишининг ҳузурларига кирди. Бу воқеа бизга ҳижоб фарз қилингандан кейин юз берганди. Шунда Расулulloқ ﴿ дедилар: «Ундан ҳижобланинглар». Мен айтдимки: «У күр, бизни кўрмайди ва танимайди ҳам». Шунда у зот: «Сизлар ҳам кўрмисизлар, уни кўрмаяпсизларми?» дедилар (Термизий ривояти). Оиша онамиздан ривоят қилинган: «Бизлар Расулulloқ ﴿ билан бирга эҳромда әдик, олдимиздан отлиқлар ўтиб туришарди. Бизнинг рўпарамиздан ўтишганда, биз жилбобимизни бошдан юзга тушириб олар, ўтиб кетишгандан кейин очар әдик». Бу ҳадис Бухорий Ибн Умардан ривоят қилган ҳадисга зиддир:

« !Q S;) 'D(2d " + a) C%W »

«Эҳромдаги аёл юзига ниқоб ҳам ёпмайди, қўлқоп ҳам киймайди». «Фатҳ» китобида айтиладики: «Ниқоб - бурунга ёки кўзнинг остига боғланадиган ёпинчиқ». Оиша онамизнинг ҳадислари эҳромдаги аёлларнинг олдиларидан отлиқлар ўтган вақтда юзларини тўсиб олганларини баён қиляпти. Ибн Умарнинг ҳадиси эса ниқоб кийишдан ман қилинишига далолат қиляпти. Ҳолбуки у фақат юзнинг пастки қисмини тўсади. Бу икки ҳадис қандай мувофиқлаштирилади. Иккала ҳадисга мурожаат қилиш орқали Оиша онамизнинг бу ҳадислари Мужоҳиднинг Оишадан қилган ривоятидан деб иллатлангани маълум бўлади. Яхё ибн Саид ал-Қаттон, Яхё ибн Маин ва Абу Ҳотамлар Мужоҳиднинг Оиша онамиздан ҳадис эшитмаганлигини айтиб ўтган. Гарчи Мужоҳид Оиша ﴿дан ҳадис эшитган деб айтганлар бўлса ҳам – масалан, Али ибн ал-Мадинийнинг: «Мен Мужоҳиднинг бир гуруҳ саҳобалар билан учрашганини инкор қилмайман, у Оишадан ҳам ҳадис эшитган», деган гапи ва Бухорийдаги бошқа бир ҳадисда ҳам Мужоҳид Оишадан ҳадис эшитганлиги сингари – лекин Абу Довуд отлиқлар ҳақидаги ҳадис ҳақида сукут сақлаган. Маълумки, Абу Довуд ўзидағи бирор ҳадис ҳақида сукут сақласа, ўша ҳадис сахих,

у ҳужжатликка ярайди, деб эътибор қилинади. Бироқ, ундан саҳиҳроқ бўлган ҳадис унга зид келиб қолса, у ҳадис тарк қилинади. Йибн Умарнинг ҳадиси саҳиҳ бўлиб, уни Бухорий ривоят қилган, у Оишанинг ҳадисидан кучлироқ. Шунинг учун Оиша онамизнинг ҳадислари саҳиҳ ҳадисга зид келгани туфайли рад этилади ва ҳужжат қилинмайди. Энди Фазл ибн Аббос ҳақидаги ҳадисга келсак, унда ҳижобга далолат йўқ, балки ҳижобнинг йўқлигига далил бор. Чунки хасъамийлик аёл юзи очиқ ҳолда Расууллоҳ дан сўраган эди. Юзи очиқлигига далил шуки, Фазл унинг юзига қараган. Бу ҳадиснинг яна бир ривоятида келади:

« , - № %: 4 <1&1, S) % < J5 >, + »

«Расууллоҳ Фазлнинг юзини бошқа томонга буриб қўйдилар». Бу қиссани Али ибн Абу Толиб ривоят қилганлар ва қўйидагиларни қўшимча қилганлар: **«Аббос: «Эй Расууллоҳ , нега амакингизнинг ўғлининг бошини буриб қўйдингиз?»** - деб сўраганида:

« а T * 0 № ... & № • † • С!Б»

«Ёш йигит билан ёш қизни шайтон тўғри йўлдан оздиришидан қўрқдим», деб жавоб бердилар». Демак, Хасъамиянинг ҳадиси ҳижобнинг бўлишига эмас, балки ҳижобнинг бўлмаслигига далил. Чунки Расууллоҳ уни юзи очиқ ҳолда кўрган эдилар. Аммо Фазлнинг бошини буриб қўйишларига келсак, Фазл қизга шаҳват билан қараганини, қиз ҳам унга қараганини кўрдилар. Бунга Алининг: **«Шайтон уларни тўғри йўлдан оздиришидан қўрқдим»**, деган ривоятлари далиллар. Мана шунинг учун унинг юзини у қарагани учун эмас, балки шаҳват билан қарагани учун буриб қўйдилар. Шаҳват билан қарапаш - гарчи юз билан кафтга бўлса ҳам - ҳаромдир. Тасодифий қарапаш ҳақидаги ҳадисга келсак, Расууллоҳ Жарирга кўзини олиб қочишини, яъни тўсишни буюрганлар. Бу Аллоҳ Таолонинг:

﴿ قُل لِّلْمُؤْمِنِينَ يَعْضُوا مِنْ أَبْصَرِهِمْ ﴾

„(Эй Мұхаммад), мұмінларга айтинг, кўзларини (номаҳрам аёлларга тикишидан) түссинлар“. [24:30]

сўзида келган кўзни тўсиш жумласидан, деб эътибор қилинади. Бу ерда тасодифий қарапашдан юз билан кафтга қарапаш эмас, балки юз билан кафтдан бошқа аврат бўлган жойлар кўзда тутиляпти. Чунки юз билан кафтга қарапаш тасодифий бўлмаган ҳолатда ҳам жоиз. Юз билан кафтга қарапашнинг мубоҳлигига далил хасъамийянинг собиқ ҳадисидир. Яна бир далил шуки, аёллар Расууллоҳ га байъат

қилишган вақтда ва уларга вәзізу иршод қилған пайтларида Расууллоҳ ұларнинг юзларига қарар әдилар. Бу эса тасодифан қараш ҳақида сўралгандың юз билан кафтдан бошқа жойлар кўзда тутилганига далолат қиласи. Аммо «**Қарашга қарашни әргаштирма**», ҳадисига келсак, бу ҳадис бир қарашдан эмас, балки такрор қарашдан қайтарган.

Мана шунга кўра, «Аллоҳ ниқобни шаръий ҳукм қилған», деб даъво қиладиган кишилар далил қилиб келтирган ҳадисларда ниқобнинг вожиблигига далил йўқ. Бу билан Аллоҳ ниқобни муслималарга вожиб қилганига ҳамда на намозда ва на намоздан ташқарида юз билан кафтнинг аврат эканлигига ҳужжат бўладиган далилнинг йўқлиги маълум бўлади. Ҳужжат қилиб келтирилаётган далилларда бунга далил қилишга кучли асос мавжуд эмас.

Аммо юз билан кафтнинг аврат эмаслигига, аёл киши юзи ва кафти очиқ ҳолда бозор ва кўчаларга чиқиши жоизлигига келсак, бу Қуръон ва ҳадисда событ бўлган.

Куръондаги далилларга келсак, Аллоҳ Таоло шундай деган:

﴿ وَلَا يُبَدِّيْتَ رِيْتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلَيَضْرِبَنَّ بَخْمُرٍ هُنَّ عَلَى جُيُونٍ ﴾

„*Кўриниб тургандан бошқа зеб-зийнатларини* (номаҳрамларга) *кўрсатмасинлар ва кўкракларини рўмоллари билан тўссинлар!*“[24:31] Аллоҳ Таоло мўминаларни зеб-зийнатларини кўрсатишдан қайтарган. Яъни зеб-зийнатларининг ўрнини кўрсатишдан уларни қайтарган. Чунки қайтариқдан мурод уларнинг ўринлариридир. Зеб-зийнат ўринларидан уларнинг кўриниб турадиганларини истисно қилған. Бу истисно очиқ-равшан бўлиб, у шуни англатадики, аёл кишида очиқ турадиган зийнат ўринлари бўлиб, оят аёлдаги ўша зийнат ўринларини кўрсатишдан қайтаришни ўз ичига олмайди. Бу тушунарли бўлиб, ҳеч қандай гапга муҳтоҷ эмас. Демак, Аллоҳ Таоло мўминаларни кўриниб тургандан бошқа зеб-зийнат ўринларини кўрсатишдан қайтаряпти. Энди «*Кўриниб тургандан бошқа*» сўзи кўзда тутган аъзоларга келсак, унинг тафсири икки ишга қайтади. Улардан биринчиси нақл қилинган тафсири, иккинчиси эса бу оят нозил бўлган даврда, яъни Расууллоҳ ұнинг даврларида, у кишининг олдиларида муслима аёлларнинг кўриниб турган ерларига уни татбиқ қилиш вақтида «*кўриниб турган*» сўзидан тушунилган маънодир.

Энди нақл қилинган тафсирга келсак, бу оят тафсири хусусида Ибн Аббосдан «*кўриниб турган*» лафзи «юз билан икки кафт»ни кўзда тутади, деб ривоят қилинган. Муфассирлар ҳам шу тафсири олишган. Масалан, имом Ибн Жарир Табарий: «Бу билан юз ва икки кафт кўзда тутилган», деган кишининг сўзи тўғрироқдир, деб

айтганлар. Қуртубий эса: «Кўпинча одатда ҳам, ҳаж ва намоз каби ибодатда ҳам юз билан икки кафт кўриниб тургани учун истиснонинг шу икки аъзога қайтиши тўғри бўлади», деб фикр билдирганлар. Имом Замахшарий: «Аёл киши нарсаларни қўли билан ушлашга ҳамда юзини очишга, хусусан гувоҳликда, муҳокамада ва никоҳда муҳтоҷ бўлади. Шунингдек, йўлларда юришга ва оёқларининг кўриниб туришига, хусусан улардан фақирлари мажбур бўлади. Булар «кўриниб тургандан бошқа» сўзининг маъносидир», деб айтганлар.

Аммо «кўриниб турган» сўзидан тушунилган маънога келсак, бу оят нозил бўлган вақтда кўриниб турган нарса юз билан икки кафт эканлиги маълум бўлади. Аёллар юзларини ва икки қўлларини Расулуллоҳ Ҷавонинг хузурларида очиб юришарди. У киши буни инкор этмас эдилар. Шунингдек, улар юзларини ва икки қўлларини бозор ва йўлларда очиб юришарди. Бу хусусда сон-саноқсиз ҳадислар бўлиб, қўйида улардан мисоллар келтирамиз:

1. Жобир ибн Абдуллоҳдан ривоят қилинади: «Мен ийд куни Расулуллоҳ Ҷавонинг билан бирга эдим. Хутбадан олдин аzon ва иқоматсиз намозни бошладилар. Кейин Билолга суюниб турдилар. Аллоҳдан тақво қилишга буюрдилар ва Үнга итоат қилишга унладилар. Одамларга ваъз-насиҳат қилиб, уларга таълим бердилар. Кейин юриб аёлларнинг олдига келдилар ва уларга ҳам таълим бердилар ҳамда шундай дедилар:

: !W6) { JU \$ W %0% %3+ C ;& : W4 C0 I ? nP+ *K& WS(»
«#W) * Sh(" hlm * B(| hB = < K]% < J5 ! %C ;&

«Садақа қилинглар, чунки сизларнинг кўпингиз жаҳаннам учун ўтин бўласизлар». Шунда аёллар орасидан икки юзи қорайган бир аёл: «Нега, эй Расулуллоҳ?» - деб сўради. «Чунки сизлар кўп шикоят қиласизлар ва эрларингизнинг яхшиликларига ношуқр бўласизлар», - деб жавоб бердилар Расулуллоҳ. (Муслим ривояти). Жобир деди: «Кейин улар узук ва зиракларини Билолнинг этагига ташлаб, ўз зеб-зийнатларини садақа қила бошладилар».

2. Ато ибн Абу Рабоҳдан ривоят қилинади: «Менга Ибн Аббос: «Сенга жанннат аҳлидан бўлган аёлни кўрсатайми?» - деди. Мен: «Ҳа», дедим. У: «Мана бу қора аёл. У Набий Ҷавонинг олдиларига келиб:

: W) Ҳ Ҳ De C%) * = < ;& IR%. J X & :q%hG+R6 :j e+R6»
 R%. J X & q%hG+R6 =C ;& :De+=C ;& :% % !)*+. U TX C%) *
 « TV& Iq%hG+ »+

«Мени тутқаноқ касалим тутиб қолади ва ўзимни билмай қоламан. Шунда авратларим очилиб қолади. Мен учун Аллоҳга дуо қилинг», деди. Расулуллоҳ ғ унга: «Агар хоҳлассанг - сабр қил ва сен учун жаннат бўлади. Агар хоҳлассанг - сенга сиҳат-саломатлик беришини сўраб Аллоҳга дуо қиласман», дедилар. У аёл: «Сабр қиласман», деди. Кейин: «Мен очилиб қоламан. Мен учун Аллоҳга дуо қилинг, очилиб қолмай», деди. Шунда унинг учун дуо қилдилар». (Табароний «Кабир»да келтирган).

3. Расулуллоҳ ғ байъатда аёлларга қўл бериб сўрашганлари қўлнинг аврат эмаслигига далил бўлади. Умму Атийядан ривоят қилинади:

3+ C, D:&:% W T G G J•% P m!)+ WT + ;& ﴿ RIV W! 9
 PC 45 I o CIV>& J• J;! &: !@4+)+V!5+ G- RIV J+3G\&=C ;& ZV! W!
 «Расулуллоҳга байъат қилдик. «Аёллар Аллоҳга бирор нарсани шерик қилмасинлар», оягини ўқиб бердилар ва ўликларга йиглашдан қайтардилар. Шунда орамиздаги бир аёл қўлини тортиб олди ва: «Фалончи менга йиглашиб берган эди. Мен унга қайтаришни хоҳлайман», деди. Унга ҳеч нарса демадилар. У кетиб, кейин қайтиб келди». (Бухорий ривояти). Бу ҳадис аёллар қўл билан байъат беришганига далил бўлади. Чунки бу аёл қўлини байъат учун чўзгандан кейин тортиб олди. Ҳадис аёл байъат лафзини эшиятган вақтда қўлини тортиб олганини, байъат қўл билан бўлганини ҳамда Расулуллоҳ ғ аёллардан муборак қўллари билан байъат олганларини ифодалаяпти. Аммо Оиша онамиздан ривоят қилинган:

« h%! H+ H+ % < J5 VI CI »

«Расулуллоҳ ғ нинг қўллари ўзлари эга бўлган аёлдан бошқа бирор аёлга тегмаган» (муттафақун алайҳ) ҳадисига келсак, бу Оишанинг раъйлари ва билган нарсалари ҳақида айтганлариридир. Агар Оишанинг сўзлари Умму Атийянинг ҳадисига таққосланса, Умму Атийянинг ҳадиси қувватли бўлади. Чунки у Расулуллоҳ ғ нинг олдиларида содир бўлган амал ҳақида баён қилган ва

Расууллоҳ қылган амалга ишора қылган. Демак, у Оишанинг раъйларидан қувватлироқдир.

Ҳадисларда сабит бўлган бу уч ҳодиса аёл кишининг очиқ кўриниб турадиган аъзоси юзи билан икки кафти эканига очиқ-равшан далолат қиласди, яъни оятда «кўриниб тургандан бошқа» деб истисно қилинган жойлар юз ва икки кафтидир. Бу эса юз ва кафтнинг на намозда ва на намоздан ташқарида аврат эмаслигига далил бўлади. Чунки оят умумийдир:

﴿وَلَا يُتَدِّبِّرَ زِيَّتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَّرَ مِنْهَا﴾

„Кўриниб тургандан бошқа зеб-зийнатларини (номаҳрамларга) кўрсатмасинлар“. [24:31]

Ундан кейинги оятга келсак, оядан тушунилган маъно юз билан иккала кафтнинг аврат эмаслигига далил бўлади. Аллоҳ Таоло дейди:

﴿وَلَيَضْرِبَنَّ بَخْمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُبْوِهِنَّ﴾

„Ва кўкракларини рўмоллари билан тўссинлар!“ [24:31]

Бу оядаги «хумур» (рўмоллар) сўзи «химор»нинг кўплик шакли бўлиб, у билан бош тўсилади. «Жуюб» сўзи эса «жайб»нинг кўплик шакли бўлиб, кўйлакнинг (ёқа қисмидаги) кесилган ўрнидир. Демак, Аллоҳ Таоло рўмолни бўйин ва кўкракка ташлаб олишга буюрган. Бу уларни тўсиш вожиблигига далил бўлади. У билан юзни беркитишга буюрмаган. Бу унинг аврат эмаслигига далил бўлади. «Жайб» сўзининг маъноси ўйланганидек кўкрак эмас. Балки кўйлакнинг ўйилган ёқаси бўлиб, кўкракнинг устида ва бўйиннинг атрофида бўлади. Рўмолни жайбга ёпиш уни бўйин ва кўкракдан иборат кўйлак ёқасига ўрашдир. Демак, бошни ўрашга бўлган буйруқ юзни истисно қилган ҳолда бўйин ва кўкракка қаратилган ва бу юзниг аврат эмаслигига далолат қилган. Шунга кўра, ниқоб мавжуд эмас ва Аллоҳ Субҳонаҳу ва Таоло уни шаръий ҳукм қилмагани маълум бўлади.

Булар Қуръондаги далиллар эди. Энди Аллоҳ Таоло ниқобни шаръий ҳукм қилмагани ҳамда юз билан икки кафт аврат эмаслиги ҳақидаги ҳадислардаги далилларга келсак, Абу Довуд Қатодадан Набий ғанинг шундай деб айтганларини ривоят қилган:

«1s) B Z VI '4 W7 !)+t s! Cu !5 v) * »

«Аёл кипи хайз ёшига етгач, унинг юзи ва бўғинларигача булган икки қўлидан бошқаси кўриниши яхши эмас». Бу ҳадис юз билан икки кафтнинг аврат эмаслиги ҳамда Аллоҳ юз билан икки кафтни тўсишни ва ниқобни шаръий ҳукм қилмаганига

очиқ далилдир.

Китоб ва суннатдан келтирилган мазкур далиллар муслима аёлнинг юзи билан икки кафти очиқ ҳолда бозорга чиқиши, бегона эркакларга гапириши, олди-сотди, ижара, ваколат, кафолат ва булардан бошқа барча шаръий муомалаларда одамлар билан муомала қилиши мумкинлигига очиқ-равшан далолат қиляпти. Аллоҳ Таоло ҳижобни (яъни, юзни ёпишни) фақат Пайғамбар ﷺ аёлларигагина шаръий ҳукм қилган. Ниқобни ёқлаб айтилган сўзлар исломий раъй ҳисобланади. Чунки унинг учун шибҳи далили бор. Соҳиби мазҳаб мужтаҳид имомлардан баъзилари ниқобни ёқлаб чиққанлар. Бироқ, улар далил қилиб келтираётган шибҳи далил заиф бўлиб, унда бир оз бўлса ҳам далил келтириш жиҳатлари ўз ифодасини топмайди.

Яна бир масала қолди. У масала шуки, баъзи мужтаҳидлар фитна хавфи бўлгани учун ниқоб аёл кишига шаръий ҳукм сифатида жорий қилинади, деб айтадилар. Бинобарин, аёл киши эркаклар орасида юзини очишдан – у авратлиги учун эмас, балки фитна хавфи бўлгани учун – қайтарилади, деб айтадилар. Бу сўз бир неча жиҳатдан ботилдир:

Биринчиси: Фитна хавфи бўлгани учун юзни очиш ҳаром қилинганига на Китобда, на суннатда, на саҳобалар ижмоида ва на шаръий иллатга асосланган қиёсда бирорта шаръий нусус келмаган. Шунга кўра, шаръян унинг ҳеч қандай қиймати йўқ ва у шаръий ҳукм деб эътибор ҳам қилинмайди. Чунки шаръий ҳукм Шореънинг хитобидир. Шореънинг хитобида фитна хавфи бўлгани учун юзни очиш ҳаром қилингани келмаган. Маълум бўладики, аслида унга тамоман қарама-қарши шаръий далиллар келган ҳамда оят ва ҳадислар юзни ва икки кафтни очиб юришни мутлақ мубоҳ қилган, буни бирор нарса билан қайдламаган ва бирорта ҳолатга хослаб ҳам қўймаган. Демак, юзни очишни ҳаром қилиш ва уни тўсишни вожиб қилиш ҳақидаги сўз Аллоҳ ҳалол қилган нарсани ҳаром қилиш ва бутун оламлар Парвардигори вожиб қилмаган нарсани вожиб қилиш бўлади. Шунга кўра, у шаръий ҳукм деб эътибор қилинмаслигидан ташқари, очиқ нусус билан собит бўлган шаръий ҳукмларни бекор қилувчи ҳамdir.

Иккинчиси: Ҳеч бир шаръий насс юзни очишни ҳаром қилиш ва уни тўсишни вожиб қилиш учун фитна хавфини на очиқ, на далолатан, на истинботан ва на қиёсан иллат қилмаган. Демак, у мутлақо шаръий иллат эмас, балки ақлий иллатдир. Ақлий иллатнинг эса шариат ҳукмларида эътибори йўқ. Балки эътиборлиси фақат шаръий иллатдир. Шунга кўра, фитна хавфи сабабли юзни очишни ҳаром қилиш ва уни тўсишни вожиб

қилишни шаръий ҳукм қилишнинг ҳеч қандай қиймати йўқ. Чунки у шариатда келмаган.

Учинчиси: «Ҳаромга олиб борувчи восита ҳам ҳаромдир», қоидаси фитна хавфи сабабли юзни очишни ҳаром қилишга тўғри келмайди. Чунки бу қоида ўзида икки иш тўлиқ бўлишини тақозо этади: биринчиси - восита ҳаромга олиб боради, деган гумоннинг ғолиб бўлиши; иккинчиси - восита натижасида пайдо бўлган иш ақлга биноан эмас, шаръий нусусга биноан ҳаром бўлиши. Бу нарса фитна хавфи борлиги учун юзни очишда мавжуд эмас. Шунга кўра, бошқаларни фитналантириб қўядиган шахсга фитна ҳаромдир, деб фараз қилсак, фитна хавфи борлиги учун юзни ёпиш «ҳаромга сабаб бўладиган нарсани ҳам ҳаром қилиш» қоидасига тўғри келмайди. Чунки у ҳаромга олиб боради, деган гумон ғолиб бўлган эмас. Шунингдек, фитна хавфини ҳаром қилишга нусус келмаган ва шариат одамларни фитналантириб қўядиган кишига фитнанинг ўзини ҳаром қилмаган. Балки қарайдиган кишига фитнага олиб борадиган қарашни ҳаром қилган. Лекин қаралган кишига ҳаром қилмаган. Бухорий ривоят қиласи:

‘**иW1, \$) 1 v&)**, %3+ **W{ v& ﴿ % < J5 q!5 1, \$)** * ?»

«**, - №m B 1, \$) .4 | S! ﴿ BW 1 4 % 'iW**

«Фазл ибн Аббос Расулуллоҳ ﷺ билан бир уловга мингашиб келаётган эди. Шунда хасъамийлик бир аёл келиб қолди. Фазл аёлга, аёл унга қарай бошлади. Расулуллоҳ ﷺ Фазлнинг юзини аёлдан буриб қўйдилар». Яъни, Фазл ибн Аббоснинг юзини ундан буриб қўйдилар. Бу ҳадиснинг бошқача ривояти ҳам бунга далил бўлади:

«**, - №m %! 4 <|2&1, \$) ﴿ % < J5 >, +**»

«Расулуллоҳ ﷺ Фазлнинг юзини бошқа томонга буриб қўйдилар». Бу қиссани Али ибн Абу Толиб رض ҳам ривоят қилганлар ва қўшимча қилганлар: «Аббос: «Эй Расулуллоҳ ﷺ, нега амакингизнинг ўғлининг бошини буриб қўйдингиз?» - деб сўраганида:

«**a T * 0 m ... &H • † • C!5**»

«Ёш йигит билан ёш қизни шайтон тўғри йўлдан оздиришидан қўрқдим», деб жавоб бердилар». Мана шундан маълум бўладики, Расулуллоҳ ﷺ Фазлнинг юзини хасъамийдан буриб қўйдилар. Лекин хасъамийнинг юзи очиқ бўла туриб, унга юзини тўсишни буюрмадилар. Агар фитна фитнага сабаб бўладиган

кишига ҳаром бўлганда, Фазл хасъамийяга фитнага соладиган қараш (шаҳват назари) билан қарагандан кейин, албатта Расулуллоҳ үнга юзини тўсишни буюрган бўлар эдилар. Лекин уни бунга буюрмадилар, балки Фазлнинг бошини буриб қўйдилар. Бу эса «ҳаром қилиш» ҳукми қаралган киши эмас, балки қаровчи киши хусусида эканлигига далолат қиласи. Мана шунга кўра, фитнага сабаб бўладиган аёл учун одамларни фитнага солиб қўйишини ҳаром қиладиган бирорта нусус келмаган. Балки у аёлга ҳаром қилинмаганлигига нусус келган. Бироқ, давлат ишларни бошқаришни амалга оширишда фитнага сабаб бўладиган шахсларнинг ўзини одамларнинг кўзидан узоқлаштириши жоиз. Бу билан, агар фитна шахсда умумий бўлса, фитнага сабаб бўладиган киши билан одамларнинг орасини тўсиб қўяди. Умар ибн Хаттоб худди шундай ишни амалга оширганлар. Наср ибн Ҳажжож ўзининг хусни билан аёлларнинг фитнага тушиб қолишига сабаб бўлгани учун уни Басрага сургун қилганлар. Бу эркакларга ҳам, аёлларга ҳам умумийдир. Демак, фитна хавфи борлиги учун аёлларга юзни очиш ҳаром қилинган, деб айтилмайди. Бинобарин, бу нарса «Ҳаромга олиб борувчи восита ҳам ҳаромдир», қоидаси туридан бўлмайди.

АЁЛ ВА ЭРҚАҚ ШАРЬИЙ БУРЧЛАР ОЛДИДА

Ислом аёл ва эрқакнинг зиммасига юклаган шаръий бурчларни олиб келган вақтда ҳамда уларнинг ҳар бирининг ишларини муолажа қиласидаги тенглик ёки афзаллик масалаларига қарамади ва уларни эътиборга олмади. Балки бу ерда ечимга муҳтоҷ бўладиган муайян муаммо бор, деб қаради ва аёл ёки эрқакнинг муаммоси бўлишидан қатъий назар, уни муайян муаммо деган эътибор билан ечиб берди. Демак, муолажа эрқак ёки аёл учун эмас, балки инсоннинг феъли (қилган иши) учун, яъни юз берувчи муаммо учундир. Шунинг учун эрқак ва аёл орасидаги тенглик ёки тенгсизлик масаласи баҳс ўрни бўлмади. Бундай сўз Исломий қонунчиликда мавжуд эмас. Шаръий ҳукм эрқак ёки аёл бўлишидан қатъий назар, фақат муайян инсон тарафидан содир бўлган ҳодиса учун мавжуд.

Шунга кўра, эрқак ва аёл орасидаги тенглик баҳс қилинадиган муаммо эмас ва у ижтимоий низомда мавзу қилиб қўйиладиган масала ҳам эмас. Чунки аёлнинг эрқакка ёки эрқакнинг аёлга тенг бўлиши ижтимоий ҳаётда таъсирга эга бўлган муҳим иш эмас ва Исломий ҳаётда юзага келишининг эҳтимоли бор муаммо ҳам эмас. Бу ибора Фарбда мавжуд бўлган иборалардан бўлиб, Фарбга тақлид қилувчи кишилардан бошқа мусулмонлар бу гапни айтмайди. Фарб инсон деган эътиборда аёлнинг табиий ҳуқуқларини оёқ ости қилган эди. Кейин аёл бу ҳуқуқларни талаб қилиб чиқди ва бу талаб «тенглик» баҳсини ушбу ҳуқуқларга эришишнинг йўли қилиб олди. Аммо Исломда бу каби истилоҳларга ўрин йўқ. Чунки у ўзининг ижтимоий низомини жамоат ва жамиятнинг яхлитлиги ва уларнинг юксалишини таъминлайдиган ҳамда Аллоҳ Таоло:

﴿ وَلَقَدْ كَرِمَنَا بَنِي آدَمَ ﴾

„Дарҳақиқат, Биз Одам болаларини азиз-мукаррам қилдик“. [17:70] сўзи билан улуғлаган инсоннинг улуғлигига лойиқ бўлган ҳақиқий саодатни эрқак ва аёл учун кафолатлайдиган мустаҳкам асосга барпо қилди.

Шунга кўра, Ислом аёл учун ҳуқуқларни белгилаб, унинг зиммасига вазифаларни юклаган вақтда ва эрқак учун ҳуқуқларни белгилаб, унинг зиммасига ҳам вазифаларни юклаган вақтда, Шореъ Ўзи билганидек уларнинг манфаатларига тааллуқли ҳуқуқлар ва вазифаларни ҳамда муайян инсоннинг муайян иши деган эътибор билан уларнинг ишлари учун ечимларни белгилаб берди. Эрқак ва аёлнинг инсоний табиати бу ҳуқуқ ва вазифаларнинг бир хил бўлишини талаб қилган вақтда, уларни бир

хил қилиб белгилади. Аксинча, уларнинг фарқли бўлишини талаб қилган вақтда эса ҳар хил қилиб белгилади. Ҳуқуқ ва вазифалардаги бу бирлик тенглик ҳам, тенгсизлик ҳам дейилмайди. Шунингдек, ҳуқуқ ва вазифалардаги ушбу ҳар хилликдан ҳам тенглик ёки тенгсизлик кўзда тутилмайди. Чунки Ислом - эркак ёки аёл бўладими – жамоатга қараган вақтда, унга фақат инсоний жамоат деган эътибор билан қарайди. Эркак ва аёлларни ўз ичига олиш бу инсоний жамоатнинг табиатидандир. Аллоҳ Таоло дейди:

﴿يَأَيُّهَا النَّاسُ أَتَقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهَا﴾

﴿رَجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً﴾

„Эй инсонлар! Сизларни бир жондан (Одамдан) яратган ва ундан жусуптини (Ҳаввони) вужудга келтирган ҳамда у икковидан кўп эркак ва аёлларни тарқатган Парвардигорингиздан кўрқингиз!“ [4:1]

Ушбу қарашга биноан, Ислом шаръий бурчларни қонун қилди ва шу қарашга кўра эркак ва аёллар учун ҳуқуқ ҳамда вазифаларни белгилаб берди. Қачонки ҳуқуқ ва вазифалар инсоний ҳуқуқ ва вазифалар бўлганда, яъни қачонки бурчлар инсон сифатида инсонга таалуқли бурчлар бўлганда, сиз бу ҳуқуқ ва вазифалардаги бир хилликни, яъни бурчлардаги бир хилликни кўрасиз. Эркак ва аёлнинг ҳар бирининг ҳуқуқлари ва ҳар бирининг зиммасидаги вазифалари хилма-хил ва турли-туман бўлмай, балки фақат бир хил бўлади. Яъни, бурчлар эркак ва аёллар учун бир хил бўлади. Мана шу ердан Ислом инсонни иймонга даъват қилишда ва Ислом даъватини кўтариб чиқиш вазифасида эркак билан аёл ўртасини ажратмаганини кўрамиз. Намоз, рўза, ҳаж ва закот каби ибодатларга тааллуқли бурчларни бурч жиҳатидан бир хил қилиб белгилади. Шаръий ҳукмларда келган хислатлар билан сифатланишни эркак ва аёллар учун баббаробар қилиб белгилади. Инсонга тааллуқли бўлган олди-сотди, ижара, ваколат, кафолат ва бошқа муомала ҳукмларини эркак ва аёлга бир хил қилиб белгилади. Шунингдек, Аллоҳнинг ҳукмларига зид иш қилганларга - инсон деган эътиборда, эркак билан аёлни ажратмасдан - ҳад, жиноят ва таъзир каби жазо чораларини бир хил қилиб белгилади. Мусулмонларга илм ўрганиш ва ўргатишни вожиб қилди ва бунда ҳам эркак билан аёлни ажратмади. Аллоҳ Таоло инсон сифатида инсонга тааллуқли барча ҳукмларни эркак ва аёллар учун бир хил қилди. Демак, мана шу тарафдан бурчлар, яъни ҳуқуқ ва вазифалар бир хил бўлди. Ушбу ҳукмлар борасида келган оят ва ҳадислар инсон учун инсон бўлганлиги жиҳатидан ва мўмин учун мўмин бўлганлиги жиҳатидан умумий бўлиб келган.

Шу билан бирга кўплаб ояллар бурч эркак ва аёл учун эканлигини ифодалаган. Аллоҳ Таоло марҳамат қиласи:

﴿إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْقَنِيْتِينَ وَالْقَنِيْتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالخَسِيْعِينَ وَالخَسِيْعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّتِيْمِينَ وَالصَّتِيْمَاتِ وَالْحَفِظِيْنَ فُوْجَهُمْ وَالْحَفِظَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِيْنَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالذَّكِيْرِيْنَ أَعَدَ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيْمًا﴾

„Албатта муслим ва муслималар, мўмин ва мўминалар, итоатгўй эркаклар ва итоатгўй аёллар, ростгўй эркаклар ва ростгўй аёллар, сабр-қаноат қилгувчи эркаклар ва сабр-қаноат қилгувчи аёллар, тавозели эркаклар ва тавозели аёллар, хайру садақа қилгувчи эркаклар ва хайру садақа қилгувчи аёллар, рўза тутгувчи эркаклар ва рўза тутгувчи аёллар, авратларини (ҳаромдан) сақлагувчи эркаклар ва авратларини (ҳаромдан) сақлагувчи аёллар, Аллоҳни кўп зикр қилгувчи эркаклар ва Аллоҳни кўп зикр қилгувчи аёллар - улар учун Аллоҳ магфират ва улуг мукофот (яъни жисннат) тайёрлаб кўйганандир“.

[33:35]

﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَن يَكُونَ لَهُمْ حَيْرَةٌ مِنْ أَمْرِهِمْ﴾

„Аллоҳ ва Унинг Пайгамбари бир иши ҳукм қилган-буюрган вақтида бирон мўмин ва мўмина учун (Аллоҳнинг ҳукмини қўйиб), ўз ишларидан ихтиёр қилиши жоиз эмасдир“.

[33:36]

﴿مَنْ عَمَلَ صَلِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُثْنَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنْ تُحِينَهُ حَيَاةً طَيِّبَةً وَلَنْ جُزِيَّهُمْ أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

„Эркакми ё аёлми - кимда-ким мўмин бўлган ҳолида бирон яхши амал қилса, бас, Биз унга покиза ҳаётт ато этурмиз ва уларни ўзлари қилиб ўтган амалларидан чиройлироқ ажер-савоблар билан мукофотлаймиз“.

[16:97]

﴿وَمَنْ يَعْمَلَ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُثْنَى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ آلَّجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا﴾

„Хоҳ эркак, хоҳ аёл бўлсин - кимда-ким мўмин бўлган ҳолида яхши амаллардан қилса, ана ўша кишилар жсаннатга киурулар ва уларга заррача зулм қилинмас“.
[4:124]

﴿فَاسْتَجِابَ لَهُمْ أَنِّي لَا أُضِيعُ عَمَلَ عِنْدِكُمْ مِّنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَى﴾

„Бас, Парвардигорлари уларнинг дуоларини ижобат қилиб деди: «Албатта, Мен сизлардан бирон амал қилгувчи эркак ё аёлнинг амалини зое қилмагайман»“.
[3:195]

﴿لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ﴾

﴿مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ نَصِيبًا مَّفْرُوضًا﴾

„Эркаклар учун ота-оналари ва қариндоши-уруглари қолдириб кетган меросдан улуши бордир. Аёллар учун ҳам ота-оналари ва қариндоши-уруглари қолдириб кетган меросдан улуши бордир. Бу улушлар озми-кўплигидан (қатъий назар) фарз қилинган ҳақлардандир“.
[4:7]

﴿لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا أَكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا أَكْتَسَبْنَ﴾

„Эркаклар ҳам ўз меҳнатларидан насиба олурлар, аёллар ҳам ўз меҳнатларидан насиба олурлар“.
[4:32]

Бу ҳукмлар қанчалик хилма-хил ва турли-туман бўлмасин, Аллоҳ Таоло инсон сифатида инсонга тааллуқли барча шаръий ҳукмларни эркак ва аёл учун баб-баробар, бир хил шаръий ҳукм қилганини кўрамиз. Бироқ, бу нарса эркак билан аёлнинг орасидаги тенглик деб эътибор қилинмайди. Балки улар инсон учун шаръий ҳукм қилинган ҳукмлар бўлиб, эркак ва аёл учун баб-баробардир. Чунки уларнинг ҳар бири инсондир. Бу ҳукмлар Аллоҳ Таолонинг инсоннинг феълларига тааллуқли хитобидир.

Қачон бу ҳуқуқлар, вазифалар ва бу шаръий бурчлар аёл сифатида аёлнинг табиатига, жамоат ва жамиятдаги унинг ўрни табиатига ҳамда эркак сифатида эркакнинг табиатига, жамоат ва жамиятдаги унинг ўрни табиатига тааллуқли бўлсагина, бу ҳуқуқ ва вазифалар, яъни бу бурчлар эркак ва аёл орасида турлича бўлади. Чунки улар мутлақ инсон учун ечим эмас, балки бири иккинчисидан фарқ қиласидиган алоҳида инсоний табиатга эга бўлган инсоннинг ушбу нави учун ечим бўлади. Демак, ечим мутлақ инсон учун эмас, балки инсоннинг ушбу нави учун бўлиши шарт. Шунинг учун умумий ҳаётда ва эркаклар жамоатида бўладиган ишларда иккита аёлнинг гувоҳлиги битта эркакнинг гувоҳлиги билан тенг қилиб белгиланди. Масалан аёлнинг ҳуқуқ ва муомалалардаги гувоҳлиги. Аллоҳ дейди:

﴿ وَأَسْتَشِدُوا سَيِّدِينَ مِنْ رِجَالِكُمْ فَإِنْ لَمْ يَكُونَا رَجُلِينَ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ مِمْنَ تَرَضُونَ مِنَ الْشَّهِدَاءِ أَنْ تَضْلِلَ إِحْدَاهُمَا فَتَذَكَّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَى ﴾

„Ва сизлар рози бўладиган (адолатли) гувоҳлардан икки эркак кишини, агар икки эркак топилмаса, бир эркак ва икки аёлни - бири унумиб адайса, яна бири унга эслатади - гувоҳ қилинглар!“ [2:282] Аёллар хаммомида содир бўлган жиноят каби фақат аёллар жамоатида содир бўладиган ва у ерда эркаклар бўлмайдиган ишларда фақат аёлларнинг гувоҳлиги қабул қилинади. Бокиралик, бевалик ва эмизиш каби фақат аёллар хабардор бўладиган ишларда битта аёлнинг гувоҳлиги билан чекланилади. Чунки Расууллоҳ Ҳ эмизиша битта аёлнинг гувоҳлигини қабул қилганлар. Бухорий Уқба ибн Ҳорисдан келтиради, у деди: «Мен бир аёлга уйлангандим, бир аёл келиб: «Мен икковингизни эмизганман», деди. Шунда Набий Ҳ ҳузурларига келгандим, у киши:

«Y 2G +:LW TX J1 VK q ? »

«Шу гапдан кейин ҳам у билан яшайверасанми? Уни тарқ қилгин», дедилар. Бошқа ривоятда эса: «Бас, уни у аёл (билин яшаш)дан қайтардилар». Ислом меросда аёлнинг улушини баъзи ҳолатларда эркак улушининг ярмига тенг қилиб белгилади. Аллоҳ Таоло дейди:

﴿ يُوصِّيُكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلَّذِكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأَنْثَيْنِ ﴾

„Аллоҳ фарзандларингизга (тегишли мерос) ҳақида бир ўғил учун икки қиз улуши баробарида мерос берини амр қилур“. [4:11] Бу - фарзандлар, туғишган ака-укалар ва ота бир ака-укалар каби асабалар (ота томонидан бўлган қариндошлар) хусусида. Чунки ушбу ҳолатда аёлнинг воқелиги шундайки, агар аёл фақир бўлса, гарчи у иш қилишга қодир бўлса ҳам, унинг нафақаси акасининг зиммасига вожибdir Баъзи ҳолатларда аёлнинг насибасини эркакнинг насибаси каби қилиб белгиланган. Аллоҳ Таоло дейди:

﴿ وَإِنْ كَاتَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَلَةً أَوْ امْرَأَةً وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتٌ فَلِكُلٍّ وَحْدَهٖ مِنْهُمَا الْسُّدُسُ فَإِنْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَهُمْ شُرَكَاءٌ فِي الْتُّلُثِ ﴾

„Агар мероси қолаётган эркак ёки аёлнинг на ота ва на онаси бўлмай, (она томонидан) бир ака ёки укаси ёхуд бир ота ёки синглиси қолган бўлса, уларнинг икковидан ҳар бирига олтидан бир тегур.

Энди агар улар бирдан ортиқ бўлсалар, улар мероснинг учдан бир ҳиссасига тенг шерик бўлурлар“. [4:12]

Бу - она бир бўлган ака-укалар хусусида. Бу ҳолатда аёлнинг воқелиги шундайки, унинг нафақаси она бир бўлган акасининг зиммасига вожиб бўлмайди. Чунки у маҳрам бўлса ҳам, лекин унинг зиммасига нафақа вожиб бўладиган кишилардан эмас.

Ислом эркакнинг либоси аёлнинг либосидан фарқли бўлишини буюрганидек, аёлнинг либоси ҳам эркакнинг либосидан фарқли бўлишини буюрди. Ҳамда улардан бирини иккинчисига кийимда ва унинг ўзигагина хос бўлиб, бошқасини ундан ажратиб турадиган нарсаларда (масалан, тананинг баъзи аъзоларини зийнатлашда) ўхшаб қолишдан ман қилди. Абу Ҳурайрадан ривоят қилинади:

«**۱۴۱ ۰%_۰ ("+ a) :% a ۰%_۰ ! ۱۴۱ ﷺ % < ۵۵** »

«Расулуллоҳ ﷺ аёлнинг кийимини киядиган эркакни ва эркакнинг кийимини киядиган аёлни лаънатладилар». (Ҳоким ривояти). Ибн Абу Мулайкадан ривоят қилинади: Оиша дар эркаклар оёқ кийимини киядиган аёл ҳақида сўралгандан:

«**۶ ۰ % ۱۱ ﷺ % < ۵۵** »

«Расулуллоҳ ﷺ аёлларнинг эркакларга тақлид қилганларини лаънатлаганлар», деб жавоб бердилар. (Заҳабий ривояти). Абдуллоҳ ибн Амрдан ривоят қилинади: Расулуллоҳ ﷺ шундай деб айтганларини эшитдим:

«**۶ ۰ % < ۴۴ .۰م(۰۰** »

«Ўзларини эркакларга ўхшатган аёллар биздан эмас». (Табароний ривояти). Ибн Аббосдан ривоят қилинади: Набий ﷺ ўзини аёлларга ўхшатадиган эркакларни ва ўзини эркакларга ўхшатадиган аёлларни лаънатладилар ва:

«**۰% " % ۷ ۴ , +** »

«Уларни уйларингиздан чиқариб юборинглар», дедилар. Ибн Аббос айтадилар:

«**۰&'اT y , + ۰& ﷺ R۰ y , [۰]** »

«Набий ﷺ фалончини чиқариб юбордилар, Умар эса фалончини чиқариб юборди». Яна бир ривоятда:

«**< ۴۴ ۶ ۰ % ۰۰ ۰م۰ا) ۶ ۰ < ۴۴ % • ۰م۰ا) ﷺ % < ۵۵** »

«Расулуллоҳ ﷺ ўзларини аёлларга ўхшатган эркакларни ва ўзларини эркакларга ўхшатган аёлларни лаънатладилар»,

дайилган (Бухорий ривояти).

Ислом аёл учун маҳрни эркакнинг зиммасига юклаб, уни аёлнинг эркак зиммасидаги ҳаққи қилиб қўйди. Ҳолбуки (никоҳдан) баҳраманд бўлиш ёлғиз эркак учун эмас, балки эркак ва аёл учундир. Аллоҳ Таоло дейди:

﴿وَأَتُوا النِّسَاءَ صَدْقَتِهِنَّ خِلَّةً فَإِن طَبِّنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِّنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِئًا مَرِيًّا﴾

„Хотинларингизга маҳрларини ҳадя каби берингиз! Агар ўзлари сизлар учун у маҳрдан бирон нарсанни ихтиёрий равишда кечсалар, сизлар уни пок ва муборак билиб еяверинглар“ [4:4]

«Ниҳла» сўзининг маъноси ҳадядир. Зеро, маҳр - баъзи кишилар ўйлаганидек - аёллик ифратининг бадалига берилган нарса эмас, балки ҳадядир. Расууллоҳ ﷺ бир кишини уйлантираётуб унга:

& IV% % B(, _%)=< K Vv! _aE) &] Ks({R• %) Z»
«%..;) %! a Z I !4! @! J• Vv!

«Унга ҳадя қиласиган бирор нарсанг борми?», дедилар. У қидириб топа олмади. Шунда: «Гарчи темир узук бўлса ҳам топ», дедилар. У ҳеч нарса топа олмади. Шунда уни Қуръондан билган оятларини ўргатиб қўйиши эвазига уйлантириб қўйдилар». (Бухорий ривояти).

Аллоҳ Таоло мол касб қилишни эркак кишига фарз қилиб, уни аёлга фарз эмас, балки мубоҳ қилди. Агар хоҳласа ишлайди, хоҳламаса ишламайди. Аллоҳ Таоло дейди:

﴿لِينِفْقَ دُو سَعَةٍ مِنْ سَعَتِهِ﴾

„Бой-бадавлат киши ўз бойлигидан нафақа берсин!“ [65:7]

Оятдаги «зу» сўзи фақат эркак жинсига қўлланилади. Аллоҳ Таоло дейди:

﴿وَعَلَى الْأَوْلَادِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكَسْوَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ﴾

„Уларни (яъни оналарни) яхшилик билан едириб-кийдириши отанинг зиммасидадир“ [2:233]

Демак, нафақани эркакнинг зиммасига юклаган.

Ислом аёллар устидан раҳбарлик қилиш ишини ҳамда етакчилик қилиш, буюриш ва қайтариш ҳуқуқини эркакларга берди. Аллоҳ Таоло дейди:

﴿ الْرِّجَالُ قَوَّمُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّابِلَحَتْ قَدِيتْ حَفِظَتْ لِلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ وَالَّتِي تَخَافُونَ شُوَّزَهُنَّ فَعَظُوهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطْعَنْتُكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَيِّلاً إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْأَكُمْ كَبِيرًا ﴾

„Эркаклар хотинлари устида раҳбардирлар. Бунга сабаб Аллоҳ уларнинг бировларини бировларидан (яъни эркакларни аёллардан) ортиқ қилгани ва эркаклар (хотинлари ва оиласлари учун) ўз мол-мулкларидан сарф-харажат қилганларидирип. Бас, ибодат-итоатли ва эрлари йўқлигига Аллоҳнинг ҳифзу ҳимояти билан (эрларининг мол-мулкларини ва ўз иффатларини) сақловчи хотинлар - яхши хотинлардир. Хотинларингизнинг итоатсизлигидан қўрқсангиз, аввало уларга панд-насиҳат қилинглар, сўнг (яъни насиҳатларинг кор қилмаса) уларни ёткоzlарда тарк қилингиз (улар билан бир жойда ётманг, яқинлашманг), сўнгра (яъни шунда ҳам сизларга бўйсунмасалар) уринглар. Аммо сизларга итоат қилсалар, уларга қарши бошқа йўл ахтарманнлар. Албатта, Аллоҳ энг юксак ва буюк бўлган зотдир“.

[4:43]

Бу раҳбарликнинг сабаби Аллоҳ Таоло эркакларни ҳукм юритиш, намознинг имомлиги ва никоҳдаги валийлик каби бурчларда ортиқ қилгани ва талоқни эркак кишига топшириб қўйгани деб баён қилинган. Аллоҳ Таоло дейди:

﴿ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ ﴾

„Бунга сабаб Аллоҳ уларнинг бировларини бировларидан (яъни эркакларни аёллардан) ортиқ қилгани“.

[4:43]

Яна бу раҳбарликнинг сабаби маҳр ва таъминотдан иборат нафақа бурчлари ҳам эркакларнинг зиммасига юкланганидир. Аллоҳ Таоло дейди:

﴿ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ ﴾

„Эркаклар (хотинлари ва оиласлари учун) ўз мол-мулкларидан сарф-харажат қилганларидирип“.

[4:43]

Шунингдек, аёл итоатсизлик қилган, яъни эрига қарши чиқиб, унга осийлик қилган вақтида - қилинган гуноҳ одоб беришнинг қайси турига муҳтож бўлса, шунга қараб - у аёлга чиройли панд-насиҳат билан, ёткоzlарда тарк қилиш билан ва оғритмайдиган қилиб уриш

билин одоб бериш ҳақини ҳам әрга берди. Ёш болани тарбия қилиш ҳақини - у ўғил бўладими ёки қизми - аёл кишига берди ва ундан эркакларни ман қилди. Агар оталар ёш гўдакларига бевосита сарф-харажат қилишни пайсалга солишса ёки баҳиллик қилишса, уларга бевосита сарф-харажат қилишни аёл зиммасига юклади ва эркак кишини ушбу ҳолатларда у ишларни бажаришдан ман этди. Ҳинд Расууллоҳ Ҳизинг олдиларига келиб:

**RWsh! %SW % RW! _ :t 2• 345 * J + * :% < J5 !»
«% ' a) %V ¶ \$h! ^ %, =;& I`%**

«Эй Расууллоҳ, Абу Суфён баҳил одам. У менга ва боламга етадиган нафақани бермаяпти», деди. Шунда Расууллоҳ Ҳизинг билан болангга кифоя қиласидиган нарсани яхшилик билан ол, дедилар» (муттафақун алайҳ). Қози эркакни нафақани аёлга топширишга мажбур қиласиди ва у ишларни бевосита бажаришни аёлга беради. Ушбу ҳолатларда бевосита сарф-харажат қилишни эрдан қабул қилмайди.

Шундай қилиб, Ислом баъзиси эркакларга хос бўлган ва баъзиси аёлларга хос бўлган турли хил ҳукмларни олиб келди ва улардан бир қисмида аёллар билан эркакларнинг орасини ажратди. Ҳамда уларни Аллоҳ унинг ўзига хослаб қўйган ҳукмларга рози бўлишга буюрди ва Аллоҳ бировларини бировларидан ортиқ қилиб қўйгани сабабли бир-бирига ҳасад қилишдан ва бошқасидаги ортиқ нарсани ҳасад-адоват билан орзу қилишдан қайтарди. Аллоҳ Таоло дейди:

﴿ وَلَا تَتَمَنَّوْ مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضُكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ لِّرِجَالٍ نَصِيبٌ مِّمَّا أَكْتَسَبُوا وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا أَكْتَسَبْنَ ﴾

„Аллоҳ бирон неъмат билан бирингизни бирингиздан ортиқ қилиб қўйган бўлса, сизлар уни (ҳасад-адоват билан) орзу қилманг! Эркаклар ҳам ўз меҳнатларидан насиба олурлар, аёллар ҳам ўз меҳнатларидан насиба олурлар“ [4:32]

Ҳукмлардаги бу хослашнинг маъноси тенгсизлик эмас, балки аёл деган эътибор билан аёлнинг ва эркак деган эътибор билан эркакнинг феълларини муолажа қилишдир. Уларнинг ҳаммаси бандаларнинг феълларига тааллуқли бўлган хитоб билан муолажа қилинган. Агар уларнинг барчасининг воқелиги ўрганилса, навининг эътибори билан инсоннинг бир навининг (яъни, эркак ёки аёлнинг) муаммолари муолажа қилингани маълум бўлади. Бу эса инсонни инсон деган эътибор билан муолажа қилишдан фарқли

бўлиши керак. Бу борада тенглик ёки тенгсизлик жиҳати мулоҳаза қилинмаган. Чунки у баҳс ўрни эмас. Балки у муайян инсоннинг муайян муаммоси учун муайян муолажа бўлиши мулоҳаза қилинган. Бу эркак ва аёл ўртасидаги ҳукмлардаги ҳар хиллик жиҳати. Ҳар қандай ҳолатда ҳам - илм талаб қилиш каби эркак ва аёлнинг ҳар бири учун бир хил ечим бўладими ёки улар ўртасидаги аврат хилма-хиллиги каби ҳар хил ечим бўладими - у фақат инсон муаммосининг муолажасидир. Бу нарса инсонни инсондан ажратишни ёки тенглик ва тенгсизлик баҳсини англатмайди. Энди ҳадисда келган аёлларнинг ақли ва динининг нуқсонлиги масаласига келсак, унда ақл ва динга нисбатан содир бўладиган ҳолатни эътиборга олиш қасд қилинган, холос. Унинг маъноси аёлларнинг ақли ва дини ноқис дегани эмас. Чунки ақл эркак ва аёлнинг ҳар биридаги фитрат эътибори билан бир хил, шунингдек, дин ҳам эркак ва аёлнинг ҳар биридаги иймон ва амал эътибори билан бир хилдир. Бу ҳадисдан мақсад аёлнинг гувоҳлигини эътиборга олишдаги нуқсондир. Яъни, икки аёлнинг гувоҳлиги бир эркакнинг гувоҳлигига teng қилинган. Яна аёлдаги намоз кунларининг нуқсонлигидир. Чунки у ҳар ойдаги ҳайз кунларида ҳамда нифос кунларида намоз ўқимайди. Рамазон ойида ҳам шундай кунларда рўза тутмайди.

Бу ҳуқуқ ва вазифалар, яъни шаръий бурчлар мавзуи бўлиб, Аллоҳ уларни инсон учун унинг инсонлиги жиҳатидан ва инсон навининг ҳар бири, яъни эркак ва аёл учун шаръий ҳукм қилди. Лекин қонунчиликда уларнинг ҳар бирининг ўзига хос инсонийлик сифати ва нав белгиси бор, деб эътиборга олди. Бу борада ҳар қандай тенглик ва тенгсизлик ишлари мулоҳаза қилинмаганидек, улардан бирини бошқасидан ажратиш ҳам кўзда тутилмайди.

АЁЛНИНГ ИШЛАРИ

Исломнинг қонунчилик борасидаги қарашининг табиати инсон сифатида инсон бажарадиган ишларни эркак ва аёлнинг ҳар бири учун, бирини бошқасидан ажратмасдан ёки турларга бўлмасдан, мубоҳ қиласди. Ёки ҳеч қандай ажратмасдан ва турларга бўлмасдан вожиб ё ҳаром ёки макруҳ ёхуд мандуб қиласди. Аммо шариат инсонийлик сифати билан бирга эркак сифатида эркак киши бажарадиган ишларда ва инсонийлик сифати билан бирга аёл сифатида аёл киши бажарадиган ишларда - вожиб, ҳаром, макруҳ, мандуб ёки мубоҳ бўлишидан қатъий назар - уларнинг ўртасини ажратди ва уларнинг ҳар бирига нисбатан у ишларни турларга бўлиб қўйди. Мана шу ердан маълум бўлади-ки, шариат ҳукм юритиш ва салтанатни аёлларга эмас эркакларга, бола тарбиялашни эса - у ўғил ёки қиз бўладими, фарқсиз - эркакларга эмас, аёлларга бериб қўйганини кўрамиз. Шунинг учун аёл сифатида аёлга тааллуқли ишлар аёлларга топширилиши ва эркак сифатида эркакка тааллуқли ишлар эса эркакларга топширилиши лозим. Эркак билан аёлни яратган Аллоҳ Таоло эркак ёки аёлнинг ҳолатини жуда яхши билгани учун, Аллоҳ шаръий ҳукм қилган ҳукмлар фақат эркаклар учун бўладими ёки фақат аёллар учун бўладими, шунингдек, эркак ёки аёл бўлишидан қатъий назар, инсон учун бўладими, ушбу ҳукмлар чегарасида тўхтаб, улардан четга чиқмаслик шарт. Чунки Аллоҳ Таоло инсонга нима мос келишини Ўзи билади. Шунга биноан ақл: «Бу ишлар аёл учун эмас», деган ҳужжат билан уни баъзи ишлардан маҳрум қилишга интилиши ёки «Аёлга нисбатан инсоф қилиш ва аёл билан эркак орасида адолатни рўёбга чиқариш», деган эътибор билан эркакка хос бўлган ишларни аёлга топшириши - буларнинг ҳаммаси шариатдан четга чиқиш ва хато бўлиб, бузилишнинг сабабидир.

Шариат аёлни она ва ўй бекаси қилиб қўйди. Бинобарин, унга ҳомиладорликка, бола туғишига, бола эмизишига, бола тарбиялашга ва иdda сақлашга алоқадор ҳукмларни баён қиласди. Булардан бирортасини эркак кишига тегишли қилиб қўймади. Чунки бу ҳукмлар аёл сифатида аёлга тааллуқли ҳукмлардир. Шунга кўра ҳомиладорлик, бола туғиши, бола эмизиши ва тарбиялашдан иборат ёш гўдак масъулиятини аёлга юклади. Бу масъулият аёл ишларининг энг муҳими ва масъулиятларининг энг каттасидир. Мана шундан аёлнинг ҳақиқий иши она ва ўй бекаси бўлиш деб айтиш мумкин. Зоро, бу ишда инсоний навнинг сақланиб қолиши мавжуд. Шунингдек, бу ишга фақат аёлнинг ўзи хослаб қўйилди. Шунга кўра очиқ-равшан бўлиши лозимки, аёлга қандай ишлар топширилмасин ва унга қандай бурчлар юклатилмасин, унинг

асосий вазифаси оналик ва болаларни тарбиялаш бўлиб қолиши лозим. Шунинг учун шариат аёлга Рамазонда ҳомиладор ва эмизиклик ҳолатида рўза тутмасликка рухсат берганини, ҳайз ва нифос ҳолатида намозни ундан соқит қилганини ҳамда фарзанд онага муҳтожлик даврида отани шу фарзандининг ўзини олиб, шаҳридан бошқа ёққа сафарга чиқишдан ман қилганини кўрамиз. Буларнинг ҳаммаси аёл ўзининг асосий ишини тўла-тўқис адо этиши ҳамда она ва уй бекаси бўлгани учундир.

Бироқ, аёлнинг асосий иши она ва уй бекаси бўлишдир дегани аёл фақат ушбу ишга чекланган ва ундан бошқа ишларни бажаришдан қайтарилган дегани эмас. Балки унинг маъноси шуки, Аллоҳ Таоло аёлни эркак унга суюниши ва ундан насл, зурриёт кўриши учун яратди. Аллоҳ Таоло дейди:

﴿وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَرْوَاحًا وَجَعَلَ لَكُم مِّنْ أَرْوَاحِكُمْ بَيْنَنَا وَحَدَّةً﴾

„Аллоҳ сизлар учун ўзларингиздан жуфтлар яратиб, жуфтларингиздан сизлар учун болалар, набиралар пайдо қилди“. [16:72]

﴿وَمِنْ إِيمَتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَرْوَاحًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا﴾

„Унинг оятларидан (яна бири) - У зот сизлар хотиржам бўлишиларингиз учун ўзларингиздан жуфтлар яратишидир“. [30:21]

Лекин Аллоҳ аёлни хос ҳаётда иш қилганидек, умумий ҳаётда ҳам фаолият кўрсатиши учун яратди, яъни даъватни ёйишини ва ўзига зарур бўладиган ҳаёт ишларида илм талаб қилишни вожиб қилди ва унга савдо-сотиқ, ижара ва ваколатга рухсат берди. Ёлғонни, аҳдни бузишни ва хиёнатни ҳаром қилди. Шунингдек, бу ишларни эркак кишига вожиб қилди, баъзисига рухсат бериб, баъзисини ҳаром қилди. Шу билан бир қаторда шариат аёлга савдо-сотиқ билан шуғулланганидек, дехқончилик ва ишлаб чиқариш билан шуғулланиш, аҳдлар тузиш, мулкнинг барча турларига эгалик қилиш, молларини ўстириш, ҳаётдаги ишларини бошқариш, шерик ва ижарачи бўлиш, одамларни, нарса ва кўчмас мулкни ижарага олиш ва муомалага алоқадор барча ишларни қилиш ҳуқуқини берди. Бунга сабаб Шореънинг хитобларининг умумийлиги ва ман қилиш билан аёлни хосламаганлигидир. Бироқ, аёл киши бошқарув ишларига бошчилик қилиши мумкин эмас. Бинобарин у давлат раиси, муовин, волий, омил бўлиши ва бошқарув ишларидан деб эътибор қилинадиган ҳар қандай ишга бошчилик қилиши мумкин эмас. Бунга далил Абу Бакрадан ривоят қилинган ушбу ҳадисдир: Расулуллоҳ Форс аҳли ўзларига Кисронинг қизини подшоҳ қилиб олганлари ҳақидаги хабар етиб келганда:

«Ўзларига аёл кишини бошлиқ қилиб олган қавм ҳаргиз нажот топмагай», дедилар. (Бухорий ривояти). Бу ўз ишларига аёлларни бошлиқ қилиб олган кимсаларни мазаммат қилиш орқали аёлни ҳокимият ишларига бошчилик қилишдан қайтариш хусусида келган очиқ далилдир. Зеро, ишни бошқарувчи ҳокимдир. Аллоҳ Таоло дейди:

﴿يَتَائِفُونَ الَّذِينَ إِمَنُوا أَطْبَعُوا اللَّهَ وَأَطْبَعُوا الرَّسُولَ وَأُولَئِكُمْ مُنْكَرٌ﴾

„Эй мўминлар, Аллоҳга штоат қилингиз ва Пайғамбарга ҳамда ўзларингиздан бўлган (яъни мусулмон) ҳокимларга бўйинсунингиз!“[4:59]

Демак, бошқарув ишларига бошчилик қилиш аёлларга мумкин эмас. Аммо бошқарувдан бошқа ишларни аёл бошқариши мумкин. Шунга кўра, аёлнинг давлат хизматларига тайинланиши жоиз. Чунки бу хизматлар бошқарув ишларидан эмас, балки ижара бобига киради. Хизматчи ҳукумат хузуридаги хос ижарачи бўлиб, у ҳар қандай шахс ёхуд ширкат хузуридаги ижарачи кабидир. Аёл киши қозилик ишларини бошқариши жоиз. Чунки қози ҳоким эмас, балки одамлар орасидаги хусумат (жанжалли масала)ларни ажрим қиласи ва ўзаро жанжаллашаётган тарафларни мажбур қилиш йўли асосида шаръий ҳукмдан хабардор қиласи. Зеро, қозилик «мажбур қилиш йўли асосида ҳукмдан хабардор этиш», деб таърифланган. Демак, қози ҳоким эмас, балки хизматчиидир. У ҳам давлатдаги бошқа ижарачилар каби ижарачиидир Умар ибн Хаттоб ўз қавмидан бўлган Шафо исмли бир аёлни бозорга бошлиқ қилиб тайинлаганлари, яъни барча ҳуқуқбузарликлар устидан ҳукм чиқарадиган муҳтасиб қози қилиб тайинлаганлари ривоят қилинган. Бироқ, аёлнинг қози бўлиши жоизлиги масаласи ҳадис матнига ва бу матнни қозилик вазифасига татбиқ этишга боғлиқ. Шунга кўра, агар аёлни ишга бошлиқ қилиб тайинлашдан қайтарилган ҳадис қозиликка ҳам тўғри келса, уни қози этиб тайинлаш мумкин бўлмайди. Агар унга тўғри келмаса, бу ҳадис аёлни қозиликдан ман этишга далил бўла олмайди. Бу ҳадисга назар солсак кўрамизки, аёлни ўзларига подшоҳ қилиб олган Форс аҳли ҳақидаги этиб келган хабарга жавобан, Расулуллоҳ ўз ишларига аёл кишини бошлиқ қилиб олган қавмни мазаммат қилганлар. Демак, у хабарнинг шарҳи ва савоннинг жавоби сифатида фақат хабар мавзуига хос бўлиб, ундан бошқасига тўғри келмайди. Хабар мавзуи подшоҳлик, яъни давлат раислиги бўлиб, шу мавзуга шарҳ берилган. Демак, у давлат раислиги ва шу маънодаги ҳукм юритиш мавзуига хос. Бу бир тарафдан. Бошқа

тарафдан эса наҳий (тақиқ) умумий бошқарувга қаратилган, чунки у ишни бошқаришдир. Ҳадиснинг маъноси мана шунга далолат қиласди. Энди қозилик мавзуига келсак, у халифа ва волийнинг ишидан фарқ қиласди. Халифа ёки волийнинг вазифаси - ишлар хусусида унга даъво қилинадими ёки даъво қилинмайдими, қозининг ҳукми унга тақдим этиладими ёки йўқми, бундан қатъий назар, бу ишларда шариатга зид ҳолатни кўрса - ҳукмни бевосита ижро этишдир. Чунки халифа ёки волий даъвогарсиз ҳам қонунбузарни маҳкамага тортади ва унга ҳукмни ижро қиласди. Демак, у ижроидир. Қози эса иккита даъвогар мавжуд бўлиб, улардан бирининг арз қилиши сабабли даъво мавжуд бўлсагина ҳукм чиқаради. Агар даъвогар бўлмаса, ҳукм чиқармайди. У жиной ишни кўриб чиқиб мажбур қилиш асосида ушбу жиной иш хусусидаги Аллоҳ Таолонинг ҳукми ҳақида хабар беради. Қозида ижро қилиш ҳуқуқи мутлақо йўқ. Бироқ, у ҳоким ва қози этиб тайинланган вақтда, ҳоким сифатида ижро қиласди ва қози сифатида ҳукм чиқаради. Шунга кўра, қозилик воқелиги ҳокимлик воқелигидан ўзгачадир. Демак, юқоридаги ҳадис қозига тўғри келмайди. Бундан ташқари, қозилик бирор нарсада бошқарув доирасига кирмайди. У ўзи қози этиб тайинланган шаҳар аҳолисидан бирор кишига, ҳаттоқи даъвогарларга ҳам бошлиқ эмас ва унга итоат этиш вожиб ҳам эмас. Балки жиной иш хусусида ҳукм чиқарса, унинг ҳукмини ижро этиш вожиб бўлади. Чунки у қозининг буйруғи эмас, Аллоҳнинг ҳукмидир. Қозининг ҳукми маҳкама мажлисида чиқарилсагина қозининг ҳукми деб ҳисобланади. Шу сабабли, маҳкама мажлисидан ташқарида бирор ҳодисани кўрса ёки эшитса, модомики бу кўриш ёки эшитиш маҳкама мажлисида бўлмас экан, кўрган ёки эшитган ҳодисасига асосланиб ҳукм чиқаришга ҳаққи йўқ. Ҳокимнинг ҳолати эса бунинг акси бўлиб, ҳар қандай ҳолатда ҳам унга итоат этиш вожибдир. Ҳукм чиқариш учун унинг муайян мажлиси бўлмайди. Балки у уйида ҳам, йўлда ҳам, давлат марказида ҳам - ҳамма жойда ҳокимиятни бошқаради ва унга итоат этиш вожиб. Расууллоҳ ﷺ дедилар:

«**RW % V; # 80** »

«Кимки амирга итоат қиласа, менга итоат қилибди» (муттафақун алайҳ). Шунга кўра, аёлни бошлиқ этиб тайинлашдан қайтарувчи ҳадис қозининг ишига мутлақо тўғри келмайди. Демак, бу ҳадисга кўра аёл кишига қозилик ман этилмайди. Қози ҳоким ҳузуридаги хизматчидир. Ҳоким уни муайян вазифага муайян иш ҳақи эвазига ижарага олади (ишга ёллади). Саҳиҳ ҳадисларда

келган ижарачи сўзи ҳар қандай ишдаги барча ижарачини ўз ичига олади. Расууллоҳ Қуръон муаллимини ҳам «ижарачи» деб ҳисоблаб айтганларки:

«% € ₩ 14+% T ₡,+ , * »

«Ҳақ оладиган нарсаларингизнинг энг яхписи Аллоҳнинг Китобидир». (Бухорий ривояти). Қози ҳам ижарачи деб ҳисобланади ва байтул-моддан иш ҳақи олади. «Қози ҳокимнинг муовини бўлиб, ҳокимлар доирасига киради», деб айтилмайди. Чунки қози ҳоким ҳузуридаги ижарачидир, унинг муовини эмас. Унинг вазифаси хусуматчилар ўртасидаги муаммонинг воқелигини тушуниш ҳамда шаръий ҳукмлар табаний қилинган ҳолатда қонуний моддаларни, табаний қилинмаган ҳолатда эса мутлақ шаръий ҳукмларни – қозилик маҳкамаси ишларини кўриб чиқаётган ва кўриб чиқмаётган шахсларга мувофиқ келишини – баён қилиб беришдир. Демак, у муайян иш учун муайян ҳақ эвазига ижарага олинган ижарачидир.

Бу гаплар қози ва муҳтасибга нисбатан айтилган гаплар эди. Мазолим қозисининг эса аёл киши бўлиши мумкин эмас, яъни аёл киши мазолим қозилигини бошқариши мумкин эмас. Чунки у ҳокимиятдир. Унинг воқелиги ҳокимият воқелиги бўлиб, ҳадис айнан унга тўғри келади. Чунки у бирор киши даъво қиласидими ёки даъво қилмайдими, бундан қатъий назар, ҳоким томонидан одамларга қилинаётган зулмни бартараф этади. Агар бирор киши зулм юзасидан унга мурожаат қилса, устидан даъво қилинган ҳокимни чақиришга муҳтож бўлмайди. Уни маҳкамада қатнашишга чақириши ҳам, чақирмаслиги ҳам мумкин. Чунки мавзу жинойи иш хусусидаги ҳукмдан хабардор қилиш эмас, балки ҳоким томонидан одамларга тушган зулмни бартараф этишдир. Мазолим қозилигига гавдаланаётган воқелик ҳокимиятдир. Шу сабабли аёл киши унга бошчилик қилиши мумкин эмас.

Энди уммат мажлиси мавжуд бўлиб турган ҳолатда аёл кишининг унда аъзо бўлиши мумкин ёки мумкин эмаслиги масаласи қолди. Бу масала кўпчиликка қоронғу масала. Улар Исломдаги уммат мажлисини демократиядаги парламентга қиёслаб, мумкин эмас деб ўйлайдилар. Аслида эса демократия тузумидаги парламент билан Исломдаги уммат мажлиснинг ўртасида фарқ бор. Парламент ҳокимиятнинг бир тури бўлиб, демократия қонунларига кўра ҳукмронлик қилиш ҳуқуқига эга. Зеро, у давлат раисини сайлайди ва уни ишдан четлатади. У вазирликка ишонч билдиради ёки ишонч билдиrmай дарҳол уни ҳокимиятдан озод қиласади. Парламент учта иш бажаради. Биринчиси - ҳукуматни

муҳосаба қилади ва уни кузатиб туради. Иккинчиси - қонунлар ишлаб чиқади. Учинчиси эса ҳокимларни тайин қилади ва уларни ишдан олади. Демак, у ҳукуматни муҳосаба қилиш ва уларни кузатиб туриш жиҳатидан ҳокимият мақомида бўлмаса-да, лекин қонунлар ишлаб чиқиши, ҳокимларни четлатиш ва уларни тайин қилиш жиҳатидан ҳокимият деб ҳисобланади. Уммат мажлиси бунинг акси бўлиб, у ҳокимларни муҳосаба қилади, уларни кузатиб туради ҳамда ишларни бошқаришда камчиликка йўл қўйиши, Исломни татбиқ қилишдаги эътиборсизлик, Исломий даъватни ёйишдаги сусткашлик каби норозилик билдиришга эҳтиёж туғилган ишларда ўз норозилигини билдиради. Лекин қонунлар ишлаб чиқмайди, ҳокимларни тайнинлаб, уларни ишдан четлата олмайди. Шунга кўра, у парламентдан фарқ қилади. Демак, аёлнинг Уммат мажлисида аъзо бўлиши жоиз, чунки у ҳокимият эмас. Бироқ, аёл кишининг парламентда аъзо бўлиши жоиз эмас, чунки у ҳокимият устунларидан ҳисобланади. Магар унга аъзо бўлиши муҳосаба қилиш, кузатиб бориш ва даъватни олиб чиқишга чеклансангина мумкин. Эркак кишининг ҳам, парламентда аъзо бўлиши мумкин эмас. Магар унинг ҳам аъзо бўлиши муҳосаба қилиш, кузатиб бориш ва даъватни олиб чиқишга чеклансангина мумкин. Чунки эркак киши учун ҳокимиятни бошқариш жоиз бўлса-да, бироқ Аллоҳ нозил қилган нарса билан бошқаришгина жоиз. Парламент эса, ҳокимиятни демократик капиталистик мабдага биноан бошқаради.

Аёл кишининг ҳокимиятда бўлиши жоиз эмаслиги ҳокимни сайлаши ҳам мумкин эмас деган нарсани англатмайди. Чунки аёлнинг ҳокимиятда бўлиши жоиз эмаслигига очиқ-ойдин нахий ворид бўлган. Бухорий Абу Бакрадан ривоят қилади, Расулуллоҳ ﷺ айтганлар:

РН + Z + ^ Кт%! 9

«Ўзларига аёл кишини бошлиқ қилиб олган қавм ҳаргиз најот топмагай». Аёл киши ҳокимларни сайлаши эса бунинг аксидир. Чунки бу сайлаш уни ҳокимият доирасига киритиб қўймайди, балки унга ҳуқмронлик қиласидиган шахсни танлаш ҳуқуқини беради. Шариат аёлга ҳокимни сайлашга ва ҳокимиятдаги бирор амалга бирор эркак кишини танлашга рухсат берган. Чунки аёл киши халифага байъат бериши ва уни сайлаши мумкин. Умму Атийядан ривоят қилинади:

З+ С, D:&% W T G G J•% P m! *+ WT + ;& ﷺ RW W! 9
PC 45 I o C W >& J• J! &: !@4+*+V!5+ G+ RW J+3G&=C ;& ZW! W!

«Расулуллоҳга байъат қилдик. «Аёллар Аллоҳга бирор нарсани шерик қилмасинлар», оятини ўқиб бердилар ва ўликларга йиглашдан қайтардилар. Шунда орамиздаги бир аёл қўлини тортиб олди ва: «Фалончи менга йиглашиб берган эди. Мен унга қайтаришни хоҳлайман», деди. Унга ҳеч нарса демадилар. У кетиб, кейин қайтиб келди». (Бухорий ривояти). Байъат Пайғамбар ﷺга пайғамбарликка эмас, балки ҳокимга итоат этиш учун берилган эди. Бу эса аёл кишининг ҳокимга байъат қилиши ва уни сайдиши, уммат мажлисига аъзо бўлиши мумкинлигини билдиради. Чунки мажлис раъй олиш ва раъй билдириш мажлиси бўлиб, ҳукмронлик қилиш салоҳиятига эга эмас. У ҳокимни сайламайди. Бироқ, уммат бу ишда уни ўзидан вакил қилса, у ҳокимни сайлаши мумкин. У ҳокимларни ишдан четлатмайди ва қонунлар ишлаб чиқмайди. Унинг барча иши раъйга алоқадор бўлади. Уммат мажлисининг вазифалари қўйидагилар: давлат амалга оширишни кўзда тутган ички ишлар хусусида унинг раъйини олиш учун унга мурожаат қилади, у давлат амалга оширган ички ва ташқи ишларга биноан уни муҳосаба қилади ёки ички ва ташқи ишлар хусусида ўз раъйларини давлатга тақдим этади. Халифалик мансабига номзод бўлаётган шахслар ҳақида ўз раъйини билдириш ҳамда волий ва муовинлардан ўз норозилигини изҳор этиш ҳам уммат мажлисининг ишларидандир. Бу ишларнинг барчаси «бир ишга тўғри йўл кўрсатувчи раъй билдириш»га киради. Унинг фақат маслаҳат учунгина бўлган ишларидан яна бири, халифа табаний қиласиган ҳукмлар хусусида ўз раъйини билдириш бўлиб, бу раъй халифа учун мажбурий эмас. Буларнинг барчаси раъйлар бўлиб, ҳокимият ишларидан деб ҳисобланмайди. Шунинг учун унинг вазифаси фақат раъйга алоқадор бўлади.

Уммат мажлиси аъзолари фақат раъй билдириш учун одамлар томонидан вакиллар, ҳокимият ишларида ҳам, ҳокимни тайинлаш ва уни четлатища ҳам вакил эмаслар. Бироқ, уммат ўз томонидан уни вакил қилса, ҳокимни тайинлаши мумкин. Лекин уни ишдан четлата олмайди. Мажлис аъзолари муовин ва волийлардан ўз норозиликларини изҳор этган вақтда ҳам ўз раъйларидан келиб чиқиб уларни табиий равишда ишдан четлата олмайдилар. Балки халифа вакилларнинг раъйларига асосланиб уларни ишдан четлатади. Парламент бунинг аксидир. Агар парламент вазирликка ишончсизлик билдирса, давлат раиси (президент) уни ишдан четлатишига қараб ўтирилмасдан, вазирлар дарҳол ишдан четлатилиди.

Модомики уммат мажлиси аъзолари раъй билдиришда вакил

эканлар, аёл киши уммат мажлисинг салоҳиятлари доирасидаги барча ишларда ўз раъйини билдиришга ҳақли. У сиёсий, иқтисодий, қонунчилик ва бошқа масалаларда раъйини билдириши мумкин. Шунингдек, раъй билдириш учун хоҳлаган кишини ўз томонидан вакил қилиши ёки бу раъйни изҳор этиш учун хоҳлаган киши томонидан вакил бўлиши ҳам мумкин. Ислом эркак кишига ҳам, аёл кишига ҳам фикр билдириш ҳуқуқини баробар берган. Исломда шўро эркакнинг ҳам, аёлнинг ҳам ҳақидир. Аллоҳ Таоло марҳамат қиласи:

وَشَارِهُمْ فِي الْأَمْرِ

„Ва ишларингизда уларга маслаҳат солинг!“

[3:159]

وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ

„Уларнинг ишлари ўзаро шўро-маслаҳат (билин) бўлур“. [42:38]

Бу умумий ҳукм бўлиб, эркакни ҳам, аёлни ҳам ўз ичига олади. Маъруф ишларга буюриш ва мункар ишлардан қайтариш эркагу аёлга баб-баробар вожибdir. Аллоҳ Таоло дейди:

﴿وَلْتَكُن مِّنْكُمْ أَمْمَةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْحَيْثِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَا عَنِ الْمُنْكَرِ﴾

„Ораларингиздан яхшиликка (Исломга) даъват қиласидиган, маъруфга буюрадиган ва мункардан қайтарадиган бир жамоат бўлсин“.[3:104] Расулуллоҳ дедилар:

«Y FS')& rhW hW%75 »

«Сизлардан кимки бир мункар ишни күрса, уни ўзгартырсын». Булар ҳам умумий сўзлар бўлиб, эркак ва аёлни ўз ичига олади. Ҳокимларни муҳосаба қилиш эркак ва аёлга баббаробар фарз. Насиҳат қилиш ҳам эркак ва аёл учун шаръян қонунлаштирилган. Пайғамбар ﷺ:

« B T • % a) % J % % < K % < J5 ! a%1 %: 2 % W ' ! F »

«Дин насиҳатдир», деб айтганларида: «Ким учун, эй Расулуллоҳ?», деб сўралди. «Аллоҳга, Пайгамбарига, мусулмонларнинг имомларига (бошлиқларига) ва барча мусулмонларга», дедилар. (Муслим ривояти). Насиҳат қилиш фақат эркак кишига чеклаб қўйилмади. Балки насиҳат қилувчи - эркак ёки аёл бўладими, фарқи йўқ - мусулмонларнинг имомларига ҳам, уларнинг оммасига ҳам насиҳат қилиши мумкин. Аёллар Расулуллоҳ билан баҳс-муноқаша қилишар ва саволлар берар эдилар. Бунинг маъноси ҳокимият тепасида турган халифа ёки

ундан бошқа шахслар билан баҳс-мунозара қилиш, улардан сўраш демакдир. Расууллоҳ ﷺдан ривоят қилинганки, ул зот ҳайит куни эркакларга ваъз-насиҳат қилганларидан кейин «аёллар олдига юриб келдилар. Кейин уларга ваъз-насиҳат қилиб таълим бердилар ва:

: !W6) { J \$ W %W %3+ C ;& : W4 C0 I ? P+ *K W\$(>
«...]% < J5 ! %C ;&

«Садақа қилинглар. Чунки сизларнинг кўпчилигингиз жаҳаннам ўтиналарисиз», дедилар. Шунда аёллар орасидан икки юзи қорайган бир аёл турди ва: «Нега, эй Расууллоҳ?», деб сўради....». (Муслим ривояти). Бу ҳадис аёл киши Пайғамбар билан баҳс-муноқаша қилиб, аёллар хусусида айтган гапларининг сабабини сўраганини кўрсатиб турибди. Хавла бинти Саълаба Расууллоҳ ﷺнинг олдиларига келиб, ўз эрининг зихор қилгани масаласи ҳақида сўради. Унга: «**Менда сенинг ишинг хусусида ҳеч нима йўқ**», дедилар. Шунда у Расууллоҳ ﷺ билан баҳслашди. Бу машҳур қисса бўлиб, Аллоҳ Қуръонда унга ишора қилган:

﴿قَدْ سَمِعَ اللَّهُ قَوْلَ الَّتِي تُحَبِّلُكَ فِي زَوْجَهَا وَتَشْتَكِي إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ يَسْمَعُ تَحَاوُرُكُمَا﴾

„(Эй Мұхаммад), дарҳақиқат, Аллоҳ сиз билан ўз жуфти ҳақида баҳслашаётган ва Аллоҳга шикоят қилаётган аёлнинг сўзини эшилди. Аллоҳ сизларнинг ўзаро сўзлашувларингизни эшитур“.[58:1] Бу матнлар аёллар Расууллоҳ ﷺ билан баҳс юритганликларига очиқ далилдир. Шундай экан, аёл ҳар бир нарсада ўз раъйини билдириши ва баҳс юритиши жоизлигига сўз бўлиши мумкин эмас. Бу ҳақда бирор кишида шубҳа йўқ ва саҳобалар ҳам шунга ижмоъ қилганлар.

Аёл раъйини билдиришда хоҳлаган кишини ўз томонидан вакил қилиши ёки раъй билдиришда хоҳлаган киши томонидан вакил бўлиши мумкин. Бу ишнинг жоизлигига ҳам ҳеч қандай гап бўлиши мумкин эмас. Чунки аёл никоҳ, савдо, ижара ва бошқа ишларда ўз томонидан вакил тайин қилиши ёхуд бу ишларда бошқа шахс томонидан вакил бўлишга ҳақлидир. Бу фақат баъзи бир нарсаларга хос бўлмай, балки барча нарсада, шу жумладан раъй билдиришда ҳам умумийдир. Шунга кўра, аёл киши раъй билдиришда хоҳлаган кишини ўз томонидан вакил қилиши ва хоҳлаган киши томонидан вакил бўлиши мумкин.

Уммат мажлиси раъй билдириш мажлиси бўлгани сабабли ва унинг аъзолари раъй билдиришда бошқалар тарафидан вакил бўлганлари сабабли аёл киши уммат мажлисига сайловда

қатнашиши ёки сайланиши жоиз. Яъни раъй билдиришда бошқа шахс тарафидан вакил бўлиши ёки бошқа шахсни вакил этиб тайинлаши мумкин. Набий ﷺ пайғамбар қилиб юборилганларининг ўн учинчи йилида, яъни ҳижрат қилган йилларида у зотнинг ҳузурларига етмиш уч эркак ва икки аёл келди. Улар Бани Мозин аёлларидан бири Умму Умора бинти Каъб ва Бани Салама аёлларидан бири Асмо бинти Амр ибн Адий эдилар. Пайғамбар ﷺ улар билан Ақабада учрашишга ваъдалашдилар. Кейин ярим кечаси бориб ҳаммалари тепаликка чиқишиди. Улар билан бирга икки аёл ҳам чиқди. Пайғамбар ﷺ уларга:

« ؟{ ﷺ ؟{ ٦٪ * ' ﷺ(RG ' ﷺ()+BT h'! »

«Мен сизларга аҳли аёлларингиз ва болаларингизни ҳимоя қилган нарса билан мени ҳам ҳимоя қилишларингизга байъат қиласман», дедилар (Иbn Ҳиббон ривояти). Улар ҳам қуидаги сўзларни айтиб байъат бердилар:

N2) < ;G)+ :W h WmW G ! G T R%TO 8al BT W! »

« ﷺ % R%! 6G : W aW

«Бизлар бойлик ва камбагалликда, хурсандчилик ва ғамгин ҳолатда ҳам қулоқ солиб итоат этишга, қаерда бўлсан ҳам ҳақни гапиришга ва Аллоҳнинг йўлида маломатчининг маломатидан қўрқмасликка байъат бердик». (Аҳмад ва Насойи ривояти). Бу сиёсий байъат эди. Аёл киши сиёсий байъат бериши мумкин экан, сайланиши ҳам мумкин бўлади. Зоро, байъат ҳам, сайлов ҳам бир хил иш бўлиб, бу иш ҳокимни танлаш ва унга итоат этишдир. Байъат билан сайлов бир хил иш эканлигига далил шуки, агар халифага байъат берилмаса, у шаръян халифа бўла олмайди. Уни халифа қиласидан нарса байъатдир. Демак, у том маънода халифани танлаш ҳамда унга қулоқ солиб итоат этишга аҳд қиласидир. Бу ўринда «Байъат фақатгина қулоқ солиб итоат этиш аҳдидир», деб айтилмайди, чунки байъат бермаган кишилар ҳам халифалик қонуний тусга киргандан кейин унга қулоқ солиб итоат этадилар. Дастлабки байъат эса танлаш ва қулоқ солиб итоат этишга аҳд қиласидан бўлади. Байъат ўзаро розилик аҳди бўлгани учун, унда розилик шарт қилинади. Мана шу жиҳатдан байъат ва сайлов бир хил иш деб ҳисобланади. Раъй билдириш учун аёл томонидан уммат мажлисида вакил бўладиган шахсни сайлаш албатта жоиз. Чунки аёл халифани, яъни ҳокимиятдаги энг юқори мансабдаги шахсни танлаши жоиз экан, демак, ундан қуириоқ мансабдаги шахсни танлаши албатта жоиз

бўлади. Бу билан аёлнинг уммат мажлиси аъзоларини сайлаши шаръян жоиз эканлиги маълум бўлади.

Юқорида иккинчи Ақаба байъати аёл уммат мажлисига ўзидан бошқа шахсни сайлаши жоиз эканлигига далолат қилиши айтиб ўтилди. Энди аёлнинг уммат мажлисига бошқа шахс тарафидан аззо этиб сайланишига келсак, улар байъатдан бўшаганларидан кейин Расулуллоҳ уларнинг барчасига - эркагу аёлга қарата шундай дедилар:

«{\S? %a %KB T * G h! D% mT RW ' hW%R% 4 , +»

«Менга ораларингиздан ўз қавмларига кафил бўладиган ўн икки нақиб (бошлиқ)ни чиқаринглар». Бу эса барчалари томонидан сайланмоқликлари учун айтилган ул зотнинг буйруқлари эди. Буйруқ умумий бўлиб, унда эркакларни хослаб қўймадилар. Сайланган кишилардан ҳам, сайлаган кишилардан ҳам аёлларни истисно қилмадилар. Хослаб қўйиш далили келмаган экан, умумий буйруқ умумийлигича қолаверади Буйруқ хослаб қўйилмагани сабабли, у эркак ва аёлларнинг барчасини - улар сайлаган ёки сайланган бўлишларидан қатъий назар - ўз ичига олади.

Шунга кўра, аёлнинг уммат мажлисида аъзо бўлиши ва унинг аъзоларини сайлаши жоизлиги унинг раъй билдиришда бошқа шахс томонидан вакил бўлиши ва бошқа шахсни вакил қилиши жиҳатидан ҳамда иккинчи Ақаба байъати ҳадиси орқали событ бўлган.

Шўро эркак ва аёлнинг ҳаққи экани, ҳокимларни муҳосаба қилиш, маъруфга буюриш ва мункардан қайтариш эркак ва аёлга фарз экани, насиҳат қилиш эркак ва аёл учун шаръий ҳукм қилингани, раъй билдиришда вакиллик эркак ва аёл учун жоизлиги, аёл ўз раъийига эга бўлиши ва бу раъй сиёсий, қонунчилик ёки бошқа соҳадаги раъй бўладими, бу раъйни билдиришга ҳақли экани ҳеч кимда шубҳа уйғотмайди. Уммат мажлисининг вазифалари шўро (маслаҳат бериш), ҳокимларни муҳосаба қилиш, маъруфга буюриш, мункардан қайтариш ва мусулмонларнинг имомларига панд-насиҳат қилишга чеклангани ҳамда бу ишларнинг барчаси ҳокимият ишларидан бўлмай, фақат раъйга тааллуқли ишлар бўлгани сабабли аёлнинг уммат мажлисига аъзо бўлиши ва уммат мажлиси аъзоларини сайлаши жоизлигига ҳеч қандай шубҳа бўлмаслигини тақозо этади. Бироқ, баъзи одамлар аёл киши уммат мажлиси аъзоларини сайлаши жоизлигига шубҳа билдириб: «Байъат сайлов эмас, балки қулоқ солиш ва итоат этишга аҳд қилишdir. Унда сайловнинг жоизлигига

далил йўқ», дейдилар. Лекин уммат мажлисининг иши раъй билдириш экани ва аёл раъй билдиришда хоҳлаган кишини вакил қилишга ҳақли экани событ бўлганига кўра, уммат мажлиси аъзоларини аёл сайлаши жоизлигига ҳеч қандай шубҳа бўлмаслиги лозим. Бундан ташқари, байъат фақат итоат қилиш аҳди эмас, балки дастлаб ўзаро розилик аҳди ва аҳдлашувчиларнинг розилик билан халифани танлашларидир. Демак, байъат ва сайлов бир хил иш бўлиб, у иш халифани танлашдан иборат. Шунга кўра, аёл ҳокимларни сайлашга ва уларни танлашга ҳақлидир. Бунга аёллар байъати ҳақидаги событ бўлган ҳадис ҳам далил бўлади. Шундай экан, уммат мажлиси аъзоларини танлаш аёл учун албатта жоиз. Яна баъзи одамлар уммат мажлиси парламентга ўхшагани учун уммат мажлисида аёлнинг аъзо бўлиши жоизлигига шубҳа билдирадилар. Бироқ, уммат мажлиси парламентдан ўзгача экани маълум. Зеро, уммат мажлиси раъй билдиради, парламент эса ҳокимиятни бошқаради. Демак, улар бир-бирига ўхшамайди. Шундай экан, уммат мажлиси парламентга ўхшамагани учун, уммат мажлисига аёлнинг аъзо бўлиши жоизлигига ҳеч қандай шубҳа бўлмаслиги лозим. Шу билан аёлнинг уммат мажлисида аъзо бўлиши ва уммат мажлисига аъзоларни сайлаши мумкинлигига шубҳа қолмади.Faқат ўз сўзида қаттиқ туриб олувчи ўжар, қайсарларгина бунда шубҳа қиладилар.

ИСЛОМИЙ ЖАМОАТ

Гоҳо баъзи одамлар: «Шариат бажаришга рухсат берган ишларни аёл киши қандай бажаради? Масалан, номаҳрам эркак билан хилватда қолмаслик, ясан-тусан қилмаслик ҳамда хусусий ҳаётда аёллар ва маҳрамлар билан яшаш каби шариат унга қўйған чекловлар билан қандай қилиб давлат хизматчиси, хусуматларни ажрим қилувчи қози ва ҳокимлар билан баҳслашиб, уларни муҳосаба қилувчи уммат мажлиси аъзоси бўлиши мумкин?», деб сўраб қолишиади.

Гоҳо бошқа одамларда ҳам: «Агар аёлга бозорларга бориш, эркаклар билан мунозара қилиш ва умумий ҳаётда жамиятдаги ишларни бажариш учун рухсат берилса, ахлоқ қандай қилиб сақлаб қолинади? Юксак фазилатлар қандай қилиб муҳофаза этилади?», деган савол туғилади.

Бу икки савол ва уларга ўхшаган шубҳа қўзғатувчи саволлар кўпинча бундай одамларга ижтимоий низомга доир шаръий ҳукмлар тақдим этилган пайтда пайдо бўлади. Чунки улар ўзлари яшаётган капиталистик тузум ҳукмронлиги остидаги ва куфр байроғи соясидаги ҳаёт воқелигини кўрадилар. Шу туфайли Исломнинг татбиқ этилишини тасаввур қилишлари қийин кечади.

Бу саволларга жавоб шуки, Исломдаги ижтимоий низом бир-бирига мутаносиб турли шаръий ҳукмлардан иборат бўлиб, бир ҳукмга риоя қилиш талаби бошқа бир ҳукмга риоя қилмасликни билдиримайди. Балки бир шахсда зиддият юзага келмаслиги ва бунинг оқибатида аҳкомларда зиддият бордек бўлиб кўринмаслиги учун мусулмон эркак ва аёл барча шаръий ҳукмларга риоя қилиши зарур. Ислом аёлга турли ишларни бажаришга рухсат берган пайтда аёл ўзи хизматчи бўлиб ишлайдиган давлат идорасига, гарчи касалхонада ҳамшира бўлса ҳам, зеб-зийнатларини тақиб, худди никоҳ кечасидаги келинчакдек ўзини тайёрлаб боришини ёки ўзига мафтун қилувчи зеб-зийнатлар билан эркакларга кўриниб боришини ва уларнинг шаҳватларини қўзғатиб, ўзини намойиш қилишини кўзда тутмайди. Шунингдек, бу зеб-зийнатлар билан дўконга боришини, харидорни мафтун қиласидиган сўзлар билан ёқимли ҳолатда савдо-сотиқ қилишини ёки савдо дўконида молнинг нархини кўтариш ва уни сотиб олишга қизиқтириш баҳонасида харидорга сўз ташлаш билан завқланишни ҳам назарда тутмайди. Ислом аёлнинг адвокат ҳузурида котиба ёки бошлиқнинг секретари бўлиб ишлашини ҳамда иш юзасидан ёлғиз қолишига зарурат туғилганда бошлиқ билан ёлғиз қолишини ва сочи, кўкраги, елкаси, билак ва болдиrlари очилиб қоладиган кийимларни бошлиғи учун кийишини, яланғоч баданидан унинг шаҳватини қўзғатадиган

жойларини кўрсатишини ҳам кўзда тутмайди.

Йўқ, Ислом бу ишлардан бирортасини ҳам асло кўзда тутмайди. Фарбнинг яшаш тарзи ҳукмронлик қилаётган ғайриисломий жамиятда яшаётган ушбу жамоатда юз берадиган бундай ишларни Ислом асло кўзда тутмайди. Балки Ислом мусулмон шахс ўзига барча Ислом ҳукмларини татбиқ этишини кўзда тутади. Ислом аёлга бозорда савдо-сотиқ ишларини бажаришга рухсат берган вақтда у ерга ясан-тусан қилиб чиқишини тақиқлаган ва бу икки ҳукмга бир вақтнинг ўзида амал қилишга буюрган. Зеро, Исломга эътиқод қилиш мусулмоннинг зиммасига барча Ислом аҳкомларини татбиқ этишини юклайди. Ислом ижобий ва салбий амалларни бажаришни ўз ичига оладиган ҳамда мусулмонни - у хоҳ эркак, хоҳ аёл бўлсин, фарқсиз - фазилат йўлидан чиқиб кетишдан асрайдиган ва жамоат ичидаги бўладиган вақтда уни «жинсий нуқтаи назар» томонга тойилишидан сақлайдиган ҳукмларни қонунлаштириди.

Бундай ҳукмлар жуда кўп бўлиб, улар орасида ижобий амалларни бажаришни ўз ичига оладиган ҳукмлар қўйидагилардир:

1. Ислом эркак ва аёлнинг ҳар иккисига ҳам кўзларини тўсмоқликлари ва авратларини сақламоқликларини буюрган. Аллоҳ Таоло дейди:

﴿ قُل لِّلْمُؤْمِنِينَ يَغْضُوا مِنْ أَبْصَرِهِمْ وَسَكَفُوا فُرُوجَهُمْ ذَلِكَ أَزْكَى هُمْ إِنَّ اللَّهَ خَيْرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ وَقُل لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَرِهِنَّ وَسَكَفْتَنَ فُرُوجَهُنَّ ﴾

„Эй Мұхаммад, мұмінларга айтинг, кўзларини (номаҳрам аёлларга тикишидан) түссинлар ва авратларини (ҳаромдан) сақласынлар! Мана шу улар учун энг тоза (йўлдир). Албатта, Аллоҳ улар қилаётган ишлардан хабардордир. Мұміналарга ҳам айтинг, кўзларини (номаҳрам эркакларга тикишидан) түссинлар ва авратларини (ҳаромдан) сақласынлар!“ [24:30-31]

Эркак ва аёлнинг ўз кўзларини тўсишлари уларнинг ҳар иккиси учун ҳақиқий сақланиш қўргони бўлиб, шу чинакам истеҳком мусулмонни ҳаром ишларга тушиб қолишдан сақлайди. Чунки кўз ҳаром ишларга олиб борувчи кучли воситадир. Қачонки кўз тўсилса, мункар ишнинг олди олинади.

2. Эркак ва аёлни Аллоҳдан қўрқишига буюрган. Аллоҳ Таоло дейди:

﴿ يَأَيُّهَا الَّهُمَّ إِنَّمَا أَتَقْوَى اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴾

„Эй мұмінлар, Аллоҳдан қўрқинглар ва тўғри сўзни сўзланглар!“ [33:70]

﴿ وَاتَّقِنَّ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ﴾

„(Эй аёллар), Аллоҳдан қўрқинглар! Албатта Аллоҳ барча нарса устида гувоҳ бўлган зотдир“. [33:55]

﴿ وَالْعِنْقَةُ لِلتَّقْوَىٰ ﴾

„Чиройли оқибат (жаннат) тақво (аҳли)никидир“. [20:132]

Қачонки мусулмон Аллоҳдан қўрқиш сифати билан сифатланса, Унинг азобидан қўрқади ёки Унинг жаннатини ва Унинг розилигига эришишни орзу қиласди. Зеро, бу тақво уни мункар ишдан қайтаради ва Аллоҳга осийлик қилишдан тўсади. Бу эса ҳақиқий тўсиқ бўлиб, ундан ортиқ тўсиқ бўлмайди. Агар мусулмон Аллоҳдан қўрқиш билан сифатланса, камолотнинг энг етук сифати билан сифатланган бўлади.

3. Эркак ва аёл ҳаром иш қилиб қўймасликлари учун шубҳали жойларга бормасликка, бирор шубҳали ишни қилмасликка, бирор шубҳали ҳолатга ўралашиб қолмасликка уларни буюрган. Аллоҳга осийлик қилмасликлари учун шубҳали жойлардан йироқ бўлишларига ва бундан эҳтиёт бўлмоқликларига буюрган. Расулуллоҳ шундай деганлар:

ا&:< W % #W I 'a ! U Wm' a'W :^F 2) ^F <\2) * »
: 2) R%8K W m R%8K :%ا % %W%+ EJ %& W m B;(* + :Ba% L% dh%* + I%8;!)+ L% ! Ba%) < BT ! R%I ?
«.'5 2 % Ba%

«Ҳалол ҳам, ҳаром ҳам аниқ бўлди. Улар ўртасида шубҳали нарсалар (яъни, ҳалол ёки ҳаромлигини билиш қийин бўлган ишлар) бўлиб, кўп одамлар уларни билмайдилар. Қимки шубҳалардан сақланса, дини ва номусини пок сақлабди. Қимки шубҳали нарсаларга ўралашса, ҳаромга тушиб қолади. У гўёки қўриқхона атрофида қўй боқаётиб, унга кириб қолиши мумкин бўлган чўпон кабидир. Огоҳ бўлингизким, ҳар бир подшоҳнинг қўриқхонаси бор. Огоҳ бўлингизким, Аллоҳнинг қўриқхонаси - У ҳаром қилган нарсалардир». (Муслим ривояти). Бу ердаги шубҳа уч турга бўлинади:

Биринчиси: Бирор нарсанинг ҳаром ёки мубоҳлигида ёхуд бирор ишнинг фарз ёки ҳаромлиги, макруҳ ёки мандублиги ёхуд мубоҳлигида шубҳаланиш. Нарсанинг сифатида ёки феълнинг

ҳукмида бундай шубҳанинг мавжудлиги улар ҳақидаги Аллоҳнинг ҳукми маълум бўлгунга қадар уларга яқинлашмасликни тақозо этади. У нарса ёки иш ҳақидаги Аллоҳнинг ҳукми аниқ бўлгандан кейингина уларга хотиржам яқинлашса бўлади. Бу ҳукмни ижтиход қилиш орқали билиб оладими ёки у нарса ёки иш ҳақида Аллоҳнинг ҳукмини мужтаҳиддан ёки ҳукмни биладиган шахсдан сўраб оладими, бунинг фарқи йўқ. Ҳукмни айтган шахс муқаллид бўладими ёки омий бўладими, фарқи йўқ. Фақат сўровчи унинг тақвосига ва ўша ҳукмни билишига ишонса бўлди.

Иккинчиси: Ҳаром ишга яқин бўлган мубоҳ амал бажарилса, ҳаромга олиб боради деган гумон бўлгани учун мубоҳ ишни бажариб, ҳаромга тушиб қолишдан шубҳаланиш. Масалан, пулни судхўрлик билан шуғулланадиган банкка омонат қўйиш ёки узумни ароқ заводи бўлган савдогарга сотиш ёки ёш қизга давоматли равища ҳафталик ёки кундалик дарс беришга ўхшаш ишлар. Бунга ўхшаш ишлар аслида мубоҳ бўлиб, уларни қилиш жоиз. Лекин тақво юзасидан пок бўлиш учун уларни қилмаслик яхшироқдир.

Учинчиси: Одамлар бирор мубоҳ амал хусусида у тақиқланган иш деб шубҳаланишлари. Шу туфайли, одамлар ёмон гумонга бориб қолишларидан қўрқиб, шахс бу мубоҳ амалдан четлашади. Масалан, бир киши бузуқ жой деб шубҳа қилинган жойдан ўтади. Кейин одамлар уни фосиқ деб гумонсирайдилар. Натижада одамлар унинг ҳақида шундай гапни айтишларидан қўрқиб, мубоҳ ишдан узоқлашади. Ёки бир киши хотини ёки маҳрамлари юзларини ҳам тўсиб олишларига қаттиқ туради. У юз аврат эмаслигини билади. Лекин у одамлар «фалончининг хотини ёки синглиси очиқ», деб гапиришларидан қўрқиб, қаттиқ туради. Бу масаланинг икки жиҳати бор:

а) Одамлар ҳаром ёки макруҳ деб шубҳаланаётган нарса ҳақиқатда шаръян ҳаром ёки макруҳ бўлиши. Шахс бирор мубоҳ ишни қилса, одамлар тақиқланган ишни қилди деб тушунишади. Шахс ушбу ҳолатда одамларнинг гумонсиашларидан қўрққани туфайли мубоҳ ишни қилишдан сақланади ёки бу ишни уларга тушунтириб беради.

< ў5 U{ 4 G:(D,+ ﴿ RW y Q R' CW I%e *+ 2) R%T T»
YWW Cd/2E& * , 5 % % ڦ m) R%Wv a) R%QME ' Z Y5 E(%
€ CS BE : D! ﴿ RW ;& C%W C K I o \$m% % HT J
:5 S@ %\45 a | ﴿ RW y Q a J F+ h W%` % Wv a)

R₂ a₆ ah%J5 B T :% < J5 a' < ;&:>SG | o% < J5 B T a &
 * =< K I< K a T D? % < J5 ! % * 2W = K I₂' CW I%
 « ah KR% | %!)+C %, R6 I V • D X... %` v! * 0 h

«Али ибн Ҳусайн ривоят қиласи үнга Набий ғанинг хотинлари Сафийя бинти Ҳуяй хабар берди: Расулуллоҳ ғазиёнинг охирги ўн кунида масжидда эътикоф қилиб ўтирганларида, Сафийя ул зотни зиёрат қилгани келди. Расулуллоҳ ғазиёнларида кечқурун бир соатча гаплашишди, кейин қайтмоққа чоғланди. Пайғамбар ғазиён уни кузатиб қўйгани турдилар. Пайғамбар ғанинг хотинлари Умму Саламанинг уйи олдидаги масжид эшигига етишганда, уларнинг олдиларидан икки ансорий ўтиб қолди. Улар Расулуллоҳ ғазиён салом бериб ўтиб кетишди. Шунда Расулуллоҳ ғазиён уларга: «Шошманглар, бу Сафийя бинти Ҳуяй», дедилар. Улар: «Субҳоналлоҳ, эй Расулуллоҳ», дедилар. У зотнинг бу гаплари уларга оғир ботди. Шунда Расулуллоҳ ғазиён: «Шайтон одам боласининг қон томирида юради. Мен сизларнинг қалбларингизга у шубҳа ташлашидан қўрқдим», дедилар» (муттафақун алайҳ). Бу ҳадисдан тушуниладики, Расулуллоҳ ғазиён шубҳадан холи бўлишларига қарамасдан, икки саҳобаларида пайдо бўлиб қолиши мумкин бўлган шубҳани бартараф этдилар.

б) Одамлар ман этилган деб шубҳаланган нарса аслида тақиқланмаган бўлади. Лекин киши одамлар у тақиқланган ишни қилди деб айтишларидан қўрқади ва ман этилгани учун эмас, балки одамларнинг гапи учун бу ишдан узоқлашади. Шубҳали деб эътибор қилинадиган бу каби ишлардан узоқлашиш жоиз эмас. Балки шариат буюрган шаклда уни бажариш ва одамлар билан ҳисоблашмаслик лозим. Аллоҳ мана шунга кўра пайғамбарга танбех берган. Аллоҳ Таоло дейди:

﴿ وَتَخْشَى الْنَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَى هُنَّا ﴾

„Аллоҳдан қўрқишингиз ҳақроқ бўлгани ҳолда, сиз одамлар (таъна қилишилари)дан қўрқсан эдингиз“ [33:37]

Бу шуни билдирадики, агар мусулмон бирор нарсани шариат тақиқламаган деб билса - гарчи барча одамлар уни тақиқланган деб айтсалар ҳам - уни қилиши керак.

Агар эркак ва аёл шариат қайтарган бу шубҳалардан сақлансалар, бу сақланиш уларни гуноҳдан асрайди ва уларни

юксак фазилатлар соҳибларига айлантиради.

4. Эркак ва аёлнинг жинсий алоқасини балогат ёшидаёт никоҳ доирасига чеклаш учун барвақт турмуш қуришга тарғиб этган. Бу билан жинсий фариза ғалаёни бошланган даврдаёт ушбу жинсий қараш турмуш қуриш доирасига чекланади ва шу тарбияни топади. Пайғамбар ﷺ айтганларки:

«yl@)&{D'hWojOEJ :€Dm m !»

«Эй ёшлар жамоаси, сизлардан ким боатга (яни уйланиш юкини күтаришга) қодир бўлса, уйлансин» (муттафақун алайҳ). Маҳрларни камайтиришга тарғиб қилиш билан уйланиш ишини бутунлай енгиллатди. Пайғамбар ﷺ дедилар:

«НВЕІЗ'І+Н? \$ В'ІТ+»

«Аёлларнинг энг баракалиси маҳри озлари билан» (Хоким ривояти).

5. Шароитлар уйланишга имкон бермайдиган кишиларни иффатли бўлишга ва ўзларини тийишга буюрган. Аллоҳ Таоло дейди:

وَلَيْسَ عَفْ لِلَّذِينَ لَا يَتَحَدُونَ نِكَاحًا حَتَّىٰ يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ

„Никох(га керакли мол-давлатни) топа олмаган кишилар то Аллох уларни Ўз фазлу қарами билан бой-бадавлат қилгунича ўзларини (харомдан, зинокорликдан) пок тутсингилар!“ [24:33]

Жинсий гаризаны муолажа қилиш учун уларни рўза тутишга буюрган. Токи гаризаны жиловлашда рўза ибодатидан мадад олиб, нафсни ундан кўра олийроқ ва юксакроқ иш билан машғул қилсинлар. Бу иш инсоннинг Аллоҳга бўлган алоқасини тоат-ибодатлар билан кучайтиришдир. Пайғамбар ﷺ шундай деганлар:

' S + : S D % b - A + ! @ & y l @ E) & " { D ' h W % j O E J : € D m m ! »

«I 4 : :@&: ls % &8@E ! :y S)%

«Эй ёшлар жамоаси, сизлардан ким боатга қодир бўлса, уйлансин. Чунки у кўзни тўсгувчи ва авратни сақлагувчидир. Кимки қодир бўлмаса, рўза тутсин. Чунки у **унинг учун (тойилишдан) сақловчидир**» (муттафақун алайҳ). Рўза жинсий гаризани сиқувга олиш учун тутилмайди. Балки инсонни нав гаризасининг тушунчаларидан машғул қилиб турадиган диндорлик гаризасига тааллуқли тушунчаларни пайдо қилиш учун тутилади. Шунда нав гаризаси уни безовта қилиб, озор берадиган даражада қўзғалмайди. Рўза тутишдан мақсад жисмни

заифлаштириш эмас. Чунки тунда овқатланиш ва керакли озуқа миқдорини олиш кундузи овқатланишдан халос этади. Демак, рұза тутиш орқали организм заифлашмайды. Лекин ихтиёрий рұза тутиш туфайли рухий тушунчалар аниқ пайдо бўлади.

6. Аёлларни умумий ҳаётда одмиликка ва ҳамма ёқни ўраб турадиган комил-расо кийимларни кийишга буюрган. Хос ҳаётни эса аёллар ва маҳрамларга чеклаб қўйган. Аёлнинг жиддий, одми бўлиб кўриниши у билан Аллоҳдан қўрқмайдиган кимсаларнинг ёмон назарлари ўртасини тўсишида шубҳа йўқ. Куръон бу лиbosни ниҳоятда аниқ ва тўлиқ сифатлаб берган. Аёл бу комил лиbosни кийиб, рўмоли билан кўкрагини тўсган вақтда, бош ёпинчиғи билан бўйни ва кўкрагини ўраб, жилбоб (ёпинчиқ)ни устига ташлаган вақтда, барча жисмини то товонигача тўсиб туриши учун ёпинчиғини пастгача туширганда комил-расо лиbosни кийған ва уни кийиш билан ўзини сақлаган бўлади. Ҳамда унинг одмилиги намоён бўлади. Бу комил либос билан умумий ҳаётга чиқиб, унда ўз ишларини бажариши мумкин бўлади ва ўзи билан Аллоҳдан қўрқмайдиган кимсаларнинг ёмон қарашлари ўртасини тўсадиган жиддийлик ва одмиликнинг энг юқори поғонасида бўлади.

Булар ижобий амалларни бажаришни ўз ичига олган шаръий ҳукмлардир. Салбий амалларни бажаришдан қайтарған шаръий ҳукмлар эса қуидагилар:

1. Эркак ва аёлни хилватда бирга қолишдан қайтарган. Хилватда қолишининг маъноси эркак ва аёлнинг бирор киши уларнинг изнисиз кира олмайдиган жойда бирга бўлишларидир. Масалан, уйда ёки йўл ва одамлардан узоқдаги холи жойда бирга бўлишлари каби. «Қомусул муҳит» китобида «Хилват - бошқа бирор билан холи жойда бирга бўлиш», дейилган. Демак хилват икки шахснинг ёлғиз учрашиши бўлиб, у ерда улар ўзлари билан бирга бошқа бирорнинг бўлишидан тинч бўладилар. Бу хилват бузуқликнинг айнан ўзгинаси бўлгани учун, бу шахслар ким бўлмасин ва бу хилват қандай бўлмасин, Ислом маҳрам бўлмаган эркак ва аёлнинг ҳар қандай ёлғиз қолишлигини қатъий тақиқлаган. Пайғамбар Ҳамадони деганларки:

« لا يَحْلُونَ رجًا » بِأَمْرِهِ إِلَّا وَمَعَهَا ذُو مَحْرَمٍ

«Бирор киши ёнида маҳрами бўлмаган аёл билан ёлгиз қолмасин. Чунки уларнинг учинчиси шайтон бўлади». (Муслим ривояти). Шариат хилватда қолишдан қайтариш билан эркак ва аёлнинг орасига ҳимоя тўсигини ўрнатди. Хилватнинг воқелиги шундайки, у эркакни аёл ҳақида аёлликдан бошқа нарсани билмайдиган, аёлни эркак ҳақида эркакликдан бошқасини

билмайдиган қилиб қүяди. Бу хилватда ёлғиз қолишдан қайтариш билан бузуқлик сабаблари бартараф этилади. Чунки хилват бузуқликка олиб борувчи воситалардан бириди.

2. Аёлни ясан-тусан қилишдан қайтарди. Аллоҳ Таоло айтади:

﴿وَالْقَوْاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ الَّتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ بَلْ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ﴾

„Хотинлардан қариб қолган, эрга тегишини ўлламайдиганлари бирон зеб-зийнат билан ясанмаган ҳолларида кийимларини (яни рүмөл, ёпинчікеларини) олиб қўйишларида уларга гуноҳ йўқдир“ [24:60]

Кексайиб қолган аёлларгина ясан-тусан қилмаслик шарти билан кийимларини олиб қўйишга, яни шариат (ҳамма томонларини ўраб турадиган одми) кийимларини ечиб қўйишларига изн берди. Бунинг маъноси ясан-тусан қилиб ўз гўзалликларини бегоналарга кўрсатишдан қайтаришдир. Агар кексайиб қолган аёллар ясан-тусандан қайтарилган бўлса, улардан бошқа аёллар ҳам албатта қайтарилган бўладилар. Аллоҳ Таоло дейди:

﴿وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا سُخْفِينَ مِنْ زِيَّتِهِنَّ﴾

„Яна яширган зеб-зийнатлари билинсин учун оёқларини (ерга) урмасинлар!“ [24:31]

Бунга ўхшаш ҳаракатлар ҳам ясан-тусан қилиш деб ҳисобланади. Ясан-тусан қилиш зеб-зийнатини ва гўзаллигини бегоналарга кўрсатишдир. «Аёл ясан-тусан қилди» деганда зийнати ва гўзаллигини бегоналарга кўрсатди деб тушунилади. Ясан-тусан қилиш деб ҳисобланадиган ҳолатлардан қайтариб бир нечта ҳадислар келган. Абу Мусо Ашъарийдан Расулуллоҳ ёнинг шундай деб айтганлари ривоят қилинади:

«3 GQ R & %5 % Vv % KB T UIa&U O EJ "+ ab»

«Қайси бир аёл хушбўйланиб, кейин одамлар унинг ҳидидан баҳраманд бўлишлари учун уларнинг олдидан ўтса, у зинокордир». (Ибн Хиббон ва Ҳоким ривояти). Яни гуноҳкорликда зинокор аёл кабидир. Пайғамбар ﷺ дедилар:

:< W * ' , ! ;D € @ [? 3 % ' ^ K : aZ5+ < W % % SW »

:%@a) €6D) %aW[? I ' J {5 :U\% U\% U!5T U %? ī G

«>? >? %#\$ %V4 ' •5 * : •5 *Vv! : W))', V!

«Одамлардан икки тоифаси борки, мен уларни кўрмадим.

Биринчиси - ёnlарида сигирнинг думлари каби қамчилари буладиган ва бу қамчилар билан одамларни урадиган қавм. Иккинчиси - кийинган ҳолда ялангоч, бошқаларга мойил булувчи ва бошқаларни ҳам мойил әтувчи аёллар. Уларнинг бошлари түяning ўркачи кабидир. Улар жаннатга кирмайдилар ва унинг ҳидини ҳам топа олмайдилар. Ваҳоланки, унинг ҳиди фалон масофадан келиб туради». (Муслим ривояти). Ушбу далиллар ясан-тусан қилиш тақиқланганлигини баён қиласди. Шу туфайли ясан-тусан қилиш ҳаром бўлган. Шунга кўра, оддий бўлмаган ва эркакларнинг эътиборини қаратадиган ва аёлнинг гўзаллигини намойиш қиласди ҳар қандай зийнатлар билан аёл умумий ҳаётда намоён бўлса ёки хос ҳаётда ҳам бегона эркакларнинг олдида намоён бўлса, у ясан-тусан қилган бўлади. Масалан, умумий ҳаётга чиқсан пайтда хушбўйланса, юзига бўёқ қўйса, бошига парикни рўмолсиз кийса, шимни жилбобсиз кийса ясан-тусан қилган бўлади.

Ясан-тусан қилишнинг ҳақиқати шуки, у туйгуларни аланталатишига, эркак ва аёлдаги нав фаризасини жинсий жамланиш томон қўзғатишига чақиради ҳамда эркакларни аёллар билан эркаклик ва аёллик асосида яқинлашишига ва ўрталаридағи алоқани фақат жинсий алоқага айлантиришига гиж-гижлайди. Уларнинг ўртасидаги ўзаро ҳамкорликни жамоат вужудини барпо қилишга эмас, балки уни вайрон қилишга асосланган ҳамкорликка айлантириб қўядиган даражада бузиб ташлайди. Асоси поклик ва тақво бўлган ҳақиқий яқинлашиш ўртасини бундай ясан-тусан қилиш тўсади ҳамда ҳаёт бўшлигини туйгуларни жўштириш ва нав фаризасини қўзғатиши билан тўлдиради. Ҳаёт ясан-тусан қўзғатаётган жасад эҳтиёжларини қондиришига баҳшида қилинмаслиги, балки фақат юксак масъулиятлар, буюк ишлар ва олий мақсадлар билан тўлдирилмоғи лозим. Ясан-тусан қилиш мусулмоннинг - у хоҳ эркак, хоҳ аёл бўлсин - ҳаётдаги ўз вазифасини бажаришига, яъни Исломий даъватни ёйиш ва Аллоҳнинг калимасини олий қилиш йўлида жиҳод қилишига тўсқинлик қиласди. Шунинг учун ясан-тусан қилишнинг исломий жамоатга хатар туғдиришини ҳисобга олиш зарур. Аёл ясан-тусан қилиш билан эркакни қўзғатадиган, жунбишга келтирадиган бўлиб қўринишини ва бу ҳолатнинг жамоатга, унинг алоқаларига нақадар хатарли эканлигини ҳисобга олиш зарур. Ислом ҳаром қилган ясан-тусан қилишнинг воқелиги ва унинг исломий жамоатга хатари мана шу. Аммо гўзаллик ва зийнатни ўйда ёки хос ҳаётда кўрсатиш ясан-тусан қилиш деб ҳисобланмайди ҳамда ясан-тусан қилиш сўзи унга тўғри келмайди.

3. Ислом эркак ва аёлни ахлоққа хатарли бўлган ва жамоатни бузадиган ҳар қандай амалдан қайтарган. Аёл эса аёллиги топталиши қасд қилинган ҳар қандай иш билан шуғулланишдан қайтарилигган. Рофеъ ибн Рифоадан ривоят қилинади:

وَلِمَنْ يَرُونَ
وَلِمَنْ يَرُونَ

«Расуулллоҳ бизни чўриларнинг қўли билан бажарадиган ишдан ўзга меҳнатидан қайтариб шундай дедилар: «Нон пишириш, ип йигириш ва нақш тикиш каби бармоқлари билан бажарадиган ишлар». (Аҳмад ривояти). Шунга кўра аёлнинг харидорларни жалб қилиш учун дўконларда, шунингдек, сиёсий мақсадларга эришиш учун аёллигидан фойдаланиш мақсадида элчихона, консуллик ва шу каби ерларда ишлаши ман этилади. Шунингдек, самолётда стюардесса бўлиб ишлаш каби унинг аёллигидан фойдаланиладиган ишларда ишлаши тақиқланган.

4. Ислом покиза аёлларни бадном қилишдан, яъни уларни зинокор деб тұхмат қилишдан қайтарған. Аллох Таоло дейди:

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةٍ شَهِدَاءَ فَاجْلُدوهُمْ ثَمَنَيْنَ جَلْدًا وَلَا

تَقْبِلُوا هُمْ شَهِدًا أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَسِّقُونَ ﴿١٠﴾

„Покиза аёлларни (зинокор деб) бадном қилиб, сүнгра (бу даъволарига) тўртта гувоҳ келтира олмаган кимсаларни саксон дарра уринглар ва ҳеч қачон уларнинг гувоҳликларини қабул қилманглар! Улар фосиқ-иттоатсиз кимсалардир“ [24:4]

إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ أَغَافَلُتِ الْمُؤْمِنَاتِ لِعِنْوَانِ الْأَدْنِيَا وَالْآخِرَةِ وَهُنَّ

عَذَابٌ عَظِيمٌ

„Албатта, (бузук ниятлардан) бехабар, покиза, мүмина аёлларни бадном қыладиган кимсалар дүнёда ҳам, охиратда ҳам лаънатга дүчор бўладилар. Улар учун жуда катта азоб бордир“.

:% r fn < K]% < J5 ! I Z = K :W ; b) 8D DM4 »

! Rd E : % < 1?+ : F 1?+ :: I R% _SW 1E : '2F

«W\%S) W W/a) W Ws2a) ' }K :%| E

Расулуллоҳ ﷺ: «Етти катта гунохдан сақланинглар», дедилар.

«Улар нималар, эй Расууллоҳ?» - деб сўрашди. Дедилар: «Аллоҳга ширк келтириш, сеҳр қилиш, Аллоҳ ҳаром қилган жонни ўлдириш, судхўрлик қилиш, етимнинг молини ейиш, жанг куни орқага қараб қочиш ва бузуқ ниятлардан бехабар покиза мўмина аёлларни бадном қилиш» (муттафақун алайҳ). Ҳадисдаги «муҳсанот»дан мақсад покиза аёллар бўлиб, ҳар бир покиза аёлни бадном қилиш ҳаромдир. Шариат покиза аёлларни бадном қилишдан қайтариш билан ёмон гапларни гапиришга ва одамларнинг номусларига доғ туширишга ўрганган тилларни тийиб қўяди. Токи исломий жамоатда ёмон гаплар тарқалмасин ва ёлғондан туҳмат қилиш ёйилмасин. Бу билан исломий жамоат сақлаб қолинади.

Салбий амалларни бажаришдан қайтарган бу шаръий ҳукмлар исломий жамоатни поклик ва тақво доирасида ўзаро ҳамкорликни амалга оширадиган қилиб қўяди.

Юқорида келтирилган ҳукмлар билан танишган инсон исломий жамоат қандай бўлишини тасаввур этиши ва муслима аёл қандай бўлишини идрок этиши мумкин бўлади. Шунингдек, аёл умумий ҳаётда шариат рухсат берган ишларни бажаришидан ҳеч қандай бузуқлик келиб чиқмаслигини ва ҳеч қандай заарага олиб бормаслигини, балки у умумий ҳаёт учун ва жамоат юксалиши учун зарур эканлигини идрок этиши мумкин бўлади. Шунинг учун мусулмонлар Ислом диёрида ҳам, куфр диёрида ҳам, исломий ўлкада ҳам, файриисломий ўлкада ҳам, мусулмонлар жамоаси ёхуд улардан бошқалар орасида ҳам шариат аҳкомларига риоя қилишлари ҳамда шариат аёл учун бажаришга рухсат берган ишларга киришаверишлари ва бунда бирор заарардан қўрқмасликлари керак. Чунки шариат аҳкомларига амал қилишда аёлни асраш, жамоат учун тараққиёт ва Аллоҳнинг буйруқ ва қайтариқларига итоат этиш мавжуд. Зеро, хусусий ва умумий ҳаётда якка шахс ёки жамоат сифатида инсонга нималар кераклигини шариат яхши билувчидир.

Эркакларнинг аёллар билан турли муаммоларни келтириб чиқарадиган жамланишларини Ислом мана шундай низом билан муолажа қилди. Бу низомдан маълум бўладики, Ислом олиб келган шаръий ҳукмлар бу жамланишдан пайдо бўладиган бузуқликнинг олдини олишга, поклик ва тақвога, жиддийлик ва фаолиятга тўла бўлган эзгуликни жалб қилишга кафилдир. Бу низом инсон тинч яшайдиган, қалби хотиржам бўладиган, турмуш ташвишларидан ором оладиган хусусий ҳаётни таъминлаб беради. Жамоат ўз ҳаётида муҳтоҷ бўладиган баҳт-саодат ва фаровонликни жамоат учун самарали, жиддий ва етарли таъминлаб беради. Мазкур

ҳукмлар ижтимоий низомнинг бир бўллагидир. Чунки у эркак ва аёл ўртасидаги жамланишни тартибга солади. Аммо бу жамланишдан пайдо бўладиган алоқалар ва ундан келиб чиқадиган муаммолар ижтимоий низомнинг яна бир бўлаги бўлиб, у ўйланиш, талоқ, фарзандлик, нафақа ва шулар кабилардан иборат. Ушбу ўйланиш, талоқ ва шуларга ўхшаш аҳкомлар шахснинг шахс билан бўладиган алоқасини тартибга соладиган жамият низомларидан ҳисоблансада, улар аслида эркак ва аёл ўртасида ҳосил бўладиган жамланишдан пайдо бўлган. Шунинг учун бу ҳукмлар асослари ва пайдо бўлиши жиҳатидан ижтимоий низом доирасида баҳс қилинади. Тафсилотлари ва тармоқлари жиҳатидан эса улар жамият низомларининг бир бўлаги бўлгани учун муомалалар бобида баҳс қилинади.

НИКОХ

Эркаклар ва аёлларнинг жамланишидан уларнинг манфаатларига ва улар яшайдиган жамоатнинг манфаатига тааллуқли бўлган алоқалар пайдо бўлади. Бу алоқалар жамиятда савдо-сотиқ, ижара, ваколат ва шунга ўхшаш ишлар учун жамланишдан пайдо бўладиган муаммолардан бошқадир. Зеҳнга дарҳол «Бу алоқалар никоҳдан иборат», деган фикр келади. Аслида эса никоҳ бу алоқаларнинг бири бўлиб, улар уйланишдан бошқа масалаларни ҳам ўз ичига олади. Шу туфайли жинсий жамланиш нав гаризасининг ягона кўриниши эмас. Балки унинг кўринишларидан биридир. Зеро, нав гаризасининг жинс туфайли жамланишдан бошқа кўринишлари, яъни оналик, оталик, ака-укалик, фарзандлик ва қариндош-уруглик каби кўринишлари ҳам мавжуд. Шунга кўра, эркаклар ва аёлларнинг жамланишидан пайдо бўладиган алоқалар никоҳни ўз ичига олгани каби оналик, оталик ва ҳоказоларни ҳам қамраб олади. Ижтимоий низом никоҳ билан бир қаторда уларни ҳам ўз ичига олади. Шариат никоҳга доир аҳкомларни олиб келганидек, оталик, оналик ва фарзандликка алоқадор аҳкомларни ҳам олиб келган.

Бироқ, никоҳ бу алоқаларнинг асоси бўлиб, барчаси ундан келиб чиқади. Агар никоҳ амалга ошмаса оталик, оналик, фарзандлик ва бошқа масалалар ҳам юзага келмайди. Шунга кўра, никоҳ мазкур алоқаларнинг асосидир. Уларнинг ҳаммаси тартиб жиҳатидан никоҳдан келиб чиқади. Тўғри, эҳтиёжни ҳис қилиш бу эҳтиёжни қондиришга табиий ундейди. Масалан, жинсий эҳтиёжни ҳис қилиш жинсий қўшилишга ундейди. Фариза эса жинсий жамланиш кўриниши ҳаракатга келиши туфайли қондиришни талаб қилганидек, оналик ва фарзандлик кўринишларининг ҳаракатга келиши оқибатида ҳам қондиришни талаб қиласди. Чунки уйланиш ҳам, оналик ҳам, бошқалари ҳам нав гаризасининг кўринишлари ва унинг туйғуларидир. Уларнинг ҳар бири ҳақидаги тушунча билан биргаликда унинг воқелигидан майл-хоҳиш пайдо бўлади ва бу ҳолат ҳар бирида юз беради.

Никоҳ - эркаклик ва аёллик алоқаларини, яъни эркак ва аёл ўртасидаги жинсий жамланишни ўзига хос бир низом билан тартибга солишдир. Бу хос низом эркаклик ва аёллик алоқаларини муайян шаклда тартибга солиши ва унинг натижаси фақат насл қолдириш бўлиши лозим. Бу низом орқали инсон нави кўпаяди ва оила вужудга келади ҳамда унинг асосида хос ҳаёт тартибга солинади.

Ислом уйланишга тарғиб этган ва унга буюрган. Ибн Масъуд
дан Расулуллоҳ ﷺнинг шундай деб айтганлари ривоят қилинади:

‘S + : S%b~A+’%y!@)& “D ‘h%j OEJ :€ m m !»
 «٤ : !٪: ی٪ & ۸۰ ! :y \$)%

«Эй ёшлар жамоаси, сизлардан ким боатга қодир бұлса, уйлансин. Чунки у күзни тұсгувчи ва авратни сақлагувчидир. Кимки қодир бўлмаса, рўза тутсин. Чунки у унинг учун (тойилишдан) сақловчидир» (муттафақун алайҳ). Қатода Ҳасандан, Ҳасан Самурадан ривоят қиласы:

«۱۱۱ تب گـ رو۲ *+»

«Набий ﷺ тарки дунёчиликдан қайтарғанлар». (Аҳмад ривояти). Қатода қўйидаги оятни ўқиди:

﴿وَلَقَدْ أَرْسَلْنَا رُسُلًا مِّنْ قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ آزْوَاجًا وَذُرَيْةً﴾

„Дарҳақиқат, сиздан илгари ҳам (күп) пайғамбарлар юборғанмиз ва уларга жуфтлар ва зурриётлар берғанмиз“ [13:38]

Тарки дунёчиликнинг маъноси никоҳдан узилиб, ибодатга берилиб кетишидир. Абу Ҳурайра Пайғамбар ﷺдан ривоят қиласы:

:b% !)+V! !t%W :% 1DJ R%Vzv@) : 'EGT % BT N' 30\o

«{ X} V! !C(h@)

«Уч тоифа одамларга ёрдам бериш Аллоҳнинг зиммасидаги ҳақидир: Аллоҳ йўлида жиҳод қилиш учун чиққан шахс, гуноҳдан пок юришни хоҳлаб никоҳланаётган шахс ва битим шартини адо қилишни хоҳлаётган мукотаб (озод бўлишга битим тузган қул)». (Ҳоким ва ибн Ҳиббон ривояти).

Ислом бокира, серпушт ва диндор аёлларга уйланишга тарғиб қилган. Анасадан ривоят қилинади: Пайғамбар ﷺ оила қуришга буюриб, тарки дунёчиликдан қаттиқ қайтариб дедилар:

«% % !{ D 'h ^Wh' R@&:X) X X) 4l@»

«Мехрли, серпушт аёлларга уйланинглар. Чунки мен қиёмат куни пайғамбарлар ҳузурида сизларнинг кўплигингиз билан фахрланаман». Маъқал ибн Ясордан ривоят қилинади:

:V% 6 :<a4 C U H CDe+R@=<;& R@W B 345 { 4»

X) X X) 4l@=<;& n%n Y(+lo:Y W Gn Y(+loI =< K] 4l@{&

« h ^Wh' R@&

«Бир киши Пайгамбар ﷺ ҳузурларига келиб деди: «Мен наасабли, чиройли, лекин тұғмайдын аёлни топдым. Үнга уйланаверайми?». Пайгамбар ﷺ: «Йүқ», дедилар. У одам иккінчи марта келиб сұраганида ҳам Пайгамбар ﷺ уни қайтардилар. Учинчі марта келганида: «Мәхрли, серпушт аёлга уйланнинглар. Мен сизларнинг кўплигингиз билан фахрланаман», дедилар. (Абу Довуд ривояти). Жобир Пайгамбар ﷺдан ривоят қиласы: «Расулуллоҳ:

«Лю\(\ \%\(\ \) С4!@ \Z < ;& : \#0< K] \#0 + \) С4!@ ' 4 !»

«Эй Жобир, бокираға уйланнингми ёки жувонгами?», дедилар. Жобир: «Жувонга», деди. Шунда Расулуллоҳ ﷺ: «Бокираға уйланмабсанда, сен унинг вақтини (ҳазилмутойиба билан) чоғ қиласардинг, у ҳам сенинг вақтингни чоғ қиласар эди», дедилар (муттафақүн алайҳ). Абу Ҳурайра Пайгамбар ﷺдан ривоят қиласы:

« > Sj & : W% : %av% : D 2% : %a%-8 5} "+ a) thW»

« ^ V! C (

«Аёлга тўрт нарса учун уйланилади: моли, насл-наасаби, жамоли ва дини учун. Сен диндорини танла, барака топасан» (муттафақүн алайҳ). Демак, эркак киши уйланадын аёлининг онаси ва амма-холалари қандай аёл эканини суриштириб, бокира, серпушт бўлиб танилганини танлашга ҳамда диндор аёлни ва нафсини поклаш учун чиройлигини танлашга тарғиб қилинган. Шунингдек, насл-наасаби бўлган, яъни фазилат, тақво ва улуғликда танилган аёлни танлашга тарғиб қилинган. Лекин бу шарт дегани эмас. Балки шу асосда танлаш яхшироқ ва афзалроқdir. Бироқ, эркак киши ўзи рози бўладиган хотинни танлаши ва аёл ҳам ўзи рози бўладиган эрни танлаши мумкин.

Энди эр ва хотин ўртасидаги тенглик масаласига келсак, шариатда унинг ҳеч қандай асоси йўқ. У фақат ёлғон ҳадисларда келган. Қуръони Карим ва сахиҳ ҳадислар унга қарши туради. Ҳар бир муслима ҳар қандай муслимнинг тенгидир ва ҳар бир муслим ҳар қандай муслиманинг тенгидир. Эркак ва аёл ўртасида молдунёда, ҳунарда, насл-наасабда ёки бошқа жиҳатлардан фарқлар бўлишининг ҳеч қандай қиймати йўқ. Шунга кўра, кўча супурувчининг ўғли амирул-мўмининнинг қизига тенг ва сартарошнинг қизи амирнинг ўғлига тенг. Барча мусулмонлар бир-бирларига тенгдирлар. Аллоҳ Таоло дейди:

إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتَقْنِكُمْ

„Албатта, сизларнинг Аллоҳ наздиаги энг хурматлирогингиз тақвадоррогоғингиздир“.

Пайғамбар ﷺ Қурайш зодагонларидан бўлган аммаларининг қизи Зайнаб бинти Жаҳшни Зайд ибн Ҳорисага никоҳлаганлар. Ваҳоланки, Зайд озод қилинган қул эди. Абдуллоҳ ибн Бурайда отасидан ривоят қиласиди: «Бир қиз Расулуллоҳ ﷺнинг ҳузурларига келиб: «Отам акасининг ўғлининг мавқеини кўтариш учун мени унга турмушга берди», деди. Шундан сўнг қизга ихтиёр берилди. Қиз: «Мен отам қилган ишга ижозат бердим. Лекин мен ихтиёр оталарнинг қўлида эмаслигини аёлларга билдириб қўйишни истадим», деди». (Ибн Можа ривояти). Қизнинг «мавқеини мен туфайли кўтариш учун», деган сўзининг маъноси акасининг ўғлининг шаъни менга уйлантириши туфайли кўтарилади, демакдир. Бу яна англатадики, отаси қизининг розилигисиз уни эрга берган. Қиз амакисининг ўғли уни тенг эмаслиги учун эмас, балки ўзи рози эмаслиги туфайли уни ўзига уйланишга нолойиқ деб топган. Абу Ҳотим Мазанийдан Расулуллоҳ ﷺнинг шундай деб айтганлари ривоят қилинади:

X & " 5} R%3% h() :Y 2%&'; ; :W%* u (?(+ »
'; ; :W%* u (?{ 4 =K]%&* ?)* :% < J5 != K I#D?
«U I " \o Y 2%&

«Агар ҳұзуриңгизга дини ва хұлқидан сизлар рози бұладиган киши келса, уни никоқлаб құйинглар. Агар шундай құлмасанглар, ер юзида фитна ва катта фасод бұлади», дедилар. «Әй Расулуллох, агар унинг тенги бұлмаса ҳамми?», дейишишганда: «Агар сизнің ҳұзуриңгизга дини ва хұлқидан сизлар рози бұладиган киши келса, уни никоқлаб құйинглар», деб уч марта айтдилар». Термизий бу ҳадисни Абу Ҳурайрадан ҳам ривоят қылған. Унинг лафзы құйидагича:

" 5} R%3!% h() Y 4F@&'; ; :!%* u (h c0, »
«^! T X &

«Агар дини ва хулқидан сизлар рози бўладиган киши сизларга совчи юборса, уни уйлантириб қўйинглар (қизларингизни беринглар). Агар шундай қилмасангиз, ер юзида фитна ва катта фасод бўлади». Бу ҳадис бошқа йўллар

билин ҳам ривоят қилингандай. Абу Ҳурайрадан ривоят қилинади: «Абу Ҳинд Пайғамбар нинг бошларининг тела қисмидан қон олди. Шунда Расууллоҳ :

«% 2MG WE + 2MG u RW !»

«Эй Бани Баёза, Абу Ҳиндни уйлантириб қўйинглар ва унинг қизларига уйланинглар», дедилар». (Ҳоким ривояти). Ҳанзала ибн Абу Суфён Жамаҳий онасидан ривоят қиласи: **«Абдурраҳмон ибн Авғанинг синглиси Билолнинг хотини эди».** (Доруқутний ривояти). Бу далиллар эр-хотиннинг ўртасида тенглик бўлишининг эътибори ва ҳеч қандай қиймати йўқлигини очиқ баён қиласи. Ҳар бир аёл бирор эркакнинг ўзига эр бўлишига рози бўлса, унга ўзининг розилиги билан турмушга чиқади. Шунингдек, ҳар бир эркак бирор аёлнинг ўзига хотин бўлишига рози бўлса, унга уйланаверади, тенгликнинг ҳеч бир эътибори йўқ. Ибн Умар Пайғамбар дан ривоят қиласи:

«^V ↑W :14 %45 :R2%R : D% K ~ D% '' ; {SP+E } »

«Араблар бир-бирларининг тенгидирлар. Қабила қабиланинг, маҳалла маҳалланинг, киши кишининг тенгидир. Илло тўқувчи ва қон оловчи (уларнинг тенги әмас)» ҳадиси асоси йўқ ва ботил ҳадисдир. Ибн Абу Ҳотим бу ҳадис ҳақида отасидан сўраганида, отаси: «мункар», деган. Ибн Абдулбэр: «Бу мункар, тўқима ҳадис», деган. Баззор Муоздан ривоят қиласи:

« ~ {SP+ '' ; R% a) : ~ {SP+ '' ; E } »

«Араблар бир-бирларига тенгидир. Озод қилинган қуллар бир-бирларининг тенгидир», деган ҳадиснинг исноди заиф. Энди Барира ҳақидаги ҳадисга келсак: Пайғамбар Барира озод қилинган вақтда унга:

«` 5 E, & W % ' , ' NET VK»

«Сен билан бирга никоҳинг ҳам озод бўлди, ўзинг танла», дедилар. (Бу ҳадисни Доруқутний Оиша дан ривоят қиласи). Бу ҳадис тенгликка далолат қиласи. Чунки унинг эри қул бўлган. Агар қулга турмушга чиқсан чўри озод қилинса, унга қулнинг зиммасида қолиш ёки никоҳини бузиш ихтиёри берилади. Унда тенгликка далолат йўқ. Бариранинг эри қул бўлганига далил Қосим Оишадан қиласи: Барира қулнинг хотини бўлган. Оиша уни озод қиласи, Расууллоҳ унга:

«%S()+E)% * :W) >Z C2(Wba()+E)% * & 75 E, »

«Ўзинг танла, хоҳласанг бу қулнинг хотини бўлиб қолгин, хоҳласанг у билан ажрашгин», деб айтганлар. (Аҳмад ривояти). Муслим Урвадан, у Оишадан ривоят қиласи: «Барира озод қилинди, унинг эри қул эди. Расулуллоҳ ғунга ихтиёр бердилар. Агар унинг эри ҳур бўлганда эди, Барирага ихтиёр бермаган бўлар эдилар». (Муслим ривояти). Қўйидаги:

«**{%} % 17 4F@ :{S?} % {W 2M }** »

«Ўзларингизга тенг аёлларгагина уйланинглар ва аёлларни ўзларингизга яқин одамларгагина узатинглар» ҳадиси асоси йўқ, заиф ҳадисдир.

Юқорида келтирилган фикрларга кўра, тенглик лозимлигига далил бўладиган нусуснинг йўқлиги маълум бўлди. Тенглик ҳақида гапирувчилар келтирган нусуслар эса ботил нусуслар ёки уларни бирор жиҳатдан далил қилиб келтириб бўлмайди. Тенгликни шарт қилиш Расулуллоҳ ғунинг қўйидаги сўзларига зид келади:

«**7)E RWTBTR %1, & »**

«Арабнинг ажамдан ҳеч қандай афзаллиги йўқ, магар бўлса тақво биландир». (Аҳмад ривояти). Шунингдек, Қуръоннинг қатъий матнига ҳам зид келади. Аллоҳ Таоло дейди:

﴿إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتَقْنَعُكُمْ﴾

„Албатта, сизларнинг Аллоҳ наздидаги энг ҳурматлирогингиз тақвадоррогоғингиздир“. [49:13]

Турли динда бўлиш масаласи эса тенглик баҳси эмас, балки мусулмонларнинг ғайримусулмонларга уйланишлари ҳақидаги баҳсdir. Унинг баёни қўйидагича. Аллоҳ Субҳонаҳу ва Таоло муслимга аҳли китобдан бўлган яхудий ёки насроний аёлга уйланишга рухсат берган. Аллоҳ Таоло дейди:

﴿الَّيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمُ الظَّبَابُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أَوْتُوا الْكِتَابَ حَلًّا لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حَلًّا لَهُمْ وَالْحَسَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْحَسَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أَوْتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا أَتَيْتُمُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرُ مُسَفِّهِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَحْدَانٍ﴾

„Бугун сизлар учун барча покиза нарсалар ҳалол қилинди. Китоб берилган кимсаларнинг таомлари сизлар учун ҳалолдир ва сизларнинг таомларингиз улар учун ҳалолдир. Қачонки зино қилмай ва яширин ўйнаш тутмай, маҳрларини бериб уйлансангиз, сизлар учун мўминалар орасидан ўзларини ҳаромдан сақлаган аёллар ва

сизлардан илгари китоб берилган кимсалардан бўлган, ўзларини ҳаромдан саклаган аёллар ҳам ҳалолдир“. [5:5]

Демак, китоб берилган кимсалардан бўлган покиза аёллар мусулмонлар учун ҳалол эканлигини оят очиқ баён қилияпти. Мусулмон киши бу оятга амал қилган ҳолда китобий аёлга уйланиши жоиз. Зеро, китоб берилган кимсалардан бўлган покиза аёллар мусулмонлар учун ҳалол эканлиги зикр қилиб ўтилди. Яъни, уларга уйланишингиз сизлар учун ҳалол. Аммо муслима аёл китобий кишига турмушга чиқиши эса шаръан ҳаром бўлиб, асло мумкин эмас. Агар никоҳ қуришган бўлса, у қонуний кучга эга бўлмаган ботил никоҳ бўлади. Муслима аёлнинг китобий кишига турмушга чиқишининг ҳаромлиги Куръонда очиқ айтилган. Аллоҳ Таоло дейди:

﴿يَأَيُّهَا الَّذِينَ إِمْنَوْا إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحْلِلُونَ هُنَّ﴾

„Эй мўминлар, қачон сизларга мўминалар ҳижрат қилиб келсалар, сизлар уларни (яъни уларнинг иймонларини) имтиҳон қилиб кўринглар. Аллоҳ уларнинг иймонларини жуда яхши билгувчиdir. Бас, агар сизлар уларнинг (ҳақиқий) мўмина эканликларини билсангизлар, у ҳолда уларни кофирларга қайтарманглар! У мўминалар (кофирлар) учун ҳалол эмас ва у (кофир)лар (мўминалар) учун ҳалол эмасди“.

[60:10]

Бу нусусда фақат битта маънодан бошқасининг эҳтимоли йўқ. У ягона маъно шуки, муслима аёл кофирлар учун ҳалол бўлмайди ва кофирлар ҳам муслима аёллар учун ҳалол бўлмайдилар. Эрнинг кофир бўлиши у билан муслима аёл ўртасидаги никоҳни қонуний тусга киритмайди. Аллоҳ Таоло дейди:

﴿فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ﴾

„Бас, агар сизлар уларнинг (ҳақиқий) мўмина эканликларини билсангизлар, у ҳолда уларни кофирларга қайтарманглар!“ [60:10]

Оят кофирлар сўзини ишлатиб, мушриклар сўзини ишлатмади. Токи «кофирлар» сўзи барча кофирни ўз ичига олсин, улар мушрик бўладими ёки аҳли китоб бўладими, барчасига умумий бўлсин. Аҳли китоб бўлган насроний ва яхудийнинг кофир эканлиги Куръон нусусларида очиқ айтилган. Аллоҳ Таоло дейди:

﴿مَا يَوْدُدُ الَّذِيْتَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَبِ وَلَا الْمُشْرِكِينَ أَنْ يُنَزَّلَ عَلَيْكُمْ مِنْ خَيْرٍ مِنْ رِبِّكُمْ﴾

„На аҳли китоблардан бўлган кофирлар ва на мушириклар сизларга Парвардигорингиз тарафидан бир яхшилик тушишини истамайдилар“.

﴿إِنَّ الَّذِيْنَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَبُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكُفُرُ بِبَعْضٍ وَبُرِيدُونَ أَنْ يَتَخَذُوا بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا﴾ اُولَئِكَ هُمُ الْكَفَرُونَ حَقًّا وَأَعْتَدْنَا لِلْكَفَرِيْنَ عَذَابًا مُهِيْبًا﴾ [2:105]

„Албатта, Аллоҳ ва пайгамбарига ишонмайдиган, Аллоҳ билан пайгамбарларининг ораларини ажратишни истайдиган (яъни Аллоҳга ишониб, пайгамбарларини инкор қиласидиган) ва «айрим пайгамбарларга ишонамиз, айримларига ишонмаймиз», дейдиган ҳамда ора йўлни тутишини истайдиган кимсалар - ана ўшалар ҳақиқий кофирдирлар. Бундай кофирлар учун хор қилгувчи азобни тайёрлаб қўйганмиз“. [4:150-151]

Аҳли китоб Муҳаммад ғунинг пайғамбарликларига иймон келтирмайди. Демак, улар кофирлардир. Аллоҳ Таоло дейди:

﴿لَقَدْ كَفَرَ الَّذِيْنَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيْحُ ابْنُ مَرْيَمَ﴾

„«Аллоҳ - Масийҳ ибн Марямдир», деган кимсаларнинг кофир бўлганларни аниқдир“.

﴿لَقَدْ كَفَرَ الَّذِيْنَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَالِثُ ثَلَاثَةٍ﴾

„«Аллоҳ учтанинг (яъни Аллоҳ, Марям, Ийсонинг) биридир», деган кимсалар ҳам аниқ кофир бўлдилар“.

﴿لَمْ يَكُنِ الَّذِيْنَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَبِ وَالْمُشْرِكِينَ مُفَكِّرِيْنَ حَتَّىٰ تَأْتِيْهِمُ الْبِيْتَةُ﴾

„Аҳли китобдан ва мушириklардан бўлган кофир кимсалар то уларга очиқ хужжат келгунича (куфрдан) ажрагувчи бўлмадилар“.

﴿إِنَّ الَّذِيْنَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَبِ وَالْمُشْرِكِينَ﴾

„Албатта, аҳли китобдан ва мушириklардан бўлган кофир кимсалар...“.

﴿ هُوَ الَّذِي أَخْرَجَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لِأَوْلَى الْحَشَرِ ﴾

„У аҳли китоблардан кофир бўлган кимсаларни биринчи тўплашидаёқ ўз диёрларидан ҳайдаб чиқарган зотдир“. [59:2]

﴿ إِلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نَافَقُوا يَقُولُونَ لَا حَوْنِيهِمُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ ﴾

„(Эй Мұхаммад), мунофиқ кимсалар ўзларининг аҳли китоблардан бўлган кофир биродарларига: «Сизларга ёрдам берурмиз», дейишларини кўрмадингизми?“ [59:11]

Ушбу оятлардан маълум бўляптиki, аҳли китоб Қуръоннинг очиқ ойдин баён қилишига кўра кофиirlардир. «Кофиirlар» сўзи уларни ҳам ўз ичига олади. Шунга биноан Аллоҳнинг қуидаги сўzlари:

﴿ إِنَّ عِلَمَتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حَلُّ هُنْ وَلَا هُنْ سَخْلُونَ هُنَّ ﴾

„Бас, агар сизлар уларнинг (ҳақиқий) мўмина эканликларини билсангизлар, у ҳолда уларни кофиirlарга қайтарманглар! У мўминалар (кофиirlар) учун ҳалол эмас ва у (кофир)лар (мўминалар) учун ҳалол эмасдир“. [60:10]

- очиқ баён қиляптиki, муслима аёл аҳли китобдан бўлган кишига турмушга чиқиши асло мумкин эмас. Чунки аҳли китоб аниқ кофиirdирлар.

Мажусийлар, бутпарамастлар, юлдузларга сигинувчилар ва шу каби мушриклар эса аҳли китоб эмаслар. Улар билан турмуш куриш мутлақо мумкин эмас. Шунга кўра, мусулмон эркак мушрика аёлга ўйланиши ва муслима аёл мушрик эркакка турмушга чиқиши асло мумкин бўлмайди. Қуръоннинг қатъий нусусларида бу ҳақда очиқ айтилган. Аллоҳ Таоло дейди:

﴿ وَلَا تَنِكِحُوا الْمُشْرِكَتِ حَتَّىٰ يُؤْمِنَ وَلَا مَةٌ مُؤْمِنَةٌ حَيْرٌ مَنْ مُشْرِكَةٌ وَلَوْ أَعْجَبْتُكُمْ وَلَا ﴾

﴿ تُنِكِحُوا الْمُشْرِكِينَ حَتَّىٰ يُؤْمِنُوا وَلَعَدْدُ مُؤْمِنٍ حَيْرٌ مَنْ مُشْرِكٌ وَلَوْ أَعْجَبْكُمْ ﴾

„То иймонга келмагунларича мушрика аёлларга уйланмангиз! Шубҳасиз, озод мушрика аёлдан - гарчи у сизга ёқса-да - иймонли ҷури яхшироқдир. То иймонга келмагунларича мушрик эрларни (қизларингизга) уйламангиз! Шубҳасиз, озод мушрикдан - гарчи у сизга ёқса-да - иймонли кул яхшироқдир“. [2:221]

Бу оятдан фақат битта маъно, яъни мусулмон эркакнинг мушрика аёлни ўз никоҳига олиши ҳамда муслима аёлнинг мушрик эркакка никоҳланиши қатъий ҳаром эканлиги тушунилади. Агар шунга ўхшаш никоҳ содир бўлса, у қонуний кучга эга бўлмаган ботил никоҳ бўлади. Ҳасан ибн Мұхаммаддан ривоят қилинади:

:W 1N J+ a& \J\$ B Z TV! vZ < V B % < 'J5 C?9
P3+ : thW 32 : 1?/()+R% !@v) % T C u

«Расууллоҳ Ҳажар мажусийларини Исломга даъват қилиб уларга хат ёздилар. Улардан ким Исломга кирса, ундан Исломини қабул қилдилар, кимки Исломга кирмаса, жизя тўлайдиган ва унинг (сўйган жонлиги) ейилмайдиган ва унга (муслима) аёл никоҳланмайдиган бўлди». (Байҳақий ривояти).

Юқоридагилардан кўринадики, шариат уйланишга ундаш ва унга тарғиб этиш билан кифояланмади, балки мусулмонга қандай аёлга уйланиши жоизлигини ва муслима аёлга қандай эркакка турмушга чиқиши жоизлигини ҳамда ҳар иккисига турмуш қуришлари ҳаром қилинган кишиларни баён қилиб берди. Шу билан бирга уйланишни хоҳлаётган кишиларга ўз жуфтида бўлиши мақтовга сазовор бўлган сифатларни ҳам баён қилди. Бироқ, у аёл бошқа кишининг хотини ёки идда сақлаётган бўлмаслигини шарт қилди. Чунки никоҳнинг шарти - аёлнинг никоҳ ва иддадан холи бўлмоқлигидир.

Аммо ҳали никоҳ битими тузилмаган, унаштирилаётган аёл масаласига келсак, унга қаралади. Агар у ёки унинг валийси совчи қўйган кишининг таклифини қабул қилган бўлса ёки ўзининг валийсига очиқ ёки ишора билан таклифни қабул қилишга ёхуд унга турмушга беришга рухсат берган бўлса, унга совчи қўйган шахсадан бошқасининг бу аёлга совчи қўйиши ҳаром бўлади. Бунга далил Уқба ибн Омир Расууллоҳ Ҳадан ривоят қилган қўйидаги ҳадисдир:

B T C06! :%+ 8 B T j W)+ %@)%@! \& %@) ' + '%@) »
«5>! B E %%+@D%

«Мўмин мўминнинг биродаридир. Мўмин ўз биродари савдосининг устидан савдо қилиши ва биродари ташлаб кетмагунча у совчи қўйган жойга совчи қўйиши ҳалол эмас». (Муслим ривояти). Абу Ҳурайра Пайғамбар Ҳадан ривоят қилади:

«' E + tW B E %%+@D% B T 14! C06! »

«Киши - ўз биродари совчи қўйган аёлни никоҳлаб олгунча ёки тарқ қилмагунча у аёлга совчи қўймайди». (Бухорий ривояти). Агар совчи қўйилган аёл совчи қўйган кишини рад қилса ёки ҳали унга жавоб қайтармаган бўлса ёхуд у ҳақида суриштира бошласа, ушбу ҳолларда бошқа киши унга совчи қўйиши жоиз

бўлади ва у аёлга бирор киши совчи қўйған деб эътибор қилинмайди. Бунга далил Фотима бинти Қайс ривоят қилган ҳадис: «Мен Пайғамбар ғанинг ҳузурларига келиб, менга Муовия билан Абу Жаҳм совчи қўйишаётганини айтдим. Шунда Расулуллоҳ ға:

RABIU :%WT TYST 8, ! \& 4 ' + |+ :: < ^ ፩ & ! ' |+»
«V!Q J+

«Муовия - мол-мулки йўқ камбагал, Абу Жаҳм эса таёгини елкасидан қўймайди (яъни қаттиққўл). Сен Усома ибн Зайдга турмушга чиқ», дедилар». (Муслим ривояти). Пайғамбар ғана Муовия билан Абу Жаҳмнинг оғиз очгани ҳақида хабар қилинганидан кейин Усома учун унинг қўйини сўрадилар.

Агар аёлга совчи қўйилган бўлса, уни қабул қилиш ёки рад этиш фақат унинг ҳаққи бўлиб, валийларидан бирон кишининг бунга ҳаққи йўқ. Ҳамда ўзининг рухсатисиз бирор киши уни турмушга бериши ёки уни никоҳдан қайтариши мумкин эмас. Ибн Аббос Расулуллоҳ ғдан ривоят қиласиди:

« (a€ Ø \$ ѢG R%*]E ('h) : F% % \$ ѢW N +C fn »

«Жувон ўзига валийсидан кўра ҳақлироқ. Бокирадан рухсат сўралади. Унинг рухсати жим туришидир» (Муслим ривояти). Абу Ҳурайрадан ривоят қилинади: «Расулуллоҳ ға дедилар:

Q ? -% < Ѣ5 != K I*]E (B E 'h) -]E (B E 'f) thW »
«Ch ()*+=< K Ø

«Бевадан маслаҳат сўралмагунча, бокирадан эса рухсат сўралмагунча улар никоҳ қилинмайди». «Эй Расулуллоҳ, у (қиз)нинг розилиги қандай бўлади?» - деб сўрашганда: «Сукут қилиши», деб жавоб бердилар» (муттафақун алайх). Ибн Аббосдан ривоят қилинади: «Бир қиз Расулуллоҳ ғанинг ҳузурларига келди ва отаси уни мажбуран турмушга бераётганини айтди. Шунда Пайғамбар ға ихтиёрни унинг ўзига бердилар». (Абу Довуд ривояти). Хансо бинти Хаззом ал-Ансорийдан ривоят қилинади: «Отаси уни эрга берди, ваҳоланки у жувон эди. У бу ишни ёқтирмади. Кейин Расулуллоҳ ғанинг ҳузурларига келганда, унинг никоҳини бекор қилдилар». (Бухорий ривояти). Бу ҳадислар аёл турмушга рози бўлмагунча никоҳ никоҳ бўлмаслигига очиқ далилдир. Агар у бу никоҳни рад этса ёки ўзи мажбуран турмушга чиқса, битим бекор бўлади. Агар қароридан қайтса ёки рози бўлса, никоҳ никоҳ

бўлаверади.

Қуръон совчи келган вақтда аёлни турмушга беришдан тўсишни тақиқлаган. Аллоҳ Таоло дейди:

﴿فَلَا تَعْضُلُوهُنَّ أَن يَنْكِحُنَّ أَزْوَاجَهُنَّ إِذَا تَرَضُوا بِيَنْتَهِمْ بِالْعَرُوفِ﴾

„Бас, уларни ўзаро яхшилик билан келишишган бўлсалар, эрларига қайта никоҳланишдан тўсманг!“ [2:232]

Маъқал ибн Ясордан ривоят қилинган саҳих ҳадисга кўра: «Мен синглимни бир кишига турмушга бердим. Кейин уни талоқ қилди. Иддаси тугаган вақтда яна қўлини сўраб келди. Шунда мен унга дедим: «Синглимни сенга турмушга бердим ва сени фойдалантиридим ва ҳурмат қилдим. Кейин сен уни талоқ қилдинг. Сўнг келиб унинг қўлини сўрайapsan. Аллоҳга қасамки, у сенга ҳеч қачон қайтмайди». У безарар киши эди. Аёл ҳам унга қайтишни хоҳларди. Кейин Аллоҳ Таоло ушбу оятни нозил қилди. „Бас, уларни тўсманг!“. [2:232]. «Энди никоҳлаб бераман, эй Расулуллоҳ?», дедим ва унга никоҳлаб бердим». Бошқа бир ривоятда эса: «**Қасамимга каффорат бердим ва синглимни унга никоҳлаб бердим**», дейилган. (Бухорий ривояти). Тўсишнинг маъноси - аёл турмушга чиқаришларини талаб қилган вақтда уни турмушга чиқармаслик. Бу иш ҳаром бўлиб, уни қилган киши фосиқдир. Аёлни турмушга чиқишдан ман этган ҳар бир киши бу иши учун фосиқ бўлади. Фуқаҳолар ҳам тўқинлик қилиш билан киши фосиқ бўлишини баён қилишган. Қачон аёлга турмушга чиқиш таклиф қилинса ёки турмушга чиқишни ўзи талаб қилса, қандай йўл тутиш - рози бўлиш ёки рад этиш ёлғиз унинг ихтиёрида бўлади.

Қачонки эркак билан аёл турмуш қуришга келишишса, никоҳ битимини тузишлари керак. Зеро, никоҳ фақат шаръий битим билангина никоҳ бўлади. Улар бир-бирларидан баҳраманд бўлишлари ҳалол бўлиши учун ва никоҳ аҳкомлари кучга кириши учун никоҳ шариат аҳкомларига мувофиқ тузилган шаръий битим билангина ҳақиқий никоҳ бўлади. Модомики бундай битим бўлмас экан, гарчи эркак ва аёл узоқ муддат бирга яшаган бўлсалар ҳам, никоҳлари никоҳ бўлмайди. Шунга биноан, ошиқ-маъшуқларнинг эр-хотинлар қўшилгандек қўшилишлари никоҳ деб эътибор қилинмайди, балки зино ҳисобланади. Ҳамда икки эркакнинг ўзаро бирга яшашга келишиб жамланиши ҳам никоҳ деб ҳисобланмайди, балки баччавозлик деб эътибор қилинади.

Маданий (фуқаролик) никоҳ эса ўзаро бирга яшашга, ажралишга ва бунга алоқадор ишларга - нафақа, фойдаланиш

хуқуқи, уйдан чиқиш, аёлнинг эркакка, эркакнинг аёлга итоат қилиши ёки мана шунга ўхшаш ишлар хусусида эркак ва аёл ўртасида тузиладиган иттифоқ (ўзаро келишув)дир. Шунингдек, бу иттифоқда фарзандлик ва ўғил кимга, қиз кимга бўлиши каби ишларга ҳамда бирга яшаш ёки бирга яшамасликка алоқадор мерос, насаб каби ишларга ўзаро келишилган шартлар ва ўз зиммаларига олган масъулиятларга биноан эркак ва аёл келишиб олишади. Шунга кўра, маданий никоҳ қуруқ никоҳ иттифоқи эмас, балки у никоҳни ва унга алоқадор насл-насаб, нафақа, мерос ва бошқа ишларни ҳамда эр-хотиннинг ҳар иккисига ёки улардан бирiga бошқасини тарк этиши жоиз бўладиган ҳолатларни, яъни талоқ масаласини ўз ичига олевчи иттифоқдир. Бу иттифоқ ҳар бир эркакка ҳар қандай аёлга уйланишга ва ҳар бир аёлга ҳар қандай эркакка турмушга чиқишга – улар хоҳлайдиган ҳар бир ишда ўзлари рози бўлган ўзаро келишувга биноан – тўлиқ эркинлик беради. Шунга биноан, бундай маданий никоҳ шаръян жоиз эмас. Унга асло никоҳ иттифоқи сифатида қаралмайди ва никоҳ битими деб ҳисобланмайди. Чунки шаръян унинг ҳеч қандай қиймати йўқ.

Никоҳ шаръий ийжоб ва қабул билан никоҳ бўлади. Ийжоб - битим тузувчилардан бирининг биринчи бўлиб айтган сўзи. Қабул эса битим тузувчилардан бошқа бирининг иккинчи бўлиб айтган сўзи. Масалан, никоҳланаётган аёл уни ўз никоҳига олаётган кишига «Сизга турмуш ўртоғи бўлдим», деб айтса, никоҳига олевчи киши: «Қабул қилдим», дейди ёки аксинча бўлади. Ийжоб ва қабул никоҳ қилинаётгандар ўртасида бевосита бўлганидек, уларнинг вакиллари ўртасида ёки улардан бири билан иккинчисининг вакили ўртасида бўлиши ҳам мумкин. Ийжобда уйланиш ва никоҳланиш лафзининг бўлиши шарт қилинади. Қабулда эса бу шарт эмас. Балки иккинчи томон ўз розилиги ва ийжобни қабул қилганини билдирадиган ҳар қандай сўз билан бу таклифга рози бўлиши шарт қилинади. Ийжоб ва қабул «турмуш ўртоғи бўлдим», «қабул қилдим» каби ўтган замон лафзи билан ёки улардан бири ўтган замон лафзи билан, иккинчиси эса келаси замон лафзи билан бўлиши зарур. Чунки никоҳ битим бўлиб, унда қатъийлик, яъни ўтган замон кўринишидаги лафз ишлатилиши керак. Никоҳ қонуний кучга кириши учун тўртта шарт бор:

Биринчи шарт: Ийжоб ва қабул бир жойда бўлиши, яъни ийжоб содир бўлган мажлисда қабул ҳам содир бўлиши. Агар битим тузувчилар ўша жойда ҳозир бўлсалар шундай бўлади. Агар улардан бири бир шаҳарда, иккинчиси бошқа шаҳарда бўлса ва бири иккинчисига никоҳни таклиф қилиб хат ёсса, хатни олган шахс таклифни қабул қилса, никоҳ қонуний кучга киради. Лекин

бу ҳолатда хатни гувоҳларга ўқиши ёки ўқитиши ва унинг ибораларини уларга эшиттириши ёки уларга «фалончи менинг қўлимни сўраб хат юборди», деб айтиши ва мажлисда ўзини унга топширганлигига уларни гувоҳ қилиши шарт қилинади.

Иккинчи шарт: Битим тузувчиларнинг ҳар бири бошқасининг сўзини эшитиши ва тушуниши, бу сўзлардан никоҳ битимини кўзда тутаётганини билиши керак. Агар эшитмагани ёки тушунмагани сабабли нимани кўзда тутаётганини билмаса, никоҳ қонуний кучга кирмайди. Масалан, эркак киши аёлга «сизга турмуш ўртоги бўлдим» маъносини англатувчи сўзни француз тилида айтса, бу тилни билмайдиган аёл ўзи тушунмасдан туриб, унга ўргатилган сўзни айтса ҳамда аёл ўзи айтган сўздан кўзланган мақсад никоҳ битими эканлигини билмаса, эркак киши унинг таклифини қабул қиласа, никоҳ қонуний кучга кирмайди. Агар аёл ўзи айтган сўздан мақсад никоҳ битими эканлигини билса, никоҳ қонуний бўлади.

Учинчи шарт: Қабул ийжобга зид келмаслиги керак, бу ҳол ийжобнинг ҳаммасида бўладими ёки баъзи ўринларида, барибир.

Тўртинчи шарт: Аёл муслима ёки китобий бўлиши, эркак эса фақат мусулмон бўлиши каби битим қилувчилардан бирининг бошқаси билан турмуш қуришига шариат рухсат берган бўлиши керак.

Агар бу тўрттала шарт битимда топилса, никоҳ қонуний кучга киради. Агар бирор шарт топилмаса, никоҳ қонуний кучга кирмайди ва асос жиҳатидан ботил бўлади. Агар никоҳ қонуний кучга кирса, унинг саҳиҳ никоҳ бўлиши учун унда саҳиҳлик шартлари топилиши керак. Бу шартлар учта:

1. Аёл никоҳ битимига яроқли бўлмоқлиги;
2. Никоҳ фақат валий билан никоҳ бўлади. Аёл ўзи турмушга чиқишга ва бошқасини турмушга беришга, шунингдек турмушга чиқишда валийсидан бошқа кишини вакил қилишга ҳаққи йўқ. Агар шундай қиласа, никоҳи никоҳ бўлмайди;
3. Таклиф ва қабул қилиш чоғида айтилган сўздан мурод - никоҳ битими эканлигини тушунадиган, битим тузувчиларнинг сўзини эшитадиган, ақлли, балофатга етган ва мусулмон бўлган икки гувоҳнинг иштирок этиши. Агар битимда бу шартлар топилса, никоҳ саҳиҳ бўлади. Агар бирор шарт топилмай қолса, у фосид никоҳ бўлади. Никоҳ битими ёзиб қўйилиши ёки тилхат шаклида қайд қилиниши шарт эмас. Балки ёзиладими ёки ёзилмайдими, бундан қатъий назар, эркак ва аёл томонидан никоҳ битимини саҳиҳ битимга айлантирадиган барча шартлар топилган ийжоб ва қабулнинг оғзаки ёки ёзма равишда бўлишининг ўзи кифоя.

Никоҳ - икки шахс ўртасидаги битим бўлгани учун ийжоб ва

қабул билангина ҳақиқиүй битим бўлади. Битимнинг воқелиги шуки, у ийжоб ва қабул билан амалга ошади ва битим бўлади. Энди ийжобда уйланиш ва никоҳланиш сўзларининг шарт қилинишига келсак, бу ҳақда нусус мавжуд. Аллоҳ Таоло дейди:

﴿رَوْجُنَّكَهَا﴾

„Биз сизни унга уйлантиридик“.

[33:37]

﴿وَلَا تَنِكِحُوا مَا نَكَحَ إِبَّاً وُكْمٌ مِّنْ أَنِسَاءٍ﴾

„Оталалингиз уйланган хотинларни никоҳингизга олманг!“ [4:22]

Саҳобалар ҳам шунга ижмо қилишган. Энди ийжоб ва қабул бир жойда бўлиши лозимлигига келсак, жой ҳукми битим ҳолатининг хукмидир. Агар икки томон қабул қилишдан олдин ажралиб кетсалар, ийжоб амалга ошмайди. Зеро, бу ҳолда қабул маъноси ҳосил бўлмайди. Ажралиш туфайли унинг томонидан юз ўгириш вужудга келади. Шунга кўра у қабул қилиш бўлмайди. Шунингдек, никоҳни кесиб қўядиган бирор иш билан машғул бўлиб қолсалар ҳам қабул қилиш юзага келмайди. Чунки қабул қилишдан машғул бўлиб қолгандари туфайли битим тузишдан юз ўгириш бўладилар. Аммо икки томон бир-бирларининг сўзларини эшитиши ва тушуниши, яъни айтилаётган иборадан никоҳ битими кўзда тутилаётганини билиши шартига келсак, шу шарт бажарилсагина таклифга жавоб берилади. Чунки таклиф қилиш битим тузаётган томонлардан бирининг иккинчи томон қабул қилиши учун қилган хитобдир. Агар иккинчи томонга ўз мақсадини билдирамаса, хитоб қилмаган бўлади. Хитоб бўлмаса ўз-ўзидан қабул қилиш ҳам бўлмайди. Бундай ҳолатда ийжоб ҳам, қабул ҳам юзага келмайди. Ийжоб қабулга зид бўлмаслиги керак. Агар қабул қилиш ийжобнинг барча талабларига бўйсунганини ифодаласагина қабул қилиш бўлади. Агар бундай маънони ифодаламаса, ийжобдаги талабларни қабул қилмаган бўлади ва оқибатда қабул қилиш бўлмайди. Энди шариат битим тузаётган томонларнинг бир-бирлари билан никоҳ тузишларига рухсат берган бўлиши шарти қолди. Чунки шариат бирор битимни тақиқлаган бўлса, бу битимни тузиш мумкин бўлмайди.

Булар битимнинг қонуний тусга киришига нисбатан айтилган фикрлар. Энди битимнинг саҳиҳ бўлишига келсак. Агар шариат бирор битимни тузишдан қайтармаган бўлса, битим тузишган бўлади. Агар шариат битимнинг бирор жиҳатини тақиқлаган бўлса, битим ана шу жиҳатдан фосид бўлади, лекин ботил бўлмайди. Аёл никоҳ битими учун яроқли бўлиши керак. Чунки шариат баъзи аёлларни никоҳга олишни, масалан, опа-сингилларни бирга жамлаб

никохга олишни тақиқлаган. Бундай никоҳи ҳаром қилингган аёллар билан тузилган никоҳ битими саҳиҳ бўлмайди. Никоҳ валий иштироки билангина саҳиҳ бўлишига келсак, бунга Абу Мусо ривоят қилган ҳадис далил бўлади. Расулуллоҳ:

«Р% — hG»

«Никоҳ валийнинг иштироки билангина бўлади», дедилар.
(Ибн Ҳиббон ва Ҳоким ривояти). Аёл ўзини турмушга чиқаришга
ва бошқани турмушга беришга ҳамда турмушга чиқишида ўз
валийсидан бошқа одамни вакил қилишга ҳақли эмаслигига Оиша
 Пайғамбар дан ривоят қилган ҳадис далилдир:

«3%о ' hW :3%о ' hW :3%о ' hW F% %) § C2hG"+ ab»

«Ўз валийсининг изнисиз никоҳ қурган аёлнинг никоҳи ботилдир, никоҳи ботилдир, никоҳи ботилдир». (Ҳоким ривояти). Абу Ҳурайра Пайғамбар дан ривоят қиласиди:

« SG yF@ B% RZ G@ *k& : SG "+ a) yF@ : "+ a) "+ a) yF@ »

«Аёл аёлни турмушга бермайди, аёл ўзини ҳам турмушга бермайди. Зинокор аёлгина ўзини-ўзи турмушга беради». Никоҳ битимида икки мусулмон гувоҳ ҳозир бўлиши керак. Қуръон ражъий талоқ қилинган аёлни ўз эрига хотинликка қайтаришда икки мусулмон гувоҳнинг ҳозир бўлишини шарт қилган. Аллоҳ Таоло дейди:

فَإِذَا بَلَغُنَّ أَجْلَهُنَّ فَامْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ أَوْ فَارِقُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ وَأَشْهِدُوا ذَوِي عَدْلٍ

مِنْكُمْ

„Энди қачон (тaloқ қылган аёлларингизнинг идда) муддатлари битиб қолса, бас, уларни яхшилик билан олиб қолинглар (яъни, қайта никоҳларингизга олинглар) ёки яхшилик билан ажрашинглар. Ва (ярашиб олиб қолаётган ёки ажрашиб кетаётган чоғларингизда) ўзларингиздан бўлган икки адолат соҳибини гувоҳ қилинглар!“ [65:2] Ҳасан бу оят хусусида шундай дейди: «Яъни, икки мусулмонни гувоҳ қилинг». Никоҳ битимини давом эттириш ҳисобланган ражъя (яъни, эрига яна қайтиш)да икки мусулмон гувоҳнинг ҳозир бўлиши шарт қилинган бўлса, эр-хотинликнинг бошланиши бўлган никоҳда икки гувоҳнинг қатнашиши албатта шартдир. Бундан ташқари, никоҳ битими ва никоҳ битимининг давом этиши бир доирадаги иш бўлиб, уларнинг ҳукми ҳам бирдир.

МАҲРАМ АЁЛЛАР

Маҳрам аёлларга уйланишнинг ҳаромлиги Қуръон ва суннатда очиқ-оидин айтиб ўтилган. Аллоҳ Таоло айтади:

﴿وَلَا تَكِحُوا مَا نَكَحَ ءابَاؤُكُمْ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّهُ كَانَ فَنِحْشَةً﴾

﴿وَمَقْتَأْ وَسَاءَ سَبِيلًا﴾

„Оталарингиз уйланган хотинларини никоҳингизга олманг! Магар илгари ўтган бўлса (бу ҳукм нозил бўлишидан илгари уйланган бўлсангиз, Аллоҳ афв этар). Албатта, бу хунук ва жирканч бўлган ёмон қилиқдир“.

[4:22]

﴿حُرِستُ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخْوَاتُكُمْ وَعَمَّتُكُمْ وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِي
وَبَنَاتُ الْأَخْتِ وَأُمَّهَاتُكُمُ الَّتِي أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخْوَاتُكُمْ مِنَ الرَّضَعَةِ وَأُمَّهَاتُ
نِسَاءِكُمْ وَرَبِّيْبُكُمُ الَّتِي فِي حُجُورِكُمْ مِنْ نِسَاءِكُمُ الَّتِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَإِنْ لَمْ تَكُونُوا
دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَحَلَّتِلُ أَبْنَاءِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَبِكُمْ وَأَنْ
تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأَخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا
وَالْمُحَسَّنُتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ كَيْسَبَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ وَأُحِلَّ لَكُمْ مَا
وَرَاءَ دَالِكُمْ﴾

„Сизлар учун оналарингиз, қизларингиз, опа-сингилларингиз, аммаларингиз, холаларингиз, ака-укаларингизнинг қизлари, опа-сингилларингизнинг қизлари, эмизган оналарингиз, эмишган опа-сингилларингиз, қайноналарингиз, жинсий алоқада бўлган хотинларингизнинг тарбиянгизда бўлган қизлари (шу санаб ўтилган аёлларга уйланиш) ҳаром қилинди. Агар хотинларингиз билан жинсий алоқада бўлмаган бўлсангиз (уларни талоқ қилгандан кейин аввалги эрларидан туғилган қизларига уйлансангиз), сизлар учун гуноҳ йўқдир. Яна ўз пушти камарингиздан бўлган ўғилларингизнинг хотинларига (уйланишингиз) ҳамда опа-сингилни жамлашларингиз (яъни, бирини талоқ қилмай туриб бошқасига уйланишларингиз) ҳаром қилинди. Магар илгари ўтган бўлса (Аллоҳ афв этар). Албатта, Аллоҳ магфиратли ва меҳрибон бўлган зотдир. Яна эрлик аёллар (ҳам ҳаром қилинди). Магар (урӯши-жангларда) эга бўлган

чўриларингиз ҳалолдир. (Бу ҳукмларни) Аллоҳ зиммангизга фарз қилиб кўйди. Мана шулардан бошқа аёллар сизлар учун ҳалол қилинди“. [4:23-24]

Абу Ҳурайра رض Расулуллоҳ ﷺдан ривоят қилади:

« %, W : ⚡T % a) 141 8av! »

«Киши аёл билан унинг аммасини ҳам, аёл билан унинг холасини ҳам бир никоҳда жамламайди» (муттафакун алайх). Имом Муслим Оиша дан ривоят қиласиди, Расулуллоҳ :

«"Х) 'F2('F2(Tul * »

«Эмикдошлик ҳам бир туғишиганлик ҳаром қилған нарсаларни ҳаром қилауда», дедилар.

Шунга кўра, оналарга ўйланиш мутлақ ҳаром қилинган. Оналар дегданда бола туғилиши жиҳатдан уларга мансуб бўлган аёллар тушунилади. Бу оналар қўйидагилар: а) ҳақиқий маънода она номи билан аталадиган, сизни туққан аёл; б) кўчма маънода она номи билан аталадиган аёллар, яъни сизни туққан онангизнинг онаси ва ундан юқоридагилар. Онангиз ва отангизнинг онаси бўлган бувиларингиз, ота ёки онангизнинг бувилари, буви ва боболарингизнинг бувилари шулар жумласига киради. Бу аёллар меросхўрларми ёки йўқми, барчалари - насабда қанча юқори бўлмасинлар - маҳрам аёллар хисобланадилар.

Фарзанд бўлмиш қизларга ўйланиш ҳам мутлақ ҳаром қилинган. Улар туғилиш жиҳатидан сизга боғлиқ пушти камарингиздан бўлган қизлар, ўғил-қизларингизнинг қизлари бўлиб, уларнинг насаб даражаси қанча кўйи томонга тушса ҳам, меросхўрларми ёки йўқми, ҳаммалари маҳрам қизлардир.

Уч томондан бири орқали опа-сингил бўлган, яъни ота-онаси бир ёки ота бир она бошқа ёки она бир ота бошқа опа-сингилларга уйланиш ҳам мутлақ ҳаром қилинган.

Оталарга уч жиҳатдан опа-сингил бўлган аммаларга, ота-онанинг отаси бўлган боболарнинг опа-сингилларига ўйланиш ҳаром қилинган ва бунда боболарнинг қанча узоқ ёки яқин бўлишида ва меросхўр бўлиш-бўлмасликларида фарқ йўқ.

Оналарга уч томондан бири орқали опа-сингил бўлган холаларга, ота-онанинг онаси бўлган бувиларнинг опа-сингилларига уйланиш ҳаром қилинган. Чунки ҳамма бувилар она ҳисобланиб, уларнинг опа-сингиллари маҳрам холалардир.

Ака-укаларнинг қизларига уйланиш ва ака-укаларга туғилиш жиҳатидан боғлиқ ҳамма аёлларга уйланиш ҳаром қилингандай, улар уч томоннинг қайси жиҳатидан ака-ука бўлсалар ҳам. Шунингдек,

опа-сингилларининг қизларига уйланиш ҳам ҳаром қилинган.

Эмизган оналарга уйланиш ҳам ҳаром қилинган. Улар сизни эмизган оналар, уларнинг оналари ва бувилари - гарчи улар наасабдаги даражалари қанча юқори кетган бўлса ҳам - маҳрамдир. Онаси сизни эмизган ёки онангиз уни эмизган ҳар бир аёл, шунингдек, бир аёлнинг сутидан сиз эмиқдош бўлган аёл ёки бир эркакнинг аёлларининг сутидан сиз ва у эмган бўлсангиз - гарчи эмизувчи аёллар бошқа-бошқа бўлса ҳам - у сизнинг маҳрам опа-синглингиздир.

Қайноналарга уйланиш ҳам ҳаром қилинган. Кимки бир аёлга уйланса, у билан қўшилган ёки қўшилмаганидан қатъий назар, никоҳ битими тузилгани сабабли у аёлга наасаб ёки эмизиш орқали яқин ёки узоқ бўлган ҳар қандай онанинг никоҳи ҳаром қилинган. Аллоҳ Таоло айтади:

﴿ حُرْمَتٌ عَلَيْكُمْ أَمَهَّتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَحَوَّتُكُمْ وَعَمَّتُكُمْ وَخَلَقْتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخْرَجِ
وَبَنَاتُ الْأَخْتَ وَأَمَهَّتُكُمْ الَّتِي أَرْضَعْنَكُمْ وَأَحَوَّتُكُمْ مِنَ الرَّضْعَةِ وَأَمَهَّتُ
نِسَاءِكُمْ ﴾

„Сизлар учун оналарингиз, қизларингиз, опа-сингилларингиз, аммаларингиз, холаларингиз, ака-укаларингизнинг қизлари, опа-сингилларингизнинг қизлари, эмизган оналарингиз, эшишган опа-сингилларингиз, қайноналарингиз ҳаром қилинди“. [4:23]

Турмуш қуриб қўшилган хотинларининг қизларига уйланиш ҳаром қилинган. Улар тарбия остидаги қизлар бўлиб, уларнинг оналарига қўшилиш туфайли улар маҳрам бўлиб қоладилар. Бу қизлар - хотинга наасаб ёки эмизиш орқали алоқадор бўлган узоқ ёки яқин, меросчўр бўлган ёки бўлмаган қизлардир. Қизнинг онасига қўшилган бўлса, бу қизга уйланиш ҳаром бўлади ва бунда қизнинг шу эркакнинг қарамоғида бўлган ёки бўлмаганинг фарқи йўқ. Оятдаги:

﴿ الَّتِي فِي حُجُورِكُمْ ﴾

„Тарбиянгизда бўлган қизлари“. [4:23]

жумласида қизнинг аксар пайтдаги ҳолати ифодаланган бўлиб, уни янги ота қарамоғида бўлиши шарт қилинмаган.

﴿ مِن نِسَاءِكُمْ الَّتِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ ﴾

„Жинсий алоқада бўлган хотинларингизнинг“. [4:23]

Бу жумлада эса эркакка бу қиз маҳрам бўлиши учун унинг онасига

қўшилиши шарт қилинган. Чунки кейинги жумлада айтилганки:

﴿فَإِنْ لَمْ تَكُونُوا دَحْلَتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ﴾

,Агар хотинларингиз билан жинсий алоқада бўлмаган бўлсангиз (уларни талоқ қилгандан кейин аввалги эрларидан туғилган қизларига уйлансангиз), сизлар учун гуноҳ йўқдир“. [4:23]

Шунинг учун бир аёлга уйланиб, ҳали қовушмаган бўлса, (уни талоқ қилгандан кейин) унинг қизига уйланиш ҳаром эмас.

Ўғилларнинг хотинларига уйланиш мутлақ ҳаром қилинган. Яъни, киши насаб ёки эмизиш жиҳатидан яқин ёки узоқ бўлган ўғилларининг хотинларига, набираларининг хотинларига уйланиши никоҳ битими тузилганлиги сабабли - ўғил ёки набира ўз хотини билан қўшилган-қўшилмаганинг фарқи йўқ - ҳаром бўлади.

Отанинг хотинларига уйланиш ҳаром қилинган. Демак, насаб ёки эмизиш орқали, меросхўрми ёки йўқми ёки узоқ-яқин бўлишидан қатъий назар, отанинг хотинлари маҳрам ҳисобланади. Баро ибн Озибдан Насоий ривоят қиласиди:

145 В ﴿ ﻢ% < J5 RWJ5+=< K]VI (!+=C);& ! ! : R%, C %﴾

«'.' ﺔ+ +'; ﻪ € U+)*+-W% %%+"+ yl@

«Тогамни қўлида байроқ билан кетаётганини кўрдим ва: «Қаёққа кетяпсиз?», деб сўрадим У: «Расулуллоҳ ﷺ мени ўз отасидан кейин унинг хотинига уйланган кишини ўлдиргани ёки бўйини узгани юбордилар», деди». (Ҳоким ривояти).

Насаб ёки эмизиш билан бир-бирларига алоқадор бўлган икки опа-сингилни жамлаб уйланиш ҳаром қилинган. Бунда у опа-сингилларнинг ота-оналари бир бўлиши ёки она ё ота бир бўлишининг фарқи йўқ. Шунингдек, қўшилишдан аввал ёки кейин бўлишининг ҳам фарқи йўқ. Агар уларни бир никоҳ битими билан никоҳига олса, никоҳ фосид бўлади.

Аёл билан унинг амма ёки холасини жамлаб никоҳига олиш ҳам ҳаром қилинган. Абу Ҳурайра ривоят қиласиди, Расулуллоҳ ﷺ:

« ﻢ , ﻢ a) : ﻪ T % a) 14! 8av! »

«Киши аёл билан унинг аммасини ҳам, аёл билан унинг холасини ҳам бир никоҳда жамламайди», дедилар (муттафақун алайҳ). Абу Довуд ривоятида шулар келган:

« ﻢ , B T "+ a) : %+ ﻪ W B T h) : ﻪ T B T "+ a) 'thW »

«7 th) B T 7 Šs : 7 Šs B T 7 th) 'thW : ﻢ + ﻪ W B T 6)

«Аёл унинг аммаси устига, амма ака-укасининг қизи устига никоҳ қилинмайди. Аёл холаси устига ва хола ўз опа-синглисингининг қизи устига ҳам никоҳлаб берилмайди. Каттаси кичигининг устига ва кичиги каттасининг устига никоҳ қилинмайди». (Асли «Саҳиҳайн»да келтирилган).

Эрлик аёлларга уйланиш ҳам ҳаром қилинган. Аллоҳ Таоло уларни «...ўзларини ҳаромдан сақлаган покиза аёллар», деган. Чунки улар никоҳ орқали ўзларини покиза сақлаганлар.

Эмизиш билан ҳам насаб орқали маҳрам бўлган шахслар маҳрам бўлади. Зоро, насаб жиҳатидан маҳрам аёллар эмизиш орқали ҳам маҳрам бўлади. Булар - оналар, қизлар, опа-сингиллар, амма-холалар, ака-укаларнинг қизлари ва опа-сингилларнинг қизлари бўлиб, улар насаб орқали никоҳлари ҳаром бўлганлари каби эмизиш орқали ҳам никоҳлари ҳаром бўлади. Бунга Расулуллоҳ ﷺдан ривоят қилинган ушбу ҳадис асос бўлади:

«С ॥ %' 2! j ul %' 2!»

«Насаб сабабли ҳаром бўлган нарсалар эмизиш орқали ҳам ҳаром бўлади» (муттафақун алайҳ). Муслим ривоятида айтилади:

«"Х) 'F2('F2! j ul »

«Тугилиш жиҳатидан маҳрам бўлган шахслар бир қўкракдан эмиш жиҳатидан ҳам маҳрам бўладилар». Оиша ﷺ ривоят қиласиди:

**! * ... % =C);&:€ V2) <@+ V RT * JU _ ;) R+ , +t J+ * »
RW u5+ N :RW u5+ Z _ _ ;) R+ , + * k & ﷺ % < J5 *% J+ BE
— 14I * :% < J5 ! =C);& ﷺ % < J5 B T C), V&:_ ;) R+ "+**

«ЛН С (ЛН T :N! RG) < K I% % + " RW u5+ N :RW u5+ Z

«Хижоб ҳукми нозил бўлганидан кейин Абул Қуайснинг акаси Афлаҳ менинг ҳузуримга кириш учун изн сўради. Мен: «Аллоҳга қасамки, Расулуллоҳ ﷺдан рухсат сўрамагунимча унга изн бермайман», дедим. Чунки мени Абул Қуайснинг акаси(нинг аёли) эмизган эмас, балки Абул Қуайснинг аёли эмизган эди. Кейин Расулуллоҳ ﷺнинг олдиларига кирдим. Мен у кишига: «Эй Аллоҳнинг Расули, фалон киши менинг олдимга киришга рухсат сўраяпти. Мени у(нинг аёли) эмас, балки укасининг аёли эмизган», дедим. Шунда Расулуллоҳ ﷺ: «Барака тошкур, унга рухсат бер, чунки у сенинг амакинг

бўлади», дедилар» (муттафақуṇ алайҳ). Эмизиш орқали маҳрам қилиб қўяётган нарса сутдир. Демак, киши эмаётган сутнинг эгаси аёл ёки эркак бўлишидан қатъий назар, ундан эмган эмишганга маҳрам бўлади, эмган киши унинг ўғлими ёки йўқми, фарқи йўқ. Шундан келиб чиқсан ҳолда шахс ўз эмишган акасининг опа-сингилларига уйланиши ҳалол бўлади. Ўзи бирга эмишган опа-сингил, aka-укалари эса ҳалол бўлмайди. Агар шахс бир аёлни эмган бўлса, у аёл унга эмишган она бўлиб қолади ва унинг эри унинг отаси, фарзандлари эса aka-ука, опа-сингиллари бўлиб қолади. Лекин эмган шахснинг туфишган aka-ука, опа-сингиллари у эмишган aka-ука, опа-сингилларига aka-ука, опа-сингил бўлмайди ва улар туфишган aka-укаларининг эмишган опа-сингилларига уйланишлари мумкин бўлади. Демак, сут одамларни бир-бирига маҳрам қилиб қўйгувчи нарсадир.

Мазкур аёлларга уйланиш ҳаромдир. Булардан бошқа аёлларга уйланиш ҳалолдир Аллоҳ Таолонинг қуидаги сўзи бунга далилдир:

﴿ وَأَحَلَّ لَكُم مَا وَرَأَءَتُمْ ﴾

„Мана шулардан бошқа (аёл)лар сизлар учун ҳалол қилинди“. [4:24]
Шунингдек, илгари айтиб ўтганимиздек, мушрика аёлларга ва эри бор аёлларга уйланиш ҳам ҳаромдир.

ҚҰПХОТИНЛИК

Аллоҳ Таоло Ўзининг муқаддас Китобида дейди:

﴿فَإِنِّيْ حُوَّا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَثُلْثَى وَرُبَّعٌ فَإِنْ خِفْتُمُ أَلَا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً﴾

﴿أَوْ مَا مَلَكْتُ أَيْمَنْكُمْ ذَلِكَ أَدَنَى أَلَا تَعُولُوا﴾

„Сизлар учун никоҳи ҳалол бўлган аёлларга иккита, учта, тўрттадан уйланаверинглар. Энди агар (улар орасида) адолат қила олмасликдан қўрқсангиз, бир аёлга (уйланинг) ёки қўл остингиздаги чўри билан (кифояланинг). Мана шу жабру зулмга ўтиб кетмаслигинизга яқинроқ ишидир“.

[4:3]

Ушбу оят Расулуллоҳ ға ҳижратнинг саккизинчи йилида нозил бўлган. Унинг нозил бўлиш сабаби хотинлар сонини тўрттага чеклаш эди. Ундан аввал хотинликка олинадиган аёллар сони чекланмаганди. Бу оятни ўқиш ва тушунишдан бу оят никоҳга олинаётган аёллар сонини тўрттага чеклаш учун нозил бўлгани аниқ бўлади. Унинг маъноси: «Сизларга ҳалол бўлган ва ёқтирган аёллардан иккита, учта, тўрттагача уйланинглар». «Масно», «сулоса», «рубоъ» сўзлари тақорорий сонлардан келиб чиқсан, яъни «ўзингиз ёқтирган аёллардан иккита-иккитадан, учта-учтадан ва тўртта-тўрттадан уйланинглар», деган маънони англатади. Бу хитоб ҳаммага баробар, шунинг учун бир неча аёлга уйланишни хоҳлаётган ҳар бир киши уйланаётган аёллар мазкур сондан зиёда бўлмаслиги шарти билан хоҳлаган аёлга уйланиши учун, яъни унга рухсат этилган миқдордаги аёлларга уйлана олиши учун миқдорни тақорорлаш вожиб бўлган. Буни қуидагича қиёслаш мумкин. Масалан, минг динорни бир жамоатга бериб: «Бу пулни ҳар кишига икки динор - икки динордан ёки уч динор - уч динордан ёки тўрт динор - тўрт динордан тақсимлаб олинглар», деймиз. Агар бу сўзни биттадан, иккитадан деб айтилса, унда маъно бўлмайди. Демак, иборадан кўзда тутилган саноқдан ҳар бир одам истаганича олиши учун «масно, сулоса ва рубоъ» иборасини ишлатиш зарурдир. Зоро, Аллоҳ Таоло «Сизлардан ҳар бирингиз ўзига ҳалол бўлган аёлларга иккита-иккита, учта-учта ва тўрт-тўрттадан уйланинглар», дейди. Бу эса ҳар бирингиз иккита, учта ёки тўрттага уйланингиз, деган маънони англатади. Аммо:

﴿فَإِنْ خِفْتُمُ أَلَا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً﴾

„Энди агар (улар орасида) адолат қила олмасликдан қўрқсангиз, бир аёлга (уйланинг)“.

[4:3]

оятининг маъноси: «Агар бу миқдор хотинлар ўртасида адолат қила

олмаслиқдан қўрқсангиз, у ҳолда биттага уйланинг-да, ундан ортиғига уйланмай қўя қолинг», демакдир. Зеро, иш адолатга боғлиқдир. Демак, қачон одил бўлсангиз, у ҳолда биттадан кўпроғига уйланинг, биттани ихтиёр қилишингиз зулмга ўтиб кетмаслигингизга яқинроқдир. Оятдаги « (*+ ~X) » сўзининг маъноси «зулмга ўтиб кетмаслигингизга яқинроқдир», демакдир. Чунки «авл»нинг маъноси жабр-зулмдир. Оиша Пайғамбар дан ривоят қилган:

« ۵۶()+= '()+»

«Ал лаа таъуулуу - зулм қимаслигингиз деган маънодадир».

Оят кўпхотинликка рухсат бериб, уни тўрттага чеклаб қўяди. Лекин уларнинг ўртасида адолатли бўлишга буюради ва адолатсизлик қилиб қўйишдан қўрқкан вақтда битта билан кифояланишга тарғиб қилади. Чунки адолатсизликдан қўрқкан вақтда биттага чекланиш зулм қимасликка яқинроқдир ва бу мусулмон киши ўзида гавдалантириши лозим бўлган сифатлардан биридир.

Лекин шуни эсда тутиш лозимки, кўпхотинликка рухсат берилишида адолат шарт эмас, балки адолат қилиш бир неча аёлга уйланган киши ҳолатининг ва бундай ҳолатда риоя қилиши лозим бўлган ишнинг ҳукмидир ҳамда адолатсизлик қилиб қўйиш хавфи бўлгандан битта аёлга чекланишга қилинган тарғибдир. Бунинг сабаби шуки:

﴿فَإِنْ كَحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِّنَ الْتِسَاءِ مَثْنَى وَثُلَثَ وَرَبْعَ﴾

„Сизлар учун никоҳи ҳалол бўлган аёлларга иккита, учта, тўрттадан уйланаверинглар“. [4:3]

дейилиши билан жумла тамом бўлади. Бунинг маъноси - кўпхотинлик мутлақ жоиз. Сўнг жумла тугаб, кейинги жумла янгидан бошланади: „Энди агар... қўрқсангиз“. Бу жумла шарт бўлиши мумкин эмас, чунки у олдинги жумлага шарт бўлиб боғланмаган, балки у янгидан бошланган жумладир. Агар Шореъ унинг шарт бўлишини хоҳлагандা эди: «Агар адолат қимсангиз, сизга ҳалол бўлган аёллардан иккита, учта ва тўрттадан уйланинглар», деган бўлар эди. Оятда эса бундай дейилмаган. Демак, адолат шарт эмас. Балки адолат қилиш аввалги ҳукмдан бошқа, алоҳида шаръий ҳукмдир. Чунки биринчи ҳукм тўрттагача уйланишга рухсат беради ва кейин бошқа ҳукмни келтириб, киши «кўп хотинли бўлсам, улар ўртасида адолат қила олмайман», деб билса, биттага чекланиши яхшироқ эканини баён қилади.

Бундан маълум бўладики, Аллоҳ Таоло кўпхотинликка бирор

чекловсиз, шартсиз ва иллат баён қилмасдан рухсат берган. Ҳар бир мусулмон унга ҳалол бўлган аёллардан иккита, учта ва тўрттага ўйланиши мумкин. Шунинг учун Аллоҳ Таоло: „*Сизлар учун никоҳи ҳалол бўлган*“¹, деганини кўрамиз. Яна маълум бўладики, албатта Аллоҳ Таоло бизларни аёллар ўртасида адолат қилишга буюради ва улар ўртасида зулм қилишдан қўрқса, битта хотин билан кифояланишга тарғиб қилади, чунки битта билан чекланиш зулм қилмасликка яқинроқдир.

Талаб қилинаётган адолат - мутлақ адолат қилиш эмас, балки аёллар ўртасида инсон бажара оладиган доирадаги адолатдир. Чунки Аллоҳ Таоло инсонни тоқати етадиган ишгагина буюради. Аллоҳ Таоло айтади:

﴿ لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا ﴾

„Аллоҳ ҳеч бир жонни тоқатидан ташқари нарсага тақлиф қилмайди“. [2:286]

Ха, оятдаги «адолат» сўзи умумий суратда келган: „*Энди агар (улар орасида) адолат қила олмасликдан қўрқсангиз*“². Бу эса ҳамма адолатни ўз ичига олади. Бироқ, бу умумийлик бошқа бир оят билан инсон қодир бўлган ишларга хосланган. Аллоҳ Таоло айтади:

﴿ وَلَن تَسْتَطِعُوا أَن تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا ﴾

﴿ كَالْمُعَلَّقَةِ ﴾

„Хар қанча уринсангизлар ҳам хотинларингиз ўртасида адолат қилишга қодир бўлмайсизлар. Бас, бутунлай (суйган хотинларингиз томонга) оғиб кетиб, (кўнгилсиз бўлиб қолган) хотинингизни муаллақа каби ташлаб қўймангиз!“ [4:129]

Бу оятда Аллоҳ Таоло хотинларнинг айримларига буткул мойил бўлиб кетмайдиган ва уларнинг ҳуқуқларини кўп ёки кам адo қилмайдиган даражада хотинлар ўртасида адолат қилишга қодир эмаслигимизни баён қилади. Шунинг учун сизлардан тўлиқ адолат қилиш талаб қилинмади, балки сизлар уддасидан чиқадиган, қодир бўладиган адолат талаб қилинди ва бунинг учун тоқат етганича ҳаракат қилишларингиз шарт қилинди. Чунки қодир бўлинмайдиган ишга буюриш зулм доирасига киради.

﴿ وَلَا يَظْلِمُ رَبِّكَ أَحَدًا ﴾

„Парвардигорингиз ҳеч кимга зулм қилмас“.

Аллоҳ Таолонинг

[18:49]

﴿فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ﴾

,*„Бас, бутунлай (суйған хотинларингиз томонга) оғиб кетмангиз“*, [4:129]
деган сўзи:

﴿وَلَنْ تَسْتَطِعُوا أَنْ تَعْدِلُوا﴾

,*„Адолат қилишига қодир бўлмайсизлар“*, [4:129]
сўзига боғланиб, ундан бевосита кейин келганлигининг маъноси:
муҳаббатдаadolat қилишга қодир бўлмайсизлар дегани ва
муҳаббатдан бошқа нарсалардаadolatли бўлиш мумкинлигини
англатишга далил бўлади. Олдинги оятда ҳам айнан шу нарса
вожиб қилинганд. Демак, талаб қилинаётганadolat муҳаббатдан
бошқа нарсаларга хосдир. Муҳаббат ва жинсий алоқа буadolat
қилишдан мустаснодир. Чунки бу икки нарсадаadolat қилиш
вожиб эмас. Зеро, инсон ўз муҳаббатидадolat қила олиши
мумкин эмас. Оиша ﷺдан ривоят қилинганд ушбу ҳадис ҳам бу
фикрни қувватлайди. Расулуллоҳ ﷺ нарсаларни тақсимлашда
adolat қилар ва шундай дер эдилар:

«L%+ L%(R%R\W (\ \& :L%+ a %R% K >Z * I' »

«Парвардигоро, бу ўзим қодир бўлган нарсадаги тақсимотим
ва Сен мени Ўзинг қодир бўлган ва мен қодир бўлмаган
нарсада маломат қилма». (Ҳоким ва Ибн Ҳиббон келтирган).
Яъни, «мен қодир бўлмаган нарса», деганда қалбларини назарда
тутган эдилар. Ибн Аббос:

﴿وَلَنْ تَسْتَطِعُوا أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ أَلْيَسَاءِ﴾

,*„Хотинларингиз ўртасидаadolat қилишига қодир бўлмайсизлар“*, [4:129]
ояти ҳақида: «Муҳаббатда ва жинсий қўшилишда», деган. Аллоҳ Таоло хотинлардан айримларига бутунлай берилиб мойил бўлиб
кетишдан сақланишга буюрган. Бунинг маъноси - мойил бўлиш мубоҳ деганидир. Чунки бутунлай мойил бўлишдан қайтаришнинг
маъноси мойил бўлиш мубоҳ деганидир. Масалан, Аллоҳ Таолонинг
бутунлай қўли очиқ бўлишдан қайтарган ушбу:

﴿وَلَا تَبْسُطُهَا كُلَّ الْبَسْطِ﴾

,*„Уни бутунлай ёзиб ҳам юборманг“*, [17:29]
ояти қўли очиқ бўлиш мубоҳлигини билдиради. Шунга кўра,
эрнинг айрим хотинларига мойил бўлишига Аллоҳ Таоло рухсат
берган. Бироқ, Аллоҳ Таоло бу мойил бўлишнинг ҳамма нарсани
қамраб олгувчи буткул мойиллик бўлишидан қайтарди. Балки

мойиллик мойил бўлиш сўзига мос келадиган ишларда, яъни муҳаббат ва жинсий алоқани хоҳлашда бўлади. Демак, оятнинг маъноси - бутунлай мойил бўлишдан сақланинг. Чунки сизлар айрим аёлларингизга бутунлай мойил бўлиб кетсангиз, бошқа аёлингизни на эрлик ва на талоқ қилинган - муаллаقا аёлга ўхшатиб қўясиз. Абу Ҳурайра ۃ الرسول ﷺ ривоят қилади: Пайғамбар ﷺ дедилар:

『% V + bV! % % ! { 4 7 , } В Т aZ V \$ 1 # % (+ : C6? »

«ମୁଖ୍ୟ + ହୃଦୟ

«Кимнинг икки хотини бўлиб, уларнинг биридан кўра бошқасига мойил бўлса, Қиёмат куни тушиб кетган ёки қишишайиб қолган аҳволдаги бир томонини судраб келади». (Аҳмад ривояти).

Шунга биноан, эр зиммасига вожиб қилинган адолат – эр ўз хотинлари ўртасида тенг тақсим қилишга қодир ишларида – кечаси бирга ётиш, озиқ-овқат, уй-жой, кийим-кечак ва шу каби ишларда бўлади. Аммо мойиллик маъносидаги ишлар, яъни муҳаббат ва жинсий алоқани хоҳлашда адолат қилиш вожиб эмас. Чунки бундай ишга инсон қодир эмас ва бундай мойиллик Қуръон нусусларида умумий мойилликдан истисно қилинган.

Шаръий нусусларда келган кўпхотинлик мавзуи шулардан иборат. Ушбу нусусларни ва уларнинг лугавий ва шаръий маъноларини ўрганиш, улар англатаётган маъноларни ва улардан истинбот қилинган ҳукмларни текшириш орқали маълум бўладики, Аллоҳ Таоло ҳеч қандай чеклов ва шартсиз кўпхотинликка рухсат берган. Бу хусусдаги нусуслар иллат баён қилмасдан келган. Аллоҳ Таоло Ўз ҳукмини унда иллат йўқлигини билдирувчи иборалар билан ифодалаган:

﴿مَا طَابَ لِكُمْ مِّنَ الْإِيمَانِ﴾

„Сизлар учун никоҳи ҳалол бўлган аёлларга“.

[4:3]

Шунинг учун биз шаръий нусус ва ундан истинбот қилинган шаръий ҳукмлар чегарасида тўхташимиз зарур. Бу ҳукмни адолат, эҳтиёж ва бошқа бирор иллат билан иллатлашимиз мумкин эмас, чунки нусус ҳукмни иллатламаган ва бирорта шаръий нусусда бу ҳукмга иллат келган эмас. Ҳукмнинг иллати шаръий иллат бўлиши вожиб. Яъни, иллат воситасида ишлаб чиқилган ҳукм шаръий ҳукм бўлиши учун ўша иллат шаръий нусусда келган бўлиши шарт. Агар иллат ақлий иллат бўлса ёки шаръий нусусда келмаган бўлса, унинг воситасида ишлаб чиқилган ҳукм шаръий ҳукм бўлмайди.

Балки инсон тузган ҳукм бўлиб, уни татбиқ этиш ҳаромдир. Чунки шариатга асосланмаган ҳукмларнинг барчаси куфр ҳукмидир.

«Шореънинг хитоби», деб таърифланган шаръий ҳукм барча ҳукм Шореънинг хитобидан олинишини тақозо этади. Бу олиш ё оят-ҳадиснинг лафзидан ё мағҳумидан ё далолат жиҳатидан бўлади ёки мазкур нусусда шаръий ҳукм борлигини билдирувчи ишора бўлади. Ушбу ишора мавжуд бўлган ҳар бир ҳукм шаръий ҳукм бўлиб қолади. Бу ишора нусусда ё очиқ, ё далолатан, ё истинботан ёки қиёсан келган шаръий иллатдир. Агар ушбу ишора, яъни иллат нусусда келмаган бўлса, ундан иллатнинг қиймати йўқ. Бундан маълум бўладики, кўпхотинликни бирор иллат билан иллатлаш мумкин эмас, чунки Шореънинг хитобида унга бирорта иллат келган эмас. Ҳукмнинг шаръий ҳукм бўлишида Шореънинг хитобида келган иллатдан бошқа ҳар қандай иллатнинг асло қиймати йўқ.

Бироқ, шаръий ҳукмни иллатлаш мумкин эмаслиги мазкур шаръий ҳукм таъсирида ҳосил бўладиган воқеликни ва у муолажа қиласидан муаммолар воқелигини шарҳлаш мумкин эмаслигини англатмайди. Чунки бу иш ҳукмни иллатлаш эмас, балки воқеликни шарҳлаш бўлади. Воқеликни шарҳлаш билан ҳукмни иллатлаш ўртасидаги фарқ шуки, ҳукмни иллат билан иллатлаш учун иллатнинг доимий бўлиши ва ушбу иллат мавжуд бўлган бошқа барча нарсалар унга қиёсланиши зарур. Аммо воқеликни шарҳлаш эса, воқелик ўз ичига олган барча нарсаларни - бу нарсалар унда доимий бўлмаслиги ҳам мумкин - шу шарҳ асносида баён қилиш бўлиб, бунга бошқасини қиёслаш жоиз эмас. Шунга кўра, кўпхотинликнинг таъсири шундан иборатки, кўпхотинликка рухсат берилган жамоат орасида ўйнашлар ортиришлар юз бермайди ва кўпхотинликка рухсат берилмаган жамоат орасида ўйнаш ортириш ҳолатлари юз беради. Бунга қўшимча, инсоний жамоат деган сифати билан инсоний жамоатда содир бўладиган кўп муаммоларни кўпхотинлик ҳал қиласиди, бу муаммоларни ҳал қилиш кўпхотинликка рухсат беришга муҳтож бўлади. Қуйида бундай муаммолардан мисоллар келтирамиз:

1. Баъзи эркакларда битта аёл билан кифояланмайдиган гайриоддий табиатлар мавжуд бўлиб, улар ё ёлғиз хотинни қийнаб, озор берадилар ёки иккинчи, учинчи ва тўрттинчи хотинга уйланиш учун эшик очиқ бўлмагач, бошқа аёлларга интилиб қоладилар. Бунда эса одамлар ўртасида фаҳш ишларнинг ёйилиши ва оила аъзолари ўртасида ёмон гумон ва ўринсиз шак-шубҳалар пайдо бўлиши каби заарлар бор. Шунинг учун бундай табиатли кишилар ўзларининг жисмоний талабларини қондириш учун Аллоҳ

тузіб берган ҳалол йўлга эшикни очиқ ҳолда топишлари зарур.

2. Баъзан аёл киши туфмас, бепушт бўлиши мумкин, лекин эрхотинлик ҳаётини ўзаро осойишта давом эттиришга уларни ундаётган муҳаббат эр ва хотиннинг қалбларида мавжуд бўлади. Эр эса фарзанд кўришни истайди ва болаларни яхши кўради. Агар бу эрга бошқа аёлга уйланишга рухсат берилмаса у ё аввалги хотинини талоқ қилиши керак - бу ҳолатда оила биноси ва осойишталиги барбод бўлади ва осойишта эр-хотинлик ҳаёти йўққа чиқади. Ёки насл қолдириш ва фарзанд неъматидан маҳрум бўлиши керак, бунда эса отанинг нав гаризасидан фойдаланишига тўсиқ қўйилган бўлади. Шунинг учун бундай эр талаб қилаётган фарзандларга эга бўлиши учун хотини устига бошқа хотин олишга кенг шароит бўлиши лозим.

3. Баъзан аёл ўз эри билан жинсий алоқада бўлишига монелик қиласидиган ёки эрининг, оиласи ва болаларининг юмушларини бажаришга йўл бермайдиган бирор касаллик билан бетоб бўлиб қолади. Шу билан бирга эри учун қадрли ва суюкли бўлади. Эр уни талоқ қилишни хоҳламайди ва бошқа аёлсиз у аёл билан унинг турмуши турмуш бўлмайди ҳам. Демак, шундай ҳолатларда ҳам биттадан ортиқ аёлга уйланиши учун эрга эшикларни кенг очиб қўйиш лозим.

4. Гоҳо минглаб, балки миллионлаб эркаклар қирилиб кетадиган урушлар, қўзғолонлар бўлади ва эркаклар билан аёллар сони ўртасидаги мувозанат бузилади. Масалан, биринчи ва иккинчи жаҳон урушлари даврида бутун оламда, хусусан Европада шу ҳол рўй берган. Агар эркак киши биттадан ортиқ аёлга уйланана олмаса, қолган кўпчилик аёллар нима қиласи? Улар оила ҳаёти, хонадон осойишталиги ва эр-хотинлик лаззатидан маҳрум ҳолда яшайдилар. Бундан ташқари, нав гаризаси қўзғалган вақтда ахлоққа хатарли бўлган ишларни келтириб чиқариши мумкин.

5. Баъзан бир миллат ёки бир халқ ёки бир ўлкада эркак ва аёлларнинг туғилиши тенг бўлмайди. Гоҳо аёллар сони эркакларга нисбатан кўпроқ бўлади ва ўртадаги мувозанат йўқолади. Бу ҳол жуда кўп миллат ва халқларда учрайди. Бундай ҳолда кўпхотинликка рухсат беришдан бошқа бирор ечим бу муаммони ҳал қила олмайди.

Булар - миллат ва халқлардаги инсоний жамоатларда юз берәётган муаммолардир. Агар кўпхотинлик ман этилса, мазкур муаммолар ечимсиз қолади, чунки уларни фақат кўпхотинликка рухсат бериш билангина ечиш мумкин. Демак, инсонда содир бўладиган муаммоларни ҳал қилиш учун кўпхотинликка рухсат бериш лозим. Дарҳақиқат, Ислом кўпхотинликка рухсат берган,

лекин уни вожиб қилмаган. Кўпхотинликка рухсат бериш зарур ишдир. Лекин билиб қўйиш лозимки, юқорида айтилган мисоллар инсонда ва башарий жамиятда гоҳо содир бўладиган муаммолар бўлиб, улар кўпхотинлик учун иллат ҳам, унинг мумкинлигига шарт ҳам эмас, балки содир бўладиган воқеий муаммолардир. Эркак киши иккинчи, учинчи ва тўртинчи хотинга уйланишга мутлақо ҳақли ва бунда кўпхотинликка муҳтож бўладиган муаммолар содир бўлиши ёки бўлмаслигининг эътибори йўқ. Чунки Аллоҳ Таоло:

﴿فَإِنْ كُحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِّنَ الْسَّاءِ مَتَّقُوا وَلْ تُكْثِرُوا بَعْدَ حِلَالٍ﴾

„Сизлар учун никоҳи ҳалол бўлган аёлларга иккита, учта, тўрттадан уйланаверинглар“. [4:3]

дейди. Бу оятда: «никоҳи ҳалол бўлган», деган ва уни ҳеч қандай чеклов ва шартсиз, умумий қилган. Энди битта аёл билан кифояланишга келсак, шариат бунга фақат бир ҳолатда, яъни адолатсизликдан қўрқиши ҳолатидагина тарғиб қилган. Бундан бошқа ҳолатда битта билан кифояланишга тарғиб бирон-бир нассда келган эмас. Кўпхотинлик Қуръони Карим далили билан очиқ-равshan келган шаръий ҳукм бўлса-да, капиталистик сақофат ва фақат Исломга (бошқа динларга эмас!) қарши олиб борилаётган Farb оммавий ахборот воситалари тарғиботи кўпхотинликни жуда хунук суратда тасвирлади ва уни динни камситувчи ва обрўсизлантирувчи ишга айлантирди. Уларни бу ишга ундаётган омил Аллоҳнинг ҳукмларида мулоҳаза қилинган айб-нуқсон эмас, балки Исломга зарба беришдир. Уларни бундан бошқа нарса ундаган эмас. Бу ташвиқотлар мусулмонларга, хусусан ҳокимларга, талаба ёшларга таъсир қилди ва Ислом туйғулари қалбларини тарк этмаган бундай кишиларни Исломни ҳимоя қилишга ҳамда Ислом душманлари ривожлантирган ботил тарғиботлардан таъсирангандар учун кўпхотинликни тақиқловчи ботил-нотўғри таъвиллар қилишга ундади. Шунинг учун шариат чиройли деб белгилаган иш чиройли ва хунук дегани хунук, у ҳалол қилган иш чиройли ва ҳаром қилган иш хунук эканлигига мусулмонларнинг эътиборини қаратиш лозим. Кўпхотинлик яхши натижга берадими-йўқми, пайдо бўлган муаммоларни ҳал қиласадими ёки йўқми, бундан қатъий назар, шариат унга рухсат берган ва Қуръонда бу хусусда насс келган экан, демак у чиройли иш, уни тақиқлаш эса хунук ишдир. Чунки кўпхотинликни тақиқлаш қуфр ҳукмидир. Шу нарса равshan бўлиши лозимки, Ислом кўпхотинликни фарз ҳам, мандуб ҳам қилган эмас, балки агар мусулмонлар уни лозим топсалар, бажаришлари мумкин бўлган мубоҳ иш деб белгилаган. Унинг

мубоҳ қилингани - унинг, керак вақтда одамлар фойдаланишлари мумкин бўлган имконият қилиб берилганини англатади. Агар истасалар, ўзлари ёқтирган аёллардан ўзларини маҳрум этмаслик учун Ислом рухсат берган имкониятдан фойдаланадилар. Кўпхотинликнинг вожиб эмас, мубоҳ қилингани уни жамият ва жамоатлар учун инсоният олдидаги энг фойдали ечим қилиб қўяди.

РАСУЛУЛЛОХ №НИНГ УЙЛАНИШЛАРИ

Аллоҳ Таолонинг ушбу ояти:

﴿فَإِنِّي حُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِّنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَثُلَثَ وَرُبَاعٍ فَإِنْ حَفْتُمْ أَلَا تَعْدُلُوا فَوْحِدَةً﴾

﴿أَوْ مَا مَلَكْتُ أَيْمَنُكُمْ﴾

„Сизлар учун никоҳи ҳалол бўлган аёлларга иккита, учта, тўрттадан уйланаверинглар. Энди агар (улар орасида) адолат қила олмасликдан кўрксангиз, бир аёлга (уйланинг) ёки қўл остингиздаги чўри билан (кифояланинг)“.

[4:3]

Хижрий саккизинчи йилнинг охирларида, Расулуллоҳ № ҳамма хотинларига уйланганларидан сўнг нозил бўлди. Бу оят нозил бўлган вақтда Расулуллоҳ № тўрттадан кўпроқ аёлга уйланган эдилар. Улардан бирортасини ҳам тарк этмасдан, барчалари билан яшайвердилар. Чунки тўрттадан ортиқ аёлга уйланиш Расулуллоҳ №нинг ўзларига хос - бошқа мусулмонларга эмас - хусусиятларидир. Расулуллоҳ №нинг тўрттадан ортиқ аёлга уйланганлари ва хотинларни тўрттага чеклаган оят нозил бўлганидан кейин ҳам улар билан яшаганликлари, тўрттадан ортиқ аёлга уйланиш Расулуллоҳ №нинг ўзларига хос хусусият эканини билдиради. Расулуллоҳ №нинг қилаётган амаллари айтиётган сўзларига зид бўлмайди. Агар сўзлари ва амаллари ўртасида зиддият пайдо бўлса, амаллари ўзлари учун хос ва сўзлари бутун Умматга умумий бўлади. Чунки усул илмида: «Расулуллоҳ №нинг феъллари Умматга хос бўлган сўзларига зид бўлмайди, балки ўзларига хос бўлади», деган қоида бор (яъни, Расулуллоҳ №нинг феъллари Умматга хос бўлган сўзларига зид бўлса, бу феъл у зотнинг ўзларига хос феъл бўлади). Чунки Расулуллоҳ №нинг Умматга хос бўлган бўйруқлари у зотнинг сўзлари ва амалларига эргашишни тақозо этган далилларга нисбатан хосроқдир. Демак, умумийлик хосга асосланади. Шунинг учун Умматга буюрилган ишга зид бўлган бу ишдан намуна олиш мумкин эмас. Зоро, Расулуллоҳ №нинг тўрттадан кўп хотинга уйланишлари ва ўзини ҳадя қилган аёлдан баҳраманд бўлишларини Куръони Карим оятлари айтиб ўтган. Аллоҳ Таоло айтади:

﴿يَأَيُّهَا الَّهُمَّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ الَّتِي أَتَيْتَ أُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكْتَ يَمِينُكَ مِمَّا

﴿أَفَآءَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّتِكَ وَبَنَاتِ خَالِكَ وَبَنَاتِ خَالِتِكَ الَّتِي هَاجَرْنَ

مَعَكَ وَأَمْرَأً مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبْتُ نَفْسَهَا لِلَّهِيْ أَنْ أَرَادَ الَّهِيْ أَنْ يَسْتَكْحِرَهَا حَالَصَةً لَكَ مِنْ
دُونِ الْمُؤْمِنِيْنَ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِي أَرْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا

يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ ﴿٤﴾

„Эй пайгамбар, албатта Биз сиз учун ҳаққи-маҳрларини берган жуфтларингизни, Аллоҳ сизга (жсангу жадалларда) ўлжса қилиб берган қўл остингиздаги чўриларингизни, сиз билан бирга ҳижрат қилган амакингизнинг қизларини ва аммаларингизнинг қизларини, тогангизнинг қизларини ва холаларингизнинг қизларини, яна (ҳар қандай) мўмина аёлни - agar у ўзини пайгамбарга ҳадя этса-ю, пайгамбар уни ўз никоҳига олишини истаса, (мазкур аёлларнинг барчасини Биз сиз учун) ҳалол қилдик. (Бу ҳукмлар) мўминлар учун эмас, холис сиз учундир. Биз (мўминларга) жуфтлари ва қўл остиларидағи чўрилари ҳақида фарз қилган ҳукмларимиз эса аниқ маълумдир. Токи сизга танглик бўлмаслиги учун (Биз сизга мазкур имтиёзларни бердик)“.

[33:50]

Бу оят: „(Бу ҳукмлар) мўминлар учун эмас, холис сиз учундир“, деяпти. Оятдаги «холис» сўзи ўзидан олдинги жумла маъносини таъкидлаш учун келган масдардир. Яъни, маъноси: «Сизга рухсат этилган ушбу иш фақат сиз учун холис қилинди». Бунинг ўзидан олдин келган барча ишларни Расуулulloҳ ғана хос қилиб ўз ичига олганлигининг далили унинг тўртта ҳалол қилинган нарсадан кейин келганлигидир. Бу тўрт ҳалол қилинганлар: аёлларнинг ҳалол бўлиши, бевосита ўлжадан тушган чўрилар, у зот билан бирга ҳижрат қилган қариндошларининг қизлари ва аёлнинг ўзини-ўзи совға қилишидир ва бу таъкид йўли билан келган. Бу сўз ушбу маъно тамомига етгандан кейин ва: „мўминлар учун эмас“, сўзидан кейин: „Биз (мўминларга) жуфтлари ва қўл остиларидағи чўрилари ҳақида фарз қилган ҳукмларимиз эса аниқ маълумдир“, келганлиги яна ҳам фикримизни қувватлайди. Бунинг маъноси шуки, бу уларга фарз қилган ишларимиздан бошқадир. Шунинг учун буларнинг барчасидан кейин ушбу: „Токи сизга танглик бўлмаслиги учун (Биз сизга мазкур имтиёзларни бердик)“, сўzlари келган, яъни сизга қийин бўлмаслиги учун.

Шунинг учун Расуулulloҳ ғанинг уйланишлари амалда ўрнак қилиб олинмайди ва қонун ишлаб чиқиша баҳс мавзуи қилинмайди, чунки бу иш Расуулulloҳ ғанинг ўзларига хос ишлардандир. Бунинг устига, Расуулulloҳ ғанинг уйланишлари шуни кўрсатадики, у эркаклик-аёллик алоқаси жиҳатидан ўзининг

жинсий талабини қондириш мақсадида жинсий қўшилиш учун уйланган кишининг уйланиши эмас, балки пайғамбарнинг уйланиши бўлганди. Тарихий ҳақиқатга мурожаат қилишимиз билан биламизки, Пайғамбар ﷺ йигирма уч ёшларида Хадича ﷺ га уйланганлар ва Хадича онамиз ёлғиз ўзлари Расууллоҳ ﷺ га йигирма саккиз йил хотин бўлдилар. Хадича онамиз пайғамбарликнинг ўн биринчи йилида, яъни ҳижратдан икки йил олдин, саҳифа бекор бўлганидан бир неча ой кейин ва Тоифга чиқишлиаридан озгина олдин вафот этдилар. Бу 620 милодий йилда бўлган, ўшанда Расууллоҳ ﷺ 50 ёшда эдилар. Ўша даврда кўпхотинлик араблар ўртасида қанчалик кенг тарқалган бўлишига қарамасдан, Расууллоҳ ﷺ Хадича онамизга уйланганларидан кейин то у зот вафот этгунicha устларига хотин олишни ўйламаганлар. Хадича билан бирга пайғамбарликдан олдин ўн етти йил тинч осойишта ҳаёт кечирдилар, пайғамбарлик келганидан кейин ҳам у билан даъват ва куфр фикрларига қарши кураш жараёнида ўн бир йилча бирга яшадилар ва шу билан бирга уйланиш ҳақида ўйлаб ҳам қўймадилар. Хадича ﷺ га уйланганларидан ҳам ва ундан олдин ҳам Расууллоҳ ﷺ нинг аёлларнинг гўзаллигига қизиққанлари кузатилмаган. Ҳолбуки жоҳилият аёлларининг очиқ-сочиқ юришлари одамларни ўзига жалб этарди. Ёшлари элликдан ўтганидан кейин эса бир аёлга қаноат қилмайдиган тарзда кескин ўзгариш бўлиб, устма-уст уйланганларини ва ўн бир аёлни никоҳларига олганларининг гувоҳи бўлишимиз гайритабиий ҳолдир. Эллик беш ёшларида етти аёлни ўз никоҳларida жамлаганлар. Эллик беш ёшдан ўтиб, умрларининг охирги етти йили мобайнида эса тўққиз аёлни никоҳларida сақлаб турганлар. Шу ёшга етиб қолган кишидан ушбу ишлар содир бўлиши аёлларга бўлган рағбатдан бўлиши мумкини? Ёки жинсий алоқа кўринишидаги нав гаризасини қондиришга интилиш орқали содир бўладими? Ёки бу ишларга Расууллоҳ ﷺ киришиб кетган ҳаёт, яъни одамларга етказишга буюрилган пайғамбарлик ҳаёти воқелиги тақозо этган бошқа омиллар ун DAGANMI? Буни тушуниш учун Пайғамбар ﷺ нинг уйланишларини кўриб чиқамиз.

Пайғамбарликнинг ўн биринчи йилида, яъни Хадича ﷺ вафот этган йилда Расууллоҳ ﷺ уйланиш ҳақида ўйладилар. Бу пайтда ёшлари элликда эди. Шундан кейин дўстлари ва биринчи бўлиб иймон келтирган киши - Абу Бакрнинг қизлари Оишага совчи қўйдилар. Оиша олти ёшли қизча бўлганлиги туфайли никоҳларига олдилар, лекин қўшилишлари уч йил кейин, Мадинага ҳижрат қилиниб, Оиша тўққиз ёшга етгач бўлди. Лекин Расууллоҳ ﷺ Оишага никоҳланган вақтларида Замъа қизи Савдага ҳам уйланган

әдилар. Савда Ҳабашистонга ҳижрат қилиб, кейин Маккага қайтгач вафот этган мусулмонлардан бири - Сакрон ибн Амр ибн Абдушамснинг беваси эди. Савда ҳам Сакрон билан бирга Исломга кирган, бирга ҳижрат қилган ва у билан бирга машаққат ва озорларни чеккан эди. Эрининг вафотидан сўнг Расууллоҳ ﷺ унга уйландилар. Савдада унга уйланишга қизиқтирадиган дунё тамаъларидан бирортаси - на ҳусни-жамол, на бойлик ва на мартаба борлиги ривоят қилинмаган. Расууллоҳ ﷺ у аёлга эрининг вафотидан сўнг уйланганларидан уни ўз қарамоқларига олиш ва мартабасини мўминлар онаси даражасига кўтариш бўлганлиги тушунилади. Расууллоҳ ﷺ ҳижратдан кейин Савда учун масжид ёнига уй қурдилар ва бу уй у зотнинг хотинлари учун қурилган энг аввалги уй эди.

Кейин, ҳижратнинг биринчи йилида ансорлар ва муҳожирларни биродарлаштирганларидан кейин Пайғамбар ﷺ масжид ёнидаги Савданинг уйига қўшни қилиб Оишага уй қуриб жойлаштирилар ва у билан қўшилдилар. Дўстлари ва вазирлари Абу Бакр ؓ ҳам қизларининг олдига келишга изн бердилар.

Кейин, ҳижратнинг иккинчи йилида Бадр ғазотидан кейин ва Уҳуд ғазотидан олдин Умар ибн Хаттобнинг қизи Ҳафса га уйландилар. Ҳафса бундан олдин Исломга биринчилар қатори кирган Ҳанишнинг хотини эди ва Ҳанишнинг вафотига етти ой бўлган эди. Расууллоҳ ﷺ Ҳафса онамизга уйланишлари билан иккинчи вазирлари ва дўстлари Умар ибн Хаттобга ҳам уйларига - қизининг олдига келишга изн бердилар. Оиша ва Ҳафса га уйланишлари икки вазирлари ва ёрдамчилари, даъват, ҳокимият, уруш ва бундан бошқаларда ёnlарида турадиган икки мулозимларининг қизларига уйланиш бўлиб, фақатгина хотин олишнинг ўзи эмас эди. Оиша Расууллоҳ ﷺ учун суюкли ва чиройли бўлган бўлсалар, Ҳафса онамиз бундай эмас эдилар. Бу эса уларнинг ҳар иккисига уйланишлари жинсий эҳтиёжни қондиришдан бошқа мақсад бўлганини кўрсатади.

Кейин, ҳижратнинг бешинчи йилида Бану Мусталақ ғазотида Ҳорис ибн Абу Зирорнинг қизи Жувайрияга уйландилар. Бу аёлга уйланишларининг сабаби унинг отасини ўзларига яқин қилиш ва аёлнинг мартабасини кўтариш эди. Чунки бу аёл Бану Мусталақдан асир олинганлар ичida бўлиб, бир ансорийнинг улушига тушган эди. Бану Мусталақ қабиласи бошлигининг қизи бўлган Жувайрия унга хўжайн бўлиб қолган кишидан ўзини сотиб олишни хоҳлади. Ансорий эса унинг Бану Мусталақ бошлигининг қизини эканини билгани сабабли фидя нархини қиммат айтди. Отаси қизини озод қилиш учун фидяни Расууллоҳ ﷺ ҳузурларига

келтириб, уни озод қилди ва Расууллоҳ ғанинг пайғамбар эканликларига ишонч ҳосил қилгач, Исломга кирди. Кейин қизи Жувайрияни ҳам Пайғамбар ғузурларига олиб келди ва қиз ҳам отаси каби Исломга кирди. Кейин Расууллоҳ ғанинг отасидан қизининг қўлини сўрадилар ва отаси қизини Расууллоҳ ғага берди. Расууллоҳ ғанинг Жувайрияга ўйланишлари бўйсунган қабила бошлигининг қизига ўйланиш эди ва бу билан қабила бошлигининг дўстлигини қозонишни ирода қилгандилар.

Ҳижратнинг еттинчи йилида Хайбар устидан ғалаба қозонилганидан кейин яҳудий бошлиқларидан бири Ҳуяй ибн Ахтабнинг қизи Сафияга ўйландилар. Ўйланишларининг ҳикояси шуки, Сафия Хайбар қўргонидан асир олингандар ичиде эди. Мусулмонларнинг баъзилари Расууллоҳ ғага: «Сафия Бану Қурайза ва Бану Назир қабилаларининг улуғ аёли ва у фақат сизгагина лойиқдир», дейишди. Расууллоҳ ғанинг озод қилиб, кейин ўйландилар. Бу билан уни қулликдан озод қилдилар ва унинг обрўсини сақлаб қолдилар, мартабасини кўтардилар. Ривоят қилишларича, Абу Айюб Холид ал-Ансорий – Расууллоҳ ғага томонидан ўлдирилган отаси, акаси ва қавмининг аламидан – Сафия қалбida у кишига қарши адоват қўзғалиб қолишидан қўрқди. Шунинг учун Расууллоҳ ғага Хайбардан қайтишда Сафияга ўйланган чодирнинг атрофида қуролланган ҳолда кечаси билан соқчилик қилди. Расууллоҳ ғага эрталаб туриб уни кўриб қолиб: «**Бу ерда нима қиляпсан?**», дедилар. Абу Айюб: «Бу аёлдан сизга зарар етиб қолишидан қўрқдим, чунки сиз унинг отаси, акаси ва қавмини ўлдиргансиз, ўзи эса куфрдан энди қутулган», деди. Пайғамбар ғага уни тинчлантиридилар. Сафия эса Расууллоҳ ғага вафотларига қадар садоқатли ва вафодор бўлиб бирга яшади.

Кейин, ҳижратнинг саккизинчи йили амакилари Аббос ибн Абдулмутталибининг хотини Уммул Фазлнинг синглиси Маймунага ўйландилар. Бу воқеа қазо умрасининг охирида бўлган эди. Ўйланишларининг ҳикояси - Маймuna йигирма олти ёшда бўлиб, турмушга чиқаришда опаси Уммул Фазлни вакил қилган эди. Маймuna қазо умрасида мусулмонларнинг ҳолини кўргач, Исломга ҳиммати кучайди ва Аббосни ўз жияни саййидимиз Мұхаммад ғага таклиф билан ўртага қўйди ва ўзини ул зотга никоҳга олишларини таклиф қилди. Пайғамбар ғага бу таклифни қабул қилдилар. Ҳудайбийя аҳдномасида кўрсатилган уч кун ниҳоясига етган эди. Лекин Расууллоҳ ғага Маймунага ўйланишларидан ўзлари билан Қурайш ўртасидаги тушумовчиликни юмшатиш учун фойдаланмоқчи бўлдилар. Ҳузурларига Суҳайл ибн Амр билан Ҳувайтиб ибн Абдулуззо Қурайш тарафидан элчи бўлиб келиб: «Бу

ерда туриш муддатингиз тугади ва энди чиқиб кетинг», дейишди. Уларга Расууллоҳ «Сизларнинг олдингизда тўй қилиб уйлансанм ва сизларга зиёфат берсак, нима дейсизлар?», дедилар. Улар эса: «Сизнинг зиёфатингизнинг бизга кераги йўқ, чиқиб кетинг», деб жавоб беришди. Расууллоҳ ҳеч иккиланмай чиқиб кетдилар ва орқаларидан мусулмонлар ҳам эргашдилар.

Зайнаб бинт Хузайма ва Умму Саламаларга уйланишлари эса уруш майдонларида шаҳид бўлган икки саҳобаларининг беваларига уйланиш эди. Зайнаб Бадр ғазотида шаҳид бўлган Убайда ибн Ҳорис ибн Мутталибининг хотини бўлиб, чиройли хотин эмас эди. У ўзининг поклиги ва эҳсонкорлиги билан Уммул-масокин (мискинлар онаси) деб ном олган эди. Унинг ёши ўтиб қолган эди. Расууллоҳ уни ҳижратнинг иккинчи йилида, Бадр жангидан кейин, унинг эри шаҳид бўлганидан кейин никоҳларига олдилар. Турмушларига икки йил бўлмасидан Зайнаб вафот этди. Расууллоҳ дан олдин вафот этган хотинларининг бири Ҳадича онамиз бўлса, иккинчиси у эди. Умму Салама эса Абу Саламанинг хотини эди, ундан бир неча ўғиллари бор эди. Ухуд ғазотида Абу Салама жароҳатланди ва бу жароҳат тузалиб кетгач, Расууллоҳ уни Бану Асад қабиласига қарши урушгани байроқдор қилиб жўнатдилар. Уларни енгиб, ўлжа билан қайтди. Шундан кейин унинг Ухудда олган жароҳати шишиб кетди ва шу жароҳат билан вафот этди. Абу Салама ўлим тўшагида ётганида Расууллоҳ уни кўргани кирдилар ва унинг ёнида яхши дуоларини қилган ҳолда жон таслим қилгунича ўтирдилар ва кўзини ёпиб қўйдилар. Абу Саламанинг вафотидан кейин тўрт ой ўтгач, Расууллоҳ Умму Саламага совчи қўйдилар. У эса фарзандларининг кўплиги ва ёшининг ўтиб қолганлигини айтиб узр сўради. Лекин Расууллоҳ бу талабларида қаттиқ турдилар ва унга уйландилар ҳамда ўғилларини тарбиялашга аҳамият бердилар. Демак, бу икки аёлга Расууллоҳ жангда шаҳид бўлган икки биродарларининг оиласига ғамхўрлик қилиш учунгина уйланганлар.

Умму Ҳабиба бинт Абу Суфёнга уйланишлари эса Ҳабашистонга дини учун ҳижрат қилган, эри Исломдан қайтиб муртад бўлиб кетганида ҳам дин йўлида озорларга сабр қилган аёлга уйланиш эди. Умму Ҳабибанинг асл исми Рамла бўлиб, у Макка бошлиги ва мушрикларининг етакчиси Абу Суфённинг қизи эди. У Расууллоҳ нинг аммаларининг ўғли Убайдуллоҳ ибн Жаҳш Асадийнинг хотини эди. Умму Ҳабиба отасининг кофирилик вақтида эри Убайдуллоҳ Исломга кирганидан кейин Исломни қабул қилган ва отасининг озор беришидан қўрқиб, ҳомиладор бўлишига қарамай, эри билан Ҳабашистонга ҳижрат қилган эди. Ҳижратда қиз туғди

ва унга Ҳабиба деб исм қўйиши. Рамланинг Умму Ҳабиба (Ҳабибанинг онаси) деб номланиши ҳам шу қиздан эди. Лекин Убайдуллоҳ ибн Жаҳш кўп ўтмай Исломдан қайтди ва ҳабашларнинг дини бўлган насронийликни қабул қилди. Сўнгра хотини Рамлани ҳам Исломдан қайтаришга уринди, лекин Рамла сабр қилиб, ўз динидан қайтмади. Кейин Расулуллоҳ Нажошийга элчи юбориб, ундан Умму Ҳабибага совчи бўлишни сўрадилар. Нажоший бу хабарни Умму Ҳабибага етказди. Умму Ҳабиба ҳам ўз томонидан Ҳолид ибн Саид ибн Осни никоҳ битимига вакил қилди. Шундай қилиб, уларнинг никоҳлари амалга ошиди. Никоҳда Ҳолид Умму Ҳабиба томонидан, Нажоший Расулуллоҳ томонларидан вакил бўлиши. Хайбар урушидан кейин Ҳабашистон мұхожирлари Мадинаға қайтгач, улар билан бирга Умму Ҳабиба ҳам қайтди ва Расулуллоҳ нинг уйларига кирди. Мадина Расулуллоҳ нинг тўйларини нишонлади ва Умму Ҳабиба Расулуллоҳ нинг уйларida яшай бошлади.

Аммо Зайнаб бинти Жаҳшга уйланишлари бир неча ҳукмларни қонунлаштириш бўлган эди. Аммаларининг қизлари Зайнабнинг Қурайш иттифоқчиларидан бири бўлган Бану Асад қабиласидан бўлишига қарамай, озод қилинган қул бўлмиш Зайдга бериш билан одамлар ўртасидаги турмуш қуришда эр ва аёл teng бўлиши керак деган одатни бекор қилишни қонунлаштириш эди. Яна ўша пайтларда ўғил қилиб боқиб олинган бола боқиб олган кишига ўз фарзандидек бўлиб, унинг хотинига уйланиши мумкин эмас эди. Расулуллоҳ бу одатларни бекор қилиш учун озод қилинган қуллари Зайд ўз хотинини талоқ қилганидан кейин у аёлни никоҳларига олдилар. Бу воқеа шундай бўлган эди. Зайнаб бинт Жаҳш Абдулмутталибининг қизи Умайманинг, яъни Расулуллоҳ нинг аммаларининг қизи бўлиб, Расулуллоҳ нинг кўз ўнгларида ва кузатувларида катта бўлган эди. Шу туфайли у Расулуллоҳ га қизлари ёки сингиллари каби эди. Унинг Зайдга турмушга чиқишидан олдин ҳам мафтункор ёки мафтункор эмаслигини билардилар. Зайнабни гўдаклигидан билардилар ва у зотга Зайнаб жуда яхши маълум эди, худди ўз қизларидек эди. Пайғамбар уни Зайдга турмушга беришларини сўраб совчи бўлганлар. Аммо унинг акаси Абдуллоҳ ибн Жаҳш Бану Асад қабиласидан бўлган, яна бунинг устига Расулуллоҳ нинг аммаларининг қизи бўлган синглисини Хадича сотиб олган, кейин Муҳаммад озод қилган қулга хотин бўлишига кўнмади ва буни Зайнаб учун ор деб билди. Ҳақиқатан ҳам бу ўша пайтдаги арабларда қаттиқ ор саналар эди. Улар улуф оиласа мансуб қизларини озод бўлган қулларга бермас эдилар. Пайғамбаримиз Муҳаммад миллатчиликка асосланган бу

бузуқ одатни йўқотиши ва араблар бошқалардан тақво билангина устун бўлишлари мумкинлигини ва ушбу:

﴿إِنَّ أَكْرَمُهُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتَقْنَعُكُمْ﴾

„Албатта, сизларнинг Аллоҳ наздидағи энг хурматлироғингиз тақвадоррөгингиздир“. [49:13]

оятининг маъносини инсонлар тушунишларини хоҳладилар. Бу ишга бегона аёлларни мажбур қилишни истамадилар. Майли, арабларнинг ушбу урф-одатларини парчаловчи одатни аммаларининг қизи Зайнаб кўтариб чиқсин ва одамлардан эшитиш оғир бўлган гап сўзларга эътибор бермасин. Расулуллоҳ ўғил қилиб олган қуллари ва арабларнинг одатига кўра бошқа ўғиллари қатори мерос олиш ҳуқуқига эга бўлган Зайд Зайнабга уйлансин. Бу билан Зайд боқиб олинган ўғиллар учун буюк Шореънинг ҳозирлаб қўйган қурбони бўлишга тайёр турсин. Расулуллоҳ Зайнаб Зайднинг хотини бўлишини ва акаси бунга рози бўлишини талаб қилиб қаттиқ туриб олдилар, Зайнаб ва акаси Абдуллоҳ эса буни рад этишда маҳкам турдилар. Шунда Аллоҳ Таоло ушбу оятни нозил қилди:

﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَن يَكُونَ لَهُمْ حَيْثَرُهُ مِنْ أَمْرِهِمْ﴾

﴿وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُبِينًا﴾

„Аллоҳ ва Унинг пайгамбари бир ишини хукм қилган-буюрган вақтида бирор мўмин ва мўмина учун (Аллоҳнинг хукмини қўйиб) ўз ишиларидан ихтиёр қилиши жоиз эмасdir. Ким Аллоҳ ва Унинг пайгамбарига осий бўлса, бас, у очиқ ийлдан озиши билан ийлдан озибди“. [33:36]

Шундан сўнг ака-сингилнинг бўйсунишдан бошқа чоралари қолмади. Улар: «Эй Расулуллоҳ, биз розимиз», дедилар. Расулуллоҳ Зайнабнинг маҳрини берганларидан сўнг Зайд унга уйланди. Лекин Зайд билан Зайнаб ўртасидаги турмуш кўнгилдагидек бўлмади, балки қандай совуқ ва изтиробли бошланган бўлса, шундай совуқ ва изтиробли давом этди. Бу иш Аллоҳ ва Расули нинг буйруғи эканига қарамай, Зайнабнинг кўнгли бу ишдан тўлмади ва эрига бўйсунмади, қалби унга мойил бўлмади. Балки Зайдга ўзининг қул бўлмаганини айтиб фахрланишда ва унинг турмушини аччиқ қилишда давом этаверди. Зайд бу ҳақда бир неча бор Расулуллоҳ га шикоят қилди ва хотинининг ёмон муомаласини айтди. Уни талоқ қилишга кўп марта изн сўради. Расулуллоҳ «Хотинингни маҳкам тут», деган мазмунда жавоб

берардилар. Аллоҳ Таоло Ўз Пайғамбариға Зайнаб келажакда у зотнинг хотинлари бўлиши ҳақида ваҳий юборди. Бу иш Расууллоҳ ﷺга оғир бўлди, чунки одамлар «Мұхаммад ўғлининг хотинига уйланиб олди», дейишларидан ва айблашларидан қўрқдилар. Шунинг учун Зайднинг хотинини талоқ қилишини хоҳламадилар. Лекин Зайд ҳам талоқ қилишга изн сўраб қаттиқ туриб олди. Расууллоҳ ﷺ ваҳий ўёли билан яқинда Зайнаб ўзларига хотин бўлишини билган бўлсалар ҳам, Зайдга:

﴿أَمْسِكْ عَلَيْكَ رَوْحَكَ وَأَتَقَّ اللَّهَ﴾

„Жуфтингни ўз ҳузурингда ушлагин (яъни, талоқ қилишга шошимагин),
Аллоҳдан қўрқин“, [33:37]

деб жавоб бердилар. Шунда Аллоҳ пайғамбарини койиди, яъни «Мен сизни Зайнабга уйлантиргувчиман - деб хабар бердим, сиз эса Аллоҳ ошкор қилган нарсани махфий қилмоқчисиз», деди. Бу қўйидаги оятнинг маъносидир:

﴿وَخُنْفَىٰ فِي نَفْسِكَ مَا أَلَّهُ مُبْدِيهٖ﴾

„Аллоҳ ошкор қилгувчи бўлган нарсани ичингизга яширган эдингиз“. [33:37]

Расууллоҳ ﷺ яшираётган нарса - асранди ўғилларининг хотини бўлишига қарамасдан, яқинда Зайнаб у зотнинг аёли бўлажагини билишлари эди. Ушбу иш Аллоҳ ошкор қилган нарса, яъни асранди ўғиллари талоқ қилган хотинига уйланишлари эди. Аллоҳ ошкор қилган ушбу уйланишни яширишларининг сабаби ўша давр арабларининг одатича, асранди ўғиллар уларнинг уйларида яшар, наасларига қўшилар ва асраб олган ўғилга ҳақиқий ўғилларга бериладиган барча ҳуқуқларни беришар, уларга ўғил ҳукмини барча ишларда, ҳатто мерос ва наасбда ижро қилишар эди. Аллоҳ Таоло асранди ўғилнинг хотини Зайнаб яқин кунларда у зотга хотин бўлишини билдиргандан кейин Расууллоҳ ﷺ бу хабарни махфий тутдилар ва Зайднинг кетма-кет шикоятларига қарамасдан, уларнинг ўртасидаги турмуш бошидан буён, муҳаббат ва эр хотинлик ҳаёти изга тушмаганлигига қарамай, Расууллоҳ ﷺ Зайднинг талоқ қилмаслигига ва хотинини маҳкам ушлашига қаттиқ турдилар. Лекин Зайд бу талабида қаттиқ туриб олди. Охири Расууллоҳ ﷺ унга изн бердилар. Кейин Зайд Зайнабни талоқ қилди, лекин бу пайтда на Зайд ва на Зайнаб Расууллоҳ ﷺнинг Зайнабга уйланишларини билар эди. Имом Аҳмад, Муслим ва Насойилар Сулаймон ибн Муғијра орқали Собитдан, у Анасадан ривоят қилади: «**Зайнабнинг идда муддати тугагач, Расууллоҳ**

﴿ Зайдга: «Унга мени эслатиб қўй», дедилар. Зайд бориб: «Эй Зайнаб, хушхабарни қабул эт, Расууллоҳ ﷺ сенга (ўзларини) эслатиб қўйишимни айтдилар», деди. Зайнаб: «Раббимга истихора намозини ўқимагунимча мен ҳеч нарса қилмайман», деди ва жойнамози томон юрди. Сўнг Қуръон ояти нозил бўлди. Аллоҳ Таоло қўйидаги: »

﴿ فَمَا قَضَى رَبُّكَ مِنْهَا وَطَرَأَ زَوْجَنَكَهَا لَكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرْجٌ فِي أَزْوَاجٍ ﴾

﴿ أَدْعِيَاهُمْ ﴾

„Бас, қачонки Зайд ундан (яъни, Зайнабдан) ҳожсатини адо қилгач (яъни, уни талоқ қилгач), Биз сизни унга уйлантиридик. Токи мўминларга асранди болаларининг хотинларида (яъни уларга уйланишиларида) танглик бўлмаслиги учун (шундай) қилдик“. [33:37] оятини нозил қилгач, Расууллоҳ ﷺ Зайнабнинг олдига изнисиз кирдилар». Агар бу ишни Зайнаб ва Зайд аввалдан билганларида, Зайд унга: «Хушхабарни қабул эт», демаган ва Зайнаб: «Раббимга истихора намозини ўқимагунимча...», демаган бўларди. Расууллоҳ ﷺ Зайнабга уйланишиларининг иллати – асранди ўғилларининг хотинига уйланишда мусулмонларга танглик бўлмаслигидир.

Юқорида Расууллоҳ ﷺнинг ўз хотинларига уйланишлари ҳақида ҳикоя қилинди. Улардан бу уйланишлар фақат уйланиш мақсадида бўлмай, бошқа ишлар ҳам кўзда тутилганини кўрамиз. Бу билан Расууллоҳ ﷺнинг тўрттадан ортиқ хотинни ўз никоҳларига олганларининг маъноси ва Умматдан айрича, бу ишда у зотнинг хосланганликларининг маъноси англашилади. Бу маъно ёши элликдан ошган, даъват ва давлат билан банд бўлган, Парвардигорининг рисолатини бутун оламга етказиш билан банд бўлган, бу билан ҳалқни бир бутун Уммат қилиб оёққа турғазишни мақсад қилган, ҳайётдан мақсади Аллоҳнинг рисолатини бутун оламга етказиш, эски чиркин ҳокимиятни бузиб, ўрнига янги жамиятни қуриш ва одамларга Исломий даъватни етказиш учун чор атрофдаги дунёга қарши турадиган давлатни тиклаш бўлган кишининг жисмидаги жинсий гариззанинг қўзғалиши эмаслиги англашилди. Чунки бутун фикри Умматни ўйғотиш ва давлатни барпо этиш, жамиятни шакллантириш ва бутун оламга рисолатни етказиш бўлган кишининг хаёлини аёллар банд қилиши, уларга мойил бўлиб кетиши ва ҳар йили биттадан хотин олиши мумкин эмас. Балки у даъват ташвишларини кўтариб, эр-хотинлик ҳаётидан ҳар бир инсон каби одатий суратда фойдаланади.

ЭР-ХОТИНЛИК ҲАЁТИ

Хотин эрнинг ҳаётдаги шериги эмас, унинг дўстидир. Улар ўртасидаги ҳаёт шериклик ҳаёти эмас ва бутун ҳаётлари мобайнида шериклик қилишга мажбур эмаслар, балки улар ўртасидаги ҳаёт дўстона ҳаёт бўлиб, бир-бирларига ҳамма томонлардан тўла дўст бўладилар, бир-бирлари билан хотиржам бўлиб яшайдилар. Зоро, Аллоҳ эр-хотинликни эр учун ҳам, хотин учун ҳам хотиржамлик ўрни қилган. Аллоҳ Таоло айтади:

﴿ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زُوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا ﴾

,„У (Аллоҳ) шундай зотки, сизларни бир жондан (Одамдан) яратди ва у ўзидан ором-осойии топсин деб ундан унинг жуфтини вужудга келтирди“.

[7:189]

﴿ وَمِنْ أَيْتَهُ أَنْ حَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنفُسِكُمْ أَرْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْتَكُمْ مَوَدَّةً ﴾

﴿ وَرَحْمَةً ﴾

,„Унинг оялларидан (яна бири) - У зот сизлар хотиржам бўлишингиз учун ўзларингиздан жуфтлар яратиши ва ўрталарингизда оишнолик ва меҳр-муҳаббат пайдо қилишиодир“.

[30:21]

Бу ердаги «сакан» сўзидан мурод хотиржамлиқdir, яъни эр хотини билан, хотин эри билан хотиржам бўлиши, бири иккинчисига мойил бўлиши ва ундан нафратланмаслигидир. Уйланишнинг асли хотиржамлик ва оиласвий ҳаётнинг асли ҳам хотиржам бўлишдир. Аёл ва эр ўртасидаги дўстлик – осойишталик ва хотиржамлик бўлиши учун шариат аёлнинг эр устидаги ҳуқуқларини ва эрнинг аёл устидаги ҳуқуқларини баён қилди. Бу хусусда очиқ-оидин оят ва ҳадислар келган. Аллоҳ Таоло айтади:

﴿ وَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَ بِالْمَعْرُوفِ ﴾

,„Ва яхши амалларда улар (аёллар) учун зиммаларидағи эрлари олдидағи бурчлари баробарида ҳуқуқлари ҳам бор“.

[2:228]

Яъни, аёлларнинг эрлари устида ҳам эрларнинг хотинлари устида бўлгани каби эр-хотинлик ҳуқуқлари бор. Шунинг учун Ибн Аббос

ﷺ: «Хотиним менга зийнатлангани каби мен ҳам унга зийнатланишни хоҳлайман. Менинг зиммамдаги барча ҳақларини тўла талаб қилмаслиги учун мен ҳам унинг зиммасидаги ҳақларимни тўла талаб қилмайман. Чунки Аллоҳ Таоло дейди: „Ва яхши амалларда улар (аёллар) учун зиммаларидағи эрлари олдидағи бурчлари баробарида ҳуқуқлари ҳам

бор“, яъни гуноқкор бўлмайдиган зийнатдир», дедилар. Яна ибн Аббосдан ривоят қилинади: «Аёллар эрларига итоат қилишлари вожиб қилингани каби эрлари ҳам уларга яхшилик билан дўстона м uomала қилишлари вожибdir».

Дарҳақиқат, Аллоҳ Таоло эр-хотинга чиройли ҳаёт кечиришини васият қилиб буюради. Аллоҳ Таоло марҳамат қилади:

﴿وَعَاشُرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ﴾

„Улар билан тинч-тотув яшанглар“.

[4:19]

﴿فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ﴾

„Сўнгра (оилани) яхшилик билан саклаи“.

[2:229]

Ишратнинг маъноси м uomала қилиш, аралашиш демакдир. Аллоҳ Таоло эрларга ўз никоҳларига олган аёлларга нисбатан чиройли м uomалада бўлишни буюради, токи улар ўртасидаги ўзаро киришиш ва дўстлик камолига етсин, чунки бу нарса қалбнинг хотиржамлигини ва турмуш осойишталигини ортиради. Эркак кишининг аёлига хушмуомала бўлиши унга маҳр бериш, боқиш каби ҳақларини адо этишдан ташқари, аёлдан айб ўтмаган вақтда унга қовоқ солмаслик, очиқ чехра билан сўзлашиш, қўпол ва қаттиқ м uomала қилмаслик ва бошқа аёлга мойиллигини ошкор қилмасликдир.

Дарҳақиқат, Расулуллоҳ эркакларга ўз аёлларига яхшилик қилишни кўп васият қилганлар. Имом Муслим «Саҳиҳ»ида Жобирдан ривоят қилади, Расулуллоҳ видолашув ҳажидаги хутбаларида шундай деганлар:

«%h I '4 ' & E 2E :% % [I Z a(), + h@& \$ W R%. ;(&»

«I Z ' u & L%) &)& :G Z h(W + h@' &)%o!)+I T h :%

«% ' a) I '(% I '105 I ' :-F) A g u

«Аёлларингиз ҳақида Аллоҳдан қўрқинглар, чунки сизлар уларни Аллоҳдан омонат олгансиз, Аллоҳнинг калимаси билан уларни ўзингизга ҳалол қилгансиз, сизларнинг улар устидаги ҳаққингиз - сизлар ёмон кўрадиган бирор кишини ўйингизга киритмасликларидир. Агар шундай қилсалар, уларни оғритмасдан уринглар. Уларнинг сизлар устингиздаги ҳақлари эса яхшилик билан едириб-ичириш ва кийинтиришдир». Яна ривоят қилинадики, Пайғамбар дедилар:

«R%} ?' , G :%} ?' , ?' , »

«Сизларнинг яхшироғингиз - аҳли аёлига яхшироғингиздир. Ва мен сизларнинг ичингизда аҳли аёлига энг яхшироғингизман». (Ҳоким ва Ибн Ҳиббон Оиша дан ривоят қилганлар). Яна ривоят қилинадики, Расулуллоҳ аҳли аёллари билан чиройли ҳаёт кечирап, ўйнашар ва юмшоқ муомалада бўлар, кулишиб турар эдилар. Ҳатто мўминлар онаси Оиша нинг кўнгилларини олиш учун у билан югуриб, мусобақалашар эдилар. Оиша дедилар: «Расулуллоҳ мен билан югуришда мусобақалашдилар ва мен ўзиб кетдим. Бу воқеа қоматим тўлмасдан аввал эди. Қоматим тўлишгандан кейин эса мусобақалашдик ва мендан ўзиб кетдилар ва: **«Энди тенг бўлди», дедилар».** (Ибн Ҳиббон «Саҳиҳ»ида келтирган). Расулуллоҳ хуфтон намозини ўқиганларидан кейин ётишдан олдин уйларига кириб аҳллари билан уларнинг кўнглини олиш учун суҳбатлашиб ўтирап эдилар. Ибн Можа Расулуллоҳ дан ривоят қиласи:

« ﴿ ۷۶ ۷۵ % ۷۵ %﴾

«Сизларнинг энг яхшингиз хотинларига яхши муомалада бўлганингиздир».

Буларнинг ҳаммаси эрлар аёлларига чиройли муомалада бўлиши зарурлигини кўрсатади. Оилавий ҳаёт мусаффолигини булғовчи ҳодисалар бўлиб тургани сабабли, Аллоҳ Таоло оила етакчилигини эркак зиммасига юклади ва уни аёлга раҳбар қилди. Аллоҳ Таоло айтади:

﴿ أَلْرِجَالُ قَوَّمُونَ عَلَى الْبَسَاءِ ﴾

„Эркаклар хотинлари устида раҳбардирлар“.

[4:34]

﴿ وَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْنَ بِالْعَرْوَفِ وَلِلرِجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ ﴾

„Ва яхши амалларда улар (аёллар) учун зиммаларидағи эрлари олдидағи бурчлари баробарида хукуқлари ҳам бор. Ва эркаклар учун (аёллар) устида бир дарајса (имтиёз) бор“.

[2:228]

Эрига итоат қилишни аёлга тавсия қилди. Расулуллоҳ дедилар:

«84 (ВЕ hilla) ۷۶ ۴ ۰ ۷۵ % ۷۵ + a ۷۶ () »

«Агар аёл киши әрининг түшагидан бошқа жойда ётса, то қайтмагунча фаришталар уни лаънатлашади» (муттафақун алайх). Расулуллоҳ бир аёлга:

۷۵ % ۷۶ ۷۵ + a ۷۶ ()

«Сенинг әринг борми?», дедилар. Аёл: «Ҳа», деди. Шунда:

«Сенинг жаннатинг ҳам, дўзахинг ҳам ўшадир», дедилар». (Ҳоким келтирган). Имом Бухорий Пайғамбар **ﷺ**дан ривоят қилади:

«% k % R% *)(:% k VZ • 4 Q S()+ + % 0% ! »

«VZ • % K ! :0% A % ;SG %C;SG

«Аёл эрининг руҳсатисиз, у уйда бўлган вақтида нафл рўза тутиши мумкин эмас, унинг руҳсатисиз уйига бирор нафақа қиласа (яъни, эрининг молидан садақа қиласа), ярим ажри эрига бўлади». Ибн Батта «Аҳкомун нисо» китобида Анасадан ривоят қилади: Бир киши хотинининг кўчага чиқишини ман қилиб, сафарга кетди. Аёлнинг отаси касал бўлиб қолганда, отасини кўриб келгани Расууллоҳ **ﷺ**дан руҳсат сўради. Расууллоҳ **ﷺ** дедилар:

«% 4 0 R% 6(. R% %

«Аллоҳдан қўрқин. Эрингга қарши чиқма». Кейин унинг отаси вафот этди. Аёл унинг жанозасига бориш учун Расууллоҳ **ﷺ**дан руҳсат сўради. Унга дедилар:

«% 4 0 R% 6(. R% %

«Аллоҳдан қўрқин. Эрингга қарши чиқма». Шунда Аллоҳ Пайғамбар **ﷺ**га ваҳий қилдиди:

« 4 Q % 0 U SA VK RG »

«Эрига итоати туфайли унинг гуноҳларини мағфират этдим». Шариат эрга аёлни уйдан чиқишдан ман қилиш ҳуқуқини берди, бу чиқиш хоҳ ота-онасини зиёрат қилиш ёки энг зарур ишларни бажариш ёки сайд қилиш учун бўлишидан қатъий назар, уйидан эрининг руҳсатисиз чиқиши жоиз эмас. Лекин эри ота-онасини зиёрат қилишдан ман қилиши мумкин эмас, чунки бу ота-она билан алоқани узиш бўлиб, аёлни эрига итоат қилмасликка ундаиди. Аллоҳ Таоло уларга яхши муомалада бўлишини буюрган. Ҳолбуки, аёлни ота-онасини кўришга бориш ва зиёрат қилишдан ман қилиш яхши муомаладан эмас. Шунингдек, эр хотинини масжидга чиқишдан ман қилишга ҳам ҳаққи йўқ, чунки Пайғамбар **ﷺ**дан ривоят қилинадики:

«% V4 % { 'W(»

«Аллоҳнинг чўриларини Аллоҳнинг масжидларидан ман қилманглар!» (муттафақун алайҳ). Агар аёл эрига қарши чиқса ва бўйсунмаса, Аллоҳ Таоло эрга унга одоб бериш ҳуқуқини берган.

Аллоҳ Таоло айтади:

﴿ وَالَّتِي تَحَافُونَ نُشُرَهُنَّ فَعُظُوْهُنَّ وَاهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَأَضْرِبُوهُنَّ فَإِنَّ أَطْعَنْتُكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْنَ سَيِّلًا ﴾

„Хотинларингизнинг итоатсизлигидан қўрқсангиз, аввало уларга панд-насиҳат қилинглар, сўнг (яъни, насиҳатларинг кор қилмаса) уларни ётмоқларда тарк қилинглар (улар билан бир жойда ётманг, яқинлашманг), сўнгра (яъни, шунда ҳам сизларга бўйсунмасалар) уринглар. Аммо сизларга итоат қилсалар, уларга қарши бошқа йўл ахтарманглар“ [4:34]

Бу ердаги уриш енгил уриш, яъни оғритмайдиган бўлиши керак. Зоро, Расулуллоҳ ﷻ видолашув ҳажидаги хутбаларида:

«—FD Arguz'u & L%) & K®»

«Агар шундай қилсалар (яъни сизлар ёмон қўрадиган бирор кишини уйингизга киритсалар), уларни оғритмасдан уринглар», деганлар. (Муслим ривояти). Агар аёл итоат этмаса, эрга уни жазолаш ҳуқуқи берилган. Чунки эр оила ишларини бошқарувчи раҳбардир. Агар аёли шариат унга бажаришни буюрган ишларга зид иш қилмаса, уни мутлақо сиқиши мумкин эмас.

﴿ فَإِنَّ أَطْعَنْتُكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْنَ سَيِّلًا ﴾

„Аммо сизларга итоат қилсалар, уларга қарши бошқа йўл ахтарманглар“ [4:34]

Эр ўз хотинига меҳрибон бўлиши ва бирор нарсани сўраганда хушмуомала бўлиши, ҳаттоқи у билан қўшилишни истаса, аёлга муносиб яхши шарт-шароитларни муҳайё қилиши лозим. Расулуллоҳ ﷻ дедилар:

«D% VZE (: m Š% Ea(BE N { W K® »

«Аёллар тўзиган соchlарини тараб, поклайдиган жойларини поклагунча тунда ҳузурларига кирманг (яъни, сафардан қайтганда уйларингизга қўйқисдан кириб борманглар)» (муттафақун алайҳ). Эрнинг аёлга ва оиласа етакчи эканлигининг маъноси - у ягона ҳукмрон ва буйруғи қайтирилмайдиган ҳоким дегани эмас. Эрнинг оиласа бошлиқлигининг маъноси - у оила ишларини тартибга солувчи ва унга ғамхўрлик қилувчи эканлигидир. Шунинг учун аёл эрининг сўзига сўз қайтариши ва у билан баҳслашиши, гапирган гапларида унга мурожаат қилиши мумкин, чунки уларнинг ҳар иккиси ҳам ўзаро дўст бўлиб, бири

« ;SW RW ! R% I Z »

«Манавилар ҳам атрофимда нафақа сүраб ўтиришибди», дедилар. Бундан маълум бўладики, эрнинг аёл устидан раҳбарлиги

ишларга етакчилик қилиш бўлиб, бу раҳбарлик ҳукмронлик ва ҳокимлик эмас, балки дўстона раҳбарлиқдир. Шунинг учун аёл ҳам гап қайтариши ва баҳслашиши мумкин.

Ишрат (бирга яшаш)га оид муомала шундай бўлади. Аммо ўй ишларини бажариш борасида эса аёл эрига хамир қориб, нон ва овқат пишириб, ҳовлини тозалаб ва саришта қилиб хизмат қилиши вожиб. Агар эр сув талаб қилса - унга сув бериши, овқат ейишни хоҳласа - таом ҳозирлаши ва ўй ичидаги лозим бўладиган барча ишларда эрга хизмат кўрсатиши зарур. Шунингдек, ўй ичидаги ҳаёт кечириш учун керакли бўлган барча ишларни етарли даражада муҳайё қилиши зарур. Эркак эса оила учун зарур бўлган сув келтириш каби ишларни қилиши, ахлат олиш, тирноқ олиш, зийнатланишига зарур бўладиган ва шунга ўхшаш бошқа нарсаларни ўй ташқарисидан уйга олиб келиши зарур.

Хулоса шуки, ўйнинг ичкарисида қилинадиган барча ишларни қилиш аёл зиммасига, ташқарида бўладиган амалларнинг барчаси, қандай амал бўлишидан қатъий назар, эр зиммасига юклатилган. Али ва Фотима (Аллоҳ улардан рози бўлсин) ҳақида Расулуллоҳ ﷺдан ривоят қилинган ҳадисга қараганда:

«1ат ﷺ Т 45 , * ? ﷺ В Т -ﷺ %V% a%&%W В Т В, ﷺ»

«Пайғамбар ﷺ қизлари Фотимага уй ичкарисидаги ишларни бажаришни, Алига эса ташқарида бажариладиган ишларни бажаришини юклаганлар». Пайғамбар ﷺ уйларида хотинларига ҳам уй хизматларини буюрап эдилар ва: «Эй Оиша, менга сув бер, эй Оиша, менга овқат бер, эй Оиша, пичоқни олиб кел, уни тошга ишқаб утқирла», дер эдилар. Ривоят қилинадики: **«Фотима онамиз оталари Расулуллоҳ ﷺнинг ҳузурларига келиб, қўл тегирмонидан етган қавариқлардан шикоят қилдилар ва буни бажарадиган хизматчи сўрадилар»** (муттафақун алайҳ). Бу далиллар шуни кўрсатадики, ўй ичидаги эрнинг хизматини ва оила хизматини қилиш - хотин бажариши керак бўлган вазифалар доирасига киради. Лекин буларни бажариш унинг куч-тоқати етадиган даражада бўлиши керак. Агар бу ишлар аёлга қийинчлилк туғдирадиган даражада кўп бўлса, эр бу ишларни бажаришга хизматкор ёллаши зарур. Буни аёл ҳам талаб қилиши мумкин. Агар ишлар кўп бўлмаса ва аёлнинг кучи етадиган бўлса, эр хизматкор ёллашга мажбур эмас, балки бу ишларни аёл ўзи бажариши шарт. Чунки Расулуллоҳ ﷺ қизлари Фотимага уй ишларини бажаришни юклаганлар. Шундай қилиб, эрлар хотинларига яхши муомалада бўлишлари зарур ва хотинлар ҳам эрларига яхши хизмат қилиш билан муомала қилишлари

вожиб, токи уларнинг ўртасидаги оилавий ҳаёт Аллоҳнинг ушбу сўзи амалга ошадиган даражада осойишта ҳаёт бўлсин:

﴿ وَمِنْ ءَايَتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِّتَنْسِكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً ﴾

﴿ وَرَحْمَةً ﴾

„Унинг оятларидан (яна бири) - У зот сизлар хотиржам бўлишингиз учун ўзларингиздан жуфтлар яратиши ва ўрталарингизда оинолик ва меҳр-муҳаббат пайдо қилишиидир“.

[30:21]

АЗЛ

Азл - жинсий алоқа вақтида, шаҳват суви ажралиши яқинлашганда, сувни ташқарига тўкиш учун эркак ўз олатини аёлнинг фаржидан чиқариб олишидир. Азл қилиш шариатда жоиздир. Демак, эр ўз аёли билан жинсий қўшилиб, шаҳват суви ажралиши вақтида уни ташқарига тўкиши мумкин. Бухорий Атодан, Ато Жобирдан ривоят қиладики: «Расулуллоҳ ғаврларида бизлар азл қиласардик ва Қуръон нозил бўлиб турарди». Атодан Жобирнинг бундай дегани ривоят қилинади: «Биз азл қиласардик, ҳолбуки Қуръон нозил бўлиб турарди» (муттафақун алайҳ). Имом Муслим ривоят қилган ҳадисда: «Расулуллоҳ ғаврларида азл қиласардик, бунинг хабари Расулуллоҳ ғага етиб борди ва бизни азлдан қайтармадилар». Бу эса Расулуллоҳ азлни тасдиқлаганлари бўлиб, унинг жоизлигини кўрсатади. Чунки азл ҳаром иш бўлганда эди, Расулуллоҳ жим турмасдилар. Бундан ташқари, азлнинг бу ҳукми саҳоба томонидан Расулуллоҳ замонларига уланган. Агар саҳоба бирор ҳукмни Расулуллоҳ замонларига уласа, у марфуъ ҳадис ҳукмida бўлади. Чунки саҳобаларнинг ҳукмлар ҳақида сўрашга тўлиқ асослари бўлгани туфайли, Расулуллоҳ бундан хабардор бўлганлар ва уни тасдиқлаганлар. Азлнинг мумкинлиги ҳақида бир неча саҳих ҳадислар келган. Имом Аҳмад, Муслим ва Абу Довуд Жобирдан ривоят қилганлар: Бир киши Расулуллоҳ ҳузурларига келиб: «Менинг хизмат қиласиган ва хурмоларимни парвариш қиласиган чўрим бор. Мен унинг олдига кириб тураман ва унинг ҳомиладор бўлиб қолишини истамайман», деди. Шунда Расулуллоҳ:

« 5VK %;"> !J :& C%) ॥)@%

«Истасанг азл қил, чунки унга тақдир қилинган нарсани туғаверади», дедилар. Имом Муслим Абу Саиддан ривоят қиласдилар: Расулуллоҳ билан Бану Мусталақ газотига чиқдик ва араблардан асиirlар олдик. Аёллар билан бирга бўлишни хоҳлаб қолдик. Бизларни бўйдоқлик қаттиқ қийнарди. Биз азл қилишни хоҳладик ва бу тўғрида Расулуллоҳandan сўрадик. У зот айтдилар:

«%) !B N%, Z C! ? VK 14 ॥ . * & S()+ h T »

«Бундай қилишингизда сизларга гуноҳ йўқ, чунки Аллоҳ Таоло қиёматгача яратадиган нарсаларининг ҳаммасини ёзиб қўйган». Абу Довуд Жобирдан ривоят қиласи: Ансорийлардан бир киши Расулуллоҳ нинг ҳузурларига келиб: Менинг бир чўрим

бор. Мен унинг олдига кириб турман ва ҳомиладор бўлиб қолишини истамайман», деди. Шунда Расулуллоҳ:

« 5% ⚡ J !& C)% * W)@T%

«Истасанг азл қил, чунки унга тақдир қилинган нарсани тугаверади», дедилар. Азл қилувчининг мақсади қандай бўлишидан қатъий назар, хоҳ фарзанд кўрмаслик, хоҳ озроқ фарзандли бўлиш ёки аёлнинг заифлиги туфайли ҳомиладорликдан қийналмаслиги ёки турмушда доимо навниҳол бўлиб юриши учун ёки бундан бошқа нима мақсад қилинишидан қатъий назар, эркак киши азл қилиши мумкин. Чунки бу тўғридаги далиллар мутлақ келган ва бирор ҳолат билан қайдлаб қўйилмаган. Ҳамда ҳеч қандай хослашсиз умумий келган. Демак, ҳукм умумийлик ва мутлақлигига қолаверади. «Азл қилиш - туғилмаган болани ўлдириш», дейилмайди, чунки буни рад этувчи очиқ ҳадислар келган. Имом Абу Довуд Абу Саиддан ривоят қиласди: Бир киши: «Эй Расулуллоҳ, менинг бир чўрим бор, ундан азл қиласман, чунки унинг ҳомиладор бўлишини хоҳламайман. Мен ҳам эркаклар хоҳлайдиган нарсани хоҳлайман. Яхудийлар эса: «Азл - болани тириклай кўмишнинг кичикроғи», дейишади», деди. Шунда Расулуллоҳ:

«:& S()+C 0EJ !; 6!)+!: X5+ X '!C >?»

«Яхудийлар ёлгон айтиби, чунки агар Аллоҳ яратишни хоҳлаган бўлса, сен қайтара олмайсан», дедилар. Бола бўлмаслик мақсадида азл қилиш мумкинлиги ҳадисда келган. Имом Аҳмад ва Муслим Усома ибн Зайддан ривоят қиласдилар:

JL% 1 ⚡(%!=! <; IR% T <@T+R% <; & R%W B { 4 N45 *+
* ? :% % < J5 <; Z% +B T +: Z% B T N%+ =14I ! <; &

« й < 5&Iu ڻ u

«Бир киши Расулуллоҳ ҳузурларига келиб: «Мен хотинимдан азл қиласман», деди. Расулуллоҳ: «Нима учун бундай қиласан?», дедилар. У: «Тугиладиган боласига ёки олдинги болаларига раҳмим келади», деди. Расулуллоҳ: «Агар бу нарса зарарли бўлганда, форслар ва румларга зарар қилган бўларди», дедилар». Бу жойда Расулуллоҳ: «Нима учун бундай қиласан?» дедилар ва «Бундай қилма», демадилар. Бу ҳадисдан шу нарса маълум бўладики, Расулуллоҳ азлга рухсат берганлар ҳамда болаларнинг кўп туғилиши зарарли

эмаслиги ҳақида хабар берадилар. Имом Муслим Усома ибн Зайддан ривоят қилган ҳадис ҳам бунга далил бўлади: «Бир киши Расууллоҳ ﷺ ҳузурлариға келиб деди: «Мен болага раҳмим келиб, хотинимдан азл қиласан». Расууллоҳ ﷺ унга:

« ﴿ ﻥَإِنْ أَنْتَ مُهَمَّةٌ لِّلنَّاسِ وَإِنْ هُوَ بِأَنْ يَعْلَمُ مَا فِي أَنفُسِهِ وَإِنَّ رَبَّهُمْ بِأَنَّهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴾ »

«Агар мақсадинг шу бўлса, бундай қилма, чунки у иш (яъни, кўп туғиши) форс ва румликларга зарар қилмаган», дедилар. Имом Муслим Абдурраҳмон ибн Бишр орқали Абу Саиддан ривоят қилган ҳадисда: «Эмаётган болага ҳомила зарар қилишидан қўрқиб», деган сўзлар келган. Расууллоҳ ﷺ эмаётган болага зарар қилмаслиги учун ҳомиланинг олдини олиш мақсадидаги азлни тасдиқлаган эканлар, демак бола кўпайтирмаслик ёки умуман фарзанд кўрмаслик ёки ундан бошқа бирор мақсад билан азл қилишни ҳам тасдиқлаган бўладилар. Чунки Аллоҳ Таоло фарзанд туғилишини хоҳлаган бўлса, азл қилиш ёки қилмаслиқдан қатъий назар, бола туғилади, бундан қочиб қутулиб бўлмайди. Ибн Ҳиббон Анас дан ривоят қиласи: «Бир киши Расууллоҳ ﷺдан азл қилиш ҳақида сўради. У киши:

« ﴿ ﻦَإِنْ أَنْتَ مُهَمَّةٌ لِّلنَّاسِ وَإِنْ هُوَ بِأَنْ يَعْلَمُ مَا فِي أَنفُسِهِ وَإِنَّ رَبَّهُمْ بِأَنَّهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴾ »

«Агар фарзанд туғилиши тақдир қилинган сувни бир тош устига тўккан бўлсанг ҳам, Аллоҳ ундан фарзанд чиқариши муқаррар», дедилар. Наслни камайтириш Расууллоҳ ﷺ кўп фарзандли бўлишга ундан қўйидаги:

« ﴿ ﻪَلْ يَرَى إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ هُوَ الْمُمْلَكُ الْعَالِمُونَ ﴾ »

«Никоҳланинглар, насл қолдириинглар, кўпайинглар», ҳадисига зид келади, деб айтилмайди. Бундай демаслик керак. Чунки азлга рухсат бериш наслни кўпайтиришга қилинган тарғибга зид эмас. Булар бошқа-бошқа ҳукмлар бўлиб, бири - насл кўпайтиришга тарғиб, иккинчиси - азлнинг мубоҳлигидир. Энди имом Аҳмад Жузома бинт Ваҳб ал-Асадийядан ривоят қилган ҳадисга келсак, «Расууллоҳ ﷺ ҳузурларида бир неча кишилар турган вақтида бордим. У киши дердилар:

« ﴿ ﻪَلْ يَرَى إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ هُوَ الْمُمْلَكُ الْعَالِمُونَ ﴾ »

« ﴿ ﻪَلْ يَرَى إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ هُوَ الْمُمْلَكُ الْعَالِمُونَ ﴾ »

« ﴿ ﻪَلْ يَرَى إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ هُوَ الْمُمْلَكُ الْعَالِمُونَ ﴾ »

«Мен сут устига фарзандли бўлишдан қайтаришни қасд

қиңдим. Форс ва румликларга қарадим ва уларнинг сут устига фарзандли бўлаётганларини ва бунинг уларнинг фарзандларига зарари йўқлигини кўрдим». Кейин у кишидан азл ҳақида сўрадилар. Пайғамбар ﷺ дедилар: «У - болаларни тириклай кўмишнинг маҳфийсидир» ва: «Тириклай кўмилган қизлар сўралган вактида», [81:8] оятини ўқидилар». Бу ҳадис азлнинг жоизлиги ҳақидаги қатор саҳих ҳадисларга зид келади. Агар бир ҳадиснинг маъноси жуда кўп йўллар билан ривоят қилинган бошқа ҳадисларга зид келса, кўп йўллар билан ривоят қилинган ҳадислар олинади. Шунга кўра, мазкур ҳадис ўзидан олдин келтирилган кучли ва кўп йўллар билан ривоят қилинган ҳадисларнинг маъносига зид бўлгани учун рад этилади.

Бу ҳадис билан азлнинг мумкинлигини кўрсатувчи бошқа ҳадислар ўртасини солишириш орқали бу ҳадис азлнинг макрухлигига йўйилади, деб айтилмайди. Агар бу ҳадисда келган маънони Пайғамбар ﷺ рад қилмаганларида, шундай бўлиши мумкин эди. Имом Аҳмад ва Абу Довуд Абу Саиддан ривоят қилган ушбу: «...Яхудийлар эса: «Азл - болани тириклай кўмишнинг кичикроғи», дейишади», деди. Шунда Расулulloҳ ﷺ: «**Яхудийлар ёлғон айтибди**», дедилар», деган ҳадис билан Жузоманинг: «У - болаларни тириклай кўмишнинг маҳфийсидир» ва: «Тириклай кўмилган қизлар сўралган вактида», [81:8] оятини ўқидилар», деган ҳадисини бирлаштириш мумкин эмас. Ё улардан бири мансух (бекор қилинган) бўлиши керак. Ёки улардан бири иккинчисидан кучлироқ бўлиб, заифроғи рад этилиши лозим. Юқорида келтирилган икки ҳадиснинг тарихи номаълум бўлгани ва Абу Саиднинг ҳадиси бошқа бир неча ҳадислар билан қувватлангани ва турли йўллар билан келгани ҳамда Жузоманинг ҳадиси ёлғиз ҳолатда келгани ва бирор нарса билан қувватланмагани сабабли, кейинги ҳадис рад этилади ва ундан кучлироғи олинади. Шунга кўра, азл қилиш мутлақ жоиз бўлиб, у макруҳ эмас ва далиллар умумий келгани учун, азл қилувчининг бундан кўзлаётган мақсадининг ҳеч қандай аҳамияти йўқ. Киши азл қилишда аёлнинг рухсатига муҳтоҷ эмас, чунки бу хотинга эмас, эрга боғлиқ. Қўшилиш аёлнинг ҳаққи, сув ҳам унинг ҳаққи бўлиб қолди, демак сувни аёлнинг фаржидан ташқарига тўкиш ҳам унинг изни билан бўлиши шарт, дейилмайди. Чунки бу шаръий иллат эмас, балки ақлий иллат бўлиб, унинг қиймати йўқ. Бундан ташқари, бу гап аёлнинг ҳаққи «сув тушиши» эмас, жимоъ (қўшилиш) экани билан ҳам бекор бўлади. Бунга далил жинсий заиф киши аёлига яқинлик қиласа-ю сув тўқмаса, бундай ҳолатда ҳам шу қўшилиш билан аёлнинг ҳаққи адo бўлди деб ҳисобланади ва шунга кўра аёлга у

кишини жинсий заиф деган айб билан никохини бузиш ҳуқуқи берилмайды. Аммо Ибн Можа Умар ибн Хаттобдан ривоят қылган:

« Qk %2) T<@!)+ % < J5 B G»

«Расулуллоҳ ҳур аёлдан унинг рухсатисиз азл қилишдан қайтардилар», ҳадисига келсак, бу ҳадис заифdir. Унинг иснодида Ибн Лаҳиъа бўлиб, у ҳақда турли гап-сўз бор. Шу сабабли азлнинг жоизлиги ҳақидаги ҳадислар мутлақлигича қолади.

Азл түғрисидаги бу ҳукм ҳомиланинг олдини олиш учун дори истеъмол қилиш, презерватив ёки спиралдан фойдаланишга ҳам тўғри келади, чунки уларнинг ҳаммаси бир туркумга киради. Азлнинг жоизлиги ҳақидаги ҳукм уларга ҳам тамомила мос тушади ва унинг масалаларига киради, Зеро, ҳукм азл бўлиши ёки бўлмаслигидан қатъий назар, эркак кишининг ҳомиланинг олдини олиш учун қиласидиган ишининг жоизлигидир. Эркакка мумкин бўлган иш аёлга ҳам мумкин, чунки ҳукм - қайси восита билан бўлмасин, ҳомиланинг олдини олишнинг жоизлигидир.

Ҳомилани ман қилишнинг жоизлиги ҳомилани вақтингчалик тўхтатишга хосдир. Лекин доимий равишда ҳомиланинг олдини олиш ва туғмасликни вужудга келтириш эса ҳаромдир. Ҳомиланинг бутунлай олдини оладиган ва наслни қирқадиган дориларни истеъмол қилиш ва жарроҳлик ишларини қилдириш ҳаром ва бундай ишларни бажариш асло жоиз эмас, чунки бу бичиш (ахталаш)нинг бир тури бўлиб, унинг доирасига киради ва унинг ҳукмини олади. Чунки бу нарсалар ҳам худди ахталаш каби наслни бутунлай қирқади. Ахта қилишдан қайтарган ҳадислар очиқ келган. Саъд ибн Абу Ваққосдан ривоят қилинадики:

«WSE, : *%+ :1E * ')* * a)T B T % < J5 K5»

«Расууллоҳ Ӯсмон ибн Мазъунни тарки дунё қилишдан қайтардилар». Саъд: «Агар унга рухсат бергандарида, биз ўзимизни бичтиар эдик», деди» (муттафақун алайх). Ӯсмон ибн Мазъун Пайғамбар Ӯзурларига келди ва: «Эй Расууллоҳ, бўйдоқликка бардош бериш мен учун қийин бўляпти, менга бичтиришга рухсат беринг», деди. У киши эса:

« ſ L T : »

«Йұқ, лекин сен рұза тут», дедилар. Бошқа лафзда эса: «Эй Расулуллох, сиз менга бичтиришга рухсат берасизми?», деганда, Расулуллох :

« 2al 1%W) %GDI W+. * »

«Аллоҳ бизга роҳиблик (тарки дунёчилик) ўрнига ҳанифийликни, яъни ҳаққа мойил кенг йўлни берди», дедилар. Анас Ҳадиси дедилар: Пайғамбар Ҳадиси оила қуришга буюриб, тарки дунёчиликдан қаттиқ қайтариб шундай дердилар:

«% % ! Ӣ 'h ^%h' R%&X) X X) 41@»

«Меҳрли, серпушт аёлларга уйланинглар. Чунки мен қиёмат куни умматлар ичида сизларнинг кўплигингиз билан фахрланаман». (Аҳмад ривояти).

Шунингдек, наслни бутунлай қирқиб қўйиш Шореъ насл қолдириш ва фарзандлар кўришни оила қуришнинг асоси қилганлигига зид келади. Шунинг учун Аллоҳ Таоло одамларга миннат қилиб айтади:

﴿وَجَعَلَ لَكُم مِّنْ أَنْوَجَحْكُمْ بَيْنَ وَحَدَّةً﴾

„(Аллоҳ Таоло) жуфтларингиздан сизлар учун болалар, набиралар пайдо қилди“. [16:72]

Дарҳақиқат, Шореъ кўп бола кўришни мандуб қилган, унга қизиқтирган ва кўп болали кишини мақтаган. Анас Ҳадиси Пайғамбар Ҳадиси дан ривоят қиласиди:

«% % ! { Ӣ 'h ^%h' R%&X) X X) 41@»

«Меҳрли, серпушт аёлларга уйланинглар. Чунки мен қиёмат куни пайғамбарлар ҳузурида сизларнинг кўплигингиз билан фахрланаман». (Аҳмад ривояти). Абдуллоҳ ибн Умар Ҳадиси дан ривоят қилинади, Расууллоҳ Ҳадиси дедилар:

«% % ! Ӣ R% +R%&% Ӣ W I+ 2%»

«Серфарзанд оналарга уйланинглар, чунки мен сизлар билан қиёмат куни фахрланаман». (Аҳмад ривояти). Маъқал ибн Ясордан ривоят қилинади:

Ӣ <a4 C U H CDe+RE =<;& % < J5 B 345 { 4»

X X) 41@(<;& n%n Y(+I o :Y W Gn Y(+I o : =K] 41@([& V%

« Ӣ ^%h' R%&X)

«Бир киши Пайғамбар Ҳадиси ҳузурларига келиб деди: «Мен наасабли, чиройли, лекин тугмайдиган аёлни топдим. Унга уйланаверайми?». Пайғамбар Ҳадиси: «Йўқ», дедилар. У одам иккинчи марта келиб сўраганида ҳам Пайғамбар Ҳадиси уни қайтардилар. Учинчи марта келганида: «Меҳрли, серпушт

аёлга уйланинглар. Мен сизларниң кўплигингиз билан фахрланаман», дедилар». (Абу Довуд ривояти).

Ҳомилани азл қилиш ёки бошқа воситалар билан вақтинчалик тўхтатиб туришнинг жоизлиги ҳомилани туширишнинг жоизлигини билдирамайди. Қайси йўл билан бўлмасин, дори ичиш, оғир ҳаракатлар қилиш, тиббий йўллар билан хоҳ она, хоҳ ота ва ёки табиб томонидан қилинишидан қатъий назар, ҳомилани тушириш - агар унга жон кирган бўлса, ҳаромдир. Чунки у бегуноҳ одамни ўлдириш ҳисобланади. У хун (дия) тўланиши талаб қилинадиган жиноят бўлиб, миқдори бир қул ёки чўрини озод қилиш бўлади ва қиймати комил инсон хунининг ўндан бирига баробар келади. Аллоҳ Таоло дейди:

﴿وَلَا تَقْتُلُوا الْنَّفْسَ كَمَا حَرَمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ﴾

„Аллоҳ (ўлдиришини) ҳаром қилган жонларни ўлдирмангиз, магар ҳак билан“.

[6:151]

Имом Бухорий ва Муслим Абу Ҳурайрадан ривоят қилишади:

« + + VDT % Š F Š;J * 2%RW % " + •W RW % < J5 B, K »

«Расулуллоҳ ﷺ Бану Лихён қабиласидан бўлган бир аёлнинг туширилган ҳомиласи хусусида бир қул ёки чўри озод қилишга ҳукм қилдилар». Хун тўлаш вожиб бўладиган ҳомилада одам жисми аъзоларининг баъзиси, яъни бармоқ, қўл, оёқ, бош, кўз ёки тирноқ каби аъзолардан бири пайдо бўлиб қолгани кўриниши шарт.

Аммо ҳомилага жон киришидан аввал туширишга келсак, агар тушириш ҳомила пайдо бўлганидан қирқ кун ўтгандан кейин содир қилинса ва ҳомила шаклланаётган пайтда бўлса, бу ҳолда ҳам ҳомилани тушириш ҳаром бўлади. Муслим Абдуллоҳ ибн Масъуддан ривоят қиласи, у киши мен Расулуллоҳ ﷺдан шундай деганларини эшитганман дейди:

«J N , Z5I S& H ! > H * ' 5+ % E% %DW I »

«IIIR%) & BfU +^? +E5 ! =Klo i% a2 ZW4 Z S

«Агар нутфанинг (она қорнига тушганига) қирқ икки кечада ўтса Аллоҳ унга бир фаришта юборади, шунда у фаришта унинг суратини чизади, қулоги, кўзи, териси, гўшти ва суякларини яратади, сўнг дейди: «Эй Парвардигор, эркакми ёки аёлми?» Кейин (Аллоҳ ҳоҳлагандай) ҳукм қиласи...» (бошқа бир ривоятда қирқ кечада дейилган). Жон кирганидан кейин ҳомилани тушириш ҳаромдир, бу ҳолда қул ёки чўри озод қилиш

каби хун тўлаш вожибdir. Бунинг сабаби шуки, агар ҳомилага жон кирса ва унинг аъзолари шакллана бошласа, у тўлақонли инсон бўлишни бошлаган тирик ҳомила эканлиги аниқ бўлади. Шу сабабли унга тажовуз қилиш ҳам бегуноҳ инсон ҳаётига тажовуз қилиш каби бўлади ва Аллоҳ ҳаром қилган «болани тириклай кўмиш» ҳисобланади. Аллоҳ Таоло айтади:

﴿وَإِذَا الْمَوْءُدَةُ سُلِّمَتْ بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِّلَتْ﴾

„Тириклай кўмилган (ҳар бир) қиздан қандай гуноҳ сабабли ўлдирилгани сўралганида“.

[81:8-9]

Шунинг учун ота, она ёки табибга ҳомиланинг пайдо бўлганидан қирқ кун ўтганидан кейин уни тушириш ҳаром бўлади ва бу ишни қилган киши жиноят ва гуноҳ ишни қилган бўлади. Бухорий ва Муслим ҳадисларида келганидек, бир қул ёки чўрини озод қилиб хун тўлаши вожиб бўлади.

Хоҳ шаклланишнинг аввалги даврида, хоҳ жон киргандан кейин, ҳомилани туширишга рухсат этилмайди. Лекин, истисно тариқасида, ҳомиланинг она қорнида қолиши она ва ҳомиланинг ўлимига олиб келиши ҳақида адолатли табиблар қарор қилишса, у ҳолда онанинг ҳаётини сақлаб қолиш учун ҳомилани туширишга рухсат этилади.

ТАЛОҚ

Аллоҳ никоҳни қонунлаштиргани (шаръий ҳукм қилгани) каби талоқни ҳам қонунлаштириди. Унинг шаръий ҳукмлигига Куръон, Суннат ва саҳобалар ижмоёси асос бўлади. Қуръонда Аллоҳ Таоло айтади:

﴿الظَّلْقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكٌ مَعْرُوفٌ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَنٍ﴾

„Талоқ икки мартаидир. Сўнгра (оилани) яхшилик билан сақлаши ёки чиройли суратда ажрашиши (лозим)“.

[2:229]

﴿يَأَيُّهَا الَّذِي إِذَا طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلَقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ وَأَحَصُوا الْعِدَّةَ﴾

„Эй пайгамбар, қачон сизлар (яъни мўминлар) аёлларингизни талоқ қилисангизлар, уларнинг иддаларида (яъни поклик пайтларида) талоқ қилинглар“.

[65:1]

Умар ибн Хаттобдан ривоят қилинади:

« 4510 ⚡ N % RW * »

«Пайгамбар ﷺ Ҳафсани талоқ қилдилар ва қайта никоҳларига олдилар». (Ҳоким ва Ибн Ҳиббон ривояти). Яна Абдуллоҳ ибн Умардан ривоят қилинади: «Менинг яхши кўрган бир хотиним бор эди ва отам уни ёмон кўтарди. Отам менга уни талоқ қилишимни буюрди ва мен кўнмадим. Кейин буни отам Расулуллоҳ ﷺга айтди ва у зот менга:

«L(+ №%: aT % VDT !»

«**Эй Абдуллоҳ ибн Умар, хотинингни талоқ қил**», дедилар». (Термизий ва Ҳоким ривояти). Саҳобалар ҳам талоқнинг шариат томонидан белгиланганига ижмоъ қилганлар.

Талоқ - никоҳ алоқасини узиш ва никоҳ битимини бекор қилиш демакдир. Талоқнинг жоизлигига ҳеч қандай шаръий иллат йўқ, чунки бу тўғрида келган далилларнинг ҳеч бири - на Куръон далиллари ва на суннат далиллари - бирор иллатни ўз ичига олган эмас. Унинг ҳалоллиги бирор сабабга кўра эмас, балки шариат ҳалол қилгани учундир. Шаръий талоқ қилиш уч марта талоқ қилиш бўлиб, булар кетма-кет бўлади. Агар бир марта талоқ қилса, бир талоқ тушади ва эр хотинини идда муддати ўтмай туриб, янгидан никоҳ ўқитмасдан, қайтиб олиши мумкин. Агар иккинчи бор талоқ қилса, икки талоқ тушади ва идда муддати ўтмай туриб, янгидан никоҳ ўқитмасдан, қайтиб никоҳига олиши мумкин. Агар бу икки ҳолатда идда муддати ўтиб кетса, талоқ ражъий (қайтиш мумкин бўлган) талоқдан кичик боин (ажратувчи) талоққа айланади ва энди

эр янги никоҳ ўқитмай ва маҳр бермай туриб хотинини қайта никоҳига ололмайди. Агар учинчи бор талоқ қилса, катта боин талоқ тушади ва энди эр ўз хотинини қайта никоҳига олиши мумкин бўлмайди. Фақатгина бошқа эрга тегиб, у билан қўшилиб, сўнг бу эр уни талоқ қилса ва идда муддати тугаса, уни қайта никоҳига олиши мумкин. Аллоҳ Таоло айтади:

﴿الْطَّلَقُ مَرَّتَانٌ فَإِمْسَاكٌ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَنٍ وَلَا تَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَأْخُذُوا مِمَّا إِاتَيْتُمُوهُنَّ شَيْءًا إِلَّا أَنْ تَخَافَ أَلَا يُقِيمَ حُدُودَ اللَّهِ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَا يُقِيمَ حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا أَفْتَدَتُ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿فَإِنْ طَلَقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدِ حَتَّىٰ تَنكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجِعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَ حُدُودَ اللَّهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ بِيُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ﴾

„Талоқ икки марта дир. Сўнгра (оилани) яхшилик билан сақлаши ёки чиройли суратда ажрашиши (лозим). Ва сизлар учун уларга (хотинларингизга) берган нарсаларингиздан (уларнинг маҳрларидан) бирон нарсани қайтариб олишингиз дуруст бўлмайди. Фақат эр хотин Аллоҳ буюрган (оилавий турмуши борасидаги) қонун-қоидаларни адo қила олмасликларидан кўрқсаларгина (дурустдир). Бас, агар уларнинг Аллоҳ буюрган қонун-қоидаларни адo қила олмасликларидан кўрқсангизлар, у ҳолда хотин (эридан ажраши учун) эваз қилиб берган нарсада (яъни, хотиннинг эваз беришида, эрнинг шу эвазни олишида) улар учун гуноҳ йўқдир. Бу Аллоҳнинг чегараларидир. Бас, улардан тажсовуз қилиб ўтмангиз! Ким Аллоҳ чегараларидан тажсовуз қилиб ўтса, ана ўшалар золимлардир. Энди агар уни (учинчи марта) талоқ қилса, у аёл то бошқа эр билан турмуши курмагунича аввалги эрига ҳалол бўлмайди. Сўнг агар (кейинги эр ҳам) талоқ қилса, бу ҳолда Аллоҳ буюрган қонун-қоидаларни адo қилишиларига ишонсалар, (у хотин аввалги эри билан) бир-бирларига қайтишиларининг, яъни қайта турмуши куршиларининг гуноҳи йўқдир. Булар Аллоҳнинг чегараларидир, буларни биладиган қавм учун баён қиласди“. [2:229-230] Зоро, Аллоҳ Таоло мусулмонларга қандай талоқ қилишни оятда ўргатди:

﴿الْطَّلَقُ مَرَّتَانٌ﴾

„Талоқ икки мартаадир“.

[2:229]

ва кейин уларга хотинларини чиройли муюмала ва ҳақларини адо этиш билан ушлаб қолиш ва ёки яхшилик билан ажрашиш ихтиёрини берди. Кейин деди:

﴿فَإِنْ طَلَقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدِ حَقِّيْقَتِنِكَحْ رَوْجَانَ غَيْرَهُ﴾

„Энди агар уни (учинчи марта) талоқ қилса, у аёл то бошқа эр билан турмуш қурмагунича аввалги эрига ҳалол бўлмайди“. [2:230]

яъни, ўтган икки талоқдан кейин учинчи бор талоқ қилса, бошқага турмушга чиқмагунча қайтиб олиш ҳалол бўлмаслигини уқтириди. Кейин деди:

﴿فِإِنْ طَلَقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجِعَا﴾

„Сўнг агар (кейинги эр ҳам) талоқ қилса, бу ҳолда (у хотин аввалги эри билан) бир-бирларига қайтишиларининг, яъни қайта турмуш қуришиларининг гуноҳи йўқдир“. [2:230]

яъни, кейинги эр уни талоқ қилса, олдингиси янги никоҳ ва янги маҳр билан қайтиб никоҳига олиши мумкин. «Агар талоқ қилса», феълининг фоили (бажарувчиси) ўзига энг яқин турган калимага, яъни иккинчи эрга қайтади ва «эр ва аёл қайтишлари», феълининг фоили аввалги эрга қайтади. Яъни, аввалги эр ва хотин агар хоҳлашса, қайта турмуш қуришиларига монелик қилувчи ҳеч нарса йўқ. Бунга кўра, эр хотинини уч марта талоқ қилиши мумкин. Булардан иккитасида у хотинини қайта никоҳига олиши мумкин. Учинчисидан кейин эса токи бошқа эрга тегмагунча қайта никоҳига олиши мумкин эмас.

Талоқ эрнинг қўлида бўлади, хотиннинг қўлида бўлмайди. Талоқ нега эрнинг қўлига берилганига келсақ, Аллоҳ Таоло шундай ҳукм қилган ва шариатда бунга иллат келмагани учун иллатланмайди. Никоҳ ва талоқнинг воқелигини чуқур текшириш шуни кўрсатадики, турмуш қуриш янги жуфтлик ҳаётининг бошланиши бўлгани сабабли эр ва хотин ўзи хоҳлаган жуфтини танлашда ихтиёрилдирлар ва улардан ҳар бири хоҳлаган киши билан турмуш қуришни танлаши ёки рад этиши мумкин. Лекин амалда турмуш қурилгач ва оила етакчилиги ва аёлга раҳбарлик қилиш эр зиммасига тушгач, талоқ қилиш ҳуқуқи эрга берилиши лозимдир, чунки у оила бошлифи ва тарбиячисидир. Оиланинг муаммолари ва масъулияти бутунлай унга юклангач, оила аҳдномасини бекор қилиш ҳуқуқи ҳам унга берилиши зарур. Чунки ҳуқуқ ҳам масъулият миқдорича бўлади. Эр-хотин ўртасини ажратиш ҳуқуқи ҳам раҳбар бўлганига берилди. Бироқ, бу шаръий ҳукмни иллатлаш эмас, балки мавжуд воқени сифатлашдир, чунки шаръий ҳукмнинг иллати

фақатгина шаръий далилда келган шаръий иллат бўлиши лозим.

Бундан ташқари, талоқнинг эр қўлида эканлиги ва талоқ қилиш унинг ҳаққи эканлигининг маъноси - аёл ўзини талоқ қилиши ва эри билан орани очиқ қилиши жоиз бўлмайди, дегани эмас. Балки бу ҳуқуқ аслида ва бирор ҳолатга қайдланмай, мутлақ эрнинг қўлида ва эр ҳеч бир сабабсиз ҳам хотинини талоқ қилиши мумкин. Лекин аёл ҳам шариат кўрсатган муайян ҳолатларда ўзини талоқ қилиши ва эри билан ўзи орасидаги никоҳ битимини бекор қилиши мумкин. Шариат аёлга қўйида келтирилган ҳолатларда никоҳ битимини бекор қилиш ҳуқуқини беради:

1. Агар эр талоқ қилиш ишини аёлга топширган бўлса. Бу имкониятга кўра у ўзини талоқ қилиши мумкин. У айтади: «Мен ўзимни эрим фалончидан талоқ қилдим». Ёки «Сендан ўзимни талоқ қилдим», деб эрига айтиши мумкин. Лекин эрига «Сени талоқ қилдим» ёки «Сен талоқсан», дейиши жоиз эмас. Чунки талоқ хотин томонидан содир бўлган бўлса ҳам, эрнинг устига эмас, хотиннинг устига тушади. Расууллоҳ ﷺ аёлларига ихтиёр берганлари ва саҳобалар ҳам шунга ижмо қилганларига кўра, эр талоқ ишини хотин қўлига топшириши мумкин.

2. Агар аёл эрида жинсий заифлик ва бичмалик каби жинсий алоқага монелик қилувчи иллат борлигини билса ва ўзи жинсий алоқага монелик қилувчи иллатлардан соғ-саломат бўлса. Бунга ўхшаш ҳолатларда у никоҳини бекор қилишни эридан талаб қилиши мумкин. Агар ҳоким бу айбнинг борлигини аниқласа, бир йил муддат қўяди. Бу муддат ичida эр хотинига қўшила олмаса, аёлнинг талаби қондирилади ва никоҳ бекор бўлади. Ривоят қилинадики: «Ибн Мунзир бичилган бўла туриб бир аёлга уйланди. Умар ﷺ унга: «Аёлингга буни айтдингми?», дедилар. «Йўқ», деди ибн Мунзир. Шунда Умар ﷺ: «Унга айт ва ихтиёр бер», дедилар». Ривоят қилинишича, Умар жинсий заиф кишига бир йил муҳлат берганлар. Агар хотин эрининг олати кесиб ташланган ёки фалаж бўлганини билса, билган пайтдан бошлаб ихтиёри ўзида бўлади. Бу аёлга муддат қўйилмайди, чунки бундай ҳолатда жинсий алоқага умид йўқ ва уни кутишнинг ҳам маъноси йўқ.

3. Агар эр билан аёл қўшилишдан аввал ёки кейин эр билан бирга соғлом яшаш мумкин бўлмайдиган бирор хавфли касаллик, масалан, қичима, мохов, таносил, сил каби касалликлар эрида борлиги ёки юққанлиги маълум бўлса, хотин қозига мурожаат қилиб, эри билан ўртасини ажратишни талаб қилиши мумкин. Агар мазкур касалликнинг борлиги аниқланса ва ундан маълум муддат ичida даволанишнинг иложи йўқлиги билинса, аёлнинг талаби қондирилади. Унинг ихтиёри доимий бўлиб, маълум вақтга

чекланган эмас. Бунинг далили – заар қоидаси ва имом Молик «Муватто»да ривоят қилиб, унга Саид ибн Мусайядан ушбу сўзлар етганлигини айтади: **«Қайси бир киши бир аёлга уйланса ва унда жиннилик ёки бирор заарли қасаллик бўлса, бу аёлга ихтиёр берилади: агар хоҳласа бирга яшайди, хоҳласа ажрашади».**

4. Агар никоҳдан кейин эр жинни бўлиб қолса, аёл қозига мурожаат қилиб, эридан ажралишни талаб қилиши мумкин. Қози ажралишни бир йил муддатга кечикириади. Агар бу муддат ичида эр жиннилиқдан тузалмаса ва хотин ажралиш фикридан қайтмаса, қози ажралишга ҳукм қиласди. Бунга ҳам аввалги бандда келган нарсалар далил бўлади.

5. Агар эр узоқ ёки яқин сафарга чиқиб дом-дараксиз кетса ва унинг ҳақида ҳеч қандай хабар бўлмаса ҳамда аёлнинг нафақа олиши имкони бўлмай қолса, у ҳолда - эрни қидириш ва топишга бор имкониятларни сарф қилганидан кейин, аёл ажрашишни талаб қилиши мумкин. Бунинг далили Пайғамбар ﷺнинг:

«RUS & RU%»

«Мени едириб-ичир. Агар едириб-ичирмасанг, қўйиб юбор», деб аёлнинг ўз эрига айтиши мумкинлиги ҳақидаги ҳадислари далил бўлади. Ажралишга едириб-ичирмаслик иллат бўляпти.

6. Агар бадавлат бўла туриб, хотинини боқишидан бош тортса ва аёл тирикчилиги учун зарур бўлган нафақани эрининг бойлигидан ҳеч ололмаса, у ҳолда аёл талоқни талаб қилиши мумкин. Қози бирор муҳлат қўймай, шу заҳотиёқ никоҳни бекор қилиши лозим. Чунки Расулуллоҳ ﷺ:

«RUS & RU% < ; < ' (b%L(+ %

«Хотининг сен боқадиган оиласиг аъзоларидандир. У: «Мени едириб-ичир. Агар едириб-ичирмасанг, қўйиб юбор», деб айтиши мумкин», дедилар. Умар ﷺ хотинлари олдига умуман келмай қўйган кишиларга: **«Ё нафақа беринглар ёки талоқ қилинглар»,** деб хат ёзганлар. Саҳобалар буни билишган ва инкор қилишмаган. Демак, бу уларнинг ижмоъси бўлган.

7. Агар эр билан хотин ўртасида низо ва келишмовчилик чиқиб қолса, хотин ажралишни талаб қилиши мумкин. Қози эрининг қариндошларидан битта ҳакам, хотиннинг қариндошларидан битта ҳакам тайинлаши лозим. Оиласий мажлис уларнинг ҳар бирининг шикоятини тинглайди ва ислоҳ қилишга уриниб кўради. Агар ислоҳ қилишнинг иложи бўлмаса, шу мажлиснинг ўзи уларни ўзи лозим кўргани бўйича ажратиб юбораверади. Аллоҳ Таоло дейди:

﴿ وَإِنْ حَفْتُمْ سِقَاقَ بَيْنِهَا فَأَبْعَثُوا حَكْمًا مِّنْ أَهْلِهِ وَحَكْمًا مِّنْ أَهْلِهَا إِنْ يُرِيدَا إِصْلَحًا يُوَفِّقُ اللَّهُ بَيْنَهُمَا ﴾

„Агар эр-хотиннинг оралари бузилиб кетишидан қўрқсангизлар, эр томонидан бир ҳакам, хотин томонидан бир ҳакам чақирингиз. Агар ислоҳ қилишини истасалар, Аллоҳ эр-хотин орасига иттифоқликни солур“ [4:35]

Юқорида санаб ўтилган ҳолатларнинг аввалгисида шариат аёлга ўзини талоқ қилиш ҳуқуқини берди ва кейингиларида талоқни талаб қилиш ҳуқуқини берди. Бу ҳолатларнинг воқелиги шуни кўрсатадики, Шореъ оиласиий ҳаётда аёл эрнинг соҳибаси деб ва уйда содир бўлган ҳар қандай нохушликнинг зарари эрга теккани каби аёлга ҳам тегади деб қараган. Демак, оила бошига тушган баҳтсизликдан қутулиш учун аёл томонидан никоҳни бекор қилиш ҳуқуқини кафолатлаш зарур. Шунинг учун Шореъ оиласиий хотиржамлик йўқолган вақтда эр билан бирга қолишга аёлни мажбур қилмади ва яшаш имконияти йўқлиги ёки оиласиий хотиржамлик йўқлиги аниқ бўлган ҳолатларда унга никоҳни бекор қилишни талаб қилиш ҳуқуқини берди.

Бундан маълум бўладики, Аллоҳ Таоло талоқ қилиш ҳуқуқини эркакка берди. Чунки у хотини тепасида раҳбар ва оиласининг масъулидир. Аёлга эса ўз турмушида баҳтсиз бўлмаслиги, хотиржамлик ва осойишталик ўрни бўлган оила баҳтсизлик ва изтироб ўрни бўлиб қолмаслиги учун никоҳни бекор қилишни талаб қилиш ҳуқуқини берди.

Талоқни қонунийлаштиришдаги иллатга келсак, илгари айтиб ўтганимиздек, шаръий нусуслар талоқни иллатламаган ва унинг иллати йўқ. Лекин талоқни қонунлаштиришнинг воқелигини ва уйланишга нисбатан уни қонунлаштириш кайфиятини ва бундан келиб чиқадиган ишларни баён қилиб ўтиш мумкин. Никоҳнинг воқелиги шуни кўрсатадики, никоҳ оиласи ташкил этиш ва унда осойишталикини таъминлаш учун вужудга келган. Зеро, агар оила осойишталигига таҳдид соладиган бирор иш содир бўлса ва вазият бирга яшаш мумкин бўлмайдиган даражага етиб борса, у ҳолда эрхотин ўрталарини ажратиш учун ишлатадиган воситага эга бўлишлари зарур. Улардан бири ёки ҳар иккови бундай ҳолатда яшашга мажбур қилиниши жоиз эмас. Аллоҳ Таоло талоқни қонунлаштириб деди:

﴿ الْطَّلْقُ مَرَّتَانِ فِإِمْسَاكٍ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٍ بِإِحْسَانٍ ﴾

„Талоқ икки мартадир. Сүнгра (оилани) яхшилик билан саклаши ёки чиройли суратда ажрашиши (лозим)“.

[2:229]

Токи оиладаги баҳтсизлик доимий бўлмасин ва одамлар ўртасидаги оилавий осойишталик бардавом бўлсин. Агар эр-хотиннинг табиатлари бир-бирларига мос келмагани ёки уларнинг ҳаётини бузиб юборадиган ҳодиса бўлганни сабабли оилада бу осойишталик йўқ бўлса, у ҳолда уларга бу оилавий осойишталикни бошقا бир шахс билан барпо қилишлари учун имконият берилиши мумкин. Бироқ, Ислом ёмон кўриш ва ёқтирасликни талоқ учун сабаб қилмади, балки эр-хотинни яхшилик билан бирга яшашга буюрди ва ёмон кўрса ҳам, шояд бунда яхшилик бўлса деб, бирга сабр билан яшашга қизиқтириди. Аллоҳ Таоло айтади:

﴿وَعَاشُرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهُتُمُوهُنَّ فَعَسَىٰ أَنْ تَكُرِهُوْا شَيْئًا وَتَبْجَعَ لَاللهِ فِيهِ حَيْرًا﴾

﴿كَثِيرًا﴾

„Улар билан тинч-тотув яшанглар. Агар уларни ёмон кўрсангизлар ҳам (сабр қилиб иноқ ҳолда яшайверинглар). Зоро, сизлар ёмон кўрган нарсада Аллоҳ кўп яхшиликларни қилиб қўйган бўлиши мумкин“. [4:19] Эркакларга аёлларни қайсарликларидан қайтариш воситаларини қўллашга буюрди. Аллоҳ Таоло айтади:

﴿وَالَّتِي تَخَافُونَ نُشُورَهُنَّ فَعِظُوهُنَّ وَأَهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَأَصْرِيُوهُنَّ﴾

„Хотинларингизнинг итоатсизлигидан қўрқсангиз, аввало уларга панд-насиҳат қилинглар, сўнг (яъни, насиҳатларинг кор қилмаса) уларни ётмоқларда тарқ қилинглар (улар билан бир жойда ётманг, яқинлашманг), сўнгра (яъни, шунда ҳам сизларга бўйсунмасалар) уринглар“. [4:34]

Шу тариқа эр-хотин ўртасида рўй берадиган муаммоларни улар билан талоқ ўртасини тўсадиган тарзда ҳал этиш учун мулојим бўлган ва мулојим бўлмаган воситаларнинг барчасини ишлатишга буюрди. Агар яхши муомала қилиш фойда бермаса ва қаттиқроқ воситалар ҳам наф келтирмаса, иш кучайиб ёмон кўриш, ёқтираслик ва қайсарликдан низо ва жанжал даражасига етса ҳам, Ислом иккинчи қадам қилиб талоқни белгиламади. Балки улар ўртасида танглик кучли бўлишигига қарамай, эр-хотин ўртасини ислоҳ қилиш ва келиштириш учун ҳар икки томон қариндошларидан ҳакам тайинлашни буюрди. Аллоҳ Таоло айтади:

﴿ وَإِنْ حَفْتُمْ سِقَاقَ بَيْنِهَا فَأَبْعَثُوا حَكْمًا مِّنْ أَهْلِهِ وَحَكْمًا مِّنْ أَهْلِهَا إِنْ يُرِيدَا إِصْلَحًا يُوَفِّقُ اللَّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَسِيرًا ﴾

„Агар эр-хотиннинг оралари бузилиб кетишидан қўрқсангизлар, эр томонидан бир ҳакам, хотин томонидан бир ҳакам чақирингиз. Агар улар ислоҳ қилишини истасалар, Аллоҳ эр-хотин орасига иттифоқликни солур. Албатта, Аллоҳ билгувчи ва хабардор бўлган зотдир“. [4:35]

Агар бу икки вакил ҳам уларнинг ўртасини ислоҳ қилиб, келиштиришга қодир бўлмаса, бу ҳаракатлардан кейин уларнинг ўртасини келиштиришнинг иложи қолмайди. Чунки улардаги ички туйғулар ўрталарини ажратишдан бошқа нарсани қабул қилмайди. Энди талоқдан бошқа чора қолмади. Шоядки улар оиласи тинчликни топсалар ва талоқ билан бундай муаммолар барҳам топса. Аллоҳ Таоло айтади:

﴿ وَإِنْ يَتَفَرَّقَا يُغْنِيَ اللَّهُ كُلًاً مِّنْ سَعْتِهِ وَكَانَ اللَّهُ وَسِعًا حَكِيمًا ﴾

„Бордию эр-хотин ажралиб кетсалар, Аллоҳ иккаласини ҳам Ўзининг кенг карами билан беҳожат қилиб қўйгай (яъни ҳар иккисига ҳам аввалги турмушидан яхшироқ эр ёки хотин насиб этиши мумкин). Аллоҳ фазлу карами кенг ва ҳикмат эгаси бўлган зотдир“. [4:130]

Лекин бу талоқ ҳам эр-хотин ўртасида имконият қолдирди ва уларнинг ўртасини тамоман ажратмади. Балки биринчи ва иккинчи талоқдан сўнг уларга қайта никоҳланиш ҳуқуқини берди. Чунки биринчи ва иккинчи талоқ баъзан эр-хотин қалбida биринчи талоқдан кейин иккинчи бор ва иккинчи талоқдан кейин учинчи бор оиласи ҳаётни қайта бошлашга рағбатни ўйғотади. Мана шундан шариат талоқни уч марта деб белгилади. Аллоҳ Таоло айтади:

﴿ الظَّلْقُ مِرَّتَانِ فِإِمْسَاكٍ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٍ بِإِحْسَنٍ ﴾

„Талоқ икки мартадир. Сўнгра (оиласи) яхшилик билан сақлаши ёки чиройли суратда ажрашиши (лозим)“. [2:229]

Токи эр-хотин ўз қалбларига қулоқ солиш ва қалбларида жойлашган Аллоҳдан қўрқишишга қайтишлари натижасида оиласи ҳаётни қайтадан бошлаб, илгари топмаган роҳат ва хотиржамликни ва оиласи осойишталикни топишга интилсалар, ажаб эмас. Шунинг учун Ислом эрга биринчи ва иккинчи талоқдан сўнг яна хотинини никоҳига олишга рухсат берган. Шунингдек, Ислом эр-хотинга ўз қалбларига қулоқ солишлари, ажралиш ҳақида қайта ўйлаб кўришлари ва унга илгари бўлганидан кўра жиддийроқ равища

қарашлари учун имкон берадиган воситани берди. Зеро, талоқдан кейинги идда муддатини уч ҳайз муддати билан белгилади. Бу уч ойга яқин вақт бўлади. Ёки ҳомилали бўлса, идда муддатини бола туғилгунча қилиб белгилади. Бу муддат ичидаги хотинига ўйдан жой бериш ва боқиши масъулиятини эрга юклади ва идда сақлаётган хотинини бу муддат туғагунча ўйдан чиқариб юборишдан қайтарди. Бу эса ўзаро қалбларни яқинлаштириш ва дилларни поклаш учун ва икки томон бир-бирларига қайтишлари учун йўлни кенгайтириш ва қайта бирга яшашлари учун шароит яратиш эди. Бу жиҳатдан Ислом Куръонда тавсиялар беради. Аллоҳ Таоло айтади:

﴿وَإِذَا طَلَقْتُمْ أَنْسَاءَ فَلَمَّا نَأْجَلْهُنَّ فَامْسِكُوهُنَّ إِعْرُوفٍ أَوْ سَرِحُوهُنَّ مَعْرُوفٍ وَلَا قُسْكُوهُنَّ ضِرَارًا لِتَعْتَدُوا وَمَنْ يَفْعُلْ ذَلِكَ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ﴾

„Качон хотинларингизни талоқ қилсангизлар ва уларнинг идда муддатлари битиб қолса, бас, уларни яхшилик билан олиб қолинг ёки яхшилик билан кузатинг. Уларга зулм қилиши билан зарар етказиши учун ушлаб турмангиз. Ким шундай қилса, ўзига зулм қилибди“.[2:231]

Агар бу муомалалар фойда бермаса ёки биринчи ва иккинчи талоқдан кейин таъсир этса-ю, кейин барибир учинчиси содир бўлса, у ҳолда энди ишнинг томири чуқурроқ, чигаллиги кўпроқ ва низо қаттиқроқ бўлган бўлади. Оилани сақлаб қолиш у ёқда турсин, никоҳни қайтиришга мурожаат қилишнинг ҳам асло фойдаси йўқ. Бошқа турмуш қурмай туриб бу турмушнинг ўзида самарасиз тажрибани яна қайта ўтказишдан кўра уларнинг ўртасини ажратиш ва бошқа турмуш қуришдан ўзга чора йўқ. Шунинг учун учинчи талоқни кескин ҳал қилувчи чора қилиб белгилади. Аллоҳ Таоло айтади:

﴿فَإِنْ طَلَقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدِ حَقِّيَّ تَنِكِحَ رَوْجَा غَيْرُهُ﴾

„Энди агар уни (учинчи марта) талоқ қилса, у аёл то бошқа эр билан турмуши қурмагунича аввалги эрига ҳалол бўлмайди“.[2:230]

Учинчи талоқдан кейин хотини бошқа эрга тегиб, улар қўшилмасдан ва эр-хотинликни тўла ҳис этиш учун «**унинг мазасини бу ва бунинг мазасини у тотиб қўрмагунча**» аввалги эр хотинини никоҳига олиши мумкин эмас. Хотин агар иккинчи турмушни ҳам тажрибадан ўтказиб, унда ҳам роҳат ва хотиржамликни топмаса, сўнг иккинчи эридан ажраса, ана шу пайтда хотин ўзининг аввалги эри билан бирга яшашга қайтиши мумкин. Чунки у иккинчи эр билан ҳам эр-хотинлик ҳаётида яшаб, иккинчи марта тажрибадан ўтказди ва уларнинг ўртасини солиштириб кўрди. Энди агар қайта

яшашни ихтиёр қилса, билиб-кўриб туриб ихтиёр қилган бўлади. Шунинг учун Шореъ хотинга бошқа эрга тегиб, у билан яшаб ажралганидан сўнг аввалги уч марта талоқ қилган эрига қайтишини ҳалол қилди. Аллоҳ Таоло айтади:

﴿فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدِ حَقِّ تِنِكَحٍ رَّوْجًا غَيْرُهُ﴾

„Энди агар уни (учинчи марта) талоқ қилса, у аёл то бошқа эр билан турмуши қурмагунича аввалги эрига ҳалол бўлмайди“. [2:230]
ва кейин шу оятнинг ўзида:

﴿فَإِنْ طَلَّقَهَا﴾

„Агар уни талоқ қилса“. [2:230]

яъни иккинчи эр уни талоқ қилса:

﴿فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا﴾

„Иккаласига гуноҳ йўқдир“. [2:230]

яъни иккинчи эрдан талоқ қилинган хотин ва аввалги эр:

﴿أَنَّ يَرَاجِعَ﴾

„(У хотин аввалги эри билан) бир-бирларига қайтишиларининг“. [2:230]
яъни улардан ҳар бири ўз жуфтига никоҳ орқали қайтишида гуноҳ йўқ.

Талоқнинг қонунлаштирилиши қайфияти йўл кўрсатган ишлар шулардир. Бу билан талоқни қонунлаштиришдаги ва қонунлаштириш тариқатидаги ва талоқ қилишнинг қайфиятидаги ҳамда ижтимоий ҳаётга осойишта турмушни кафолатлаш учун диққат билан қарашдаги етук ҳикматлар ойдинлашади. Агар ушбу осойишталик йўқолса ва уни қайтаришдан умид қолмаса, у ҳолда бу жуфтни ажратиб юбориш зарур. Шунинг учун Аллоҳ Таоло талоқни қонунлаштируди. Биз унинг жиҳатларини баён қилдик.

НАСАБ

Илохий ҳикмат аёлнинг ҳомиладор бўлиш ва бола туғиши ўрни бўлишини тақозо этган. Шу туфайли аёл фақат бир эркак билан турмуш қуриши керак. Унинг биттадан ортиқ эркак билан турмуш қуриши тақиқланган. Ҳар бир шахс ўз насл-насабини билиш имкониятига эга бўлиши учун аёлнинг бир неча эркак билан турмуш қуриши ҳаром қилинган. Шариат насл-насабни мустаҳкамлашга катта эътибор бериб, унинг ҳукмини тўлиқ баён қилиб берган.

Ҳомиладор бўлишнинг энг оз муддати олти ой, одатдагиси муддати тўққиз ой. Эр ўз хотини билан турмуш қурган пайтдан олти ой ва ундан кўпроқ вақт ўтиб аёли туғса, бола унинг боласи бўлади. Бу хусусда Пайғамбар ﷺ:

«**TM 9%V)**»

«Бола тўшак әгасиники», деганлар (муттафақун алайҳ). Хулоса шуки, аёл ўз эрига хотин бўлиб турган даврда ва никоҳларига олти ойдан кўпроқ вақт ўтиб туғса, бу бола шу эрнинг фарзанди бўлади.

Бироқ, хотини олти ой ёки ундан кўпроқ вақт ўтиб бола туғса ва бу бола эридан бўлмаганилиги аниқланса, топилиши зарур бўлган бир қанча шартлар билан эри бу болани рад қилиши мумкин. Агар мазкур шартлар топилмаса, унинг рад қилишининг қиймати бўлмайди. Хоҳлайдими ёки бош тортадими, бола барибири уники бўлиб қолаверади. Бу шартлар қўйидагилар:

Биринчиси: Чақалоқ тирик туғилган бўлиши керак. Зеро, ўлик туғилган чақалоқнинг насиби рад этилмайди. Чунки шаръий ҳукм ўлик туғилган болани инкор қилишга жорий қилинмайди.

Иккинчиси: Ота очиқдан-очиқ ёки бирор ишора билан бу бола - унинг фарзанди эканлигига иқорор бўлмаган бўлиши керак. Агар очиқдан-очиқ ёки бирор ишора билан бу бола унинг фарзанди эканлигига иқорор бўлган бўлса, бундан кейин боланинг насибини инкор қилиши мумкин эмас;

Учинчиси: Болани инкор қилиш муайян вақт ва муайян ҳолатларда бўлиши керак, яъни туғилиш вақти, туғиши учун керакли нарсаларни сотиб олиш вақти, эр уйда бўлмаган пайтда хотини туққанлигидан хабар топган вақти. Бу айтиб ўтилган вақтлар ёки ҳолатлардан бошқа пайтда боланинг насибини инкор этиши эътиборга олинмайди. Шунга кўра хотини була туғиб, эри уни инкор қилишга имкони бўла туриб инкор этмаса, бола унинг насибидан ҳисобланади ва бундан кейин болани тан олмасликка отанинг ҳаққи бўлмайди. Боланинг туғилганини билган ва уни

тан олмаслик имконига эга бўлган ҳолатда отага ихтиёр берилади. Бола туғилганини билиб, уни инкор қилишга имкони бўла туриб инкор қилмаса, бола унинг насабидан бўлди деб ҳисобланади. Чунки Расууллоҳ:

«**™ ۹۰%** »

«Бола тўшак әгасиники», деганлар. Агар ота боланинг туғилганини билмагани ҳақида даъво қилса ва у бехабар қолиш эҳтимоли бўлган жойда, масалан бошқа маҳалла ёки бошқа шаҳарда бўлгани учун уни тасдиқлаш мумкин бўлса, у гапини қасам ичиб тасдиқлади. Чунки асл-асос билмаслиkdir. Энди агар унинг гапини тасдиқлаш мумкин бўлмаса, масалан эр хотини билан бир ҳовлида бўлган бўлса, унинг даъвоси қабул қилинмайди. Чунки бундай ҳолатда билмай қолиши мумкин эмас. Агар эр: «Бола туғилганини билгандим, бироқ уни инкор қилишга ҳақли эканимни билмаган эдим», деса ёки «Буни ҳам билардим, лекин дарҳол инкор қилишим кераклигини билмаган эканман», деса ва у омма халқ каби буни билмайдиганлар жумласидан бўлса, унинг бу даъвоси қабул қилинади. Чунки бу ҳукмни омма халқ билмайди ва бу борада Исломни яқинда қабул қилган кишига ўхшайди. Шунингдек у каби кишилар билмайдиган ҳар қандай ҳукмни билмаслиги узр деб қабул қилинади. Агар билмай қолиши мумкин бўлмаган иш бўлса, унинг билмаслиги узр деб қабул қилинмайди.

Тўртинчиси: Болани инкор этиш ортидан лаънатлашиш ёки лаънатлашиш орқали болани инкор этиши керак. Тўлиқ равишда лаънатлашиш билан болани инкор этсагина, бола унинг насабидан деб ҳисобланмайди.

Мана шу тўрт шарт топилса, бола отанинг насабидан бўлмаган деб ҳисоб қилиниб, онасига нисбат берилади. Ибн Умар ривоятига кўра:

< J5 xI S& Z% % BSEG ﴿ ﴿ % < J5 Q R%:(+ T N45 *+>

«% a) V) N2:+ : a' W ﴿ ﴿ %

«Расууллоҳ замонларида бир киши хотини билан лаънатлашиши ва боласини инкор қилди. Расууллоҳ эр-хотинни ажратиб юбориб, болани онасига нисбат бердилар». (Бухорий ривояти). Агар болани инкор қилиш шартлари топилмаса, бола инкор этилмайди ва эрнинг наслидан деб ҳисобланади. Бу бола фарзандликнинг барча ҳуқуқларига эга бўлади. Юқорида туғилган бола эрдан бўлган ҳақида ихтиоф

туғилғандаги ҳолат ҳақида гапирилди. Энди хотин бола туққанлиги ҳақида эр-хотин ўртасида жанжал бўлиб қолса, яъни хотин эр-хотинлик асносида эридан бола туққанлигини даъво қилса, эри эса хотини бола туққанлигини инкор этса, хотин ўз даъвосини бир муслима аёлнинг гувоҳлиги билан исботлайди. Бундай ҳолатда бир аёлнинг гувоҳлиги кифоя қиласи. Чунки насл-насаб тўшакнинг мавжудлиги билан қарор топади. Гувоҳлик шартлари топилган бир аёлнинг гувоҳлик бериши билан боланинг туғилғанлиги исботланиши мумкин.

ЛАЪНАТЛАШИШ

Лаънатлашиш - лаънат сўзидан олинган. Зеро, эр-хотиннинг ҳар бири ўзининг бешинчи гувоҳлигига агар ёлғончи бўлса, ўзига лаънат бўлишини айтади. Аллоҳ Таолонинг қуидаги ояти бунга асосдир. Аллоҳ Таоло айтади:

﴿ وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَّهُمْ شُهَدَاءُ إِلَّا أَنفُسُهُمْ فَشَهَدَةُ أَحَدٍ هُمْ أَرْبَعٌ
شَهَدَاتٌ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ ﴾ وَالْخَمِسَةُ أَنَّ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ
الْكَذِيبِينَ ﴾ وَيَدْرُؤُ عَنْهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَدَاتٍ بِاللَّهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَذِيبِينَ
﴿ وَالْخَمِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللَّهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴾

„Ўзларидан боиқа гувоҳлари бўлмаган ҳолида ўз хотинларини (бузуқ деб) бадном қиласиган кимсалар - уларнинг ҳар бири ўзини, шакшубҳасиз, ростгўйлардан, деб Аллоҳ номига тўрт марта гувоҳлик берши (вожибдор). (У эрнинг) бешинчи (гувоҳлиги эса) агар ёлғончилардан бўлса, устига Аллоҳнинг лаънати (тушишини сўрамоқлигидир). У (аёлдан) азоб-жазони: У (яъни эри), шакшубҳасиз, ёлғончилардан, деб Аллоҳ номига тўрт марта гувоҳлик берши даф қилур. У (аёлнинг) бешинчи (гувоҳлиги эса) агар эри ростгўйлардан бўлса, ўзининг устига Аллоҳнинг газаби (тушишини сўрамоқлигидир)“.

[24:6-9]

Ибн Аббос رضдан Абу Довуд ривоят қиласиди: «Аллоҳ тавбаларини қабул қилган уч саҳобанинг бири бўлган Ҳилол ибн Умайя кечқурун экинзордан қайтганда хотини ҳузурида бир эркак борлигини сезди. Улар қилаётган ишни ўз кўзи билан кўриб, қулоги билан эшилди. Тонг отгунга қадар уни (эркакни) қўзғатмади. Сўнг Расулуллоҳ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلمнинг ҳузурларига бориб деди: «Эй Расулуллоҳ, оиласига келиб, унинг ҳузурида бир эркакни топдим. ўз кўзим билан кўриб, қулогим билан эшилдим». Расулуллоҳ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم у келтирган хабарни ёқтирмадилар. У (Ҳилол) қийин аҳволга тушиб қолди. Шунда ушбу оят нозил бўлди: «Ўзларидан боиқа гувоҳлари бўлмаган ҳолида ўз хотинларини (бузуқ деб) бадном қиласиган кимсалар...». [24:6] Ваҳий тугагач, Расулуллоҳ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم дедилар:

%L% 45+CW VK =\%< KI 4 6 A & L ! 1 4 VK <\% ! % +»

T Z\& I J5[& I %5+ ﴿ ﴽ % < J5 <;& IB (^5 ﴿ R5

< ;& | W € > T % W+ % %- € > T *+ aZ D,+ aZ ? ﴿ % < J5

« a'W W : ﴿ % < J5 < ;& I€ > ? C ;& I T CWe V; % ۳۱۲

«Эй Ҳилол, хурсанд бўл! Аллоҳ сенга шодлик ва енгиллик берди». Ҳилол деди: «Раббим Таборака ва Таолодан ҳақиқатда шуни умид қилгандим». Расууллоҳ ﴿ дедилар: «Уни (Ҳилолнинг хотинини) олдимга юборинглар». Уни олиб келдилар. Расууллоҳ ﴿ унга оятларни тиловат қилдилар. Уларни огоҳлантирилар ва охират азоби дунё азобидан оғирроқ эканлигини эслатдилар. Ҳилол деди: «Худо ҳақи, мен рост гапирдим» Хотини деди: «Ёлгон гапирди». Расууллоҳ ﴿ дедилар: «Уларни бир-бирларига лаънат айттиринглар». Ҳилолга «Гувоҳлик бер», дейилди. У ўзининг ростгўйлардан эканлиги ҳақида Аллоҳ номига тўрт марта гувоҳлик берди. Бешинчисига келганда Ҳилолга айтилди: «Эй Ҳилол, Аллоҳдан қўрқ. Дунё азоби охират азобидан енгилдир. Бу иш сенга азобни вожиб қилиб қўяди». У деди: «Аллоҳ бу иш туфайли дарралатмагани каби бу иш учун мени азобламайди ҳам». Сўнг бешинчи гувоҳлигига, агар ёлғончилардан бўлса, ўзига Аллоҳнинг лаънати бўлишини айтиб, гувоҳлик берди. Кейин унинг хотинига «Гувоҳлик бер», дейилди. У эрини ёлғончилардан деб Аллоҳ номига тўрт марта гувоҳлик берди. Бешинчисида эса унга айтилди: «Аллоҳдан қўрқ. Дунё азоби охират азобидан енгилдир. Бу иш сенга азобни вожиб қилиб қўяди». У бирпас жим қолди. Сўнг: «Худо ҳақи қавмимни шарманда қилмайман», деб бешинчи гувоҳлигига агар эри ростгўйлардан бўлса, ўзига Аллоҳнинг ғазаби бўлишини айтиб гувоҳлик берди. Шундан кейин Расууллоҳ ﴿ уларни бир-биридан ажратдилар ва эр бу хотинга уй ва озиқ-овқат бермайди, деб ҳукм чиқардилар».

Агар киши ўз хотинини «Зино қилдинг» деб ёки «Эй зинокор» ёки «Зино қилаётганингни кўрдим», деб бадном этиб, бу даъвосига далил-ҳужжат келтира олмаган ҳолатда ўзига лаънат айтмаса, унга ҳад лозим бўлади. Агар у ўзига лаънат айтса, бироқ хотини айтмаса, хотинига ҳад қўлланилади. Чунки Аллоҳ Таоло айтганки:

﴿ وَيَدْرُؤْ أَعْنَهَا الْعَذَابُ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ ﴾

„У (аёлдан) азоб-жазони... тўрт марта гувоҳлик берини даф қилур“ [24:8]

Бу хотиндан даф қилинадиган азоб турмуш қурган зинокорнинг ҳаддидир. Чунки Ҳилол ибн Умайя хотинини бадном қилиб, Пайғамбар ﴿ ҳузурларига келиб хабар берганда, хотини олиб

келинади. Улар бир-бирлариға лаънат айтишади. Бу зино исбот қилинадиган хос ҳолатлардан биридир. Бу шундай бир ҳолатки, эр хотинини зинокор деб бадном қиласи. Эр лаънат айтса, бироқ хотини лаънат айтмаса, даъво исботланади. Агар хотин ҳам лаънат айтса, даъво исботланмайди. Лаънат айтишдан хотин бош тортса, зино қилганлиги исботланади ва эри ўзига лаънат айтганлиги туфайли бу хотинга ҳад қўллаш вожиб бўлади.

Агар иккови ҳам лаънат айтсалар ва ҳоким уларни ажратиб юборса, энди улар ҳеч қачон бирга бўла олмайдилар. Бу аёл мазкур эркакка абадий ҳаром бўлади. Чунки Пайғамбар ﷺ лаънат айтганларнинг икковини ажратиб юборганлар. Молик Нофиъдан, Нофиъ Ибн Умардан ривоят қиласи:

< ۢ ۣ ۤ ۦ ۧ ۨ ۪ ۮ ۰ ۱ ۲ ۳ ۴ ۵ ۶ ۷ ۸ ۹ >

«% a) V) N2][& b'W

«Расулуллоҳ ﷺ замонларида бир киши хотини билан лаънатлашишди ва боласини инкор қилди. Расулуллоҳ ﷺ эр-хотинни ажратиб юбориб, болани онасига нисбат бердилар». Саҳл ибн Саъд ривоят қиласи: «**Лаънат айтган эр-хотиннинг ажратиб юборилиши ва ҳеч қачон бирга булмасликлари суннатдир**». (Абу Довуд ривояти). Лаънат айтиш туфайли ажратилиш - никоҳнинг абадий ҳаром қилинишини тақозо этувчи айрилишдир. Эр ўзини ёлғончига чиқарса ҳам бу аёл энди унга ҳалол бўлмайди. Бироқ, эр ўз даъвосидан қайтиб, ўзини ёлғончи қилса, унга ҳад қўлланилади ва лаънат айтишдан олдин ўзини ёлғончи қиладими ёки кейинми, барибир, бола унинг насабидан деб ҳисоб қилинади.

Хотин лаънат айтишдан бош тортганда, хотинга ҳад қўллашни вожиб қиласиган ва ҳад қўлланишидан эрни асраб қолувчи лаънатлаш қўйидагича бўлади. Эр ҳокимнинг хузурида «Аллоҳ номи билан гувоҳлик бераманки, бу (хотин) зино қилди», деб хотинига ишора қиласи. Агар хотини у ерда ҳозир бўлмаса, эри унинг исмини ва насабини айтиб тўрт марта гувоҳлик беради. Бешинчи марта гувоҳлик беришдан олдин тўхтатилиб, унга айтилади: «Аллоҳдан қўрқян. Бу иш азобни сенга вожиб қилиб қўяди. Дунё азоби охират азобидан енгилдир». У бешинчи марта ҳам гувоҳлик бермоқчи бўлса айтадики: «Агар хотинимни зино қилди деб бадном қилишимда ёлғончилардан бўлсан, менга Аллоҳнинг лаънати бўлсин». Хотини: «У ёлғон гапиряпти деб Аллоҳ номи билан гувоҳлик бераман», деб тўрт марта гувоҳлик беради. Бешинчи марта гувоҳлик беришидан олдин тўхтатилиб,

эркак қандай қўрқитилган бўлса, у ҳам шундай қўрқитилади. Бешинчи марта ҳам гувоҳлик бермоқчи бўлса айтадики: «Мени зинокор деб бадном қилишида эrim ростгўйлардан бўлса, менга Аллоҳнинг ғазаби бўлсин». Агар ўрталарида бола бўлса, лаънатлашда бола зикр қилинади. Агар эри: «Аллоҳ номи билан гувоҳлик бераманки, у зино қилди ва бу бола менинг болам эмас», деса, хотини айтадики: «Аллоҳ номига гувоҳлик бераманки, у ёлгон гапирди ва бу бола унинг боласидир».

Лаънатлаш кайфияти ва унинг лафз жумлалари шундай бўлади. Шунга кўра хотини бола туққанда эри «бу бола мендан эмас» ёки «бу менинг болам эмас» деса, унга ҳад қўлланилмайди. Чунки бу бадном қилиш эмас. Агар эрдан сўралганда: «У (хотин) зино қилди ва бу болани зино туфайли тугди» деса, бу бадном қилиш бўлади ва лаънатлаш билан исбот қилинади. Агар эр: «Бу бола менга ўхшамаяпти, демоқчи эдим» деса ёки «Шубҳа билан босгандим. Бола - босганники» ёки шунга ўхшаш гап айтса, унга ҳад қўлланилмайди. Бола унинг насабидан деб ҳисобланади. Чунки у хотинини бадном этгани йўқ. Бундай ўринларда лаънатлаш бўлмайди. Чунки лаънат айтишнинг шарти - бадном қилишдир.

ОТАНИНГ ВАЛИЙЛИГИ

Ота оиланинг раҳбари, етакчиси, назоратчиси бўлганлиги учун оиласа валий ҳам бўлиши зарур. Бинобарин фарзандларга у валийдир. У ўзининг мукаллаф бўлмаган катта-кичик ўғилқизларига жон ва мол жиҳатидан валийдир. Гарчи кичик болалар она ёки унинг қариндошлари қарамоғида бўлсалар ҳам.

Шахс ё кичик ё катта ёшда бўлади. Катта ёшдаги шахс ё эс-хуши жойида бўлган оқил ёки эс-хуши жойида бўлмаган телба бўлади. Агар катта ёшдаги шахснинг ақл-хуши жойида бўлса, жон ва мол жиҳатидан бирор киши унга валий бўлмайди. У ўзининг ишларига ўзи валий бўлади. Лекин валийлик ҳуқуқи отасида сақланиб қолади. Агар шахс кичик ёшда бўлса ёки катта ёшда бўлса-ю, эс-хуши жойида бўлмаса, яъни телба ёки жинни бўлса, ўзини ўзи бошқаришдан ожиз бўлгани учун ўзига валийлик қила олмайди. Балки отаси унга валийлик қилади. Бу шахс кичик ёшда бўллар экан ёки ақли-хуши жойида бўлмас экан, мазкур валийлик давом этаверади. Агар кичик ёшдаги бола балоғатга етса ёки катта ёшдаги бола жиннилик ёки телбалиқдан тузалса, унга валийлик қилиш тугайди. У ўз ишига ўзи валий бўлиб қолади. Отанинг валийлик қилишга доимо ҳаққи бўлгани учун бундай фарзандларга ҳам ота валий бўлиб қолиши мандуб ва мустаҳабдир.

ЁШ БОЛАНИ КАФИЛЛИККА ОЛИШ

Ёш болани кафилликка олиш фарзdir. Чунки у ўз ҳолига ташлаб қўйилса ҳалок бўлади. Бу иш Аллоҳ вожиб қилган «жонни сақлаб қолиш» жумласига киради. Шунга кўра, болани ҳалок бўлишдан сақлаб қолиш ва уни ҳалок этувчи ҳолатлардан асраб қолиш зарур. Болани кафилликка олиш фарз бўлиши билан бирга бунга боланинг қариндошлик ҳуқуқи ҳам қўшилган. Зеро, бола шунга ҳақлидир. Бу ишга вожиб қандай тааллуқли бўлса, ҳуқуқ ҳам шундай тааллуқлидир. Кафолат ҳар бир боланинг ва унга кафил бўлишларини Аллоҳ вожиб қилган ҳар бир шахснинг ҳаққидир. Кафолат бола қарамоғига тайин қилинган боқувчига фарзdir. Аллоҳ кафилликни вожиб қилган шахснинг кафилликка киришишдаги ҳуқуқи - шу ишга яроқли шахсга хос бўлиб, барчага умумий эмас. Шунга кўра, болани зое қиладиган, уни муқаррар ҳалокатга йўлиқтирадиган шахсларнинг болага кафил бўлишга ҳаққи йўқ. Ёш бола ва телба шахслар ҳам болани боқишга қодир бўлмаганлари учун уларнинг ҳам кафил бўлишга ҳақлари йўқ. Чунки уларнинг ўзлари кафолатга муҳтож эканлар, қандай қилиб бошқага кафил бўла оладилар. Шунингдек, болани эътиборсиз ташлаб қўйиши ёки уни боқишга имкон бермайдиган ишлар билан машғул бўлишлари туфайли болани аниқ зое кетказадиган шахсларнинг ҳам, фосиқлик билан сифатланган ва болани бузуқ тарбия билан ўстириб қўядиган шахсларнинг ҳам кафил бўлишга ҳақлари йўқ. Зеро, тарбиянинг бузилиши ҳам ҳалокат ҳисобланади. Кофирининг ҳам кафил бўлишга ҳаққи йўқ, фақат онанинг ёш болани боқиши бундан мустасно.

Болага кафил бўлиш ҳолатида қаралади. Агар бола нарсаларни ажратта оладиган, онанинг муомаласини отанинг муомаласидан ажратта оладиган бўлса ҳамда эмизик ёшидан катта бўлса, бундай ҳолатда болага ихтиёр берилади. Ота-онадан қай бирини танласа, ўшанга берилади. Аҳмад ва Абу Довуд Абдулҳамид ибн Жаъфардан, у отасидан, отаси бобоси - Рофиъ ибн Синондан ривоят қиладики:

«**Рофиъ + ^ Ҳ & Р % Р % = С ; & Ҷ & % () + ! (+ С + ج + ج >**
И % ت X = < ك I H % G ^ W X = < ك I H % G V X : Ҷ & R < ; & I R & 8 & 5 < ك
«**Z , [& + В С a & I Z W Z I ' : Ҷ & R < ; & I F + B I I S & C a &**

«Рофиъ Исломни қабул қилганда, аёли Исломга кирмади. Хотини Пайгамбар ҳузурларига келиб: «Бу менинг қизим, у эндиғина сутдан чиқди», деди. Рофиъ ҳам: «Бу менинг

қизим», деди. Пайгамбар ﷺ унга: «Сен бу томонга ўтири», хотинига эса: «Сен бу томонга ўтири», дедилар. Сұнг: «Уни чақириңглар», дедилар. Қизча онаси томон йұналди. Пайгамбар ﷺ «Парвардигоро, уни ҳидоятлагин», дедилар. Шунда қизча отаси томон йұналди. Шунда уни Роғиъ олди». Ахмад ва Насойи ҳам шу ҳадисни турли сұзлар билан, лекин шу ривоятта келган мәннода ривоят қилғанлар.

Агар бола кичик ёшда бўлиб, нарсаларни ажрата олмайдиган, она муомаласи билан ота муомаласининг фарқига бормайдиган ва эмадиган ёшда ёки ундан ёшроқ ёхуд каттароқ, лекин шунга яқин бўлса, унга ихтиёр берилмайди. Балки юқорида ўтган ҳадиснинг мағҳумига кўра, онасига берилади. Чунки болани боқишига она ҳақлироқдир. Уни боқищдан онани ман қилиш хусусида нусус келмаган. Бу ўринда кафиллик валийлик бўлиб, мусулмон устидан коғир валий бўлмаслиги керак дейилмайди. Чунки воқелигига қаралса, кафиллик боқиш ва хизмат қилиш бўлиб, асло валийлик эмас. Демак, унга валийлик аҳкомлари қопланмайди.

Талоқ қилинганды болага ва майиб-мажруҳга она кафиллик қилишга ҳақлидир. Ахмад ва Абу Довуд Абдуллоҳ ибн Амр ибн Осдан ривоят қиласидар: «Бир аёл Расулуллоҳ ﷺ деди: «Эй Расулуллоҳ, бу менинг болам. Уни қорнимда сақлаганман, кўкрагимдан эмизганман, бағримда асрғанман. Унинг отаси мени талоқ қўйиб, уни мендан тортиб олмоқчи». Расулуллоҳ ﷺ:

«R₂NH % H + CO»

«Модомики турмушга чиқмас экансан, унга сен ҳақлироқсан», дедилар. Ибн Абу Шайба Умардан ривоят қиласиди: «Умар Умму Осимни талоқ қилиб, унинг олдоға келди. Осим онасининг қарамогида эди. Умар болани ундан олмоқчи бўлди. Улар ўзаро болани тортқилашди. Охири бола йиғлаб юборди. Сұнг иккови Абу Бакр Сиддиқ ҳузурига боришиди. У: «Бола улгайиб, ўзи танлаб оладиган бўлгунча онасининг ювиб-тараши, бағри ва ҳиди унга сендан кўра яхшироқдир», деди». Агар она турмушга чиққан ёки майиб-мажруҳ бўлиб, боқувчилик шартлари топилмай, боқишига яроқли бўлмаса, у йўқдек ҳисобланади. Боқиши ҳуқуқи ундан кейинги шахсга ўтади. Агар ота-она боқишига яроқли бўлмасалар, боқиш улардан кейингиларга ўтади. Бу ҳолатда улар йўқдек ҳисобланадилар. Боқишига ҳаммадан кўра она ҳақлидир. Ундан сўнг онанинг онаси, сўнг унинг онаси ва ҳоказо. Чунки улар туққанлари аниқ бўлган аёллардир. Демак, улар она ўрнидадирлар. Сўнг ота, сўнгра унинг оналари. Сўнг бобо, сўнгра унинг оналари. Сўнг отанинг бобоси, сўнгра унинг оналари, гарчи меросхўр

бўлмасалар ҳам. Чунки улар қариндошлиқ туфайли боқишига яроқлилар жумласига кирадилар. Оталар ва оналар тугаса, боқишилик опа-сингилларга ўтади. Бир ота-онадан бўлган опа-сингил муқаддам қўйилади. Сўнг ота бир опа-сингил, сўнгра она бир опа-сингил туради. Боқувчилардан ҳисоблангани учун опа-сингил ака-уқадан муқаддам қўйилади. Агар опа-сингил йўқ бўлса, бир ота-онадан бўлган ака-укаси лойиқроқдир. Сўнг ота бир бўлган ака-ука. Сўнг уларнинг ўғиллари. Онадан бўлган ака-ука эса боқишига ҳақли эмас. Агар мазкур шахслар йўқ бўлса, боқиш холаларга ўтади. Агар холалар йўқ бўлса, аммаларига ўтади. Сўнг бир ота-онадан бўлган амаки болани боқади. Сўнг ота бир амакиси. Она бир амакиси боқишига ҳақли эмас. Агар улар йўқ бўлсалар, бола онанинг холалари, сўнг отанинг холалари, сўнг отанинг аммалари қарамоғида бўлади. Онанинг аммалари болани ўз қарамоқларига олмайдилар. Чунки онанинг аммалари қариндошлиқ жиҳатидан онанинг отасига боғланадилар. Онанинг отаси болани боқишига ҳақли эмас.

Кафилликка олишга ҳақли бўлган шахслар йўқ бўлсалар ёки кафилликка олишга ярамасалар, болани боқиш бошқаларга ўтади. Агар боқишига ҳаққи бўлган шахс болани боқмаса, болани боқиш бошқа шахсга - агар унда болани боқиш аниқ амалга ошсагина - ўтади. Чунки болани боқиш боқувчининг ҳуқуқигина эмас, балки унинг вазифаси ҳамдир. Бу вазифани боқишига яроқли бошқа одам бажарсагина боқувчи боқиши тарк этиши мумкин бўлади. Шундагина боқиши тарк этган боқувчидан боқишилик юқоридаги тартибда ундан кейинги шахсга ўтади. Агар боқиш ҳаққини ўзидан соқит қилган шахс ўз ҳуқуқини қайтармоқчи бўлса ва боқишига қодир бўлса, ҳуқуқ тикланади ва бола унга қайтарилади. Шунга ўхшаб она турмуш қурса, боқиши ҳуқуқи ундан соқит бўлади. Сўнг талоқ қилиниб, болага кафиллик қилишга қайтса, ҳуқуқи тикланади. Шунингдек, боқишига ҳаққи бўлган қариндошлар бирор монелик туфайли болани боқмасалар, сўнгра моне йўқолса, болани боқишидаги ҳуқуқлари ҳам қайтади.

Агар бир жамоат болани боқишига қайсилари ҳақлироқ эканлигида келиша олмасалар, боқишига ҳақлироқ шахс устун қўйилади. Баро ибн Озибдан ривоят қилинади: «Ҳамзанинг қизи хусусида Али, Жаъфар ва Зайд тортишиб қолишиди. Али деди: «Унга мен ҳақлироқман. У амакимнинг қизи». Жаъфар деди: «У амакимнинг қизи, унинг холаси менинг жуфтим». Зайд деди: «У акамнинг фарзанди». Расулуллоҳ ﷺ қизчани холасига деб ҳукм чиқариб:

«ଫ୍ରେ ପାତ୍ର 6»

«Хола она ўрнидадир», дедилар». (Бухорий ривояти).

Юқорида ҳалокатдан сақланиб қолиш учун кафолатга олинишга мұхтож бўлган ёш болага тааллуқли масалалар кўриб чиқилди. Кафолатга олинишдан беҳожат бўлган бола беҳожатлиги туфайли уни кафолатга олиш иллати йўқолади. Иллат йўқолгани туфайли ҳукм, яъни уни кафолатга олиш вожиблиги ва қариндошининг кафиллик ҳуқуқи ҳам йўқолади. Бундай ҳолатда қаралади. Кафолатга олишга ҳақли бўлган шахс (масалан, она) кофир бўлса, бола ундан олиниб, болага валийлик қилиш ҳуқуқига эга шахсга берилади. Чунки бунда боланинг воқелиги кафолатга олиш эмас, балки унга валийлик қилиш бўлиб қолди. Аллоҳ Таоло айтади:

﴿وَلَنْ تَجْعَلَ اللَّهُ لِكُفَّارِنَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا﴾

„Ba Аллоҳ ҳаргиз кофирлар учун мўминлар устига йўл бермагай“.[4:141]

Бу оятга кўра, кофир валийлик қилиши мумкин эмас. Расулуллоҳ нинг ҳадисларида ҳам бу таъкидланган:

«% TB ! ! '\J\$ »

«Ислом олий бўлади. Бирон нарса ундан олий бўлмайди». (Доруқутний келтирган). Бу ҳукм умумий бўлиб, уни хословчи бирор далил келмаган. Бола боқувдан беҳожат бўлгани учун боқишига доир хословчи ҳадис унга тўғри келмайди. Кафолатга олишга ва валийлик қилишига ҳақли шахслар (масалан, ота-она) мусулмон бўлсалар, ўғил ёки қизга ота-онасидан истаганини танлаш ихтиёри берилади. Қай бирларини танласа, танлаганига берилади. Бунга далил - Аҳмад, Ибн Можа ва Термизийлар Абу Ҳурайрадан ривоят қилишган ҳадисдир:

«%+ % + r\A I, ﷺ RW *+»

«Расулуллоҳ ғолага ота-онасидан истаганини танлашига ихтиёр бердилар». Абу Довуд ривоятига кўра:

RG;J VK :RW CZ!)+V! ! R4 Q * :% < J5 ! =C ;& U{ 4 H+ *+»

4 Q < ;& I% T a E%: ﷺ % < J5 < ;& :RWSG VK : DM R+ } %

IC) % a F+ %)6& Lb+ WZ : ^ ' + >Z : ﷺ RW < ;& :` % R& RW 2!

«% C; OG&%+% >, [&

«Бир аёл келиб деди: «Эй Расулуллоҳ, эрим ўғлимни олиб кетмоқчи бўляпти. Ўғлим менга Абу Инабанинг қудугидан

сув ташиб фойдаси тегаётган эди». Расулуллоҳ дедилар: «Икковинг болага қуръя ташланглар». Хотиннинг эри деди: «Боламга мендан кўра ким ҳақлироқ?». Пайғамбар дедилар: «Бу отанг, бу эса онанг. Улардан истаганингни қўлидан ушла». Бола онасининг қўлидан тутди. Она боласи билан бирга кетди». Байҳақий Умарнинг болага ота-онасидан истаганини танлашга ихтиёр берганини ривоят қилган. Шунингдек Алининг етти ёки саккиз ёшдаги Аммора Жаромийга онаси ва амакисидан истаганини танлашга ихтиёр берганини ҳам ривоят қилган. Бу ҳадислар, агар ота-она ўз фарзандларини талашиб қолсалар, болага ихтиёр бериш возиблигига очиқ далолат қиласди. Бола уларнинг қай бирини танласа, у билан бирга бўлади. Абу Довуднинг ривоятида келган «қуръя ташлаш» Насоийнинг ривоятида ҳам, бошқа ривоятларда ҳам келмаган. Шунинг учун бу ривоят бола ота-онадан бирини танламаган ҳолатта талқин қилинади. Танлаш муайян ёшга чеклаб қўйилмайди. Буни мутахассисларнинг хulosасига биноан ҳоким белгилайди. Агар мутахассислар «Бола кафолатга, яъни боқувга муҳтож эмас» десалар ва ҳоким бунга қаноат ҳосил қилса, болага ихтиёр беради. Акс ҳолда болани боқишга ҳақли бўлган шахс (она) ҳузурида қолдиради. Фарзандларнинг ҳолати турлича бўлишига қараб бу муносабат ҳам турлича бўлади. Бошқа бола гоҳо беш ёшидаёқ кафолатга олинишдан беҳожат бўлади. Бошқа бола гоҳо тўққиз ёшда ҳам кафолатга олинишдан беҳожат бўла олмайди. Шу туфайли боланинг кафолатга олинишга муҳтож ёки муҳтож эмаслиги жиҳатидан унинг воқелигига эътибор берилади.

ҚАРИНДОШ-УРУГЧИЛИК

Қабила-уругчиллик тарафкашлик қилиш (асабият) Ислом Уммати фарзандлари ўртасидаги робита бўлиб қолмаслиги ва мусулмонларнинг алоқаларига ҳукмрон бўлиб олмаслиги учун Аллоҳ Таоло жоҳилий тарафкашликдан (жоҳилий асабиятдан) қайтарган. Лекин қариндош-уруглар билан боғланишга, уларга яхшилик қилишга буюрган. Ҳоким ва Ибн Ҳиббон Ториқ ал-Муҳорибий орқали келтиришганки, Расулуллоҳ дедилар:

« ^ Ҳ+ ^ Ҳ+ 10: ^ , + Լ, + ^ + ԼI+:< ' (а Ҳ : ')) R Ҳ a) V! »

«Инфоқ-эҳсон қилувчининг қўли олийдир. Инфоқ-эҳсонни қарамогингдаги кишилардан бошла: онангга, отангга, опа-синглингга, ака-уқангга ва (булардан) кейинги яқинларингга, яқинларингга». Абу Бакр қизи Асмо айтадики:

W 8 Ҳ R Ҳ VZ T) Ҳ' ' ! K Ҳ T R% 3? m' R Ҳ RF+ R Ҳ(+»

« ҲI+R% G=< ;& I Ҳ[&+3D%5 R Ҳ C ҲK RF+ * =C);& Ҳ R Ҳ C ҲEJ &

«Қурайш Пайгамбар билан аҳд тузган даврда ҳузуримга онам келди. У мушрика эди. Пайгамбардан фатво сўраб: «Онам қизиқиб қелибди, у билан алоқа қиласми?», дедим. Ул зот: «Яхши, онанг билан алоқа қил», дедилар» (муттафақун алайҳ).

Ислом қариндошларни икки қисмга бўлади. Биринчиси - agar шахс ўлса унга меросхўр бўлиши мумкин бўлган яқинлари. Иккинчиси - қариндошлари. Меросдан улушлари бор қариндошлар: соҳиби фарзлар (яъни, меросдан муайян улушга эга бўлган шахслар) ва асабалардир (асаба эркакнинг ўғиллари ва ота томондан қариндошлари). Иккинчи қисмдаги қариндошларнинг меросда улушлари бўлмайди ва улар асаба ҳисобланмайдилар. Бундай қариндошлар ўн тоифадир: тоға, хола, онанинг отаси, қизнинг фарзанди, опа-сингилнинг боласи, ака-уқанинг қизи, амакининг қизи, амма, она бир амаки (отанинг она бир ака-укаси), она бир ака-уқанинг ўғли ва буларнинг ҳар бирининг давомчиси. Аллоҳ бу шахсларнинг бирортаси учун меросдан улуш ажратмаган. Лекин Аллоҳ барча қариндошлар билан алоқа қилишга ва уларга яхшилик қилишга буюрган. Жобир Пайгамбардан ривоят қилади:

З, & : * ? Ҳ&%%% В & З, & : * ? Ҳ&%% ҲW WD)& #%% ?V + * ? »

«%% KB &

«Бирорталарингиз камбагал бўлсангиз, (садақани) ўзидан

бошласин. Агар ортиқчаси бұлса оиласига берсин. Яна ортиқчаси бұлса қариндошларига берсин». (Ибн Ҳиббон ва Ибн Ҳузайма келтирған). Абу Айюб Ансорий ривоятича, «Бир киши келиб сүради:

< ۣۣۢ ۣۣۢ]! :ۣۣۢ =ۣۣۢ ;) < ۣۣۢ ۣۣۢ RW%V! 1a RG D,+:% < ۣۣۢ !»
R%(" \B ' % J• % " m(. VD (:ۣۣۢ RW < ۣۣۢ I! €5+ :ۣۣۢ %
« %I 1\\$(" ?@

«Эй Расулуллоҳ, мени жаннатга олиб кирадиган амал ҳақида хабар беринг!». У ердаги одамлар: «Унга нима керак экан», дейиши. Пайғамбар ﷺ: «Унинг эҳтиёжи бор экан», дедилар, сұнгра айтдилар: «Аллоҳга ибодат қиласан, Унга бирон нарсани шерик қилмайсан. Намоз ўқийсан, закотни адо этасан, қариндош-уруғлар билан алоқа қиласан». (Бухорий ривояти). Бу ва бундан бошқа ҳадисларда зикр қилингандар қариндошларга алоқа қилишдан мурод яқын қариндошларми ёки шахснинг барча қариндошларими - бу баён қилинмаган. Ҳадисларнинг зоҳиридан умумийлик кўриниб турибди. Демак, у барча қариндошларни - маҳрам ва номаҳрамларини ҳам, ҳақиқий (асаба) ва ҳақиқий бўлмаган қариндошларни ҳам ўз ичига олади. Чунки уларнинг ҳаммасига қариндошлар деган сўз тўғри келади. Қариндошлар билан алоқа қилишга оид бир қанча ҳадислар бор. Расулуллоҳ ﷺ деганлар:

« %5 8%K W) 1',V! »

«Қариндош-уруғлари билан узилиб кетган одам жаннатга кирмайди». (Муслим келтирған). Анас ибн Молик Расулуллоҳ ﷺдан ривоят қиладики:

«!a%5 J\\$)&%0-R%! [W %05 R%! Š II)+L + »

«Кимки ризқи улуг ва умри узун бўлишини хоҳласа, қариндош-уруғлари билан алоқа қилсин» (муттафақун алайҳ). Абу Хурайранинг ривоятига кўра, Расулуллоҳ ﷺ дедилар:

%L %\\$ ' ; >Z '%I %\\$ K%, %oe & BE N) N , . * »

€5 ! В С K% OK 80\\$+ % e 1\\$+)+ u (+ G< K% \\$;)

«فَهَلْ عَسِيْتُمْ إِنْ تَوَلَّتُمْ أَنْ

تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ»

«Аллоҳ бутун махлуқотни яратишдан фориг бўлгач, раҳм (бачадон) айтди: «Қариндошлиқ алоқаларининг узилишидан асрашингни тилайдиганинг жойи ҳали шу бўлдими?». Аллоҳ деди: «Сенга боғланганга боғлансан, узилгандан узилсан рози бўласанми?». Деди: «Ҳа розиман». Аллоҳ деди: «Бу (ваъдам) сенга!». Сўнг Расулуллоҳ ﷺ: «Истасангиз, бу оятни ўқинглар», дедилар: «Агар (иймондан) юз ўғирсангизлар, яқинки, сизлар ерда бузгунчилик қилурсизлар ва қариндош-уругларингиз (билин ҳам алоқаларингиз)ни узурсизлар». [47:22]. (Муттафақун алайҳ, лафзи Бухорийники). Расулуллоҳ ﷺ дедилар:

« е 'ا%5 C OK ` % 1%) % :%%ha) 1%) _ »

«Қариндош-уругчиликни боғловчи – қариндошлари алоқа қиласа у ҳам алоқа қиласидиган одам эмас, балки қариндошлари алоқани узса уни боғлайдиган одам». (Бухорий Абдуллоҳ ибн Амран ривоят қилган). Буларнинг барчаси қариндошлар билан алоқани мустаҳкам ушлаб туришга тарғибdir. Қариндош-уругчилик Исломий жамоат ўртасида боғланиш ва ўзаро муҳаббатга ва қариндошлар бир-бирлари билан боғланишига, ўрталарида ўзаро ҳамкорлик бўлишига доир Аллоҳ нечоғли қонунлар тузиб берганини кўрсатади. Шунингдек, эркак билан аёлнинг жамланиши ва бу жамланишдан пайдо бўладиган ва ундан келиб чиқадиган алоқаларни тартибга солишга шариат нечоғли эътибор берганини кўрсатади. Демак, жамиятдаги ижтимоий жиҳат учун қонун қилиб белгилаган ҳукмлари билан Исломий шариат инсон учун энг яхши ижтимоий низомdir.

